

ANUARI
DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS

1953

ANY XLVI DE LA SEVA FUNDACIÓ

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

This One

ER33-Y4Q-TQ8A

ANUARI
DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS

1953

ANY XLVI DE LA SEVA FUNDACIÓ

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
1953

Publicat a cura de
R. ARAMON I SERRA
Secretari General de l'INSTITUT

Editat per acord de l'INSTITUT,
pres en sessió del 6 d'abril de 1946

Es propietat de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

CONSTITUCIÓ DE L'INSTITUT

President:

JOSEP PUIG I CADAVALCH (gener-abril).

EDUARD FONTSERÈ (maig-agost).

CARLES RIBA (setembre-desembre).

Secretari general:

RAMON ARAMON I SERRA.

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

President:

JOSEP PUIG I CADAVALCH.

Secretari:

JORDI RUBIÓ.

MEMBRES NUMERARIS I ADJUNTS

Membres numeraris:

RAMON D'ABADAL I DE VINYALS.

HIGINI ANGLÈS.

AGUSTÍ DURAN I SANPERE.

JOAQUIM FOLCH I TORRES.

JOSEP PIJOAN.

JOSEP PUIG I CADAVALCH.

JORDI RUBIÓ.

Membres adjunts:

PERE BOSCH I GIMPERA.

JOSEP DE C. SERRA I RÀFOLS.

FERRAN SOLDEVILA.

MEMBRES CORRESPONENTS

ANSELM M. ALBAREDA (Ciutat del Vaticà).

JURGIS BALTRUŠAITIS (París).

MIQUEL BATLLORI (Roma).

WALTER W. S. COOK (Nova York).

RICCARDO FILANGIERI DI CANDIDA (Nàpols).

GEORGES GAILLARD (Lille).

PIERRE LAVEDAN (París).

ÉMILE MÂLE (París).

CONSTANTIN MARINESCU (París).

WILHELM NEUSS (Bonn).
 JOAN PONS I MARQUÈS (Ciutat de Mallorca).
 CHANDLER R. POST (Cambridge, Massachusetts).
 PERE PUJOL I TUBAU (La Seu d'Urgell).
 JOHANNES VINCKE (Friburg de Brisgòvia).

SECCIÓ DE CIÈNCIES

President:

EDUARD FONTSERÈ.

Secretari:

JOSEP R. BATALLER.

MEMBRES NUMERARIS I ADJUNTS

Membres numeraris:

JOSEP R. BATALLER.
 JOAQUIM CARRERAS I ARTAU.
 LEANDRE CERVERA.
 PIUS FONT I QUER.
 EDUARD FONTSERÈ.
 EUGENI D'ORS.
 AUGUST PI I SUNYER.

Membre adjunt:

ANTONI ESTEVE I SUBIRANA.

MEMBRES CORRESPONENTS

JOSIAS BRAUN-BLANQUET (Montpeller).
 FREDERIC DURAN I JORDÀ (Manchester).
 FRANCESC DURAN I REYNALS (New Haven, Connecticut).
 PAUL FALLOT (París).
 ADEODAT F. MARCET (Montserrat).
 CAMIL SOULA (París).
 JOSEP TRUETA (Oxford).
 BARTOMEU F. M. XIBERTA (Roma).

SECCIÓ FILOLÒGICA

President:

CARLES RIBA.

Secretari:

RAMON ARAMON I SERRA.

MEMBRES NUMERARIS I ADJUNTS

Membres numeraris:

RAMON ARAMON I SERRA.
 PERE BOHIGAS.
 JOSEP CARNER.
 JOSEP M. LÓPEZ-PICÓ.
 LLUÍS NICOLAU D'OLWER.
 CARLES RIBA.
 JOSEP M. DE SAGARRA.

Membres adjunts:

JOAN COROMINES.
 LLUÍS FARAUDO DE SAINT-GERMAIN.

MEMBRES CORRESPONENTS

PAUL AEBISCHER (Lausana).
 PERE FOUCHÉ (París).
 IGNASI GONZÁLEZ-LLUBERA (Belfast).
 FRITZ KRÜGER (Mendoza, Argentina).
 HEINRICH KUEN (Erlangen).
 RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL (Madrid).
 GEORGES MILLARDET (París).
 FRANCESC DE B. MOLL (Ciutat de Mallorca).
 GERHARD ROHLFS (Munic).
 MARIO ROQUES (París).
 LEO SPITZER (Baltimore, Maryland).
 MAX-LEOPOLD WAGNER (Washington).
 WALTHER VON WARTBURG (Basilea).

ANTIGUITAT DELS ACADEMICS *

MEMBRES NUMERARIS I ADJUNTS

1. GUILLEM M. DE BROCA. S.HA. MN. 18-VI-1907. † 23-X-1918.
2. PERE COROMINES. S.HA. MN. 18-VI-1907. Passat a S.C. 14-II-1911.
 † 30-XI-1939.
3. JAUME MASSÓ I TORRENTS. S.HA. MN. 18-VI-1907. † 11-IX-1948.
4. JOAQUIM MIRET I SANS. S.HA. MN. 18-VI-1907. † 30-XII-1919.
5. MIQUEL DELS SANTS OLIVER. S.HA. MN. 18-VI-1907. † 9-I-1920.
6. JOSEP PIJOAN. S.HA. MN. 18-VI-1907.

* S.HA.=Secció Històrico-Arqueològica. S.C.=Secció de Ciències. S.F.=Secció Filològica. MN.=Nomenat Membre numerari el dia ... MA.=Nomenat Membre adjunt el dia ... MC.=Nomenat Membre corresponent el dia ... El nom entre parèntesis posat a continuació de la data de nomenament d'un Membre numerari indica l'Acadèmic la vacant del qual ve a ocupar.

7. JOSEP PUIG I CADAFALECH. S.HA. MN. 18-VI-1907.
8. ANTONI RUBIÓ I LLUCH. S.HA. MN. 18-VI-1907. † 8-VI-1937.
9. JOSEP M. BOFILL I PICHOT. S.C. MN. 14-II-1911. † 15-IV-1938.
10. MIQUEL A. FARGAS. S.C. MN. 14-II-1911. † 22-II-1916.
11. EUGENI D'ORS. S.C. MN. 14-II-1911.
12. AUGUST PI I SUNYER. S.C. MN. 14-II-1911.
13. ESTEVE TERRADAS. S.C. MN. 14-II-1911. † 10-V-1950.
14. RAMON TURRÓ. S.C. MN. 14-II-1911. † 5-VI-1926.
15. ANTONI M. ALCOVER. S.F. MN. 14-II-1911. † 8-I-1932.
16. JOSEP CARNER. S.F. MN. 14-II-1911.
17. FREDERIC CLASCAR. S.F. MN. 14-II-1911. † 21-II-1919.
18. POMPEU FABRA. S.F. MN. 14-II-1911. † 25-XII-1948.
19. ÀNGEL GUIMERÀ. S.F. MN. 14-II-1911. † 18-VII-1924.
20. JOAN MARAGALL. S.F. MN. 14-II-1911. † 20-XII-1911.
21. LLUÍS SEGALÀ. S.F. MN. 14-II-1911. † 17-III-1938.
22. ENRIC PRAT DE LA RIBA. S.C. MN. 29-IV-1917 (Miquel A. Fargas).
† 1-VIII-1917.
23. LLUÍS NICOLAU D'OLWER. S.F. MA. 22-III-1917. MN. 5-II-1918 (Joan Maragall).
24. FRANCESC MARTORELL. S.HA. MA. 7-I-1916. MN. 12-XII-1918 (Guillem M. de Brocà). † 1-XI-1935.
25. JAUME BOFILL I MATES. S.F. MA. 5-II-1918. MN. 31-VII-1919 (Frederic Clascar). † 2-IV-1933.
26. FERRAN DE SAGARRA. S.HA. MN. 22-I-1920 (J. Miret i Sans). † 30-III-1939.
27. RAMON D'ALÒS-MONER. S.HA. MA. 12-XII-1918. MN. 22-I-1920 (M. dels S. Oliver). † 9-II-1939.
28. EDUARD FONTSERÈ. S.C. MN. 20-I-1921 (E. Prat de la Riba).
29. JOAQUIM RUYRA. S.F. MC. 2-V-1918. MA. 12-XII-1918. MN. 24-X-1924 (A. Guimerà). † 15-V-1939.
30. JAUME SERRÀ I HÚNTER. S.C. MA. 23-III-1927. MN. 11-III-1931 (R. Turró). † 7-XII-1943.
31. CARLES RIBA. S.F. MN. 5-III-1932 (A. M. Alcover).
32. JOSEP M. LÓPEZ-PICÓ. S.F. MN. 10-VII-1933 (J. Bofill i Mates).
33. FERRAN VALLS I TABERNER. S.HA. MA. 12-XII-1918. MN. 29-XI-1935 (F. Martorell). † 1-X-1942.
34. JORDI RUBIÓ. S.HA. MN. 1-V-1942 (A. Rubió i Lluch).
35. RAMON ARAMON I SERRA. S.F. MN. 1-V-1942 (Ll. Segalà).
36. PIUS FONT I QUER. S.C. MN. 1-V-1942 (J. M. Bofill i Pichot).
37. AGUSTÍ DURAN I SANPERE. S.HA. MN. 1-V-1942 (F. de Sagarra).
38. JOSEP M. DE SAGARRA. S.F. MN. 1-V-1942 (J. Ruyra).
39. JOAQUIM FOLCH I TORRES. S.HA. MN. 1-V-1942 (R. d'Alòs-Moner).
40. JOSEP R. BATAILLER. S.C. MN. 1-V-1942 (P. Coromines).
41. RAMON D'ABADAL I DE VINYALS. S.HA. MN. 4-II-1943 (F. Valls i Taberner).
42. HIGINI ANGLÈS. S.HA. MA. 1-V-1942. MN. 4-XII-1943 (J. Massó i Torrens).

43. JOAQUIM CARRERAS I ARTAU. S.C. MN. 12-II-1944 (J. Serra i Húnter).
44. PERE BOHIGAS. S.F. MA. 13-VI-1942. MN. 21-I-1950 (P. Fabra).
45. LEANDRE CERVERA. S.C. MA. 23-II-1946. MN. 28-X-1950 (E. Terradas).

ANTONI GRIERA. S.F. MA. 20-I-1921. Cessà el 4-I-1928.
 RAMON JARDÍ. S.C. MA. 17-X-1926. Cessà el 8-IV-1931.
 PERE BOSCH I GIMPERA. S.HA. MA. 29-XI-1935.
 FERRAN SOLDEVILA. S.HA. MA. 11-I-1947.
 JOSEP DE C. SERRA I RÀFOLS. S.HA. MA. 12-III-1949.
 JOAN COROMINES. S.F. MA. 21-I-1950.
 ANTONI ESTEVE I SUBIRANA. S.C. MA. 8-III-1952.
 LLUÍS FARAUDO DE SAINT-GERMAIN. S.F. MA. 14-II-1953.

MEMBRES CORRESPONENTS

1. JOAN ALCOVER. S.F. MC. 16-IV-1916. † 25-II-1926.
2. GERARD BOLLAND. S.C. MC. 16-IV-1916. † 11-II-1922.
3. JEAN-AUGUST BRUTAILS. S.HA. MC. 16-IV-1916. † 2-I-1926.
4. BENEDETTO CROCE. S.C. MC. 16-IV-1916. † 20-XI-1952.
5. HAROLD HÖFFDING. S.C. MC. 16-IV-1916. † 2-VII-1921.
6. MAGÍ MORERA I GALÍCIA. S.F. MC. 16-IV-1916. † 5-V-1927.
7. LONGÍ NAVÀS. S.C. MC. 16-IV-1916. † 31-XII-1938.
8. JOSEP SANCHIS I SIVERA. S.HA. MC. 16-IV-1916. † 21-V-1937.
9. EDUARD TODA. S.C. MC. 16-IV-1916. † 26-IV-1941.
10. LOUIS GAUCHAT. S.F. MC. 29-IV-1917. † 22-VIII-1942.
11. PAUL PAINLEVÉ. S.C. MC. 29-IV-1917. † 29-X-1933.
12. LUCIEN POINCARÉ. S.C. MC. 29-IV-1917. † 11-III-1920.
13. GABRIEL ALOMAR. S.F. MC. 2-V-1918. † 7-VIII-1941.
14. MIQUEL COSTA I LLOBERA. S.F. MC. 2-V-1918. † 16-X-1922.
15. JOAQUIM RUYRA. S.F. MC. 2-V-1918. Passat a MA. 12-XII-1918.
16. JAKOB JUD. S.F. MC. 14-IV-1921. † 15-VI-1952.
17. WILHELM MEYER-LÜBKE. S.F. MC. 14-IV-1921. † 4-X-1936.
18. GEORGES MILLARDET. S.F. MC. 14-IV-1921.
19. LEO SPITZER. S.F. MC. 14-IV-1921.
20. WALTHER VON WARTBURG. S.F. MC. 14-IV-1921.
21. JOSEP GUDIOL. S.HA. MC. 21-IV-1922. † 10-IV-1931.
22. HEINRICH FINKE. S.HA. MC. 10-VII-1924. † 19-XII-1938.
23. ÉMILE MÂLE. S.HA. MC. 4-I-1928.
24. A. KINGSLEY PORTER. S.HA. MC. 4-I-1928. † 8-VII-1933.
25. CHANDLER R. POST. S.HA. MC. 11-III-1935.
26. RICCARDO FILANGIERI DI CANDIDA. S.HA. MC. 8-IV-1935.
27. PIERRE LAVEDAN. S.HA. MC. 8-IV-1935.
28. FRANCESC DE B. MOLÍ. S.F. MC. 20-IV-1936.
29. SALVADOR GALMÉS. S.F. MC. 13-I-1945. † 25-IV-1951.
30. JOAN AMADE. S.F. MC. 10-III-1945. † 4-III-1949.
31. JURGIS BALTRUŠAITIS. S.HA. MC. 10-III-1945.
32. ALFRED JEANROY. S.F. MC. 10-III-1945. † 13-III-1953.

33. AMADEU PAGÈS. S.F. MC. 10-III-1945. † 22-IV-1952.
34. GREGORI M. SUNYOI. S.HA. MC. 10-III-1945. † 26-X-1946.
35. JOSEP CALMETTE. S.HA. MC. 22-X-1945. † 16-VIII-1952.
36. PAUL AEBISCHER. S.F. MC. 23-II-1946.
37. ANSELM M. ALBAREDA. S.HA. MC. 23-II-1946.
38. WALTER W. S. COOK. S.HA. MC. 23-II-1946.
39. PAUL FALLOT. S.C. MC. 23-II-1946.
40. ARTURO FARINELLI. S.F. MC. 23-II-1946. † 21-IV-1948.
41. MIQUEL FERRÀ. S.F. MC. 23-II-1946. † 14-XI-1947.
42. PERE FOUCHÉ. S.F. MC. 23-II-1946.
43. ADEODAT F. MARCET. S.C. MC. 23-II-1946.
44. PERE PUJOL I TUBAU. S.HA. MC. 23-II-1946.
45. BARTOMEU F. XIBERTA. S.C. MC. 23-II-1946.
46. FRANCESC DURAN I REYNALS. S.C. MC. 8-III-1947.
47. WILLIAM J. ENTWISTLE. S.F. MC. 8-III-1947. † 13-VI-1952.
48. FRITZ KRÜGER. S.F. MC. 8-III-1947.
49. RENÉ MAIRE. S.C. MC. 8-III-1947. † 24-XI-1949.
50. WILHELM NEUSS. S.HA. MC. 8-III-1947.
51. E. ALLISON PEERS. S.HA. MC. 8-III-1947. † 21-XII-1952.
52. CAMIL SOULA. S.C. MC. 8-III-1947.
53. JOHANNES VINCKE. S.HA. MC. 8-III-1947.
54. MAX-LEOPOLD WAGNER. S.F. MC. 8-III-1947.
55. RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL. S.F. MC. 6-XII-1947.
56. GEORGES GAILLARD. S.HA. MC. 6-III-1948.
57. HEINRICH KUEN. S.HA. MC. 6-III-1948.
58. CONSTANTIN MARINESCU. S.HA. MC. 6-III-1948.
59. JOAN PONS I MARQUÈS. S.HA. MC. 6-III-1948.
60. MARIO ROQUES. S.F. MC. 6-III-1948.
61. JOSEP TRUETA. S.C. MC. 9-IV-1949.
62. JOSIAS BRAUN-BLANQUET. S.C. MC. 20-III-1950.
63. FREDERIC DURAN I JORDÀ. S.C. MC. 20-III-1950.
64. JUAN MONEVA PUYOL. S.C. MC. 20-III-1950. † 9-VII-1951.
65. GERHARD ROHLFS. S.F. MC. 15-IV-1950.
66. MIQUEL BATLLORI. S.HA. MC. 9-VI-1951.
67. IGNASI GONZÁLEZ-LLUBERA. S.F. MC. 9-VI-1951.

DELEGACIONS I COMISSIONS

Delegat a la Unió Acadèmica Internacional: R. ARAMON I SERRA.

Delegats a l'Associació Espanyola de Ciències Històriques: R. D'ABADAL I DE VINYALS i FERRAN SOLDEVILA.

Delegat a l'Associació Internacional d'Arqueologia Clàssica: J. DE C. SERRA I RÀFOLS.

Delegat a l'Associació Internacional d'Estudis Bizantins: J. PUIG I CADAFALCH.

Delegat a la Institució Catalana d'Història Natural: P. FONT I QUER.

Delegat a la Societat Catalana de Geografia: EDUARD FONTSERÈ.

Delegat a la Societat Catalana d'Estudis Històrics: R. ARAMON I SERRA.

Delegat a la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials: J. CARRERAS I ARTAU.

Delegats al Patronat de la Biblioteca de Catalunya: el PRESIDENT, el SECRETARI GENERAL, J. PUIG I CADAVALCH (per la Secció Històrico-Arqueològica), A. PI I SUNYER (per la Secció de Ciències), LL. NICOLAU D'OLWER (per la Secció Filològica).

Inspector de la Biblioteca de Catalunya: J. MASSÓ I TORRENTS †.

Delegat al Patronat Massana: F. VALLS I TABERNER †.

Delegat a la Junta de Museus de Barcelona: PERE COROMINES †.

Delegat al Patronat del Museu Arqueològic de Barcelona: J. PUIG I CADAVALCH.

Comissió del Corpus Vasorum Antiquorum: J. PUIG I CADAVALCH, R. ARAMON I SERRA, A. DURAN I SANPERE, P. BOSCH I GIMPERA, J. AINAUD DE LASARTE i J. DE C. SERRA I RÀFOLS.

Comissió de la Forma Orbis Romani: J. PUIG I CADAVALCH, R. ARAMON I SERRA, A. DURAN I SANPERE, P. BOSCH I GIMPERA, P. BATLLE I HUGUET i J. DE C. SERRA I RÀFOLS.

Comissió del Corpus Philosophorum Medii Aevi: JORDI RUBIÓ, R. ARAMON I SERRA, PERE BOHIGAS, FERRAN SOLDEVILA, MIQUEL BATLLORI i J. CARRERAS I ARTAU.

Comissió d'Història de l'Art: J. PUIG I CADAVALCH, A. DURAN I SANPERE, MANUEL TRENS, J. GUDIOL I RICART i J. AINAUD DE LASARTE.

Comissió de Prehistòria i Protohistòria: J. PUIG I CADAVALCH, A. DURAN I SANPERE, P. BOSCH I GIMPERA i J. DE C. SERRA I RÀFOLS.

MEMÒRIA

DELS TREBALLS FETS PER L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS DURANT EL CURS 1952-1953

Ès amb el cor pres per una profunda tristesa que començo avui la memòria de la tasca duta a terme per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS durant el curs que acaba de finir, puix que poques vegades com enguany m'haurà calgut donar compte d'un tan gran nombre de companys i d'amics que han clos els ulls corporals a la llum i a la bellesa d'aquesta vida per a obrir-ne uns altres a la veritat indubitada i a la ciència sense enganys.

No sabria deixar de recordar, en primer lloc, la noble dama Dolors Macià de Puig i Cadafalch, nada a la vida de l'ànima el dia 25 del darrer gener, la qual, en trobar-se la nostra Corporació sense estatge, no dubtà, generosa i condescendent, a oferir-li, amb el seu marit, un lloc — i sobretot un escalf cordial — a la seva llar. Tots els qui formem aquesta companyia d'estudiosos no podrem oblidar mai la pacient amabilitat i la sollicitud gairebé maternal amb què la senyora Puig es dignà acollir-nos, durant els darrers dotze anys, tant quan ens aplegàvem per a les repetides i fatigoses sessions de treball com quan li envaïem la casa per a les solemniais festes de Sant Jordi.

Set membres corresponents — tres de la Secció Filològica, tres de la Secció Històrico-Arqueològica i un de la Secció de Ciències — han estat arrabassats dels rengles de l'INSTITUT: Amadeu Pagès, l'erudit editor i comentarista d'Ausiàs March i dels seus familiars també escriptors i de la Crònica de Pere III, gràcies al qual el català ressonà novament a la Sorbona, als inicis de la segona dècada d'aquest segle, en presentar-hi en la nostra llengua la seva tesi complementària de doctorat; Jakob Jud, el gran lingüista suís a l'esforç del qual devem, en bona part, ultra una sèrie d'estudis fonamentals, el magnífic Atlas lingüístic d'Itàlia i de la Suïssa italiana i sota el mestratge del qual s'han format alguns dels nostres lingüistes; William J. Entwistle, el professor escocès que parlava i escrivia la nostra llengua, autor de treballs indispensables per a l'estudi de la nostra literatura, el qual introduí a la Universitat d'Oxford l'ensenyament regular del català; Josep Calmette, l'historiador rossellonès que amb tanta ciència i eficàcia investigà i aclarí l'època de formació de la nacionalitat catalana i la lluita del Principat contra Joan II; Benedetto Croce, el filòsof representatiu i una hora capdavanter en el pensament europeu i l'historiador que sabé posar de relleu el record dels catalans i de la cultura catalana en el reialme de Nàpols i en altres contrades d'Itàlia; E. Allison Peers, el professor de Liverpool que dedicà gran part de les seves inves-

tigacions a l'estudi de Ramon Llull — del qual publicà una excellent biografia i algunes fidels traduccions a l'anglès — i que fou el principal impulsor de l'actual moviment catalanòfil de la Gran Bretanya; i Alfred Jeanroy, el degà dels actuals romanistes, mort el passat mes de març, a qui l'estudi dels trobadors, al qual dedicà totalment la seva llarga vida, féu conèixer i estimar el nostre país i les seves principals figures literàries.

L'INSTITUT ha de plorar, també, el traspàs d'altres amics i investigadors de les nostres coses: el de Francesc Mirabent, professor a la Universitat de Barcelona, estudiós de les disciplines estètiques sobre les quals publicà un interessant llibre — *De la Bellesa* — dins la «Biblioteca Filosòfica» de la nostra Secció de Ciències, que l'havia cridat als seus rengles, però que per circumstàncies diverses no pogué tenir el goig de veure'l ingressar a la nostra Companyia; el d'Amado Alonso, professor a la Harvard University, lingüista d'una activitat i una lucidesa admirable, que dedicà alguns dels seus millors estudis al problema de la subagrupació romànica del català i que havia estat proposat per a membre corresponent de l'INSTITUT; el de Jesús Bellido, professor a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, tan lligat a la nostra Societat de Biologia, mort a l'exili; el de Sir Henry Thomas, cap del Departament d'impresos del British Museum, destacat hispanista, guanyador del I Premi Bonsoms de l'INSTITUT; el d'Adalbert Hämel, professor a la Universitat d'Erlangen, col·laborador de les nostres publicacions, investigador de l'èpica francesa i espanyola i la literatura llatina medieval relacionada amb la *Chanson de Roland* i amb el pelegrinatge a Compostella; el de Ludwig Klaiber, director de la Biblioteca Universitària de Friburg de Brisgòvia, col·laborador també de les nostres publicacions, estudiós de les obres de Ramon Llull, del *Libre d'Amic e Amat* del qual havia publicat una acurada versió en llengua alemanya; el de Lluís Serrahima i Camín, prestigiós jurisconsult que havia format part més d'una vegada de les ponències dels premis de l'INSTITUT; el de Lluís Camós i Cabruja, conservador de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, col·laborador de les nostres publicacions, guardonat en els concursos de l'INSTITUT amb un dels premis d'arxius; el de Joan Planella, professor a l'Institut Balma de Barcelona, deixeble, com Mirabent, de J. Serra i Hünter, del qual rebé una rigorosa formació filosòfica sempre vistent en les seves publicacions; els d'Elvira Zimmer i Mercè Robles, antigues bibliotecàries de l'INSTITUT; el de Ramon Vinyes, dramaturg i poeta, i el d'altres, encara.

Descansin tots en pau!

Poc després de la festa de Sant Jordi de l'any passat, arribà a Barcelona, després de més de tretze anys d'absència, el senyor Joan Coromines, professor actualment a la Universitat de Chicago, que l'INSTITUT havia elegit

feia dos anys com a membre adjunt de la Secció Filològica, els mèrits del qual foren recordats en donar compte del seu nomenament.

Des del mes de febrer darrer forma part de la nostra Corporació, en qualitat també de membre adjunt de la Secció Filològica, el general Lluís Faraudo de Saint-Germain, un dels millors coneixedors de la nostra llengua antiga. Filòleg i lexicògraf acreditat, el senyor Faraudo ens ha anat donant, any rera any, una sèrie d'escrupoloses edicions de textos catalans medievals, principalment científics, i ha aplegat un riquíssim cabal de lèxic antic, que supera sens dubte el que Aguiló reuní el segle passat. El nostre nou confrare, excel·lent coneixedor de l'obra de Rabelais, ha traduït al català d'una manera admirable els cinc llibres del gran escriptor francès, dels quals, però, fins ara, només el *Gargantua* ha pogut sortir a llum.

En nom de tots els companys em plau de donar públicament la més cordial benvinguda als senyors Coromines i Faraudo, i de fer-los present la nostra estima i devoció.

Quant als col·laboradors de l'INSTITUT, cal anotar que el senyor Jordi Carbonell, que durant dos anys ha residit a Anglaterra exercint el lectorat de català i de castellà a la Universitat de Liverpool, ha retornat a Barcelona i s'ha reintegrat al seu lloc de secretari-redactor de la Secretaria General.

Tres publicacions de l'INSTITUT han quedat enllestides durant el període comprès entre la diada de Sant Jordi de l'any passat i la d'enguany. No representen, certament, gran cosa en comparança amb la copiosa bibliografia d'anys anteriors, però elles certifiquen eloqüentment, sumades a l'avenç en la impressió o en la preparació d'algunes altres obres, la voluntat de la nostra Corporació de servir sense defallences la ciència catalana, a desgrat de les dificultats de tota mena que puguin sorgir en el seu camí.

La Secció Històrico-Arqueològica ha publicat dos nous volums de les seves «Memòries». *El poblament d'Ilduro*, de Marià Ribas i Bertran, comissari d'Excavacions Arqueològiques de Mataró, amb pròleg de J. de C. Serra i Ràfols, en forma el número XII. Aquest estudi arqueològic i topogràfic, guanyador del Premi Rubió i Lluch de 1949 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, s'ocupa, en tres grans capítols, de la comarca del Maresme en els períodes més reculats de què podem tenir notícia, del poblat pre-romà d'Ildur i de la ciutat romana d'Iluro, i va ricament il·lustrat amb dibuixos, fotografies i tres interessants plans — dos de la comarca i un de la ciutat de Mataró — damunt els quals han estat meticulosament assenyalats els descobriments arqueològics més importants dels temps prehistòrics i protohistòrics i de l'època romana. El volum XIII de les «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica» conté els capítols VIII a XI de la primera part de *Pere el Gran* de Ferran Soldevila, dedicats a Cons-

tança de Sicília i la seva casa i a la política occitana, siciliana i peninsular de l'infant Pere. Ha prosseguit la impressió de la Crònica de Bernat Desclot editada per Jordi Rubió, del *Dietari de la Diputació del General de Catalunya* a cura de R. Aramon i Serra i Joan Noguera, i del *Corpus Vasorum Antiquorum* de P. Bosch i Gimpera i J. de C. Serra i Ràfols; ha començat a compondre's *Els comtats de Pallars i Ribagorça* de R. d'Abadal i de Vinyals, que formarà el tercer volum de *Catalunya Carolíngia*, i estan a punt d'anar a la impremta *El poblament de Catalunya en el segle XVI*, de Josep Iglésies, obra guanyadora del darrer Premi Cambó, i el tercer volum de *Pere el Gran*.

La Secció Filològica ha publicat el segon volum dels «Estudis Romànics», el sumari del qual ja donàrem a conèixer l'any passat, i té avançada la impressió del volum tercer, amb treballs dels senyors Josep M. de Casacuberta, Manuel Alvar, Frank Pierce, Siegfried Bosch, Erich Köhler, M. Coll i Alentorn, Wilhelm Giese, Joan Coromines i G. Colon i Domènech, i diverses recensions. Ha prosseguit també el tiratge del *Cançoner de l'Ateneu* editat per R. Aramon i Serra, i ha estat acordada la publicació del treball de J. M. de Casacuberta guanyador del Premi Verdaguer en el darrer concurs de l'INSTITUT.

La Secció de Ciències té a punt de sortir dos volums dels seus «Arxius», que contenen els treballs *Potencialització dels antibiòtics per mitjà dels raigs X*, de J. R. Guix i Melcior i *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*, de Francesc Masclans, guardonats l'any passat amb els premis Ramon Turró i Prat de la Riba, respectivament.

La Comissió editora d'Arnau de Vilanova ha precisat ja el contingut del primer volum dels seus escrits, que apareixerà, sota el patronatge de la Unió Acadèmica Internacional, dins el «Corpus Philosophorum Medii Aevi», i que inclourà les obres escrites fins a l'any 1300, o sigui l'*Expositio super Apocalipsi*, cinc dels quaranta-un tractats conservats en el còdex vaticà llatí 3824, tres altres escrits espirituals de procedència diversa i dos dels textos grecs del còdex de Leningrad.

La Societat Catalana de Geografia està a punt de donar-nos el primer fascicle de la seva sèrie «Els noms de lloc de les terres catalanes», en el qual Josep Iglésies ha recollit i comentat la toponímia dels termes municipal i parroquial de la Riba.

La Societat Catalana d'Estudis Històrics ha prosseguit la impressió del segon volum de la «Miscel·lània Puig i Cadafalch» i té a punt de sortir el primer volum del seu «Butlletí» corresponent a l'any 1952.

Amb referència al capítol de publicacions cal assenyalar, encara, que l'INSTITUT ha autoritzat l'edició, a càrrec de llurs autors, dels treballs *Modernitat del Dret català*, de J. de Camps i Arboix (aparegut fa poques setmanes) i *La vida de Pere el Cerimoniós*, de Rafael Tasis, guardonats

amb el Premi Duran i Bas de 1952 i amb un accèssit al Premi Pròsper de Bofarull de 1949, respectivament.

La nostra Corporació celebrà la seva darrera festa anual, privadament, el dia de Sant Jordi. El discurs reglamentari, a càrrec del doctor Leandre Cervera, membre de la Secció de Ciències, tractà de *Letamendisme i unitat psico-somàtica*. Ultra aquest treball foren llegits la memòria de la tasca feta durant el curs anterior i un parlament del senyor Carles Riba, president de torn; també féu ús de la paraula el professor Hans Rheinfelder, de la Universitat de Munic, director d'Ensenyament Universitari de Baviera. En aquella sessió solemne foren adjudicats diversos premis: el professor Constantin Marinescu obtingué el Premi Isidre Bonsoms pel seu treball *Du nouveau sur «Tirant lo Blanch»*; el Premi Duran i Bas fou concedit a l'obra *Modernitat del Dret català* del senyor Joaquim de Camps i Arboix; el Premi Prat de la Riba fou atorgat al senyor Francesc Masclans pel seu vocabulari *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*; la *Contribució a l'estudi dels escrits juvenils de Jacint Verdaguer, particularment dels inèdits*, del senyor Josep M. de Casacuberta, meresqué el Premi Verdaguer; el Premi Francesc Cambó fou concedit *ex aequo* als senyors Josep Iglésies i Salvador Millet i Bel pels seus treballs *La població de Catalunya en el segle XVI* i *Història de l'agricultura espanyola en els segles XIX i XX*, respectivament; el Premi Jaume I no s'adjudicà, però es donaren dos accèssits: un a l'*Assaig de distribució comarcal del País Valencià*, del senyor Emili Beüt i Belenguer, i un altre a l'*Assaig de divisió comarcal del País Valencià*, del senyor Manuel Sanchis i Guarner; el Premi Ramon Turró el guanyà el doctor Josep-Ramon Guix i Melcior, amb el seu estudi *Potencialització dels antibiòtics per mitjà dels raigs X*. Els premis Enric de Larratea, Menéndez Pelayo i Santes Creus quedaren deserts. Els premis Ferran II i Sant Jordi no s'adjudicaren. El mateix dia de la Festa fou donat a conèixer el XXII Cartell de Premis, que anunciava, ultra els ja coneguts d'anys anteriors, els nous premis Costa i Llobera i Joan Alcover, en commemoració del centenari de la naixença d'aquests dos poetes mallorquins, i el Premi Francesc Eiximenis, convocat per la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, filial de l'INSTITUT, per a un treball de tema jurídic.

Durant el curs, cada una de les tres seccions de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS s'ha reunit mensualment. En aquestes sessions han estat presentades diverses comunicacions científiques: el senyor Fontserè ha estudiat les relacions entre les pluges de 1952 i els fronts polars del nord-oest i del nord-est d'Islàndia i de Rússia i ha fet una síntesi de sismologia catalana; el senyor Bohigas ha exposat el seu criteri sobre l'ordenació de les poesies d'Ausiàs March; mossèn Bataller ha comentat l'acció erosiva del vent; el senyor Duran i Sanpere ha presentat un report sobre l'estat

actual dels treballs d'exploració arqueològica als voltants de la catedral i de l'antic palau reial; el senyor Riba ha fet una lectura comentada de fragments de la seva traducció en vers de l'*Àiax* i del *Filoctetes* de Sòfocles; el senyor Rubió ha parlat de l'exaltació religiosa en certs sectors de la vida valenciana medieval i la seva possible influència literària; el senyor Font i Quer ha informat sobre la Fundació Karl Faust de Blanes; el senyor Aramon i Serra ha comentat les darreres publicacions en el camp de la lingüística i la filologia catalanes; el senyor Abadal ha tractat de la immigració dels hispans a la Narbonesa i als comtats catalans orientals a darreries del segle vuitè i durant tot el novè; el doctor Esteve ha fet una exposició sobre els estudis biològics experimentals en els seus laboratoris.

En les sessions plenàries de l'INSTITUT, tingudes també un cop cada mes, ha estat commemorat el cinquantenari de la mort de Jacint Verdaguer amb la lectura d'un treball del senyor Carles Riba, i han estat evocades la personalitat i l'obra dels membres corresponents i d'altres destacats investigadors traspassats durant el curs: recordem els parlaments del senyor Rubió sobre Amadeu Pagès i E. Allison Peers, del senyor Carreras sobre Francesc Mirabent, Joan Planella i Benedetto Croce, del senyor López-Picó sobre Lluís Serrahima, del senyor Coromines sobre Amado Alonso, del senyor Bohigas sobre William J. Entwistle, del senyor Abadal sobre Josep Calmette, del doctor Cervera sobre Jesús. Bellido, del senyor Aramon sobre Adalbert Hämel.

La nostra Corporació ha rebut la visita dels seus membres corresponents Constantin Marinescu, Walter W. S. Cook, Josep Trueta, Miquel Batllori, Paul Aebischer, Gerhard Rohlfs i Ignasi González-Llubera, així com dels professors Antoni Era, de Sàsser, Walter Mönch, de Heidelberg, Michel Mollat, de Lille, Angelo Monteverdi, de Roma, Ernst Gamillscheg, de Tübingen, Maurice Delbouille i Rita Lejeune, de Lieja, John Orr, d'Edimburg, Arnald Steiger, de Zuric, Veikko Väänänen, de Hèlsinki, Hans Rheinfelder i W. Theodor Elwert, de Munic, Jean Boutière, de París, i Sever Pop, de Lovaina, tots els quals s'interessaren pels nostres treballs. L'INSTITUT ha ofert una recepció, conjuntament amb l'Acadèmia de Bones Lletres i la delegació barcelonina del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, als assistents al Congrés de Lingüística Romànica celebrat a la nostra ciutat, i una altra, en un pla més íntim, als seus membres corresponents i als estudiosos més destacats de la Filologia romànica aplegats a Barcelona en ocasió d'aquella reunió científica.

Quant a la vida de relació exterior, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS ha prosseguit i intensificat el seu intercanvi de publicacions amb nombroses acadèmies i universitats nacionals i estrangeres.

La nostra Corporació ha estat present als següents congressos científics: de Ciències Antropològiques i Etnogràfiques de Viena, Panafricà de Pre-

història d'Alger, de Geologia d'Alger, de Lingüística de Londres, d'Història de la Corona d'Aragó de Saragossa i de Lingüística Romànica de Barcelona; i ha enviat la seva adhesió al Congrés d'Història de l'Art d'Amsterdam, al de Sociologia d'Istambul, al de Ciències Onomàstiques d'Upsala i al d'Estudis Bizantins de Salònica, així com a les reunions d'Estudis sobre el Renaixement de Florència i d'Estudis Sards de Càller.

No fou possible, l'estiu passat, al Delegat de l'INSTITUT dins la Unió Acadèmica Internacional, d'assistir a la sessió anual de Brusselles, per causes del tot estranyes a la seva voluntat. De tota manera, els reports sobre la nostra participació en algunes de les tasques de la Unió — Corpus Vasorum Antiquorum, Forma Orbis Romani, Diccionari de llatí medieval, Corpus Philosophorum Medii Aevi — pogueren ésser tinguts en compte en la reunió de les comissions de les diverses empreses d'aquell organisme acadèmic internacional, i gràcies a les gestions del nostre Delegat foren aconseguits nous subsidis per a la publicació dels vasos grecs de Barcelona de procedència emporitana i una subvenció per a l'adquisició de microfilms del manuscrit que conté les obres gregues d'Arnau de Vilanova, l'edició de les quals, a cura de l'INSTITUT, serà feta, com ja ha estat indicat, dins la col·lecció de filòsofs de l'Edat Mitjana patrocinada per la Unió.

La nostra Corporació s'ha subscrit a la publicació-homenatge de sengles obres del professor Max-Leopold Wagner, membre corresponent de l'INSTITUT, i de l'escriptor català Joan Oller i Rabassa, així com a la miscel·lània a honor de Karl Michaëlsson, professor a la Universitat de Göteborg.

L'INSTITUT s'ha sentit honorat amb el nomenament del senyor Ferran Soldevila com a membre d'honor de la Institució Ferran el Catòlic de Saragossa i del senyor Jordi Rubió com a membre del Comitè permanent de l'Associació Espanyola de Ciències Històriques.

Recordem, encara, abans de posar fi a aquesta ràpida ressenya de les tasques de la nostra Acadèmia, l'activitat de les seves societats filials.

La secció de Botànica de la Institució Catalana d'Història Natural, l'única d'aquesta entitat que dona fe de vida, s'ha reunit diverses vegades, amb comunicacions de la senyoreta M. Ubach i els senyors A. de Bolòs, O. de Bolòs, P. Font i Quer, S. Maluquer, P. Seró i J. Vives.

La Societat Catalana de Geografia, que inaugurarà el curs amb una conferència del senyor J. de C. Serra i Ràfols sobre *Nous punts de vista sobre el poblament prehistòric de Catalunya*, ha omplert les sessions de treball, entre Sant Jordi i Sant Jordi, amb comunicacions dels senyors J. M. de Casacuberta, S. Millet i Bel, E. Giralt, A. Ferrer i Soler i S. Llobet.

En les sessions ordinàries de la Societat Catalana d'Estudis Històrics han estat presentades comunicacions dels senyors J. Triadú, J. Miracle, J. M. de Casacuberta, M. Batllori, G. Colon, J. Mettra i O. Cardona, en la secció de Llengua i Literatura; E. Vigo, M. Coll i Alentorn, F. Sol-

devila, C. Marinescu, R. Gubern, J. Peyronnet i F. Duran i Cañameras, en la secció d'Història; J. Ainaud, A. Duran i Sanpere, M. Tarradell i J. Gudiol, en la secció d'Art i Arqueologia. Una sessió plenària fou dedicada a la memòria de J. Pous i Pagès, amb l'estudi de la seva obra literària pels senyors R. Tasis i C. Riba. La Societat ha organitzat també tres visites: una a l'exposició de primitius mediterranis, sota la guia del senyor F.-P. Verrié, una altra a la secció medieval i moderna del Museu Històric de la Ciutat, sota la del senyor A. Duran i Sanpere, i una altra, encara, al Museu Marítim, sota la del senyor E. Cubas. La sessió de clausura del curs passat tingué lloc a Vilafranca del Penedès, amb una sessió científica en què participaren els senyors P. Regull, P. Bohigas i R. Aramon i Serra; en la inaugural del present curs el senyor J. Mercader llegí un discurs sobre *La ideologia del catalans del 1808*. La Societat d'Estudis Històrics ha estat també representada als congressos d'Història de la Corona d'Aragó de Saragossa i de Lingüística Romànica de Barcelona, i ha contribuït a la fundació de la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics.

La Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, la més jove de les filials de l'INSTITUT, clogué el curs darrer amb comunicacions dels senyors F. Martí i Reverter, F. Duran i Cañameras i J. M. de Porcioles, en la secció de Dret; J. Vilà i Valentí i P. Romeva, en la secció de Ciències Socials, i J. M. Ainaud, S. Millet i Bel i J. Hernández i Roig, en la secció d'Economia. El curs actual, aquesta Societat ha abandonat les comunicacions personals i celebra sessions conjuntes amb l'estudi de temes preestablerts — els problemes de l'allotjament, l'aptitud industrial i comercial dels catalans —; la seva secció de Dret s'ha reunit repetidament per a estudiar els problemes que planteja la compilació de les institucions del Dret català.

Abans de cloure aquesta ràpida exposició de l'obra feta pel nostre INSTITUT durant els darrers dotze mesos, em cal dedicar un record a tots els qui, d'una manera o altra — amb la col·laboració científica, amb la cooperació en les nostres edicions, amb la dotació de premis, amb la tramesa de llibres, etc. — ens han estimulat a dur endavant la noble tasca que a començaments de segle ens fou assignada. I, en evocar llur ajuda, no sabria agrair-la d'altra manera que recordant aquells mots, lapidaris, amb què Sèneca es referia als favors rebuts: «Tempore quaedam magna fiunt, non summa».

R. ARAMON I SERRA

Secretari General de l'INSTITUT

HISTÒRIA DE DOS BOTÀNICS CATALANS

DISCURS LLEGIT EN LA XXIII FESTA ANUAL DE L'INSTITUT

En la present festa anual de Sant Jordi de l'INSTITUT ens proposem de parlar de dos botànics catalans poc coneguts, morts no fa gaires anys, i tots dos, no obstant llur humilitat, veritablement extraordinaris, si donem al mot el seu significat autèntic. I ho farem per tal que no se'n perdi el record, perquè ja som pocs els qui els hem coneguts i tractats, i ens anem aclarint cada vegada més.

I

De primer us parlaré de Conrad Pujol, i em dol que sigui jo el primer que n'escrigui, mal sigui sinó una breu memòria, perquè altres amics d'ell i meus s'hi havien fet molt més que no pas jo, hi havien conviscut molt més llargament, i haurien pogut escriure'n amb més detalls i més encert.

Conrad Pujol i Grau era fill de Sallent, a la comarca de Bages, on va néixer el 19 de gener de 1851; era nét d'un altre botànic, d'aquell Francisc Grau, farmacèutic de Berga, contemporani de Bubani i de Costa, que aquest darrer cita amb freqüència al seu catàleg de plantes del país. El darrer, segons sembla, d'una nissaga d'apotecaris, que en ell quedà interrompuda. El seu pare n'era també; de la casa on va néixer, al carrer del Cós, encara en diuen a ca l'Apotecari Xic.

Al pròleg de la *Flora de Catalunya*, Joan Cadevall fa menció d'En Pujol i el qualifica textualment «d'intelligent explorador de l'Alta Segarra i de gran part de Bages i del Berguedà». En les seves lletres, Cadevall també me'n parlava quan jo tot just començava els meus estudis sobre la flora de Bages; i me'n parlava com d'un expert amb el qual calia comptar si els indicats estudis havien d'ésser exhaustius i la *Flora* completa.

La comarca de Bages, tal com en aquells temps era definida pels intel·lectuals de Manresa, venia a coincidir amb les conques del Llobregat i del Cardener en llur part mitjana. L'anomenat Pla de Bages, expressió que encara ressona a les orelles de molta gent, segons els esmentats definidors, no és sinó la porció si fa no fa plana i central, en gran part regada per la sèquia de Manresa, de la comarca major, que fèiem arribar fins a les envistes de Berga per la banda nord; fins al Montcau, sobre Mura, per la de llevant; fins a Castelltallat i Castellfollit del Boix, a ponent;

tot donant-li per límit meridional els vessants septentrionals de Montserrat. Aquest és el concepte que es féu seu no sols el Centre Excursionista de la Comarca de Bages, sinó també aquell diari local que, enfront d'«El Pla de Bages», duia el nom de «Bages-Ciutat», dos mots que, pel que toca a la comarca, simbolitzaven, més que no pas expressaven, el pensament de Gabriel Alomar. I com que les idees no neixen fora de lloc, i la multitud, en tant que multitud, les accepta o les rebutja sense engendrar-les, caldrà dir que les indicades venien d'una ment preclara, que jo hauré de recordar mentre visqui: la de Josep Esteve, farmacèutic de la Plaça de l'Om, a l'oficina del qual, a Manresa, s'aplegava la gent més culta de la ciutat. I estic segur que cap d'aquells qui, a començaments de segle, hi venien per tal d'estudiar la nostra llengua, el nostre folklore o el nostre art, des de mossèn Alcover fins a Puig i Cadafalch, no em dirien que faltó a la veritat.

Tot això, que podria semblar una digressió innecessària, no és altra cosa que un preàmbul per a situar els fets que tot seguit haig de contar-vos. En primer lloc per a dir-vos que la primera publicació que parla de plantes d'aquell país fou escrita per Àngel Sallent, el col·laborador lingüístic d'En Cadevall; però l'inspirador de la *Flora del Pla de Bages* fou Conrad Pujol. Quan En Josep Esteve li demanava la part que hi tenia cadascun dels dos, En Pujol, com diem vulgarment, fugia d'estudi. I quan estrenyent més el cercle, l'escapatòria se li feia difícil, aleshores elogiava Sallent perquè hi havia posat la literatura. En realitat fou així: el doctor Sallent recollí les dades botàniques d'En Pujol en llur majoria, i les ordenà com cal i hi posà comentaris adients; i, sens dubte, aquesta fou una bona obra d'En Sallent, el filòleg, perquè En Pujol se n'hauria endut a la tomba, deixant-ho en pura promesa, sempre ajornada i mai no acomplida, l'escriure ni un mal esborrany florístic del Pla de Bages. Altrament, Sallent mateix admet la participació d'En Pujol en la redacció de la sobredita *Flora* quan diu: «Seríem ingrats si no ens reconeixíem deutors de l'ajut desinteressat que hem trobat en el prodigiós arsenal de coneixements de l'eminent botànic Conrad Pujol, i en la inalterable i bona amistat que anys ha ens uneix.»

És ben segur que si fos possible de conèixer punt per punt com s'anà fent aquest home, ni abreujant tant com poguéssim no en tindria prou amb tota la vetlla per a referir-vos els fets principals de la seva vida. Ara mateix em trobo que no puc dir-vos quan es revelaren en ell les inclinacions botàniques, ni quins foren els seus mestres. Algú em digué que tenia uns cursos aprovats a la Facultat de Farmàcia, i, si fos així, em decantaria a creure que qui el va iniciar en el coneixement de les plantes i l'engrescà a seguir aquests estudis no podia ésser altre que Trèmols, el catedràtic de Química, però més botànic que químic, de la Universitat

de Barcelona. Una lletra de Pujol a Trèmols, sense data, que hi ha als arxius de l'Institut Botànic d'aquesta ciutat, confirmaria la meva tesi.

La carta té cinc pàgines escrites, de ratlles molt dretes — era la dèria constant en ell —, ben escairades en llur conjunt i de traços molt fins. Dins aquesta carta, Pujol tramet a Trèmols diversos fragments de plantes per a determinar o comprovar, procedents de la Baga de Ginebret, al Berguedà (una agrostídia, la *Danthonia decumbens*, un *Trisetum*), i de Manresa (l'*Heteropogon Allionii*), tots ells de gramínies; i parla d'altres plantes, les mostres de les quals li durà a Barcelona més endavant. Demana a Trèmols una rameta i pinyes de pi marítim i diverses eufòrbies. Parla també d'un pis on anirà a estar-se dies després; allí tindrà lloc suficient — diu Pujol — per a les seves preparacions i experiments botànics, i a l'hivern hi estudiarà les molles i els líquens de la comarca, que «tinc gairebé tots recollits», diu, «i aviat collectaré també bolets, que conservaré en una dissolució saturada de pedra alum amb una mica de sulfat de coure per tal d'evitar la propagació en ella de microbis vegetals».

Tot fa creure que aquesta carta fou escrita a les darreries del segle passat, per la data de recollecció del *Trisetum Gaudinianum*, el juny de 1895; segons Cadevall (a la *Flora del Vallès*), que en la lletra a Trèmols sembla deduir-se que és collit de poc perquè encara no està determinat.

Sis anys després, a la *Flora del Pla de Bages*, el doctor Sallent diu el que segueix: «El Museu Municipal de Manresa s'acaba d'enriquir amb l'herbari que fou de Joan Texidor, donat a la ciutat pel manresà Francesc Puigpiqué, director d'«El Restaurador Farmacèutic».» Parlo d'aquest fet perquè pocs anys després, no sé exactament quin any, l'alcalde de Manresa, que aleshores ho era el senyor Armengou, a petició del doctor Cadevall, va encarregar a Conrad Pujol l'ordenació i conservació de l'Herbari Texidor a l'Arxiu de la Ciutat. Això ho sé pel mateix Cadevall, a qui dolia que un home com Pujol anés sempre fet un trinxeraire i de cara al vent. Però Serret i Arbós, l'arxiver, em donà detalls del comportament de Pujol. De primer, molt il·lusionat, s'installà a l'Arxiu, s'hi dugué els llibres i els seus papers, i començà a treballar. Però ja sabem com és difícil d'engabiar certes menes d'ocells, perquè abans es maten cercant sortida que es conformen a la presó; així, un bon dia, Conrad Pujol, l'ocell de bosc, eixí de la gàbia i no s'hi acostà més. Ignoro si va tenir paciència d'aguantar fins a cap de mes; però, fos com fos, el senyor Serret va dir-me que percebé una quantitat, part de la que li era oferta, perquè la resta la refusà per excessiva. Si no ho recordo malament, l'oferta era inferior a les cent pessetes. I Serret afegia que Pujol no s'acomiadà: va deixar la feina i els llibres i no hi tornà més.

Anys després, quan redactant la memòria sobre la flora de la comarca de Bages, que havia de servir-me de tesi doctoral, vaig adreçar-me a Pujol — que havia conegut personalment a la farmàcia de Josep Esteve —,

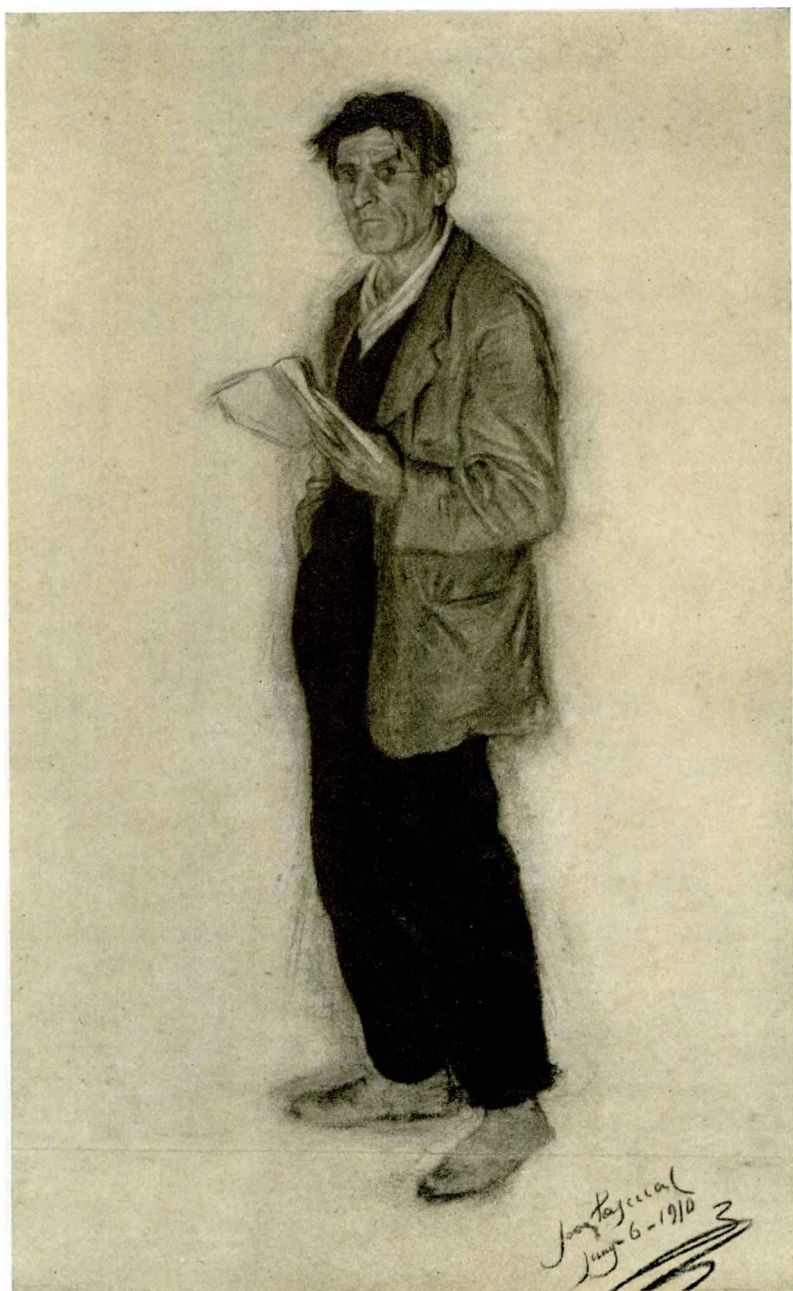
li demanava si, a judici seu, calia afegir alguna espècie a la *Flora del Pla de Bages* del doctor Sallent, per tal d'incloure-la jo a la que preparava. La resposta anà així: «Molt senyor meu: El dia 11, trobant-me casualment a Puig-reig, va arribar a les meves mans la vostra carta del dia 8, per a contestar la qual vaig remenar bastants papers, llibres, quaderns, fullets, etc., cercant una *Flora del Pla de Bages* de Sallent, en la qual tenia anotades tres o quatre espècies no contingudes en aquella i trobades per mi, després d'haver estat publicada. Un altre dia, sense trigar gaire, tornaré a Puig-reig i la tornaré a buscar; però podria ésser que l'hagués lliurat al senyor Pascual, de Navarcles, o bé al seu pare, Antoni, de Sallent. De totes maneres no trigaré a saber-ho, i us trametré tan aviat com pugui la nota que desitgeu, junt amb els veritables límits de la comarca de Bages, encara que no sigui sinó per pura curiositat. No us molesteu enviant-me o reservant-me exemplars, perquè fa uns quatre anys que he abandonat per complet tal estudi, que tant de bo l'hagués deixat almenys dotze anys abans, etc.» La lletra és datada a l'Espunyola el 15 d'agost de 1912; Pujol tenia seixanta-un anys fets.

La llista de plantes de Bages omeses a la *Flora* del doctor Sallent no me la va arribar a trametre; i jo vaig imprimir la meva, sense les addicions, l'any següent, el 1913. Va ésser llegida a Madrid, i feta pública després, el 1914. Abans de publicar-la, però, en vaig donar un exemplar a Conrad Pujol, i el 28 de febrer de 1914 em tornà a escriure. En aquesta segona lletra em parlava de set o vuit espècies trobades per ell a Bages, les quals no són a la meva *Flora*, i insistia que «feia més de tres anys que no s'ocupava per res de la botànica, i tant de bo», torna a dir, «que ho hagués fet molt abans. Ara em dedico a la paleografia», afegeix, «que, sens dubte, em donarà més bon resultat».

En una postal del 7 d'octubre de 1915 — Pujol té seixanta-quatre anys llargs — em diu: «Us desitjo moltes felicitats en les vostres excursions; més endavant us escriuré i us enviaré notes extenses sobre el que abans us vaig prometre, i aquest serà el meu darrer treball botànic, gràcies a Déu.»

Amb tot, gràcies a Déu, Pujol continuà fent excursions botàniques per la comarca; seguint-la i resseguint-la, perquè li plaïa de retornar als llocs on havia descobert alguna espècie interessant, per tal de comprovar si encara hi era; i examinant, molt més acuradament que jo no feia, tota mena d'aigües, per la vegetació de les quals sentia singular predilecció. Per tal de fer-se amb les plantes aquàtiques, emprava un cercapous inventat per ell. En la indicada postal del 17 de setembre de 1915, em comunica que l'ha deixat a Manresa, a casa del farmacèutic senyor Aliet; que me'n fa ofrena i que confia que l'utilitzaré.

Si Pujol hagués estat capaç de jugar amb ironia, hauria cregut que em parlava irònicament oferint-me aquell estri: perquè, en efecte, con-

Dibuix de Joan Pascual

CONRAD PUJOL I GRAU

fesso que en els meus primers temps d'aprenent de botànic m'illusionava molt més córrer per les muntanyes i escorcollar les cingleres i els crestalls que no pas les aigües somortes de la Plana de Bages. I Pujol hi havia sabut trobar diverses plantes aquàtiques, sobretot del gènere *Potamogeton*, que a mi m'havien passat per alt.

La darrera carta que tinc d'aquest amic porta la data del 14 de setembre de 1923. Aquells dies havíem regressat de Sierra Nevada i n'havíem portat molts milers de plantes. Li ho vaig comunicar, i ell, pel que es veu, encara no havia pogut abandonar totalment la botànica, perquè em digué que, més endavant, si podia venir a Barcelona, li agradaria de veure altre cop plantes d'Andalusia, com anys enrera havia vist les que recolliren allí Boissier i Reuter.

El viatge a Barcelona es frustrà, i abans de dos anys, el 2 de febrer de 1925 moria, a Ejea de los Caballeros, a Aragó.

Conrad Pujol, ni alt ni baix, era esprimatxat, i ben fet per a córrer món, sense superfluïtats carneses ni adiposes de cap mena. De cara austera, quasi eremítica, amb el nas aquilí i els ulls més aviat petits, però de mirada viva i penetrant. Els cabells, àdhuc quan es feia vell, els tenia negres i els duia llargs i esbullats.

Vestia modestíssimament, amb roba d'altri aprofitada. Calçava espadenyes, o, si calia, sabates, i aleshores unes bones sabates de pell girada i sola gruixuda, aptes per a fer-hi llargues caminades.

Tan aviat era a Manresa com a Sallent, a Puig-reig, a Viver..., però no solia moure's de la comarca. En altre temps havia emigrat a Amèrica, però no devia poder resistir l'exili ni adaptar-se a les condicions d'aquells països. No sabem quan marxà ni quan regressà. Ignorem també quan va començar els estudis de Farmàcia i quan els deixà. Costa no fa menció d'ell entre els seus col·laboradors. La *Saussurea Pujolica* d'aquell autor és dedicada a Jaume Pujol, no pas a Conrad.

De tot el que hem pogut esbrinar, sembla que la seva afecció per les plantes se li desenvolupà relativament tard. I els seus viatges botànics, segons sembla, els limità quasi tots a la comarca del Bages i llocs pròxims del Berguedà. D'aquestes comarques va trametre molts materials al doctor Cadevall. A la *Flora del Vallès*, d'aquest autor, ja hi figuren més de quaranta espècies trameses per Pujol. I són molt nombroses les que, més endavant, són mencionades a la *Flora de Catalunya*, de la mateixa procedència. La millor època botànica de Pujol diríem que va coincidir aproximadament amb la darrera dècada del segle passat, entre els quaranta i els cinquanta anys de la seva edat. Mentrestant, Cadevall preparava la susdita *Flora del Vallès*, i Sallent, que aleshores residia a la ciutat del seu cognom, redactava la del Pla de Bages. Quan Pujol ens diu que voldria haver deixat la botànica dotze anys abans, érem al 1912.

Per tant, cal entendre que el 1900 hi estava engrescat. Mai no he pogut esbrinar per què blasmava els seus entusiasmes d'altre temps vers aquesta ciència, ni crec que ho arribés a saber ningú.

La cosa més extraordinària de Pujol és el desnivell entre les seves facultats i les seves realitzacions, o bé, si es vol, entre les seves possibilitats i la seva eficiència. Un home tan ben dotat intel·lectualment, d'una memòria claríssima, coneixedor de llengües clàssiques i modernes — fins i tot l'hebreu i el rus, si hem de creure un seu conciutadà —, que coneix a consciència la botànica i altres ciències, que escriu i redacta correctíssimament... i que no té esma per a governar-se. Començava per no tenir casa. A la fi de la seva vida, o almenys molt enllà, arribà a viure amb certa fixesa poc menys que en un estable, al carrer d'En Cererols, a Manresa, i dormia en un jaç de palla. Com diu un amic, allí havia pactat, però unilateralment, amb les rates, les quals peixia per tal que, ben fartes, li respectessin els llibres. Quan les rates faltaren al pacte tractà d'emmetzinar-les amb guix i farina. La seva biblioteca penjava del sostre com els pernills i les cansalades en un rebost d'antany, però amb obstacles travessers per a evitar que pel cordam hi arribessin les rates. Des de baix despenjava els llibres amb canyes. Tots els tenia amb cobertes de paper blau, d'aquell d'embolicar fideus, i cadascun dels llibres o bé cada penjaella, duia un paper indicador, del color de la facultat respectiva. Així s'orientava fàcilment, de terra estant, i podia abastar amb bastant encert el que calia.

També s'havia enginyat per a lligar finestra i finestrons amb un joc de cordills, per tal de poder obrir una i altres des del jaç. De dalt de la porta penjava un cartó gruixut arran de cap; al cartó hi anotava el que calia no oblidar, i quan hi topava, en anar per sortir de casa, llegia aquella mena d'ordre del dia que ell mateix hi havia escrit.

La seva indumentària tenia certes peces suplementàries més o menys visibles. Entre altres, un seguit de ganxos lligats amb cordills, per si li calia dur paquets; penjant-ne un a cada ganxo repartia el pes per tot el cos i podia equilibrar-lo adequadament. No sé si per haver patit alguna neuràlgia per ajupir-se, o per quina causa, en determinada època també duia una mena de molls de gran abast mitjançant els quals collia, sense ajupir-se, tot el que li calia. L'aixadó, havent-se'l descuidat reiteradament, acabà per estacar-se'l a la cintura, i l'anava arrossegant mentre feia camí. També solia portar una llarga perxa amb un ganxo al capdamunt per a abastar les rames florides o fructíferes dels arbres, i, com hem dit, el cercapous per a les plantes aquàtiques.

Els beneficis materials de tan excellent preparació botànica sospito que foren nuls, si exceptuem aquella paga de l'Ajuntament de Manresa a la qual renuncià per no vendre's la llibertat, que en ell no era mitja vida, com solem dir, sinó la vida entera.

I vegeu fins a quin punt, que tenint un germà, Rossend, moliner a Ejea de los Caballeros, i havent-li aquest demanat sovint que anés a estar-se amb ell, car sembla que es guanyava molt bé la vida, mai no en va poder sortir. L'havia visitat diverses vegades, però mai no hi feia estada llarga. ¿Com podia fer aquest sacrifici En Pujol si la minyona del seu germà tenia la mania d'encerar tant i tant el parquet que no podia donar-s'hi un pas sense relliscar; i encara, per afegidura, s'havia de sentir «señor Pujol», així, amb aquesta *jota* castellana?

El seu germà, provident, anys ha havia tramès una quantitat al convent de la Mare de Déu de Montserrat, a Manresa, conegut popularment amb el nom de les Cuques, on tenia plat a taula sempre que hi anava. Com que mai no acceptava cap ajut econòmic, va costar molt de convèncer-lo que aprofités la solució de les Cuques. Així anava tirant, i de comissions escadusseres que de tant en tant li oferien els petits ajuntaments de la comarca, menaçats pel governador de Barcelona si no trametien dins un termini breu la documentació reglamentària. Pujol era el seu salvador: en tres dies deixava llest el paperam endarrerit d'una o dues anyades. La paleografia, com la botànica, dubto que li arribés a portar guanys materials apreciables.

A la fi, però, tantes devien ésser les súpliques del seu germà i tan de color de rosa la pintura que li devia fer, que el nostre amic, pensant que anava de debò, hi dugué llibres i papers abundosos si no la majoria o quasi tots els que tenia. No va haver de transcórrer gaire temps, però, per a desenganyar-se; i es va veure clar que no podia continuar allí. Facturà de nou les caixes de llibres cap a Manresa, i partí. Quan a Manresa anà a recollir les caixes de llibres a l'Estació del Nord, no les hi van poder lliurar: els llibres s'havien perdut. Això, no cal dir-ho, li costà un dels més grans disgustos de la seva vida.

Exactament, no sé quan va passar; però més endavant, en ésser-li proposat de venir a Barcelona a la inauguració de la Sala d'Herbaris del Museu de Ciències Naturals, pel gener de 1921, en ocasió d'haver-s'hi instal·lat l'Herbari Cadevall, ell em digué que, probablement, hi vindria, perquè aleshores, inaugurat el tros de Sant Cugat a Terrassa dels Ferrocarrils de Catalunya, ell podria anar a peu des de Manresa a aquella ciutat, i des d'allí, còmodament a Barcelona per la nova via. Pujol, amb motiu de la pèrdua dels llibres, havia declarat el boicot a la Companyia del Nord.

Cercar un advocat i fer una reclamació com cal a l'esmentada companyia no feia per a Pujol. Com tampoc no li eren adients altres afers. Per exemple, tots coneixeu el tipus absurdament dit fotogènic o, si més no, fotòfil, no pas per la seva afecció a la llum, sinó a ésser retratat. Pujol no s'havia deixat retratar mai; i això el retrata. Solament Joan Pascual, un seu compatriota, i probablement apellant a una amistat entranyable,

gaudí del privilegi excepcional de la seva posa, a l'abast del llapis, quan ja s'acostava a la seixantena.

Per la seva manca de peculi havia de fer una vida de gran austeritat econòmica; li calia aprofitar tot el que els altres llencen per llur vàlua quasi nul·la, com és ara les capsas, les ampolles, els taps, els trossos de corretja..., i, sobretot, aquell tresor d'excel·lent paper endolat de les esqueles mortuòries d'abans, en el qual no solament hi escrivia per a ell sinó les cartes dels amics. No tot eren cartes, però; sovintejaven les targetes postals. El franqueig d'una carta costava quinze cèntims, i el d'una targeta postal, només deu, amb l'avantatge que no calia comprar ni el paper ni el sobre. A la targeta postal ell sabia fer-hi cabre molta lletra menuda, fina, atapeïda, correctament arrencada sobre ratlles en llapis, equidistants i a penes perceptibles.

I, no obstant aquestes estretors, més aviat ens decantaríem a interpretar Pujol lliurat a un espiritual sibaritisme que gustava amb delectança. Primària condició d'aquesta fou la seva llibertat personal sense límits. Després, el goig en l'afany d'enriquir-se de saber un dia i altre, una hora darrera l'altra, ell que semblava haver fet vot no sols de pobresa sinó de misèria. La satisfacció havia de provenir-li de saber-se en tot cas, o, almenys en molts casos, suficient, per bé que no pas eficient.

Aquest home gustava de les ciències i es complaïa amb el seu saber. Mai no el negava a ningú, però tampoc no se'n vantava mai. Em penso que la por que algú prengués per fatxenderia el seu parlar el feia emmudir i el recloïa en si mateix. No solament no donava a conèixer el seu saber, sinó que costava d'arrencar-li un lluïment. El fill de Josep Esteve, el nostre col·lega Antoni, em referia, però, una manera infal·lible de fer-lo explicar. S'ha dit que uns amors de la joventut, mal correspostos, li feren trencar relacions amb l'estimada; aquest episodi, segons sembla, motivà el seu celibat i, per afegidura, una misogínia furibunda. A Pujol, àdhuc a les acaballes de la seva vida, només calia demanar-li el parer en funció d'una suposada opinió femenina per tal que cantés tot seguit i a raig fet. Aquell «segons diu la senyora Marieta...» l'excitava de tal manera que, quan altre no, tot d'una sentia el desig, pel que es veu irresistible, de posar els punts sobre les is.

En canvi, l'amor propi era considerablement exagerat. Si la misogínia el feia parlar, tant era posar en dubte una afirmació seva com veure'l desficiar. El mateix amic m'explicà com va caure en un estat així solament per haver considerat poc probable que certa planta fos a Montserrat, essent així que, segons ell, s'hi fa. Si això s'esqueia avui, demà li mostrava la planta, collida a Sant Joan; havia anat a Montserrat, havia pujat a aquella ermita i havia retornat a Manresa, tot a peu. Pel tremp d'ànima que revela, aquest fet, divinament insòlit, potser bastaria a justificar que aquesta nit hàgim dedicat un amistós record a aquell amic

inoblidable; però, com heu oït, altres qualitats extraordinàries també el fan mereixedor d'aquesta reviviscència fugaç, entre nosaltres, en la festa d'avui.

II

Si En Pujol, segons acabem de veure, fou l'home que, podent-ho fer tot, no féu gairebé res, amb l'home del qual ara anem a parlar tenim el cas contrari: el d'aquell que sense cultura superior, i havent-se donat ell mateix la poca que tenia, deixà una obra considerable com a conseqüència de la seva assiduïtat i del seu ordre en el treball.

Ja fa molts anys, quan el Museu de Ciències Naturals de Barcelona iniciava la seva organització sobre els gèlids fonaments del Museu Martorell, els qui dúiem endavant la secció botànica vam fer-nos amb un home de condicions excepcionals: Enric Gros. Això s'esqueia a les darreries del 1916. Aquest home venia de Màlaga, on treballava al Laboratori de Biologia Marina. No sé quina mena de remuneració s'hi feia; però no devia ésser gran cosa perquè en venir a Barcelona, i millorant, com cal suposar, la Junta de Ciències Naturals, que regia el Museu, no li oferí sinó estada en una de les quatre torres de l'edifici, obra de nou per tal d'acollir-lo, i una mesada de cent vint-i-cinc pessetes.

La Junta de Ciències Naturals féu aquesta adquisició perquè Carlos Pau, el cèlebre botànic segorbí, havent conegut En Gros poc temps abans, recomanà públicament, en un dels seus treballs sobre la flora d'Andalusia, que, fos com fos, el traguessin de Màlaga. I la Junta l'en va treure nomenant-lo recollector de plantes el dia 24 de novembre de l'any indicat.

Amb aquest nou càrrec Gros trencava definitivament la tirallonga inacabable de canvis d'ofici; i a cinquanta-tres anys s'anava a consagrar a la Botànica fins que li duessin la salut i la vida. Però la seva història ja era llarga en aquell temps.

Enric Gros i Miquel era de Franciac de la Selva, un poblet de quatre cases de la rodalia de Riudellots. Els seus pares eren gent molt humil; més d'un cop m'havia referit que el seu primer ofici va ésser el de recaptador de contribucions, eufemisme equivalent a captaire. La seva mare se l'enduia terres enllà, per aquella comarca de la Selva, fins a les Gavarres. Sabien les tresqueres i les pagesies, i els dies que calia anar a cadascuna per haver algun recapte, de la natura que fos, quelcom calent a l'hora de dinar, un tros de pa o de coca, un grapat de nous o de figues seques, o, per ventura, alguns centimets.

També més de quatre vegades, perquè li plaïa de contar-ho i mai no es recordava que ja ho havia referit un altre cop, m'explicava que essent encara molt poca cosa, potser quan tenia vuit o nou anys, es llogà de vailet en una pagesia d'aquells encontorns sense dir-ho als de casa, perquè ja

li era feixuc d'haver d'aguantar els retrets de la gent que el reptava alludint la seva poca afecció al treball. Encara servava el record d'aquelles primícies laborals; de la taula familiar, amb l'amo de cap de taula, servit primer que ningú, quan el vailet era el darrer de tots a ésser-ho i havia d'enllestir no pas un segon més tard que l'amo.

Exactament, no recordo pas quant de temps va fer de vailet; és molt probable que m'ho hagués contat, però, en tot cas, se m'ha perdut en la memòria. És segur que no s'hi va fer massa gran, perquè poc temps després ja treballava a les fàbriques de la ribera del Ter. I així, de l'un a l'altre ofici, neguitejava constantment com si no en trobés cap de fet a mida. Anà pels boscos a carbonar, i per viles i ciutats a vendre carbó; féu de segador i de dallaire, de jardiner, de carreter, de taper...

Un dels oficis més desplaents, segons ell, és el de carboner ambulant. Fos perquè, realment, l'ofici s'ho porta, fos per les tendències personals del seu amo, el Gardunya, la cosa s'hauria fet difícil de suportar a qualsevulla que s'estimés una mica. A Vilafranca, sense anar més lluny, el Gardunya li féu traginar un gos mort que trobaren als afores, i després li manà d'entaforar-lo en una tenebrosa carbonera bo i posant-li el carbó al damunt fins a cobrir-lo del tot, confiant, per afegidura, en la magnanimitat de la mestressa, afalagada per la torna que li feia la mercaderia. Aquest no és sinó un dels mil episodis de la seva vida de carboner a domicili, que, canviant detalls i circumstàncies, s'hauria anat repetint indefinidament si Gros no li hagués posat fi acomiadant-se del Gardunya a Manresa i deixant-lo plantat.

Tots els penjaments amb què Gros anatematitzava aquest ofici es tornaven lloances en parlar de l'ofici de taper. Fent de taper, a Caçà de la Selva i a Sant Feliu de Guíxols, les setmanes se li feien curtes i les setmanades llargues; i de les seves allusions a aquells temps en deduíem que foren els més feliços de la seva joventut.

Un punt negre, però — mai no aclarit, sinó solament insinuat —, es refereix a conflictes de tipus social en els quals ell degué intervenir, no sé pas com ni amb quin grau d'activitat, durant el fi de segle, quan a Catalunya prenién volada la propaganda i l'organització obreristes. Gros no podia fer les coses a mitges, ni era home que reculés davant el perill. La cosa es veu que no anà pas massa bé i un bon dia fou empresonat.

Posat que em fos avinent de conèixer-los o d'haver-los retingut, potser tampoc no escauria de parlar amb massa detalls d'aquells temps malastrucs. Més valdrà deixar de banda aquell incident i anar tot seguit al desenllaç: Gros va cloure l'episodi embarcant-se amb rumb a l'Havana.

Totes aquestes històries les vaig saber molt després. En fer coneixença de Gros, quan ell era ajudant de classes pràctiques d'Història Natural a la Universitat de Barcelona, regentada la càtedra per Odón de

Buen, jo era un estudiant i ell el meu mestre. Un mestre de rara habilitat en la tècnica microscòpica. Però, com aquell qui diu, ja no em recordava d'ell, i molt menys ell de mi, quan ens tornàvem a trobar, passats deu o dotze anys, al Museu de Ciències Naturals d'aquesta ciutat, ell, aleshores, a les meves ordres i jo instructor seu.

Al servei de la Junta de Ciències Naturals, i després d'uns mesos dedicats a l'aprenentatge, instruït en l'art de recollectar i preparar plantes terrestres, perquè les marines ja les sabia manipular escaientment des de la seva estada al Laboratori de Biologia Marina de Màlaga, començà les excursions botàniques el 10 de maig de 1917. Va fer la primera excursió al Cap de Creus i el dia indicat herboritzà al Torrent de Sant Pius V, prop de Cadaquers, per tal de comprovar l'existència allí de l'*Euphorbia dendroides*. L'excursió, de resultats botànics satisfactoris, no fou del tot feliç a causa del temps: un xàfec imponent el deixà moll de cap a peus, i, fet una sopa i cuitant camí, hagué de regressar precipitadament a casa i ficar-se al llit per tal d'eixugar la roba vora el foc.

Poc parlaria d'aquest simple detall de la seva història botànica si no fos el primer d'una sèrie inacabable. La companyia d'altres botànics i, sobretot la meua companyia, semblava atenuar o impedir totalment el malastre. Però les sortides de Gros tot sol eren catastròfiques, perquè a qualsevol excursionista molesten els xàfecs, però si és un excursionista botànic, a qui cal conservar no sols l'eixutesa pròpia sinó la del paper d'estrassa de les carpetes d'herboritzar i la de les plantes ja collectades, li causen doblades incomoditats. Em guardaria prou de dir-ho si no es pogués comprovar: tothom qui en dubti podrà consultar els anuaris meteorològics i veurà què va passar a Almeria l'any 1921. Almeria és la província més seca d'Espanya; però l'any 1921 Gros hi era a recollectar plantes i hi féu ploure tan copiosament que s'hagué d'improvisar un nou ofici: el de passa-rius. En efecte, en aquelles terres extremadament seques les carreteres no solen tenir ponts. Les rambles i les torrenteres no són sinó sorral·ls i pedreguers. Però aquell any, cosa insòlita, ensems que els camps verdejaven pertot i les collites foren ubèrrimes, els passa-rius feien negoci passant gent amb l'aigua a genoll de l'una a l'altra banda, uns cops perquè feien via a peu, altres vegades perquè un carruatge els deixava a un costat i un altre carruatge els esperava a l'altra riba.

No esmentaré nombrosíssimes altres sortides amb temporals, però de cap manera pot deixar d'ésser recordat el viatge botànic al Marroc de l'any 1927. Partírem a primers d'abril vers Melilla, i des d'allí, per terra, marxàrem a Axdir en autocar. A Melilla facturàrem per mar el bagatge, premses i paper, de prop d'una tona de pes. Ens digueren que arribaria a Axdir l'endemà o l'endemà passat. Però tant va ésser arribar nosaltres allí com desfermar-se una llevantada tan imponent que ningú no en recordava cap d'igual. Els vaixells del port de Melilla trencaren les amarres

i la mar se'ls endugué cap endins; a la costa, les ones, colossals, ho arrasaren tot. A Axdir, el port, bastit com a cosa interina, quedà esbocinat i les aigües l'anorrearen. El soroll de la ventada i de les ones era tan gran que a la costa, a l'Hospital de la Creu Roja, no ens deixava dormir. I a l'interior del Rif les aigües feren estralls, les muntanyes es cobriren de neu i les posicions militars quedaren incomunicades. Les pèrdues es comptaren per milions de pessetes, i l'embús de feina fou tan considerable que la nostra impedimenta no arribà sinó amb tres setmanes de retard. Així va anar la cosa, de tal manera que nosaltres en aquelles terres de promissió, verges encara de petjades botàniques, haguérem d'estar-nos prop d'un mes sense fer feina. En tal situació, amb pèrdues de vides humanes i quantioses pèrdues de béns, quan l'Alt Comissari i la Duquessa de la Victòria arribaren en avió des de Tetuan per tal de veure de prop la magnitud del desastre jo deia a Gros: «Penseu què fóra de vós si tota aquesta gent arribava sospitar quina és la veritable causa de tants i tants estralls.»

En aquella avinentesa Gros ja havia fet els seixanta-quatre anys, i, per dir-ho com ell m'ho deia, ja començava d'ésser «rellotge de temps». De manera que no solament congriava tempestes sinó que les pressentia. Sempre em ve a la memòria, tocant a aquest punt, el que passà l'any 1930 a Larraix. Aquell any havíem traslladat allí el nostre centre de treball; calia estudiar des del febrer fins a darrers del juliol la flora de la Garbia. Un dia del mes de maig — ara no el puc precisar concretament — sortírem de bon matí per tal de passar fora tota la diada. El cel era gris, uniformement ennuvolat, i bufava una brisa quasi freda que venia de l'Atlàntic. Tot just sortint de Larraix, Gros em deia: «Tindrem mal dia; les meves *canyoses* m'anuncien pluja.» Quan a Gros li feien mal les cames, no solia fallar. Però aquell dia arribàrem a l'hora de dinar sense altra molèstia que aquell ventet marí desagradable i algunes menudíssimes gotetes que el vent s'enduia. A la tarda, tot continuà igual, i en començar a vesprejar, quan després de travessar les extenses suredes del nord-oest, férem cap a la carretera per tal d'esperar l'autocar que venia d'Alcàsserquibir, el temps seguia si fa no fa el mateix de tot el dia. Aleshores, a mi em plaïa de fer burla d'aquell rellotge de temps que era Gros; jo li deia que calia posar el rellotge a l'hora, perquè tot el dia senyalant aigua sense que ni tan sols hagués plovisquejat, no era manera de servir els amics. Veient-se acorralat, la seva resposta fou lapidària: «Desenganyeu-vos», em va dir, «que en un lloc o altre plou!».

Vingué l'autocar i ens menà a Larraix. Baixàrem a la plaça d'Espanya a l'hora d'encendre els llums. I Gros, carregat amb les premses, marxà cap a casa nostra. Jo el vaig deixar i me n'aní a la farmàcia de l'Hospital Militar on calia passar la revista de vespre. Tot just havent-hi arribat, perquè l'Hospital és a dues passes de la plaça d'Espanya, féu un tro

formidable i tot seguit començà a caure un veritable diluvi. Gros no podia ésser ni a mig camí de casa, i jo patia per ell, perquè l'aigua no queia a gotes sinó a semalades. Quan, passat el xàfec i enllestida la meva feina, vaig arribar a casa, Gros m'obrí la porta en calçotets i amb un somriure de satisfacció.

Aquesta digressió sobre les virtuts pluvíferes de Gros també ha servit per a anunciar-vos l'extensió i la intensitat dels seus itineraris botànics. En efecte: Gros treballà intensament des del 1917 fins al 1931. Cal esmentar, sobretot, els viatges botànics a Eivissa i Formentera de 1918 i 1920. De primer hi anàrem tots dos, altres cops ell sol, durant llargues mesades i en diverses èpoques de l'any, no solament a les Pitiuses, sinó a aquell seguit d'illetes menors del seu entorn: l'Espalmador, Tagomago, la Conillera, l'Espartar, l'Espardell del Frare, el Vedranell i aquell incomparable Vedrà, de penyals altíssims, drets enmig la mar i inaccessibles en gran part. Gros tot sol no n'hauria tret gran profit, perquè s'enfilava amb dificultats; però es valia d'un home d'habilitats escaladores formidables, que era Palerm, el dels Cubells. Palerm era un excel·lent penyaler, avesat a afollar nius de gavina; dels més enlairats roquissers sempre en baixava amb la pitrera plena d'ous, i, quan li feia d'ajudant, amb les rares herbetes que es crien a les fissures dels penyals. Palerm i els de casa seva en feien gran festa dels ous de gavina, però Gros, que mai no havia tastat ni una sardina de llauna, no podia suportar el regust de peix i de marisc d'aquells ous. Altrament, Palerm li ensenyà un esborrany de senderol que, enfilant-se penyal amunt, us portava fins a un indret amagat on gota a gota el penyal suava una aigua delitosa que es recollia en un bassiol.

Fumador empedreït, Gros passava males tongades quan el tabac escassejava. No era home amb prou coratge per a fer cues, i sovint un bri a la boca era senyal de forçada abstinència nicotínica. Palerm també feia tabac als llocs més perduts i emboscats de les muntanyes d'Eivissa. Les ignorades placetes que poc o molt abans havien servit per a coure-hi carbó, de terra ennegrida i rica en sals alcalines, són lloc excel·lent per al *pota*. No és pas cap delícia fumar-ne, a judici de Gros, però la gent de pagès sovint no en tenia d'altre. Aleshores, aquell país vivia a un nivell econòmic tan baix que el preu del tabac dels estancs era realment prohibitiu per a molta gent humil. Figureu-vos que, de bon matí, abans de sortir de la vila, a Gros li era imprescindible «fer la mañana», com ell deia pintorescament de matar el cuc. Doncs bé, per un canet, que no val més que cinc cèntims, li donaven, o ens donaven, perquè alguns cops hi havíem anat plegats, una tassa de cafè. Sense «fer la mañana», Gros no podia fumar, ni que fos un tabac de primera.

Com que havia passat alguns anys a Màlaga i allí havia començat a herboritzar, li va plaure de tornar-hi per tal de recórrer la província el

1919, i encara hi anà una altra temporada el 1929. El 1921, com ja ha estat dit, explorà la província d'Almeria; el 1922 la de Cadis, en la seva part oriental, des de vora mar fins a les serres de Grazalema.

El 1923 fou un any de joia per a la Secció Botànica del Museu de Ciències Naturals, perquè la Junta de l'Exposició de Barcelona ens féu lliurament de quinze mil pessetes destinades a la recollecció de plantes. Amb la dita quantitat poguérem fer els següents viatges botànics: el 1923, des de l'abril al juny, a la banda meridional del regne de València, fent centre de treball a Dènia; des del juliol al setembre, a Sierra Nevada, allotjats al «cortijo de Antonio Martos», a l'Horcajo de Trevélez, a 2400 metres. El 1924, també Gros i jo, a Aranjuez, per tal de visitar la *meseta* castellana, des de l'abril al juny; el juliol i l'agost, Gros tot sol, a la serra de Gredos. El 1925, des de l'abril al juliol, a la província de Cadis, també tots dos. El 1926, Gros a Màlaga altre cop, i jo a les muntanyes de Cantàbria. Així s'esgotaren les quinze mil pessetes, havent collectat milers d'espècies típiques en llur localitat clàssica.

Mai no havíem percebut dietes els funcionaris de la Junta de Ciències Naturals. Partint d'una quantitat qualsevulla procuràvem fer-la durar tant com podíem, i Gros d'això n'era mestre. Caminar fins a seixanta quilòmetres en un dia ho havia fet més d'una vegada; i parava als hostals més humils, on li donaven bon plat i a caramull, que no l'hauria saltat un gat. Aquest fou el secret del nostre èxit i del rendiment extraordinari de les quinze mil pessetes. Tot era fet amb la més gran austeritat. Al «cortijo de Antonio Martos», de Sierra Nevada, on vam passar tan llarga temporada, no pagàrem res per l'allotjament; però dormíem vestits i sobre sacs de palla, i les mosques ens despertaven així que clarejava el dia. Sovint les excursions eren cansades i difícils. La pujada al Mulhacén, per exemple, el cim culminant d'aquella serra, àdhuc partint de 2400 metres, on teníem la base d'operacions, exigia que hi pernoctéssim si volíem escorcollar-lo com cal, recercant les escasses però preades rareses botàniques que es fan en aquelles alçàries, fins a 3480 metres. El nostre guia, el *tío Pepe*, contractat per tota la temporada, des del juliol al setembre, fent-li la vida, inclosos els dos muls, per vuit pessetes diàries, mai no havia pujat al Mulhacén. Però per aquella banda tota la serra és de bon seguir. Marxant a mig matí del *cortijo* i àdhuc aturant-nos pertot arribàrem còmodament al capdamunt en declinar la tarda. Els darrers dos o tres-cents metres els pujàrem ingratement, perquè es girà mal temps i va pedregar fins a cobrir-se la terra de calamarsa. Aquell capvespre d'agost el fred es féu intens i no anàvem preparats per a resistir-lo, sense cap mena d'abrigalls. Per sort, encara hi trobàrem una barraca aprofitable vora la capella mig enrunada de la Verge de les Neus. Les portes de l'esglesiola eren obertes, l'altar malmès, la teulada quasi sense teules... El *tío Pepe* no va tenir cap escrúpol d'allotjar-hi els animals, que passaren allí tota

la nit. Nosaltres, en fer-se fosc, ens acomodàrem tots cinc, Cuatrecasas i jo, Gros, *el tío Pepe* i un altre guia voluntari, dins la barraca. El fustam fet malbé de la capella alimentà la foguera tota la nit dins la barraca; i la neu de les congestes veïnes, negrosa i vella de qui-sap-los anys, fosa vora el foc en atuells d'alumini, ens donava una aigua amargant i fumada, amb regust de quitrà, tantost excessivament gelada, tantost d'una tebior nauseabunda. Algú s'endormiscà, i Gros no fou dels qui menys s'abaltiren després d'un lleuger sopar vora les flames, amb els peus i les cames torrant-se i el dors glaçat. Allà al fons, a la plana, la calitja agostenca només ens deixava endevinar els llums de Granada, i no es veia res més. La calma era absoluta. Però de manera quasi acompassada, els dos animals no es cansaven de piafar, i els trucs ressonaven dins la capella: tampoc no dormiren.

L'endemà, en començar a fer-se de dia, tothom estava a punt d'emprendre la davallada com més aviat millor. Recollírem els estris, les premses, les motxilles..., i el *tío Pepe* portà els animals tot renegant del *Musalén*, com ell en deia, país inhòspit on no el tornarien a veure mai més ni que li paguessin en or. Cal dir que durant tota la campanya de Sierra Nevada els seus dos muls amb prou feines si havien tastat cap mena de gra, i molt menys garrofes. Pasturaven el que podien, la mica d'herba tendra que pogué haver-hi al fons i a les vores de la torrentera, i res més, perquè per aquells alters del *cortijo* tot era un desert pedregós que amb prou feines podia péixer rares i migrades ovelles vingudes de més avall, de les muntanyes de Dalfas i altres llocs de la província d'Almeria. El *tío Pepe* s'havia imaginat el Mulhacén, ponderat per nosaltres com un reliquiari de rareses alpines, fet poc menys que un verger meravellós, amb fonts regalades i prats d'herba tendra i sucosa, on els animals podrien refer-se de les misèries de més avall. Però la trista realitat, les pedres fragmentades cobrint el sòl, els vents i el fred de la nit, les congestes glaçades i sense regalims... li feren veure fins a quin punt anava errat de comptes, ensems que li revelaven el veritable significat de les potades dels animals, que des de mig matí del dia abans no havien menjat res. La protesta dels muls famolencs, però, no fou merament platònica: cadascun, havent flairat l'olor de la palla propera sota el cuir, s'esmerçà a rebentar a queixalades el collar del company de dejuni, de manera que l'un oferia aliment a l'altre en una mena d'ahelotròfia obligada. El *tío Pepe* es lamentava amargament dels estralls, amidava les pellerinques i calculava si faltava cuir, és dir, si, amb la palla, els muls també havien devorat matèries d'origen animal. El *tío Pepe* pensava en la quantia del dany, mentre Gros, amatent, oferia a les bèsties uns crostons de pa sucats amb vi. I fent algú senyal d'estranyesa per aquesta mena de desdejuni a trenc d'alba, Gros blasrava aquell home, pel mal tracte que feia als animals, i ens contava el que ell, en els seus bons temps de carreter, atorgava

als que li havien confiat. Sempre que, venint de Vilanova — deia — i anant a Barcelona, arribaven al Pas de la Mala Dona, a les Costes de Garraf, aturava el carro i feia beguda, però cadascun dels animals de la rècula també menjava un tros de pa sucat amb vi. Segons la seva teoria, això els dóna molta força i els refà de les fatigues de la pujada.

Així era Gros: un sant de carn i ossos capaç d'oferir el seu abrigo a un pollós, si per atzar, pujant de Trevélez i seguint el camí ral — més que borros, invisible — que es perdia entre misèrrims segalars i feia cap a Granada, demanava alberg al *cortijo*.

Però tornant a la relació interrompuda, el 1927, des de l'abril al juliol, explorarem el Rif, ell i jo, i aquell any publicarem la primera col·lecció de plantes marroquines, amb el nom d'*Iter Maroccanum*. El 1928 continuarem els mateixos treballs pel cantó de Djebala i Xauen, des de l'abril fins a darrers de juny. El 1929 jo vaig treballar al Marroc, altre cop al Rif, i Gros herboritzà per darrera vegada a la província de Màlaga. El 1930, com ja ha estat dit, treballarem a la banda occidental del Marroc, a la Garbia. El 1931 féu la darrera gran excursió botànica: explorà l'extrem sudoccidental de la Península Ibèrica, des de Huelva als Algarbs.

Gros ingressà molt tard a la Junta de Ciències Naturals, però li féu gràcia d'uns serveis més que excel·lents: immillorables. Cinc anys després d'ingressar-hi — per tant als cinquanta-vuit anys — es pot dir que ja coneixia els principals gèneres de la flora peninsular. Això permetia de fer-li llargues llistes de plantes que li servien de guia per a collectar. Si, per exemple, li era indicat que a tal o tal altra muntanya de Màlaga calia collir-hi una «ravenissa de flor groga semblant a la del Montgó, però de fulla més curta i de fruit més ample», ell portava d'allí, sense la més lleu vacil·lació, la *Brassica latifolia* de Boissier i Reuter; si li posava que en determinat indret de les muntanyes d'Algeires havia d'herboritzar una centaurea semblant a la de la Mola de Formentera, però de fulles més amples i capces més grosses, tampoc no dubtava a trobar la *Centaurea sempervirens* de Linné.

Que ell estava joïós de la seva suficiència, prou que se li coneixia quan tornava de les llargues excursions de tres o quatre mesos de durada carregat amb milers de plantes. Solament que ell sempre llevava importància al seu treball. I quan, després d'un d'aquests llargs viatges, ens assèiem tots dos a la taula de treball i anàvem repassant les plantes una a una, ell m'explicava, quan calia, les circumstàncies en què havia trobat cadascuna de les espècies que, essent rares, requerien els comentaris pertinents.

A propòsit d'això, i per fer veure fins a quin punt arribà a conèixer els gèneres de la nostra flora, referiré que, quan havent retornat d'Almeria es lamentava de no haver sabut trobar en un lloc tan precís com

són els cims de serra de Maria una «sideritis de flor vermella» que li havia posat a la llista, i afegia que, en canvi, s'havia fet amb una *Stachys* de fulla molt peluda, collida al mateix indret, no feia sinó coincidir amb l'il·lustre Willkomm, el descobridor de la sideritis, quant a l'afinitat o semblança d'aquesta estirp, que duu el nom ben significatiu de *Sideritis stachydioides*.

Per a Gros, les llistes de plantes que li feia, amb les respectives indicacions morfològiques i topogràfiques, eren article de fe. Heus ací un fet que ho palesa. El mateix any indicat, el 1921, tan fructífer en descobertes interessants, va haver de visitar la Sagra, alterosa muntanya aïllada enmig d'extenses comarques despoblades al nord-est de la província de Granada. La Sagra és lluny de tot arreu. Per anar-hi, des de la Puebla de Don Fadrique, cal fer una llarga jornada fins al peu del massís i després enfilarse muntanya amunt per tal d'atènyer el cim. Entre altres espècies que calia recollir, Gros duia la indicació de la *Saxifraga Rigoi*, que es fa a les parts més enlairades de la muntanya. A judici del guia que duia En Gros tenien tard; si encara havien de pujar gaire més amunt o arribar fins al cim se'ls faria de nit pel camí i haurien de tornar a les fosques. Per altra banda, segons el guia, d'aquella mena de plantes que En Gros cercava, és a dir de saxífragues de fulles laciniades, tot n'era ple. La discrepància entre el guia i En Gros consistia en això: que Gros en cercava una altra de semblant, que es feia en punts més enlairats, i el guia desconfiava que se'n trobés de cap altra classe. Quan, incrèdul, aquest li proposava de recular i de donar per bona la que creix per tota la part baixa, Gros mirava el «rellotge d'alçàries», dit vulgarment altímetre, i li feia veure que encara calia pujar cent metres més. Més enllanet, havent consultat un altre cop l'aparell, Gros li digué: «Ara hi som; no trigarem a trobar-la.» I a menys de cent passes d'allà on eren sortia, en efecte, la *Saxifraga Rigoi*, amb la forma de les fulles i la disposició de les flors tal com En Gros havia indicat repetidament. I diu que el guia no es podia avenir que un català vingut de tan lluny, que mai no havia estat a la Sagra, sabés amb tantes minúcies quines plantes s'hi crien i els llocs exactes on són.

De tots aquests viatges botànics de Gros en queda record escrit en moltes publicacions. Els treballs més importants de Carlos Pau, llevat únicament de la memòria que duu el títol de *Plantas de Yebala*, són fets prenent per base les recol·leccions d'En Gros. El primer fou publicat al segon volum dels «Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural» i porta el títol de *Contribución al estudio de la flora de Granada*; el segon és la *Nueva contribución al estudio de la flora de Granada*, publicat a les memòries del Museu de Ciències Naturals de Barcelona; i el tercer és *Plantas de Almería*, una altra memòria d'aquesta sèrie.

Les *Iberis Grosii* Pau, *Iberis Grosmiquelii* Pau et F. Q., *Calycotome*

Grosii Pau et F. Q., *Genista Grosii* F. Q., *Sideritis Grosii* F. Q., *Origanum Grosii* Pau et F. Q., *Centaurea Grosii* F. Q., etc., perpetuaran el nom d'aquest humil treballador, com les seves plantes dels herbaris de l'Institut Botànic de Barcelona són els millors documents de la seva actuació com a recol·lector.

Amb tot això, encara no he dit que Gros era baix d'estatura, i en els seus temps de la cinquantena gros de noms i de fets. No perquè fos excessivament panxut, sinó perquè, essent baix, ho semblava. Encara recordo com es meravellà que el seu cinyell no m'arribés a cordar a mi, que mai no he estat gras ni gaire ventrut. Tenia el coll curt i gruixut, un bon clatell, ben colrat, i la cara ampla i aplanada, amb els pòmuls poc o molt prominents, poc o molt camús, i de celles poc perceptibles. Els ulls no eren grossos ni massa petits, i quasi no tenia pestanyes. Si s'havien extraviat qui sap quins elements cromosomàtics de qui sap quina raça oriental i s'havien incorporat en la constitució somàtica de Gros, em penso que mai ningú no podrà esbrinar-ho. Però que la seva faç tenia un no sé què d'oriental era cosa fàcil de copsar. I no ho retrec sinó com a fet indubtable, perquè va merèixer una mena d'assentiment plebiscitari en un teatre de l'Havana, quan, sortint a escena caracteritzat de xinès — i que consti que la caracterització no podia ésser més simple —, la gentada que l'emplenava, només en veure'l, esclatà en una formidable ovació. Quan ell m'ho contava encara li venien les llàgrimes als ulls.

Precisament això, el seu posat poc comú, li va produir alguna molèstia, sobretot a Andalusia. La caixa d'herboritzar, de Dillenius, llargarruda, de secció amplament el·líptica, de llauna pintada de verd, però a trossos despintada i amb lluissors de llauna autèntica, acabava d'arrodonir la seva figura. Darrerament, mai no sortia cap allà sense una mena de carta d'identitat que solia fer-li el Governador Civil de Barcelona, per a mostrar a tota llei d'autoritats. Aquell salconduit li havia estalviat de dormir al ras més d'una vegada, quan als hostals el rebutjaven, o l'havia emparat si el populatxo, esfereït per la presència real o fantàstica dels *sacamantecas*, el prenia per altri.

Tot té el seu risc; i per fer-se més rural i menys estrany a la gent del país m'havia proposat de comprar-se un ase. Moltes vegades m'he penedit de no haver acceptat aquesta suggerència, que ara reconec plena de seny i de bon càlcul. Perquè ell em deia: «Un home amb un ase inspira confiança a tot arreu; un ruquet no em costarà més enllà de quinze o setze duros, i com que jo li donaré bon pinso i el faré pasturar com cal mentre collecto i preparo, quan acabarà la campanya encara el podré vendre a més preu. Em durà les premses i els queviures, l'aigua i el vi, i tots hi sortirem guanyant.»

Gros era absolutament enemic de fer-se veure. Quan, sentint els seus

planys, i amb l'esperit propici a fer-hi una mica de broma, jo li deia que seria millor que cap ase i més adequat a la seva dignitat de Recollector de calçar-se unes botes en lloc de les espadenyes i d'abillar-se amb gec i gorra de galons, mostrant un rètol que digués «Ajuntament de Barcelona: Recollector de plantes», el treia de polleguera. Per res del món no hauria sortit disfressat així, perquè ho temia com una facturació per ferrocarril o com una diligència en qualsevulla oficina estatal.

La seva catalanitat li traspuava pertot. «A l'Havana», em deia, «havia quedat parat més d'un cop quan, sense conèixer-me, i solament dient "Buenos días", em contestaven: "¡Hola, catalán!"» Però, en canvi, mai no vaig saber per quina raó profunda, parlant català, havia substituït per mots castellans diverses paraules nostres. Per exemple: no deia mai *galleda*, sinó *balde*; ni mitjó, sinó *calcetí*; ni fusta, sinó *madera*... Un dia, però, en digué una de bona. Èrem a Sierra Nevada, l'any 1923. Havíem sortit de Jérez del Marquesado i anàvem a herboritzar al barranc de l'Alhorrí. Portàvem el *tío Pepe* com a guia i un dels dos muls, i, havent de dinar a fora, havíem pensat de fer arròs. Ho dúiem tot preparat i a punt, però heus ací que, essent ja lluny del poble, algú es va recordar que ens havíem deixat la cullera per a remenar l'arròs. No és que sigui una eina massa important, potser, però com que les parts altes de la serra són talment pelades, no ens quedava ni el recurs d'improvisar-ne cap amb una rama d'arbre o d'arbust. Sortosament, segons el guia, encara érem a temps de demanar-ne una a la gent d'un *cortijo* d'estiu per la vora del qual havíem de passar. El guia ens hi dugué, i quan ell, de lluny estant i cridant fort, demanava a aquella gent si tenien una cullera per deixar-nos, i aquella gent semblava que feien l'orni, Gros, avençant quatre passes i enconcant les mans a la boca, cridà amb tota l'ànima: «Una cuchara! Aunque sea de fusta!»

La preparació botànica de Gros li venia de lluny. No costà gaire de fer-li conèixer les estirps que ell ignorava i, sobretot, de posar al seu abast intel·lectual el concepte de gènere. Fent de vailet, de pastor o de carboner, ja havia après a conèixer gran nombre de plantes, que prenguérem com a punts de referència. I si, després, d'una centaurea en deia una «Santa Orea», o d'una *Statice* una «estasis»..., nosaltres ja ens enteníem. Les famílies costaren una mica més d'aprendre; però si d'una gramínia en deïem «una mena de gram», la cosa també es feia entenedora. Altres famílies, de característiques ben clares, com és ara les crucíferes, ja les coneixia d'una hora lluny, encara que per a ell eren «cursíferes».

El seus coneixements precientífics eren singularment estimables pel que toca als bolets. En coneixia gran nombre d'espècies, de les quals sabia no solament el nom usual, sinó els sinònims, les condicions en què viuen, l'època de fer-se, si són bons o nocius..., i, fins i tot, la manera

de cuinar-los. Recordo amb satisfacció el bon paper que féu al Montseny quan, havent vingut a Barcelona Mr. Pearson, President de la Societat Micològica de Londres, calia collectar-li la major quantitat possible d'espècies. Les que Gros aplegà serviren de base a aquell eminent especialista per a redactar la seva *Contribució a l'estudi de la micologia catalana*, en la qual fa menció de cent vint espècies. Mr. Pearson anà a Sant Pere de Vilamajor, estudià les recol·leccions de Gros i passàrem tot el dia a la muntanya. A l'hora de dinar, Gros féu foc, deixà passar les flames, i quan el braseral començà d'esmoreir-se i estigué al punt, escalivà els rovellons i els pinetells de manera magistral. Així ensenyà a l'anglès que quan Linné qualificà de *deliciosus* aquest lactari no anava tan errat d'osques com algú de fora ha volgut suposar. Però a la pura delícia sols s'hi arriba amb una cuita ben estudiada, untant els pinetells amb oli del més fi, sucant amb oli un ramellet de bruc i passant-lo delicadament i sovint per les cartes del bolet posat a les brases cap per avall. Per torna, en acabant, encara ensenyava a Mr. Pearson com cal beure a galet amb la bóta; Gros sabia estirar el llavi inferior de manera molt seva, per tal que mai el rajolí no caigués fora de lloc, i sabia beure xerricant, les quals coses foren tan grates al nostre amic que ell també provà de fer-les, i, tot practicant-les, s'hi féu retratar.

No em cansaria mai de lloar el delit i la perícia amb què collaborà a l'èxit de les diverses exposicions de bolets organitzades per la Junta de Ciències Naturals a l'hivernacle del Parc de la Ciutadella. Ell era el collector que ens portava la quantitat més gran d'espècies i les més rares i admirables per tal de fer lluir aquelles exposicions, alguna de les quals fou visitada per tres milers de persones en un sol dia.

Gros també era un excellent narrador. Sempre en tenia alguna per contar, i sovint, en una tartana o en una diligència o en qualsevol reunió, era ell qui dirigia la conversa o bé l'únic que parlava. El seu tema predilecte era la seva pròpia història durant els anys que passà a Cuba, però podia encetar-ne moltes d'altres i desenvolupar-les de tal manera que tots se l'escoltaven sense perdre cap detall. Parlava pausadament, matisant la conversa i aixecant el to de la veu quan el tema s'ho portava o aixecant-se ell i tot, si és que seia, en arribar al punt culminant i efectista de la narració. Una vegada, al peu del Montcaro, als Ports de Tortosa, havíem acampat en una petita habitació temporal d'aquelles muntanyes. Cap al tard solia venir a fer-nos companyia un carboner bosquetà que era un feix de nervis i mai no callava contant històries de les darreres carlinades. Havent-ne referit de tota mena, a Gros li semblà que ja li tocava el torn a ell, i començà la història dient: «A Màlaga van treure els consums...», i féu una pausa tan solemne que aquell neguitós carboner, prenent la cosa com a definitiva, botà rabiós dient: «I què té a veure tot el que he ex-

ENRIC GROS I MIQUEL

plicat amb els consums de Màlaga?» Gros, imperturbable, allargant la pausa i sense respondre, continuà: «A Màlaga van treure els consums, i heus ací que...», i prosseguí amb tota la parsimònia i perfecta congruència.

Naturalment, captant o fent de vailet o treballant a la fàbrica, a Gros no li vagava d'aprendre de lletra. Més d'una vegada m'havia referit que quan tenia vint anys fets una nena de deu li va ensenyar de llegir i d'escriure. Feia mala lletra, però com a bon narrador també redactava amb gràcia i sense dificultat de cap mena. Una extensa carta adreçada a Carlos Pau en retornar de les excursions de Màlaga, l'any 1921, en la qual refereix detall per detall totes les incidències de la campanya botànica, fou publicada a instància d'aquell amic i a guisa de pròleg, en la segona de les seves memòries sobre la flora de Granada. De cartes semblants, per bé que més curtes, escrites per Gros anant de viatge, se'n conserven moltes als arxius de l'Institut Botànic d'aquesta ciutat. Solia explicar-hi el desenvolupament i tota mena de detalls dels viatges botànics, i sovint hi posava mostres de plantes per si calia donar-li instruccions per a preparar-ne més o menys exemplars.

Una de les seves narracions em servirà per a referir-me a una etapa de la seva vida que he passat per alt i que no conec sinó per aquest escrit i per alguns altres detalls contats per ell, en bona part ja esborrats de la meva memòria. Alludeixo a la seva estada a Cuba i a la narració titulada *El hombre de los mosquitos*, publicada a la revista «Cuba y América», de l'Havana, el 1916.

El dia 20 d'agost de l'any anterior havia mort a la indicada capital l'illustre metge cubà Carlos J. Finlay, i Gros va escriure aquella memòria, d'unes quinze mil paraules, per tal d'afirmar un cop més, segons diu textualment, que les teories de Finlay eren les úniques que podien acabar amb el flagell de la febre groga mitjançant l'extermini dels mosquits transmissors. I fa la història de les seves pròpies peripècies entorn d'aquell problema, ben aclarit en arribar Gros a Cuba, però encara capaç de suscitar malfiances i controvèrsies.

Quan Gros arribà a l'Havana, el 17 de febrer de 1901, Cuba ja no era colònia espanyola, i encara estava sota el control de l'ocupació militar nord-americana. Ordres oficials manaven que els desembarcats que no tenien familiars o amics que responguessin d'ells havien de romandre al Departament d'Immigrants fins que qualsevol patró, llogant-los, els en tregués. El tercer dia d'ésser-hi, contractaren Gros i dos companys més per a fer de jardiners a l'Hospital de les Ànimes, de l'Havana. La cosa, però, era feta amb segona intenció, perquè aquell mateix dia, essent ja a l'hospital, a ell i a un dels seus companys, els proposaren de deixar-se picar per mosquits infectats de febre groga. D'aquesta manera — li digueren els metges — si és que la inoculació és eficaç, passareu una mica

de febre, com quan us vacuneu de la verola o poca cosa més, però amb el gran avantatge que, un cop llestos, ja no podreu agafar la febre groga; farem constar que esteu immunitzats, i trobareu feina més fàcilment. El convenceren, i mitja hora més tard, el propi doctor Finlay i el doctor Guiteras, aplicant l'obertura d'un tub de vidre al braç de Gros, el mosquit de dins, ja preparat, el picà i s'inflà de sang fins a no poder més. Després tractaren d'inocular el seu company, però el mosquit féu el desmenjat i ho ajornaren fins a l'endemà. Ja tots dos amb sengles picades, un funcionari de l'hospital, cautelosament, els demanava quant els havien donat per a deixar-se picar pels mosquits. «Què voleu dir?», féu En Gros; «és que això té gens d'importància?» «Ja ho crec!», respongué aquell home. «Vosaltres sabeu el dia que entreu en aquesta habitació, però ningú no sap quan en sortireu.» Tot això no féu cap gràcia a Gros; però sabia dissimular-ho per tal de no alarmar el seu company de fadigues, un gallec, de nom Vergara, molt més pusillànim.

A mitja nit, quan es rellevaven les infermeres, n'entrà una de bellíssima, Clara Mass, nordamericana, a l'habitació on dormien el gallec i el català, acompanyada del mateix funcionari anterior, que insistí a preguntar, de part d'aquella, quant els havien donat. «Ja us he dit que res», contestà Gros. «Doncs heu estat uns babaus», digué, «perquè la comissió us hauria afluixat fins a cent pesos a cadascun, or americà, si ho haguéssiu sabut fer. Però us prego que serveu el secret». Gros ja no va cloure els ulls en tota la nit; no pels cent pesos, sinó perquè la cosa, anant així, és que tenia perill.

Passats tres dies el company de Gros presentava els primers símptomes de la febre groga; i a l'endemà els doctors Finlay, Guiteras, Ros i d'altres, amb gran aparell de bates blanques, anaren de bon matí a visitar el pobre malalt. I el doctor Guiteras cridà Gros per dir-li que no tingués por; que podia entrar a veure el company sempre que volgués i que dormiria a la mateixa habitació com cada dia.

Gros vacillava; no sabia si entrar o no a veure Vergara, el seu amic. A la fi, decidint-se, passà a dins i el veié amb una gorra de glaç al cap, amb els ulls sortint-li de les conques i, queixant-se, deia: «Me morro! Ay, mis fiyos!...» Gros es posà a plorar i es recordà que encara tenia mare i germans...

Tot el dia sovintejaren les anades i vingudes dels metges. Venien tot de cotxes i en baixaven els doctors; entraven, sortien, parlaven amb les infermeres; llegien els quadres de temperatures, els gràfics del capçal del llit... Un d'ells, en tornar al cotxe, i havent-li demanat què li semblava, digué: «Senyors, és un cas típic! Les teories de Finlay han estat confirmades un cop més. Si ens fos possible d'exterminar els mosquits això s'hauria acabat.» «Quina llàstima», afegia un altre. «Tants anys que fa que el doctor Finlay tenia la certesa d'això!» Quan Cuba

encara era una colònia, Finlay demanà tres *quintos* al General Governador de l'Havana. «Per què els voleu?», li digué el General. «Per a inocular-los de febre groga», respongué Finlay, «fent per manera que els piquin mosquits infectats». La cosa anà així, i Finlay va disposar dels tres homes. Tots tres, sotmesos a l'experiència, agafaren la febre, i un d'ells en morí. Aquest va ésser el primer triomf de Finlay. Però quan la indicada autoritat s'assabentà del fet, amenaçà Finlay d'arrencar-li la llengua si s'arribava a fer públic el resultat de l'assaig. Finlay hagué de callar; molts es burlaven de les seves teories i el tenien per un illús, mentre a Cuba la febre groga seguia fent estralls.

Al cap d'una setmana, Vergara, el gal·lec, es podia donar per salvat, i dotze dies després de la inoculació ja tornava a treballar a l'hort. Gros, en canvi, fos pel que fos, no va donar cap senyal de malaltia.

Aleshores, el doctor Guiteras li digué: «Què us sembla, Gros, En Vergara? Ja està llest i immunitzat. Mai més, vagi allà on vagi, no agafarà la febre groga. Què podríeu donar vós per ésser com ell?» A Gros aquelles paraules el feren pensar molt. I l'endemà es presentà al doctor Guiteras i li demanà per tornar-se a inocular. Havent vist com se'n sortia Vergara, altres funcionaris de l'hospital també tenien ganes d'immunitzar-se. Gros ho arribà a intentar tres cops més sense cap resultat positiu; als altres tampoc no els varen fer res les picades dels mosquits. Però el mes de juliol del mateix any, Gros, que ja tenia molta pràctica en aquesta especialitat, preparà un pot amb una vintena de femelles joves del mosquit *Aedes aegypti* — per altre nom *Stegomyia fasciata* — i el doctor Guiteras les donà a un malalt de febre groga per tal que, picant-li, s'infectessin. Després, Gros passà a un altre pot tots els mosquits farts de sang, i matà els altres.

Amb aquests mosquits es va tractar d'inocular el virus de la febre groga a nou persones; entre elles a Taylor, cap del Laboratori de l'Hospital, i a miss Clara Mass, l'infermera, ambdós americans. Gros també es presentà voluntari — un cop més! —, però fou rebutjat, perquè si Taylor, el cap de Laboratori, queia malalt, qui curaria dels mosquits i qui els alimentaria si Gros, el seu ajudant, també emmalaltia? Dels nou inoculats, set van agafar la febre; dos, no. En moriren tres, entre ells miss Clara Mass.

Enterrada l'infermera, la darrera de morir, el doctor Guiteras parlà a Gros: «Mireu, Gros», li digué, «tots aquests mosquits diabòlicament infectats, poseu-los a part per si algú encara els vol aprofitar; per a mi han acabat els experiments».

Amb aquells nou inoculats, diu Gros, el triomf de Finlay fou definitiu.

Els experiments de transmissió de la febre, realment, havien acabat. Havia estat descoberta i comprovada la causa del mal. I una de les glòries

de l'ocupació americana d'aquella illa fou la ràpida extinció de la febre groga. Una comissió de metges militars americans, formada per Reed, Carroll, Lazear i Agramonte, comprovà oficialment la transmissió de la malaltia mitjançant el mosquit. Finlay també havia triomfat en el terreny oficial. I tot seguit es van prendre mesures sanitàries per tal d'acabar amb els mosquits. Les larves foren perseguides a les aigües, amb petroli i amb peixets capaços de devorar-les; s'eixugaren tota mena de dipòsits d'aigües, les fonts públiques i tot, i obligaren els bars i els cafès a servir gratuïtament aigua gelada a tothom qui en demanés.

Els experiments de transmissió de la febre havien acabat, realment. Però d'experiments encara en quedava un per a fer. I calia un bon tremp per a sotmetre's a aquesta darrera prova. Ja havien estat salvades milers de vides humanes; però calia salvar també el comerç de Cuba.

«Si ací tenim algun cas de febre groga», deien a Gros, «la gent del vaixell que surti de l'Havana haurà de quedar cinc o sis dies en observació abans de desembarcar en qualsevol port d'un altre país. Però les mercaderies seran implacablement desinfectades; i com que la majoria de les que Cuba exporta són fruites, els danys de la desinfecció seran sovint irreparables. Per tant, cal demostrar que l'únic mitjà d'infecció és la picada del mosquit infectat, i que cap mena de mercaderia no cal que sigui desinfectada». «I com ho podrem demostrar?», demanà Gros al Director de l'Hospital. «Molt senzill, senyor Gros. És molt probable que demà ens arribin unes caixes amb matalassos, llençols, flassades, coixins..., tot de robes procedents dels llits on han mort malalts de febre groga. Vós, Gros, heu de cercar-me uns quants homes que hauran de dormir damunt aquestes robes, i s'estaran set dies i set nits sense sortir de l'habitació on dormin.»

«Tanta impressió van fer-me aquestes paraules del Major Ros», diu el nostre home, «que no vaig tenir esma de contestar-li». A la fi, Gros replicà: «Però és que aquestes robes no podrien dur el microbi de la febre groga?» «Res d'això, senyor Gros. No hi ha microbis de la febre groga; és un virus que solament el mosquit és capaç d'inocular amb les seves picades.»

«I t'arribarà a convèncer!», diu Gros que pensava. «Però també m'havia convençut altres vegades i mireu què va passar...»

«Vaja, vaja», féu el major Ros, «comptem amb vós!» «Mireu, major Ros, si a mi en lloc de proposar-me que em deixés picar pel mosquit m'haguéssiu dit que havia de dormir en tals condicions, no hauria accedit ni prometent-me tot l'or que val aquest hospital. Doncs, com volem que després dels desgraciats experiments darrers ara us cerqui uns homes per a aquesta prova?» «Cal intentar-ho, senyor Gros.» «Bé! Ho intentaré. Quant els he d'oferir?» «Fins a cinc pesos diaris.»

Després de diversos intents, Gros arribà a trobar un compatriota seu,

un català, que, pel que es veu, no tenia manies. Però en calien d'altres. Aquell, però, li cercà el segon, que també es conformà amb la quantitat oferta, però amb una condició: que Gros també dormís amb ells, a la mateixa habitació i embolcallat amb les robes dels morts. «Ho consultaré al Director», digué Gros; «si ell m'ho permet, acceptat».

Naturalment, el Director de l'Hospital acceptà la proposta. Gros obrí dues caixes enormes i en va treure quatre matalassos, vuit llençols, quatre flassades i quatre coixins amb les coixineres corresponents. Tot era brut i fastigós. Gros posà un llençol a cada una de les tres cadires de l'habitació, i hi entraren tots tres. Gros es va asseure en una cadira i invità els altres dos a fer com ell, però feien com aquell qui no ho sent. Insistien a passejar-se d'una banda a l'altra de l'habitació. A la fi, Gros s'aixecà d'una revolada, es tragué de la butxaca un opuscle — *Fin de Fiesta* — i abans de començar-lo a llegir els increpà: «No vull que digueu que embarco els altres i em quedo en terra!»

A partir d'aquell moment la cosa canvià, i l'experiment, a la fi, cercant quatre homes més per a prosseguir-lo, es féu com havia estat ordenat. Tot va anar bé; ningú no va sentir ni la més lleu molèstia. En acabant, Gros va ésser felicitat: des d'ara el comerç de Cuba podrà trametre lliurement mercaderies sense cap mena d'entrebancs.

Gros continuà a l'Havana, al Laboratori de l'Hospital, on va aprendre a cercar i criar larves; de les vint i tantes espècies de mosquits dels contorns de la capital, onze les va descobrir ell. Va aprendre la tècnica microgràfica i la microfotografia, i quan el maig de 1906 retornà a la pàtria, el doctor De Buen el féu ajudant de classes pràctiques a la Universitat de Barcelona.

Aquest home extraordinari, devot apassionat de la ciència, humilíssim, treballador incansable, noble, lleial i honrat a més no poder, fou jubilat amb tots els honors per la Junta de Ciències Naturals, i es retirà a Mallorca, al poblet de Calvià, on anà a viure amb la seva dona. Allí va morir el 22 de febrer de 1949; els seus millors amics li cavaren la sepultura.

PIUS FONT I QUER

Membre de la Secció de Ciències

MEMÒRIA DE VERDAGUER, EN EL CINQUANTENARI DE LA SEVA MORT

TREBALL LLEGIT EN LA SESSIÓ PLENÀRIA DE L'INSTITUT
DEL DIA 13 DE DESEMBRE DE 1952

No em puc gloriar de cap record de Verdaguer vivent. Jo era un infant quan va morir. A casa meva — una casa on hi havia una marcada peresa per a la tensió extraordinària que la gran poesia exigeix — el seu nom era dit ara i adés amb la dolça familiaritat amb què el deien tots els catalans. Com el d'algú molt senzillament pròxim, lligat, si no amb els nostres interessos profunds, almenys amb certes habituds i amb certes complaences del cor. Dins el nostre clos domèstic, mossèn Cinto era, per la pura gràcia de Déu, l'autor d'uns determinats versos del meu mes de Maria; també el d'uns poemes grandiosos i remots que s'esmentaven amb orgull sense llegir-los gaire. Era un capellà que el meu pare, amb un respecte barrejat d'una tristesa per a mi enigmàtica, reportava haver distingit entre els altres capelians anònims d'un enterrament. Era un sacerdot que l'únic home amb sotana entrant de casa meva, el sant baró que fou mossèn Vicenç M. Triadó, rector dels Àngels, havia advertit anys enrera de com anava per un mal camí, aplicant-se imprudentment a certs ritus, de la quasi mecànica eficàcia dels quals l'havia volgut per testimoni i adepte.

En 1902, la festa onomàstica del meu pare fou intervinguda per una sorda commoció: aquella tarda duïen a enterrar mossèn Cinto. Barcelona en massa era a formar la comitiva, espectacularment, apassionadament. Vaig tenir, sense acabar de comprendre, la sensació d'una apoteosi que se substituïa inapel·lablement al perdó provisional o a l'apologia sempre renovada d'alguns actes que, sense ben bé culpa per part del poeta, havien tanmateix fet mal al país.

Vull dir que, com tants coetanis meus, quan de gran, per la lectura i la informació i la discussió he cercat el just valor en poesia i la veritat humana de Verdaguer, he hagut de comptar amb la presència viva dins meu d'un mossèn Cinto misteriós i entranyable des de la meva infància. Mai, doncs, la caritat no podria ja ésser estranya al meu judici; mai, però, tampoc la caritat no m'imposaria que renunciés per endavant a tot judici, sense fer-se vaga i desorientada, gosaria dir covarda, ella mateixa.

No em costa gens, dins aquest esperit, imaginar-me cinquanta anys enrera, un entre milers i milers de catalans, davant el cos compost i exposat

de Verdaguer. Jeia allí, no el que per a nosaltres físicament restava d'un home excepcional, sinó la suma de moltes unitats de vivència. En una calma absoluta, independent de les aparences del que en diem la bona mort, la bona mort que havia estat la seva: la pura calma visible també en difunts que una pietat primària no situaria entre els finats tan bonament. Aquí hi ha el misteri, dins el qual tot mort ens és tan esquerp. Aquella suma deu ésser concreta, vivent, resultat últim, de cara a l'eternitat; per als qui continuem a l'humà vessant, és abstracta, inquietant, inaferrable, a penosament, potser a dolorosament refer unitat per unitat. Jeia allí, commovedora despulla d'un que havia estat com nosaltres, inextricable nus de somnis, però genial en la seva qualitat humana, més foll per tant, més contradictori per tant; per a explicar-nos-el, no podíem tanmateix, no podem encara, sortir dels nostres somnis ni prescindir dels nostres mètodes.

Sacerdot-poeta, poeta-sacerdot, la seva pròpia vacil·lació quant a l'ordre relatiu dels elements de la síntesi que s'havia sentit cridat a realitzar, se'ns comunicava a nosaltres mateixos, temptats ara a saber-ne més que ell mateix. Si era gran, ¿des d'on havia estat gran? Si havia combatut, ¿de quina convicció havia tret el coratge? Si havia errat, ¿per on l'havia traït la seva feblesa? Si ens deixava un missatge poètic, ¿fins a quin punt la seva paraula s'havia desvinculat de la seva circumstància, l'havia transcendit com a home i duraria per ella mateixa, sempre fecunda en sentits i en possibilitats? I el poble que l'havia proclamat tan sobiranament seu, ¿com podia defugir de sentir-se co-responsable de les seves incoherències, quina part mereixia de la seva glòria?

Fa cinquanta anys que una sola d'aquestes preguntes formulada entre catalans amb un mínim de consciència del que són i del que aspiren a esdevenir, basta per a despertar un neguit, fins i tot per a desfermar una polèmica. Un neguit tan complex, una polèmica tan poc confortant, que rarament per una banda o altra es deixa de recórrer una vegada més a la solució còmoda, la que per més piadosa sembla arreglar-ho tot: Verdaguer era una ànima simple, el seu geni poètic i el seu zel de caritat anaren més enllà... ¿Més enllà de què, del que ell mateix va saber o del que ni ell mateix no podia saber o no era dotat per a saber? No haurem fet sinó enretirar una mica el punt de l'intolerable neguit. Ans aquest neguit ens creix si uns duen la idea de la simplicitat fins a implicar-la incautament amb la de la santedat, i d'altres l'emboniqueixen fins a fer de tot un sacerdot i de tot un creador de poesia una mena de càndid pueril, sense ni el consol per a nosaltres d'una més alta saviesa en les seves il·luminacions. No, entre les beatituds foren incloses la pobresa en esperit i la netedat de cor, no precisament la simplicitat; en els sants, el que ens torba i ens colpeix en meravella és una magna victòria sobre la diversitat de l'ànima i de les coses, una sobrenatural unificació de l'àni-

ma en l'amor i en la coneixença, no una simplicitat a l'altura dels nostres pobres conceptes.

Demagògic, comptat i debatut, aquest recurs a una simplicitat que ho aclariria tot; més o menys ingènuament demagògic. Cal adonar-se que, emprant-lo, ni Verdaguer queda canonitzat, ni l'estrany infant, per a no dir la mena de babau, que se'n dibuixa, no compensa els grans valors de la nostra Renaixença que per contracop són disminuïts si no tirats per terra. Sortosament, alguns homes de més pura passió intel·lectual, per als quals una vida no val la pena d'ésser coneguda sense examen, no han temut de comprometre's ni que fos per un bosc de diversitat i de contradiccions, i s'han proposat d'aferrar el problema de l'existència de Verdaguer, el problema que potser ell mateix, en el seu confús, però autèntic fervor cristià, no es va posar mai teòricament. L'ànima, per a ells, ha interessat més que la psicologia, la vida profunda més que les anècdotes i que els discursos externs. El trist escàndol de què el sacerdot-poeta en un període del seu pas per la terra fou centre, i no pas passiu, des d'aquest punt de vista i segons aquesta intenció ja no danya: el que hi hagué i es mogué entorn d'ell resta explicable a part d'ell i només reviu per sentiments i per prejudicis que en rigor es malfien de tota crítica. Aquest ha estat el guany positiu fet durant els anys que han seguit la mort de Verdaguer; més exactament, a partir de la data — 1930 — en què el P. Miquel d'Esplugues plantejà el problema amb admirable encert de mètode, és a dir bé, ressenyant senzillament què fou i com actuà en tant que sacerdot aquell home que no volgué ésser mai res fora de l'Església ni fora del sacerdoci, tot i que «s'havia trobat, mig d'esma, sacerdot». La frase — sort que ha estat dita per un teòleg — és terriblement vàlida, en el que té de precisa no pas més que en el que té de vaga; l'ús d'ella pot fàcilment dur a l'abús de ficar-se en regions de l'ànima reservades a Déu — per sant respecte o per la pura insuficiència de tota anàlisi tècnica, com es vulgui —. Més recentment un altre estudiós, equipat així mateix amb el saber de principi i amb la personal experiència del que és la dignitat sacerdotal — tant de poder i tanta de glòria operant a través de tanta feblesa! —, mossèn Joan Bonet i Baltà, ha establert, al meu entendre definitivament, una continuïtat heroica en el programa i en els fets de vida de Verdaguer: els seus errors naixeren d'un zel mal vigilat, poc lúcids, en la pràctica del ministeri, no de cap reprimida recança d'exercir-lo, no de cap revolta ni desviació en el fonamental concepte.

No m'escauria de precisar quina part crec jo que m'ha d'ésser reconeguda en la fixació del que en podríem dir l'esquema existencial de Verdaguer, cas no típic, sinó singular entre tots, del sacerdot que es lliura, responnent a una íntima necessitat inefable, a escriure i escriure versos, gairebé, per la constància, professionalment. Cap d'aquells salts bruscs, a tot risc, d'estadi a estadi, que ens presenta la noció kierkegaardiana,

si no de l'existència, almenys de certes existències extraordinàries: en la vida de Verdaguer descobrim sense gaire esforç un propòsit de construcció, sí, però dut endavant també *mig d'esma*, amb molta part de dolça, d'inconscient habitud, amb molt del que pascalianament classificaríem com a més aviat automàtic. Assistim, en contemplar la seva crisi, la seva tempesta, el seu desordre — no ens barallarem pel mot — a un autèntic drama de la consciència humana, que només com a tal drama ja seria grandíol i imposaria respecte; però es juga en un home, i repercuteix en tota una societat des d'un home, que ningú no pretendrà dotat d'una consciència gaire vigilant ni penetrant. En ell, pensament i cor s'enganyaven i s'excitaven mútuament, en actes poc diferenciats. El que té de patètic la seva lluita, és la desproporció entre el que hi sacrificà, i el valor, fins on sabem, de l'objecte. Tot el que aquell home sembla guanyar de cara als mereixements de la lleialtat envers si mateix i envers la pròpia consciència, es perd tristament de cara a la col·lectivitat i al sacrifici de servei que sacerdotalment li devia; és a dir, es malmet per l'escàndol. No podríem inventar una contradicció més punyent. I és que en la profunda estructura humana de Verdaguer hi ha alguna cosa que, tot i que se'ns en revela com la clau, tanmateix fa angúnia i s'escapa. M'atreviria a formular-ho paradoxalment, per bé que m'inclino més a sospitar, insondable, la paradoxa, en els misteris mateixos de la Gràcia. Fa, doncs, tot l'efecte que aquella ànima cristiana tan indiscutiblement insigne, va anar a les seves proves armada en grau més eminent de les virtuts teològals que de les cardinals. D'on que se sostingui tan poc la impressió primera de santedat que fa Verdaguer; que només en la vaguetat de la simpatia popular sigui acceptable un sant en qui fallen la prudència i l'obediència. Insistent en la paradoxa i recordant una anècdota cèlebre, estic segur que mossèn Cinto hauria tret sense escarafalls les brutes sabates a sant Francesc de Sales; dubto, però, que en un determinat moment hagués cedit les seves obsessions a un advertiment d'ell, si l'hagués tingut com a bisbe.

Tot això, repeteixo, ho vull creure precisat i ben establert de moment i potser per a sempre: una veritat més cenyida, o més nua, no ha fet cap mal de fons a la figura humana de Verdaguer com a sacerdot, i, repartint més equitativament la bona fe tant com la culpa entre els actors del drama, se'ns han estalviat figures i jerarquies que també ens són precioses. És desitjable que les recerques i els estudis atenguin des d'ara més ardidament l'altre aspecte, sense crua llum sobre el qual la sensació de cosa provisòria en el primer acord tanmateix s'obstina: el costat poètic de Verdaguer. L'únic que realment importa, diran alguns. No: la valoració isoladament estètica d'una obra que ja per la seva manifesta desigualtat apareix en part fallida, ni és possible ni seria digna del tresor que estimem en la part supremament ben realitzada. Ni hi hauria ma-

nera segura de fer el destriament. Preveig que un obstinat rigor per aquesta banda no sols satisfarà una noble curiositat intel·lectual: ens afermarà en allò que posseïm, fent-nos saber què és que realment posseïm. Sacerdot-poeta, poeta-sacerdot: ¿per quin ordre ens hem de decidir en la síntesi? És la precisió quant als mètodes i operacions de Verdaguer en poesia, quant al grau i a la qualitat de l'interès que per a ell, conscientment o inconscientment, tingué la poesia, quant a la seva capacitat o incapacitat de pensar en altres formes que les poètiques, que acabarà d'aclarir-nos-ho tot: l'obra mateixa i, per contraprova, l'inseparable costat sacerdotal de la persona del poeta. ¿No s'haurà potser de concloure que el nus del múltiple conflicte verdaguerià estigué justament en això, tan comú: que el poeta no aconseguí del tot, per la sola retòrica, defensar la seva vida, que volia lliurada a Déu, contra la poesia mateixa i la seva enganyosa grandesa? Com l'aigua certes terres baixes, la poesia sollicita, inunda i penetra de per tots costats la nostra vida; s'hi filtra i la corrompia, sense el drenatge i els canals del poema. El poema, com a forma realitzada, és la defensa de la nostra vida contra la poesia. Fins aquí és obvi. Però ¿no resta el perill de la intoxicació del mateix poeta pel poema fet, és a dir, per la poesia de què semblava alliberat, i que es posi llavors a imitar-lo en les formes vitals? No vull al·ludir massa, tot i que és matèria greu per a una existència de creient, a aquell delit de tenir admiradors, a aquell goig de la corona i de l'èxit, amb una tan amarga ironia assenyalats per Pascal: «...i els qui ho llegeixen volen tenir la glòria d'haver-ho llegit; i jo que escric això, tinc potser aquestes ganes; i potser els qui ho llegiran...» Costa de creure que Verdaguer, tan afanyós d'«omplir de Déu la seva ànima i el seu cor», no sentís més d'una vegada amb tristesa el lloc que hi tenia pres la glòria segons el segle. Més subtil degué ésser el dany que li feia, donat el seu sentit, tan arreladament popular, de la poesia, del ministeri sacerdotal i de la mateixa religió, aquella indecisa i deliciosa manera seva de flotar entre imatges que per elles soles li parlaven en plenitud, i conceptes que no aferrava bé amb el seu intel·lecte.

És per aquí que els seus pintorescos diables el temptaren més porfidiosament, que acabaren convertint, durant un terrible període, el sacerdot en la caricatura del poeta i el poeta en una disminució del sacerdot. Perquè ¿no lliscà i rellescà en la il·lusió d'anar *amb* versos — i em guardo de dir que *pels* versos — cap a la santedat, oblidant que en tot cas són els sants que inscriuen ocasionals poemes dins el quadre previ de llur santedat?

Fent una volta, he tornat al punt de l'intolerable neguit. No estudio encara; invito i m'invito al discret però tenaç estudi que ens devem. Tant de bo dintre mig segle unes conclusions humanament satisfactòries sobre aquest aspecte facin més tranquil·la una commemoració, i ja per a dir-ho així invisible el cadàver d'un dels homes més representatius de la

nostra terra ; aquesta «immòbil figura sense verb» que encara no podem fer fora de la nostra imaginació : sempre allí present, retraient-nos el pobre gran germà exhaust de combat i invicte de consciència, com ara fa cinquanta anys.

CARLES RIBA

Membre de la Secció Filològica

LA IDEOLOGIA DELS CATALANS DEL 1808

DISCURS LLEGIT EN LA SESSIÓ INAUGURAL DEL CURS 1952-1953
DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

Les guerres contra la República francesa i contra Napoleó — els dos grans factors de trasbalsament de Catalunya — encavalcades en el trànsit de les centúries divuitena i dinovena, feren néixer en el cor del nostre poble un sentiment difús, que ha estat qualificat amb l'expressió de tímid regionalisme. El cert és que amb la guerra gran de 1793-95, i, més encara, amb la guerra napoleònica, Catalunya estigué en situació de poder manifestar-se ella mateixa, col·lectivament i en una qüestió política entre Espanya i França, com mai no ho havia pogut intentar des dels dies de la repressió filipista.

L'any 1793 el Govern espanyol tenia de ple els ressorts del comandament, i un exèrcit regular dirigia la campanya; i bé que a Catalunya haguessin sorgit espontàniament batallons de miquelets i el mateix sometent hagués ressuscitat de les seves cendres, un rudiment d'estructuració autònoma, ni que fos limitada a la direcció concreta de la guerra, no apareix fins a les darreries, quan, amb l'enfonsament del castell de Figueres, s'obriren als francesos les portes militars del Principat.

El cas del 1808, en canvi, és molt diferent. Ja des del principi de la guerra napoleònica s'erigeix a Lleida una Junta superior catalana, que no té res a veure amb els organismes oficials (més o menys supeditats a les forces franceses d'ocupació) i s'encarrega de l'organització de la resistència armada del país. Es tracta, doncs, d'un govern provincial, clarament constituït i interpretador indiscutible de la voluntat resistent del nostre poble; ell parlarà a dreta llei en nom de Catalunya. L'exploració metòdica de l'opinió popular, de tota manera, a base de la col·lecció nombrosa de fulls volants, pamflets i altres escrits anònims que ens han pervingut d'aquella guerra, és una feina no solament útil, ans també obligada, com en l'ocasió del 1793.

Els francesos, per la seva banda, repetiran de cara a Catalunya la mateixa maniobra del temps de la Guerra gran: procuraran afalagar-nos amb abellidores promeses autonòmiques i s'esforçaran a fer reviuire esmor-teïts sentiments; però, a més a més, del 1808 al 1814 tingueren temps de sobres de posar en pràctica les idees napoleòniques respecte a l'estructuració administrativa del país trepitjat per les tropes de l'Imperi, i fou inevitable l'aparició d'una opinió afrancesada més o menys convençuda.

Altrament, la profunda revolució que capgirà els fonaments de la vella Monarquia espanyola — el plantejament del problema constitucional peninsular el 1808 — obligà els homes de més prestigi del país, i, per tant, les minories directores catalanes, a exposar llur parer sobre una gran quantitat de qüestions d'ordre polític que els foren sotmeses a consulta per la Junta de Cadis.

Combinant les dades que ens ofereixen els dictàmens de patricis catalans molt honorables, la documentació oficial de la Junta Superior de la Província, la reacció d'aquest organisme davant les maniobres franceses de gran estil, les manifestacions explosives de la massa popular — frenètica, indisciplinada i, a voltes, sediciosa, però sempre sincera —, i, per fi, l'opinió afrancesada — si és que podem considerar-la com a tal, a Catalunya —, ens trobarem en possessió dels elements fonamentals per a descobrir, després d'una anàlisi a fons de les situacions històriques respectives, les constants entorn les quals es mou el pensament polític català en aquest moment únic de la guerra napoleònica.

El qui primer s'adreçà als catalans promettent-los una temptadora redempció per part de l'Imperi napoleònic fou el mariscal Augereau. Fou en promulgar-se el Decret imperial del 8 de febrer de 1810, segons el qual Catalunya quedava constituïda en govern a part de la Corona de Josep I. Augereau, després del seu espectacular triomf de Girona, es cregué l'amo absolut del Principat i es lliurà, a partir d'aleshores, a una intensa labor de proselitisme social i nacional: això explica el to de les seves conegudes proclames, entre les quals sobresurt la del 18 de març, escrita en el nostre idioma i molt densa de cites històriques i apel·lacions constants al sentimentalisme del poble català.

Augereau insisteix, en aquesta proclama, en tres coses: l'evocació de les glòries medievals catalanes; les relacions que, des dels dies de Carlemany, han existit entre França i Catalunya, i la prometença que Napoleó retornarà al nostre país la seva perduda grandesa civil i econòmica. I, pensant afalagar-nos, el mariscal napoleònic ens hi anomena «els francesos d'Espanya».

Quina fou l'opinió de la gent del 1808 davant les suggestions d'Augereau i davant les altres promences concretes, i potser més assequibles, que després seguien?

LA IDEOLOGIA AFRANCESADA: TOMÀS DE PUIG. — Bé que les mires definitives de Napoleó damunt Catalunya es tinguessin per invariables — anexionar-la tard o d'hora a l'Imperi —, no tots els governants francesos que actuaren al Principat eren igualment partidaris de fer-ho tan directament i d'una faisó tan ostensible. La majoria creia que seria pre-

ferible d'atreure els catalans amb procediments encertats de govern i amb una administració eficient i impecable.

Un estudi aprofundit de la dominació napoleònica a Catalunya ens ha convençut que el fracàs dels radicalismes d'Augereau — o de la política d'atracció sistemàtica que després menà l'intendent baró de Gerando amb tant d'entusiasme — es degué al fet que l'opinió afrancesada del país no la secundà degudament a causa d'ésser molt distints els seus punts de vista.

Efectivament, tot l'aparat extern de reformes que el mariscal Augereau decretà per tal de fer funcionar el seu «Govern de Catalunya» segons una interpretació molt *sui generis* del Decret imperial del 8 de febrer ja alludit, no perdurà més enllà de dos mesos. Les actes municipals ens mostren ben clarament com aquelles reformes d'espectacle no foren compreses per part dels elements afrancesats de la ciutat de Barcelona, i l'actuació posterior del capítol Antoni de Ferreter i la dels seus col·legues, els regidors de nou encuny, posa també de relleu una disparitat essencial quant a la seva veritable ideologia. Sense aprofundir més en aquest punt, direm que ni Ferreter, Medinaveytia, Pujol i March o Casanova, ni tampoc els afrancesats de la fase darrera de l'ocupació napoleònica de Catalunya, desitjaven realment la incorporació del Principat a França, tot i que en els anys 1812 i 1813 es vivia ja legalment en un règim d'anexió inconfusible. Altrament, ens cal remarcar la curtesa de visió de tota aquella gent, la situació de la qual no es veié mai prou segura davant els invasors, ni menys encara davant la massa del poble. Fa l'efecte que defugien de tractar problemes de tanta transcendència com són els que planteja Augereau, per exemple, respecte a l'avenir de Catalunya dins un Imperi europeu. I, a vegades, hom arriba a pensar que els afrancesats catalans no es devien adonar tampoc de les reals intencions dels invasors amb relació a Catalunya. No era sinó un senzill canvi de dinastia el que ells havien entès.

El més interessant dels afrancesats catalans, sens dubte, és l'advocat empordanès Tomàs de Puig. La seva amistat amb el mariscal Augereau — amb el qual col·laborà estretament des de la seva vinguda a Girona —, la possible participació d'aquest prohom afrancesat en la redacció o en la inspiració de les propagandes polítiques de l'home de Fructidor, la verbositat i l'abundor de cites en la seva oratòria, els discursos altisonants que pronunciava amb gran freqüència, revelen en Tomàs de Puig el prototipus de l'afrancesat idealista.

Pierre Conard el conceptua com un home realment cultivat i obert, admirador de la França imperial, on podia veure plasmats els seus ideals d'igualtat civil i la supremacia de l'Estat damunt l'Església, i que detestava, en canvi, el govern borbònic espanyol per la seva desídia i endarreriment i pels vicis endèmics de la nostra màquina administrativa. No

és cert que Tomàs de Puig desitgés la incorporació de Catalunya a l'Imperi; sembla, més aviat, que ell, igual que els altres afrancesats, era partidari d'una monarquia bonapartista sota el patronatge renovador de Napoleó; però monarquia espanyola — no caldria ni dir-ho —, sense admetre cap mena de mutilació ni en el territori ni en la sobirania reial. Encara menys devia tenir sentit, per als nostres afrancesats, la perspectiva d'un règim a part per a Catalunya (intenció evident d'Augereau). Que ni el mateix Puig la compartia, ens ho demostren els termes que trobem en un discurs pronunciat per ell a Barcelona, el 2 de gener de 1811, en la seva qualitat de president de l'Audiència afrancesada, en ocasió de l'obriment dels Tribunals.

Comença el discurs anunciant que anava a sotmetre al prestigiós Senat que l'escoltava «la salvació de la pàtria agonitzant, amb la prompta obediència a l'Emperador i Rei» (Napoleó), i insisteix en els avantatges que derivaran del novell pacte de família conclòs amb França i de la nostra participació al sistema federatiu de l'Europa civilitzada, després que «el poderós braç de Napoleó trenqués les cadenes amb què ens oprimien els monstres de la tirania política i supersticiosa».

Adreçant-se a aquells qui «desoint aquestes veritats clamaven que no volien ésser altra cosa que espanyols», els deia Tomàs de Puig que mai no havien deixat ells d'ésser-ho. «Ni la Casa d'Àustria, amb el seu govern de dos segles, va fer-nos austríacs, ni la Casa de Borbó — subratlla — francesos.» I recalcava: «Espanyols som i ho serem encara sota el regnat de la Casa de Napoleó.»

A aquells qui es negaven a participar en la federació europea, allegant que cadascú és lliure de fer a casa seva allò que li plau, els recordava Puig que s'havien llançat, no feia pas molt, contra la República francesa perquè aquesta nació pretenia d'arranjar en forma revolucionària el seu propi govern. Els recordava també les desgràcies i el mal resultat de la Guerra de Successió, pel fet d'haver intentat llavors separar-nos de la federació hispànica, declarant-nos independents.

L'orador finalitzava presentant el quadre del que era, segons ell, l'Espanya negra abans que Napoleó vingués a salvar-la. Sense llei ni govern, la justícia era un fantasma. El fisc no respectava «les llàgrimes de la misèria». Els impostos desordenats esclafaven el ciutadà, a profit, en canvi, de «vils eunucs i favorits». L'Èrari romania sempre exhaust. Els nostres formidables batallons constaven només damunt el paper. Les esquadres que havien conquerit el Nou Món, dormien al fons de la mar. La ignorància i el vici s'havien sobreposat a la virtut i al talent, que hom escarnia o menyspreava. Els honors i els càrrecs públics eren atorgats pel diner. El fanatisme, l'«enemic mortal de la veritable religió», havia destruït els principis de la moral i només el preocupaven les cerimònies i altres pràctiques del culte extern. Els deixebles del «cruel Torquemada»

perseguien «per una fatalitat incomprendible en un segle il·lustrat per a les altres nacions», tots els homes savis i virtuoses, àdhuc pel pensament. Tant sols «l'Herói dels herois, Napoleó, tenia a mà el poder de desafiar amb garanties d'èxit tot aquest ordre de coses».

Pel que veiem, l'afrancesament doctrinal de Tomàs de Puig no va més enllà d'un despotisme il·lustrat que ell desitjava reinstaurar a Espanya, bé que hagués de valer-se de l'Emperador francès. És clar que en els moments en què fou pronunciada aquesta peça oratòria (en començar el 1811) ja havia desaparegut de l'escena política a Catalunya el mariscal Augereau, de qui Puig fou l'auxiliar més idoni. ¿És que enmig del confusionisme d'idees en què es debatien els afrancesats catalans des que s'inicià l'ocupació, el projecte de «Govern de Catalunya» ideat per Augereau era ja allò del discurs? ¿O bé gravitava damunt el seu temperament inquiet l'opinió immutable i aclaparadora dels altres afrancesats i companys de fatics, a qui seria difícil de dissimular la seva disconformitat en tot allò que depassés la idea d'entronitzar dins Espanya la dinastia josefina?

Fos com fos, tenim motius sobrers per a creure que la implantació de reformes anexionistes al Principat, i l'audàcia d'alguns governants francesos, com per exemple Augereau, produïren entre els afrancesats del país una estupefacció inicial, seguida més o menys d'una visible contrarietat difícilment palliada. Altrament no s'explicarien les constants excepcions amb què procuraren els afrancesats catalans de desvirtuar i àdhuc entorpir les reformes que, per tal d'acostar i confondre l'administració de Catalunya amb la de l'Imperi francès, postularen i començaren a aplicar els homes de govern que va enviar-nos Napoleó.

LA REACCIÓ DEL POBLE CATALÀ DAVANT LES TEMPTATIVES D'ANEXIÓ. — És curiós de comprovar com la reacció més forta que els intents anexionistes de Napoleó produïren respecte a Catalunya es registri en els periòdics de la llunyana ciutat de Cadis, en contrast amb el mínim efecte que determinà entre els mateixos catalans.

Precisament aquests, a l'observatori del país afectat pels experiments napoleònics, podien percebre directament llur veritable eficàcia. Ja hem vist la tebior amb què els acollirén els afrancesats oficials. D'altra banda, a un barceloní tan donat a la retòrica i a l'estil grandiloqüent com és el P. Ferrer, cronista de l'ocupació d'aquests anys, només se li acuden, en llegir la tan coneguda proclama del mariscal Augereau, els següents comentaris:

«Léase en el Diario la Proclama del Mariscal Augereau... Es en idioma del país y recuerda con astuta finura las glorias de los antiguos catalanes, queriendo persuadir a los actuales que el gobierno de Napoleón es ciertamente el gobierno de un verdadero Padre y Protector de las Cien-

cias. Pero esto es para los barceloneses lo mismo que dar música a un sordo.»

I respecte a la utilització del català pels invasors, el P. Ferrer no hi veu altra cosa que un recurs momentani «para que lo entiendan los payeses de la montaña».

¿I la Junta superior, l'òrgan representatiu de la resistència catalana? ¿Com va replicar el veritable govern català al primer sondeig del mariscal napoleònic?

Encara que sembli impossible, podem dir que ni tan sols se n'arribà a assabentar. Hem examinat amb gran interès la documentació oficial de la Junta, des de principis del 1810 fins al mes de juny, o sigui el període en què el mariscal Augereau desenrotllà la seva política anexionista a Catalunya, sense trobar la menor referència en els Registres d'acords, ni en les Actes del Congrés català de Solsona que llavors va celebrar-se. Només en l'acta de la Junta del 13 de febrer, alludint en general la propaganda enemiga, se'n prohibeix la circulació i la lectura, sota la pena de cinquanta duros per cada contrafacció.

És possible, també, que el mateix Augereau, ensuperbit pel seu gran triomf de Girona, es mostrés inhàbil amb la seva brutalitat de conducta. Aquell èxit el devia dur a creure que podia esdevenir l'amo de tot, amb proclamar tan sols un canvi de règim que el posés al cim de Catalunya com a governador general, i que allà on no arribessin les seves disposicions executives o la patètica veu de les seves enceses proclames, podria imposar la *ultima ratio* de les forces militars. Així, es llançà, a mitjans del mes de març de 1810 damunt la indomable Manresa, ciutat que llavors acollia la Junta superior i les oficines que en depenien. La Junta provincial, únic govern que hom obeïa al Principat, pelegrinà errant uns quinze o vint dies, precisament aquells en què Augereau decretava, a Barcelona, el canvi de règim, d'una manera pomposa i teatral. Per això és molt possible que la «gran obra civil» d'Augereau passés desapercibuda als dirigents del poble català: en els *dossiers* de la Junta no hem trobat cap de les seves proclames, i sí, en canvi, moltes de les que després llançaren, amb un sentit de moderació més fefaent, els seus successors a Catalunya: Macdonald, Maurice Mathieu i el general Decaen.

Ni tan sols la literatura anònima — ni acurada ni basta — no es farsó d'aquesta tàctica insinuant dels invasors. Però això no vol dir que els francesos no obressin damunt una plataforma propícia, puix que justament llavors el capità general del Principat, Enric O'Donnell, home autoritari i decidit, s'havia emprès la tasca de militaritzar els catalans, per mitjà de la implantació de les quintes.

Com que això no havia estat aconseguit a Catalunya ni pel centralisme dels Borbons, era realment una provocació de plantejar-ho en uns moments tan delicats, en què a la indisciplinada altivesa dels guerrillers

catalans i dels miquelets i sometents restaurats s'ajuntava la inoportunitat de fer-ho mentre el mariscal Augereau vomitava les seves proclames estridents.

Els resultats a què totes aquestes coses dugueren foren la deserció de les files patriòtiques i l'odi als *galons* i a la quinta, «amb què», diu un pamflet demagògic, «un govern seduït pels francesos vol portar-vos a la mort». L'avversió als militars espanyols la respira àdhuc un personatge de prou seny, com el simpàtic baró de Maldà, que no s'està de retreure, en el seu famós dietari, determinades concomitàncies entre la tropa espanyola i la francesa, baldament sigui només pels hàbits externs i per la indumentària. Un altre pròcer baró, el senyor jurisdiccional de Manyanet, cuita a declarar que la deserció dels catalans no té altra causa que l'ignominiós tracte que reben dels caps i oficials de l'exèrcit regular.

La Junta Superior de la Província, legítim govern d'aquella Catalunya sagnant, prou s'esforça a explicar-ho a la Regència de Cadis. Lluny dels seus homes la consigna derrotista i l'afany de desordre i rebellia! Més conservadora que la Regència i molt més prudent encara que les Corts reunides a Cadis, la Junta catalana es mantingué sempre al servei més fidel de la causa comuna. Però els procediments taxatius per a sotmetre el poble a la quinta — la força brutal —, la Junta superior no els podia admetre, perquè — deia, alludint a les proclames franceses — els perills que en resultarien són incalculables des del moment que està trepitjant Catalunya un enemic seductor.

EL PENSAMENT POLÍTIC CATALÀ DAVANT EL PROBLEMA CONSTITUCIONAL HISPÀNIC. UNIFORMISME I VARIETAT REGIONAL. — Fins aquí hem vist la part negativa de la ideologia catalana, bé davant les suggestions franceses, bé en relació amb el militarisme castellà. Vegem ara, pel cantó positiu, l'actitud de Catalunya davant la qüestió política que a Cadis s'estava ventilant, és a dir, la de la recomposició general de la monarquia espanyola.

Tenim indicis suficients per a creure que l'estat d'esperit dels homes que integraren durant la guerra del francès la Junta Superior de Catalunya era molt distint del de les autoritats que els havien precedit.

És veritat que si hi hagué a Espanya una junta prou escrupolosa de legalitat i tement tota mena de subversió i canvi substancial, aquesta fou la del Principat català, la qual sacrificà moltes vegades qüestions de principi i reformes desitjables i útils per a la salvaguarda de l'ordre establert, fins al punt de comportar-se com si ella mateixa — la Junta catalana — no fos un producte de la revolució política que tant temia.

Però l'enfonsament ineludible del règim borbònic del segle XVIII, que no va saber rebutjar l'envestida estrangera ni evitar que es produís, i la llibertat excepcional de moviments de què, com a conseqüència d'aquell

fet, les juntes provincials disposaren a tot Espanya, explica prou bé que els nostres homes poguessin manifestar sincerament l'opinió de Catalunya com no ho havien pogut fer fins aleshores. D'altra banda, si en tota la Península la guerra del francès fa l'efecte de provocar una rescissió del pacte secular entre la monarquia i el poble espanyol, pel fet de restar aquest darrer isolat enfront d'un enemic gegantí, particularment a les províncies excèntriques com la nostra, res no té d'estrany que els governants catalans declarassin implícitament caducada l'obra legislativa de Felip V.

Així, doncs, en discutir-se pel Congrés de Solsona, el 1810, l'arbitri de novells recursos per a la guerra santa, els diputats catalans no dubtaren gens a sacrificar un dels tabús de l'absolutisme borbònic: l'exempció perpètua del cadastre a la ciutat *fidelíssima* de Cervera. I quan, per mitjà d'un jurament de rigor, els diputats de la Junta i del Congrés es comprometien a defensar la religió catòlica, la puresa de la Immaculada Concepció i la Província fins a la mort, i a prestar, directament o indirectament, tota mena d'ajuda a les altres províncies espanyoles i a contribuir a l'aplegament de totes les juntes en un suprem govern peninsular i, encara més, a no consentir la menor desmembració de la Corona, hom pensava també en les exempcions, privilegis i bons usos i costums de Catalunya, i això darrer — cal remarcar-ho — no constava pas en el formulari general del jurament, sinó que li ve com a cosa expressament afegida.

Quines exempcions són aquestes? Les que encara romanien en peu aleshores? O bé les més velles, les que suprimí Felip V? La mateixa Junta ens ho aclareix, per tal com autoritza els diputats catalans a les Corts de Cadis a treballar per al recobrament de les llibertats perdudes, puix que si l'abolició dels furs podria potser ésser justificada per uns esdeveniments deplorables, bé que molt llunyans, com diu la instrucció textualment, la fidelitat al sobirà comú, sobrerament demostrada per Catalunya amb motiu d'aquesta guerra, aconsella lògicament la devolució d'aquells drets i privilegis. La conducta lleial dels catalans del 1808, doncs, haurà hagut d'esborrar fins i tot els mancaments i delictes dels catalans d'altre temps.

I per tal com la salvaguarda dels cobejats privilegis demana la creació d'organismes que en siguin ferma garantia, la Junta no s'està d'enfocar la hipòtesi d'una nova ordenació política peninsular; no altra cosa sembla voler insinuar amb la perduració de les juntes provincials, un cop acabada la guerra, que proposa obertament, en harmonia amb les prerrogatives i drets assignats a un cos legislatiu per a tot Espanya i que havia d'ésser, naturalment, el dipositari indiscutible de la sobirania del país. En resum, la Junta superior catalana, enfront el problema de la reestructuració de l'Estat, no dubta gens a adoptar una posició que pot ésser

molt bé interpretada com a federalista. La idea de l'autonomia, més o menys ampla, de les juntes provincials, era ja incompatible amb el centralisme borbònic i amb l'uniformisme liberal.

La complexitat d'aquestes qüestions devia espantar, no obstant, els homes responsables de la Catalunya d'aleshores. Heus ací per què, en sol·licitar-li la Junta Suprema d'Espanya i d'Índies el seu parer respecte a futurs arranjaments constitucionals i al procediment de convocatòria de Corts, la Junta catalana prefereixi l'assessoria de persones de seny i de solvència moral reconeguda. Les opinions d'aquesta mena d'*élite* de l'any vuit, d'una qualitat intel·lectual no pas superior a la d'una honesta mitjanía, tenen, amb tot, un interès extraordinari pel fet de tractar-se d'una filosofia política nada del seny i d'ésser llurs autors persones arre·ladíssimes a Catalunya i d'un gran prestigi entre la nostra gent.

L'OPINIÓ DELS HOMES REPRESENTATIUS DE CATALUNYA. — Procurem ara extreure, de les consultes que la Junta superior féu, a requeriment de la Suprema d'Espanya i d'Índies, a personalitats diverses del nostre Principat i de l'actuació parlamentària d'algunes altres que representaren Catalunya a les Corts, quelcom que ens il·lumini sobre el punt de vista català entorn algunes qüestions concretes que es debatien a Cadis en elaborar-se la Constitució del 1812.

Així veiem, per exemple, com el famós canceller de la Universitat de Cervera Ramon Llàtzer de Dou, que fou el primer president de les Corts de Cadis, responent a la consulta alludida, es declara partidari d'unes Corts a la vella usança catalana, és a dir, amb separació de braços i negociació dels afers per tractadors. En canvi, es mostra més modern en postular, per l'estil d'Anglaterra, la separació de poders, assignant a la Corona solament l'executiu.

Antoni de Capmany i de Montpalau era, evidentment, l'home més cosmopolita entre els diputats catalans de Cadis, per la qual cosa no pot conceptuar-se com a verament representatiu de la Catalunya de la seva època. La seva vàlua intel·lectual i l'amor que Capmany demostra a la terra d'origen amb la seva transcendental empresa literària — les memòries històriques de l'antic Principat — i el fet d'haver estat, encara, una de les figures capdavanteres d'aquell Parlament espanyol, ens inciten forçosament a escatir la seva ideologia política en aquells punts que interessaven de ple Catalunya.

Capmany és l'adversari de l'orientació uniformista de la major part dels diputats liberals. És — diu ell — la política de Napoleó, respecte a una França organitzada, on no hi ha més que una llei, un pastor i un ramat de xais. La Revolució francesa destruí les províncies, ja no hi ha Provença ni els provençals, ni Normandia: hom esborrà del mapa aquests territoris i no en resta ni el nom tan sols. Els oradors de Baiona — afe-

geix, alludint els espanyols mediatitzats per l'Emperador — culpaven les nostres províncies d'ésser causants dels desordres de l'any vuit. Gràcies, però, a aquestes convulsions — remarca Capmany — Espanya s'ha salvat. Què restaria dels espanyols, si no hi hagués hagut aleshores, abans que tot, aragonesos, extremerys, catalans i castellans?

Però el tradicionalisme de Capmany es contrapesa, en bona part, per la seva admiració a les idees modernes, degut a la multiplicitat de relacions i amistats que tingué i a la seva vida de viatges i aventura. Per això el contacte amb els altres diputats liberals afebleix gradualment en ell la seva concepció *provincialista*, i molt aviat haurà de topar amb els seus companys catalans, com s'esdevingué, per exemple, en impugnar el gran escriptor les facultats de les juntes provincials, en una proposta que limitava d'una faisó extraordinària llurs atribucions governatives.

I fins a tal punt s'esmoreí en Capmany la ideologia diguem-ne regionalista, que no va restar-ne altra cosa que un vague arqueologisme sense substància ni sentit. Realment tenia raó el *diví* Argüelles quan titllava de ridícula l'obsessió historicista de Capmany perquè fos reconegut a l'Ajuntament barceloní el tractament superior de Gran d'Espanya.

Els altres diputats que Catalunya elegí havien presenciats els esdeveniments de l'any vuit des de llur escenari català i anaven a Cadis impressionats pels sofriments del Principat; a més a més, havien treballat en l'organització militar del nostre poble i a proveir-lo de mitjans per a fer front a Napoleó. Això, naturalment, els donava una autoritat moral molt gran per a parlar en nom de Catalunya, que, evidentment, no devia tenir Antoni de Capmany, a desgrat del seu prestigi d'escriptor.

Potser de notabilitat veritable no en trobaríem cap entre els altres diputats catalans, però, en tot cas, un que es distingí entre ells fou un aranès, Felip Aner i Esteve, vocal diverses vegades de la Junta Superior de la Província i membre també dels diversos congressos que s'aplegaren a Catalunya en algunes ocasions de perill.

En discutir-se a les Corts espanyoles un projecte uniformista de delimitació territorial, Felip Aner s'oposà a la desmembració de Catalunya, que té dret — diu ell — a conservar no solament el seu nom, ans també la integritat del territori. Felip Aner havia estat — recordem-ho — l'inspirador de les instruccions que reberen els nostres diputats abans de partir, en les quals se'ls instava no solament a la salvaguarda dels usos llavors encara vigents a Catalunya, ans també, d'ésser factible, a la reconquesta dels antics privilegis.

Fra Josep Rius, definidor general de l'orde franciscà i doctor en Teologia i Cànon, era llavors catedràtic jubilat de Cervera, i, pel fet d'haver-se fet creditor d'una veritable estima tant pels seus escrits com per la seva rectitud de conducta, constituïa una de les reserves intel·lectuals del nostre poble, a qui hom cuitava a acudir per a l'aclariment de casos

dubtosos per a la solució de problemes enrevessats. Quan la Junta Superior de Catalunya li consultà les normes polítiques que havien d'ésser defensades a Cadis, el P. Rius es declarà pel reconeixement explícit de les lleis particulars de cada província (en el sentit de regió, naturalment), i per l'exclusivitat a favor dels naturals dels càrrecs civils i eclesiàstics del Principat (recordem que el Decret de Nova Planta havia abolit les prohibicions d'estrangeria); també es pronuncià per la conservació i el respecte dels privilegis i interessos regionals i la igualtat de tracte de les províncies, amb llur equitativa i conseqüent participació en el govern general de la nació. Fra Josep Rius, com a bon eclesiàstic, desitja, encara, que sigui l'Església el principal contrapès de l'autoritat de la Corona. La meitat del Senat o cos legislatiu la formaran, doncs, els eclesiàstics, i d'això en resultarà — creu ell — una major garantia per a les llibertats del país.

En el pensament il·lustrat del baró de Castellet conflueixen les dues variants del tradicionalisme ideològic: la que propugna un gran respecte a l'arquitectura social llegada per la història i la que retroba en l'arrelament al propi país els vincles comuns entre els diversos estaments d'un mateix poble.

La pruija particularista, la separació dels braços de les Corts, el manteniment de les pràctiques tradicionals parlamentàries, són també extrems de la memòria del baró de Castellet. Ell insisteix, a més, en la concessió del vot als caps de casa, però tan sols a aquells que siguin posseïdors de terres, censos o qualsevol altra propietat immobiliària, per mínima que fos llur fortuna. Perquè — remarca — «l'home s'interessa eficaçment en bé de la Pàtria només quan hi té uns interessos no transportables fàcilment».

Sembla, doncs, que a la Catalunya antifrancesa la ideologia dominant sigui aquesta mena de tradicionalisme regionalista, amb lleugeres diferències de matís. No obstant, la tendència liberal, fins i tot en el seu aspecte anivellador i centralista, té també destacats representants, com, per exemple, l'ardiaca de Vic i un catedràtic de lleis de Cervera.

El primer, l'ardiaca Josep Sala, sembla que no era pas desconegut a les altes esferes del regne. Ja el 1802 Godoy li demanà algunes informacions confidencials que després foren rebutjades pel seu caire subversiu, en realitat per estar en contradicció amb la conducta d'aquell omnipotent primer ministre. Així ho declara ell mateix. A Catalunya exercí el càrrec de vocal de la Junta Superior, a les primeries del 1809.

Entre altres coses, Sala es mostra partidari de la simplificació de les lleis, per a evitar que un reguitzell d'advocats que no tenen més mitjà de viure que la complicació i l'enrenou no fineixi consumint el patrimoni dels litigants. Un codi de lleis per a una nació — afirma Josep Sala — ha d'ésser clar i terminant: un codi nacional, comú a tot el regne sense

distinció de províncies, i bé que la fidelitat al jurament en Corts sembla obligar-nos al manteniment dels privilegis, usos i costums provincials, això podrà ésser obviat conservant només aquells que són bàsics, i procurant, en canvi, de refondre aquells altres particularismes que siguin prou semblants.

La memòria que signa Josep-Antoni Almirall, de Vilafranca, jurista cerverí, és, sense cap dubte, la més exagerada quant a uniformització del dret públic i, fins i tot, del privat. Almirall és, a més, molt lapidari quant a estil: «Que la legislació sigui la mateixa en totes les províncies d'Espanya. Que les jurisdiccions civils només siguin dues: la reial i l'eclesiàstica, i que la jurisdicció dels barons resti suprimida. Que hom procedeixi a la formació d'un codi civil i criminal a fi de millorar les nostres lleis.»

Els altres personatges dels quals coneixem les respostes no enceten de ple el tema de l'organització fonamental de l'Estat. Més aviat sembla que — en tant que convençuts absolutistes — no trobin adequat el moment present per a plantejar una qüestió tan delicada, i, pel que es veu, els ha sorprès la consulta de la Junta Central d'Espanya i d'Índies, en relació amb la convocatòria de Corts.

Així, Joaquim d'Acosta, de Tarragona, creu que d'això no cal parlar-ne fins que l'enemic hagi estat completament expulsat de la Península. El doctor Mual, catedràtic també cerverí, centra el problema en l'educació del jovent, que és el que més el preocupa per a aconseguir una societat perfecta i ordenada, i recomana per damunt de tot que sigui mantingut, protegit i venerat el Sant Ofici. El marquès de Ciutadilla ho redueix tot a una qüestió d'indumentària: cal evitar la moda *gavatxa* en els costums. Joan de Gispert, finalment, que després fou diputat a les Corts de Cadis, insisteix, semblantment al baró de Castellet, a limitar el dret del vot als qui siguin propietaris, i això no pas a causa de la fortuna, sinó per l'arrelament en el país. I quant a l'aplicació de les lleis a tot Espanya, davant la dificultat de resoldre les diferències provincials, Gispert ho deixa a mercè del que determini Sa Majestat, és a dir, el llavors presoner Ferran VII.

Després de tot el que hem anat exposant, intentarem ara d'elaborar un esquema del que fou la ideologia dels catalans del 1808, fent ressaltar, damunt el fons difús de la varietat d'opinions, els trets més consistents i vigorosos.

Deixant de banda el fet de la dispersió de referències i el desenfocament natural dels problemes pels individus consultats, una cosa ens sembla prou clara: amb ben poques i encara matisades excepcions, l'opinió catalana en el moment de la guerra del francès es manifesta fortament adherida a les històriques tradicions del Principat. Els homes més repre-

sentatius de Catalunya, els eventuais components de la Junta superior, o aquells que per llur vàlua i qualitat intel·lectual devien exercir damunt d'ells una influència indiscutible i encara la quasi totalitat dels qui foren diputats a Cadis, defensaren els postulats d'un tradicionalisme social i polític. Una estimació i un respecte escrupolós a l'edifici jeràrquic de la societat existent a Catalunya i a les prerrogatives inherents a les seves classes i estaments, la reconeixença explícita de la família i de la propietat privada com a factors d'arrelament i, per tant, com a condició prèvia per a la concessió de drets polítics al poble, una reserva més que prudent en la implantació de novetats sense base històrica, la sollicitud reiterada per tal que les juntes provincials autònomes fossin declarades permanents fins i tot un cop acabada la guerra, l'oposició dels diputats catalans a l'esquarterament arbitrari del nostre Principat, l'amor ben palès en aquells homes del 1808 als seus usos civils i l'aspiració a recobrar les llibertats suprimides un segle enrera... són aspectes diversos d'una mateixa afecció, gairebé hipertrofiada, a les coses pròpies i constituïdes pel temps.

Amb tot, aquests ingredients psicològics funcionaren sempre en perjudici dels invasors, i mai el poble català no va escoltar els napoleònics, quan aquests intentaren d'aprofitar-se'n políticament. Ni la Junta es preocupà dels transcendents projectes que respecte a Catalunya concebé l'Emperador ni el nostre poble no deixà d'oobeir-la. Ni menys pot dir-se, encara, que els desertors a la quinta ho fessin per traïció, sinó per eixelebrament o indisciplina.

I quant als afrancesats catalans, ja remarcàvem la seva fonamental atonia i astorament, davant els projectes anexionistes de Napoleó, mentre que el més idealista i expressiu de tots ells, l'advocat Tomàs de Puig, no tingué altre programa polític que el d'una monarquia bonapartista, que renovés el pacte familiar franco-espanyol del segle anterior.

Aquesta ens sembla que hagué d'ésser, en substància, la ideologia dels catalans del 1808. Qualsevol altre document que s'hi volgués afegir, estem segurs que no alteraria de molt aquest esquema que hem traçat. En definitiva, allò que va fer Catalunya el 1808, deixada a les seves pròpies forces per la momentània fallida de l'Estat espanyol, fou replegar-se en esperit ella mateixa, i així és com va encarar-se amb Napoleó. I si aquest encongiment espiritual col·locà els diputats catalans només en una tímida i prudent defensiva dels particularismes provincials, també la hi situà en els elements afrancesats, quan es tractà de resistir passivament als canvis revolucionaris que els militars i governants napoleònics procuraven d'implantar a Catalunya.

Ideologia modesta, de curta volada, aquesta dels catalans del 1808, preocupats només de salvar allò que els és propi. Per això es mostraren retrets a les suggerions de l'invasor, que intentava de distreure'ls, obrint-

los els ulls a la realitat d'antics problemes sempre latents, però no pas immediats aleshores. Per això, finalment, la intervenció dels catalans a les Corts de Cadis fou també, de cara a l'esdevenidor polític d'Espanya, tan poc decisiva.

JOAN MERCADER

Professor adjunt a la Universitat de Barcelona
Vice-Secretari de la S.C.E.H.

R E P O R T S

LA XXVI SESSIÓ DE LA UNIÓN ACADÈMICA INTERNACIONAL

(BRUSSEL-LES, 17-21 JUNY 1952)

1. El Comitè de la Unió Acadèmica Internacional es reuní per vint-i-sisena vegada a Brusselles, a la seu oficial de la Unió (Académie Royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts), del 17 al 21 de juny de 1952.

Les acadèmies alemanyes i la japonesa estaven representades novament en el Comitè, després d'una llarga absència motivada per la guerra de 1939-45 i les seves conseqüències. La Société Suisse des Sciences Morales era present a la sessió en qualitat d'observador. El Delegat de l'INSTITUT no hi pogué assistir, tot i lamentant-ho molt, per dificultats sobrevingudes a darrera hora.

2. Després de l'assemblea general del dimarts dia 17, en la qual foren designats els membres que havien de constituir les comissions de treball i foren reportats els diversos afers a estudiar i resoldre, començaren les sessions de cada comissió, que es perllongaren fins el divendres dia 20.

3. La Comissió del *Corpus Vasorum Antiquorum* es reuní el dimecres dia 18, sota la presidència del senyor Alfred Merlin, secretari perpetu de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de París. Hom donà a conèixer els reports dels països que participen en aquesta empresa — Alemanya, Àustria, Bèlgica, Espanya, Estats Units, França, Gran Bretanya, Grècia, Holanda, Itàlia, Suècia i Suïssa — dels quals es desprèn la bona marxa de les diverses publicacions en curs, que fa esperar la pròxima aparició de sis nous fascicles. Hom presentà a la Comissió tres fascicles alemanys, sortits a llum durant la guerra (dos del Museum antiker Kleinkunst de Munic, per R. Lullies, i un del Herzog-Anton-Ulrich Museum de Brunsvic, per A. Greifenhagen), un d'austriac, recent (del Kunsthistorisches Museum de Viena, per Fr. Eichler), tres d'americans, dels anys 1942-43 (un del Fogg Museum i Gallatin Collections, per G. H. Chase i Mary Zelia Pease, un del Metropolitan Museum, per Christine Alexander, i un dels Young Memorial Museum i California Palace of the Legion of Honor de San Francisco, per H. R. W. Smith), i un de francès, sortit a finals de l'any passat (desè del Musée du Louvre, per François Villard).

Quant a la participació de l'INSTITUT en el C.V.A., fou donat compte que el primer fascicle del Museu Arqueològic de Barcelona, dedicat als vasos grecs procedents d'Emporion, està en vies de realització; les làmines, reduïdes de quaranta-vuit a quaranta, per tal de disminuir les despeses del fascicle davant l'alça dels preus d'impressió, es troben en mans del fototipista. Un altre fascicle, en preparació, de la sèrie grega, continuarà probablement, ultra un nombre de vasos grecs de procedència diversa, la ceràmica d'Emporion de vernís negre, així com alguns vasos de figures roges que no han pogut ésser inclosos, malgrat el desig dels autors, en el primer fascicle. Els materials d'un fascicle destinat a les sèries pintades de ceràmica ibèrica, les maquetes del qual foren presentades l'any passat, podrien ésser publicades tot seguit si s'aconseguien els mitjans econòmics.

Passant a l'examen de la part financera de l'empresa, hom es trobà amb una reducció en la subvenció prevista de part de la UNESCO, la qual fou redistribuïda entre els editors dels fascicles de Barcelona, Nova York, sèrie italiana i Atenes. De la subvenció de 1953, hom donarà prioritat a aquest darrer fascicle. Les subvencions a l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (segon fascicle de Barcelona) i a l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres (divuitè fascicle francès) previstes l'any passat per a 1953, passaran a 1954.

Plantejat, pel professor G. Lugli, el problema de si cal continuar la reproducció, en el C.V.A., dels vasos sense representacions figurades i sense forma especial, es nomenà una comissió, formada pels senyors Byvanck, Lugli, Mayence i Merlin, que informarà sobre aquesta qüestió en la sessió de 1953.

El professor Mayence s'ocupà del projecte de taules generals en cèdules destinades a facilitar la consulta del C.V.A. Hom havia tractat, en la darrera sessió, de formar un índex dels fascicles apareguts fins ara, que vindria a constituir un instrument de treball extraordinàriament precios atès el volum que ja té actualment el *Corpus*. El senyor Mayence coordinà i classificà les cèdules referents a una cinquantena de vasos, establertes pels senyors Merlin, Cagiano de Azevedo i ell mateix, i, d'acord amb els resultats d'aquesta primera experiència, redactà un *Projet provisoire de tables sur fiches des fascicules parus du C.V.A.* Tramès aquest projecte a un cert nombre d'arqueòlegs, el comitè italià del *Corpus* s'hi adherí, però d'altres feren reserves sobre l'oportunitat del projecte i les seves dificultats. Hom indicà la possibilitat de provar un nou sistema per a l'índex: en lloc de demanar als autors que redactin les cèdules dels fascicles que han publicat, el treball podria ésser executat, sota la direcció del senyor Mayence, per una sola persona. La Comissió prengué l'acord d'assajar aquest mètode de centralització i aplegar, al mateix temps, el major nombre possible d'opinions de persones competents sobre els principis que han de regir la confecció de les cèdules.

4. El dijous dia 19 es reuní la Comissió del *Diccionari del llatí medieval*, sota la presidència del professor Einar Löfstedt. El professor Paul van de Woestijne, secretari del Comitè de Redacció del Diccionari, llegí un report sobre les activitats d'aquest Comitè i presentà a examen de la Comissió un bon nombre d'articles de la lletra L del diccionari internacional, redactats pel professor Fr. Blatt.

Els representants dels comitès nacionals informaren sobre la marxa dels treballs de despullament i de classificació en els respectius països, així com de l'estat de redacció dels diccionaris nacionals de Dinamarca i de Noruega.

De part del Delegat de l'INSTITUT fou comunicat que no havent estat encara possible a la nostra Corporació de recobrar les cèdules redactades abans de 1936, que es troben a l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona, ha calgut mantenir en suspens el despullament de textos. El senyor Víctor Tourneur, secretari administratiu de la U.A.I., presentà a la Comissió, en nom del sotasignat, el segon volum, acabat de publicar, dels *Diplomes carolingis a Catalunya*, editats a cura de R. d'Abadal i de Vinyals.

El Comitè de redacció de l'«Archivum Latinitatis Medii Aevi» presentà a la Comissió el primer fascicle del volum XXII d'aquesta publicació, corresponent a l'any 1952. Hom donà lectura a un informe del senyor C. van Deyck, director de la revista, sobre la seva marxa científica i econòmica.

Entre altres acords interessants, fou decidit que el professor Blatt assumiria provisionalment la direcció de la redacció del Diccionari en vistes a la preparació de les lletres L, M i N.

5. La Comissió de la *Forma Orbis Romani*, de la *Tabula Imperii Romani* i dels *Supplements al Corpus d'inscripcions gregues i llatines* es reuní el dimecres dia 18, sota la presidència del professor G. Lugli. Aquestes tres empreses no han progressat gaire des de la reunió de l'any passat. Fou anunciada la publicació del full de Magontiacum (Magúncia) de la *Tabula*, per la Römische-Germanische Kommission, aparegut durant l'any 1940; d'un fascicle suplementari al volum IV (Pompeia) del *Corpus d'inscripcions*, que conté els *grafiti* d'aquella ciutat, per l'Acadèmia de Berlín, a cura de M. Della Carte, i de les *Tablettes Albertini* (contractes de venda, de l'època vandàlica, trobats al sud del departament de Constantina i escrits sobre tauletes de fusta) pel Govern general d'Algèria.

6. Presidits pel professor R. A. B. Mynors es reuniren el dimecres dia 17 els membres de la Comissió del *Corpus philosophorum Medii Aevi*. Foren comunicats els reports de Ch. R. D. Miller sobre els *Comentaris d'Averroes*, R. Aramon i Serra sobre les *Obres espirituals d'Arnau de Vilanova*, R. Klibansky sobre el *Corpus Platonicum*, i E. Franceschini i L. Minio-Paluello sobre el *Corpus Aristotelicum*. D'ells es desprenen la publicació, des de la reunió de l'any passat, del *Compendium Timaei aliorumque quae extant dialogorum fragmenta*, de Galenus, dins el corpus del *Plato Arabus*, a cura del malaguanyat P. Kraus i de R. Walzer; del *De Mundo*, dins el *Corpus Aristotelicum*, a cura de W. Lorimer. Cal anotar, també, la publicació d'alguns estudis sobre l'Aristòtil llatí deguts a E. Franceschini, L. Minio-Paluello i A. Mansion.

L'informe del Delegat de l'INSTITUT donava a conèixer que la preparació dels textos que han de formar part del primer volum de les *Obres espirituals d'Arnau de Vilanova* està molt avançada: a) han estat transcrits els textos bàsics dels següents tractats llatins: 1. *Introductio in librum Joachimi De semine scripturarum seu de prophetiis dormientibus*; 2. *Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*; 3. *Dialogus de elementis catholicae fidei*; 4. *Tractatus de prudentia catholicorum scholarium*; 5. *Tractatus tempore adventus Antichristi et fine mundi*; 6. *Protesta adreçada a Felip el Bell, rei de França*; 7. *Appellatio ad apostolicam sedem contra cancellarium et collegium theologorum Parisiensium*; 8. *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis*; b) s'estan transcrivint, amb la col·laboració dels monjos de Grottaferrata, les versions gregues dels textos núms. 2, 3 i 8; c) hom espera poder resoldre aviat les dificultats que s'oposen a l'establiment del text de l'*Expositio super Apocalipsi*; d) han estat adquirides fotografies i microfilms de diversos manuscrits, que permetran d'establir sense tardar l'aparat crític d'aquells textos; e) hom ha dut a terme, així mateix, treballs preparatoris per als altres volums de les obres d'Arnau. La Comissió acordà proposar a la U.A.I. una subvenció (que fou aprovada en la sessió plenària del dia 21) per al pagament del microfilm del còdex de Leningrad que conté els textos grecs d'Arnau.

7. Les Comissions de les altres empreses de la U.A.I. — *Catàleg dels manuscrits alquímics*, *Codices Latini Antiquiores*, *Concordança i índexs de la tradició musulmana*, *Monumenta Musicae Byzantinae*, *Diccionari de la termino-*

logia del Dret internacional, Catalogus Translationum et Commentariorum i Dictionaris assiris — es reuniren i donaren compte de la marxa dels treballs de cada una d'elles. Assenyalem la publicació, dins els *Monumenta Musicae Byzantinae*, de la primera part de *The Hymns of the Hirmologium*, transcrits per Aglaia Ayontanti i Maria Stöhr i revisats i anotats per Carsten Høeg (*Transcripta*, vol. VI), del tercer fascicle del *Prophetologium*, a cura de Carsten Høeg i Guenter Zuntz (*Lectionaria*, vol. I) i de *Twenty Canons from the Trinity Hirmologium*, transcrits per H. J. W. Tillyard (*Transcripta*, vol. IV) ; i, dins la *Concordança i indexs de la tradició musulmana*, l'aparició del fascicle XVIII. La Comissió d'aquesta darrera empresa, constituïda en Comissió provisional de l'*Enciclopèdia de l'Islam*, manifestà la seva conformitat que la U.A.I. prenguéssota el seu patronatge, sense, però, adquirir cap compromís econòmic, la projectada segona edició d'aquella Enciclopèdia.

Les comissions de les *Obres de Grotius* i d'*Edicions sàvies* es reuniren novament després de tres anys d'inactivitat. La Comissió de *Documents històrics inèdits referents al Japó*, quiescent des de la sessió de 1939, tornà a aplegar-se aprofitant la presència d'un delegat de l'Acadèmia japonesa.

8. Donant compliment a un acord de l'INSTITUT, l'autor del present report havia tramès a la U.A.I., el primer de juny, la següent proposició :

«Durant la quarta sessió del Comitè de la U.A.I. (16-18 abril 1928), la delegació grega presentà un projecte per a publicar, a exemple del *Corpus Vasorum Antiquorum*, un *Corpus dels mosaics antics de Grècia* (excloent de moment els cristians i els bizantins) ; aquest projecte, després d'haver estat estudiat per una Comissió formada pels senyors Alòs-Moner, Cavvadias, Eitrem, Homolle, Ky-parisis, Pottier, Rostovzeff i De Sanctis, fou admès per unanimitat. Tot acceptant aquesta proposició, i un cop posat el projecte sota el patronatge de la U.A.I., diversos representants (Homolle, Pottier, Parvan, Alòs-Moner, De Sanctis) manifestaren l'interès d'estendre el Corpus projectat a tot el món antic, per tal de donar una certa unitat als diferents reculls parcials existents. La publicació dels mosaics de Grècia fou confiada a una doble comissió, francesa i grega, que residia respectivament a París i Atenes. L'execució material d'aquesta publicació havia d'ésser feta a París i havia de servir de model al Corpus general. Les despeses de publicació havien d'anar a càrrec de cada país.

En les sessions següents de la U.A.I., el treball proposat pels delegats grecs s'anà precisant fins al punt que l'any 1929 hom havia tirat totes les làmines del primer fascicle (Peloponès) i mancava només el text explicatiu. La comissió francesa manifestava haver acabat la tasca material, quant a les làmines, el 1930.

Més tard, en part potser a causa de la mort de Cavvadias, autor de la proposició inicial, en part perquè a partir de 1930 la delegació grega deixava d'assistir a les sessions de la U.A.I., els treballs anaren alentint-se, i, bé que la Comissió de mosaics prosseguí les seves reunions fins a la XV Sessió (21-24 maig 1934), el primer fascicle grec no ha aparegut encara. A partir de la XVI Sessió (1935) es deixà de parlar d'aquesta empresa.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en la seva sessió del 10 de maig de 1952, prengué l'acord d'adreçar-se a la U.A.I. demanant-li la represa del projecte de

l'Acadèmia d'Atenes, estès a tot el món antic segons el vot unànim de la Comissió nomenada el 1928 per a l'examen del projecte grec.

Per tal d'aconseguir la unitat que hom cercava, el Comitè hauria de pregar la Mesa de la U.A.I. d'inquirir el lloc on són guardades les làmines ja tirades, a les quals s'havia fet referència en diverses reunions del Comitè. Cada país desitjós de col·laborar en aquesta empresa podria recollir, mentrestant, els materials per a la publicació de la seva zona.

Si hom acceptava la represa del *Corpus de mosaics antics*, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS podria preparar un projecte complet, per a la Sessió de 1953, tot determinant la modalitat del treball a realitzar, el qual projecte podria anar acompanyat de diversos materials ja reunits.»

La proposició fou estudiada per la Comissió del *Corpus Vasorum Antiquorum*, i, malgrat l'interès que desvetllà, no atribà a prosperar per les grans despeses que la seva execució feia preveure. El senyor A. Merlin escriví, en el seu informe a la Comissió d'afers interns: «La Comissió del *Corpus Vasorum Antiquorum* creu que la publicació d'un *Corpus de mosaics antics* seria una empresa altament desitjable, però que és una obra considerable, que hauria de basar-se en mitjans econòmics molt importants, i en la qual no es pot somiar en les circumstàncies actuals. Si les condicions esdevenien més favorables, el projecte podria ésser estudiat amb probabilitats, que avui sembla que no té, de dur-lo a bon terme». Es prengué l'acord, de tota manera, de fer gestions a París per a retrobar les làmines tirades.

9. El dissabte dia 21 se celebrà l'assemblea general de clausura, sota la presidència del professor G. Lugli.

Per a substituir els senyors C. Høeg i H. J. Pos, que cessaven en llurs càrrecs de vice-president i de secretari-adjunt, foren elegits els senyors A. W. Byvanck i C. Høeg, respectivament. Els senyors Lugli, Webster, Merlin i Høeg foren designats com a representants de la U.A.I. al Consell de la Filosofia i les Ciències Humanes, i els senyors Mayence i Byvanck com a suplents.

Hom donà lectura als reports de les diverses comissions, que foren aprovats, així com els pressupostos i la distribució de les subvencions de la UNESCO.

Havent donat totes les acadèmies que formen part de la Unió llur vot favorable a l'admissió de la Société Suisse des Sciences Morales, aquesta fou admesa com a membre per aclamació.

10. La Mesa de la U.A.I. quedà constituïda per a 1953 de la següent manera: G. Lugli, president; J. Basdevant i A. W. Byvanck, vice-presidents; R. A. B. Mynors, secretari; Ch. E. Odegard i C. Høeg, secretaris adjunts; Victor Tourneur, secretari administratiu.

11. L'Académie Royale de Belgique acollí els membres de la U.A.I. amb la seva hospitalitat tradicional i els obsequià amb una recepció a la Sala de Marbre del Palau de les Acadèmies, un sopar al restaurant Le Directoire i una excursió a Lovaina.

R. ARAMON I SERRA

EL VII CONGRÉS INTERNACIONAL DE LINGÜÍSTICA

(LONDRES, 1-6 SETEMBRE 1952)

El VII Congrés Internacional de Lingüística tingué lloc a Senate House, de la Universitat de Londres, de l'1 al 6 de setembre de 1952. El Comitè organitzador, integrat per personalitats de relleu dins el camp de la Lingüística a les universitats britàniques, fou presidit pel professor Sir Ralph L. Turner, i el Comitè executiu, pel professor Malcolm Guthrie. Acudiren al Congrés més de tres-cents cinquanta delegats, representant universitats i altres institucions culturals d'una quarantena de països. El sotasignant hi dugué la representació de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en absència del delegat oficial d'aquest, professor R. Aramon i Serra, que no pogué assistir-hi. El Govern britànic i la Universitat de Londres organitzaren recepcions. Se celebrà, així mateix a Senate House, una exposició de publicacions sobre Lingüística, aparegudes d'ençà del sisè Congrés.

El Congrés es dividí en tres seccions: Lingüística general, Lingüística comparada i Filologia indo-europea. Se celebraren dues sessions plenàries. El nombre de comunicacions sobre els temes del Qüestionari, prèviament circulat, s'elevà a un centenar. Les sessions generals s'ocuparen de la Lingüística i el problema de la significació; de les possibilitats d'establir un sistema de càlcul de caràcter lògic, estructuralment independent de formes gramaticals; i dels principis bàsics damunt els quals caldria formular la definició i la nomenclatura de les categories de paraules. Les diverses posicions i tendències, sovint contradictòries, que es palesaren en les comunicacions i en el curs de les discussions, foren hàbilment presentades pels respectius ponents (els professors J. R. Firth, E. Buysens i O. Funke). Les discussions donaren lloc a brillants intervencions, sense, però, arribar a conclusions ben clares. Els temes sotmesos a discussió a les seccions del Congrés foren els següents: 1) Possibilitat d'estendre l'anàlisi gramatical formal a llengües de paraules invariables; 2) Problemes bàsics de forma i significació dins la negació; 3) Problemes de teoria lingüística general, suscitats per l'estudi de la numeració i dels *classifiers*, i relació existent entre aquests problemes i les categories de numerals i determinatius; 4) Diccionaris conceptuals (*Begriffswörterbücher*) i diccionaris d'usatge: llur forma i contingut; 5) Problemes peculiars de les llengües sense història i mètodes aplicables a aquest estudi; 6) Aplicacions possibles de la fonètica i la semàntica a la lingüística comparada; 7) Interferències entre l'àrea d'afinitat gramatical i l'àrea d'afinitat fonològica en llengües de famílies diferents; 8) Aplicació de la lingüística descriptiva a la lingüística comparada; 9) L'estat actual de la investigació sobre la inter-relació entre famílies lingüístiques; 10) La hipòtesi de les laríngies i la teoria dels fonemes en indo-europeu; 11) El problema dels radicals determinatius en indo-europeu; 12) La possibilitat d'estendre a l'estudi de l'indo-europeu els mètodes i principis de la geografia lingüística; 13) Possibilitat d'arribar a conclusions sobre la cultura i el sistema social, basant-se en fets de caràcter lingüístic, dins les llengües indo-europees. Actuaren com a ponents els professors H. Frei, W. E. Collinson i F. Mezger (secció de Lingüística general); M. Guthrie, J. Fourquet i A. Martinet (secció de Lingüística

comparada); J. Whatmough, M. Lejeune i A. Scherer (secció de Filologia indo-europea).

Foren donades, encara, conferències sobre temes independents del Qüestionari: d'entre elles cal destacar els rapports de l'Englist Dialect Survey Planning Committee, i d'una manera especial la del professor Pierre Delattre sobre la llengua sintètica com a auxiliar de la investigació lingüística.

La impressió general que es desprengué de les discussions fou la inestabilitat que presenten a l'hora actual determinades disciplines lingüístiques — la semàntica en particular — contrastant amb una tendència pragmàtica, conservadora, que es palesà en abordar temes relacionats amb la fonètica, i, dins una altra esfera, en discutir qüestions referents a terminologia. Fins a quin punt l'estructuralisme va guanyant terreny? Per tal de contestar aquesta pregunta i evaluar l'aportació d'aquest congrés al progrés de la Lingüística, caldrà tenir davant els *Proceedings*, la publicació dels quals és anunciada per a l'any 1954.

IGNASI GONZÁLEZ-LLUBERA

EL IV CONGRÉS INTERNACIONAL DE CIÈNCIES ANTROPOLÒGIQUES I ETNOGRÀFIQUES

(VIENA, 1-8 SETEMBRE 1952)

Aquest Congrés — que fou fundat paral·lelament al de Ciències Prehistòriques i Protohistòriques per tal de continuar i substituir a la vegada, en un terreny més ample i més modern, l'antic Congrés d'Antropologia i Arqueologia Prehistòriques i els de l'Institut Internacional d'Antropologia — celebrà la seva quarta sessió a Viena de l'1 al 8 de setembre de 1952, la qual fou organitzada per un Comitè format pel P. W. Schmidt (president), el professor Heinegeldern (vice-president) i P. W. Koppers i Joseph Weninger (secretaris generals). S'inscriviren com a congressistes vuit-centes cinquanta-nou persones, més de la meitat de les quals assistiren al Congrés, i tres-centes quinze hi presentaren comunicacions o hi donaren conferències. Els governs i les institucions d'una trentena de països estigueren representats a Viena. La UNESCO hi envià com a delegat el doctor A. Métraux i l'autor del present report, el qual hi representava també l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS i l'Escola d'Antropologia de Mèxic.

Fou nomenat president del Congrés el P. W. Schmidt, que havia dirigit els treballs del Comitè organitzador, i vice-presidents els professors Forde (Anglaterra), Lindblom (Suècia), Oka (Japó), Shah (Índia), Sergi (Itàlia) i Vallois (França).

El Congrés es dividí en les Seccions d'Antropologia, Etnologia, Arqueologia prehistòrica d'Europa i Paletnologia d'Euràsia, Demografia, Psicologia i Lingüística. En la impossibilitat de fer menció de les nombrosíssimes comunicacions presentades, ens limitarem a enumerar les conferències generals, que versaren sobre *Zwei aktuelle Wendepunkte für die Ethnologie*, pel P. Schmidt; *L'homme de Fontéchévade et les Présapiens*, per Vallois; *The Unity and Dynamics of Culture*, per F. Northrop (Yale); *Air Photography for Anthropologists*,

per J. Bradford (Oxford); *An S.O.S. of Ethnology*, per Heinegeldern (Viena); *Ethnologische und linguistische Forschungsaufgaben in Brasilien*, per H. Baldus (São Paulo); *Récherches linguistiques en Indonésie*, per H. Kähler (Hamburg); *Les pêcheurs du Niger*, per J. Rouch (París); *Das Leben der Buschmänner in der Kalahari*, per M. Gusinde (Wiesbaden); *Los descubrimientos últimos de Palenque*, per C. Lizardi Ramos (Mèxic). Algunes d'aquestes conferències foren il·lustrades amb films en color. Es feren visites als museus de Viena, excursions al camp romà militar del segle I al IV de Carnuntum i, després de les sessions del Congrés, a diferents llocs d'Àustria. El Govern austríac, la Municipalitat de Viena i la Universitat organitzaren recepcions amb una cordial hospitalitat.

A la demanda del professor Métraux, pertanyent al departament de Ciències socials de la UNESCO, i a propòsit de la declaració d'aquesta sobre les diferències racials, el Congrés aprovà per unanimitat la dita declaració, que denega tot fonament científic al racisme, i, reconeixent la possibilitat de relacions entre els factors biològics i psico-racials, recomanà que l'estudi del problema sigui prosseguit en col·laboració amb les altres disciplines científiques, en particular amb la Psicologia social, i que les nocions fonamentals de l'Antropologia i la Biologia siguin objecte d'ensenyament als programes escolars.

El Comitè organitzador, nomenat al Congrés de Brussel·les de 1948, de la Unió de Ciències Antropològiques i Etnològiques, que té per objecte organitzar d'una manera permanent la cooperació internacional entre les organitzacions de l'Antropologia i l'Etnologia, es reuní i donà compte al Congrés dels treballs realitzats durant els anys passats, per als quals havia rebut importants subvencions de la UNESCO, a través del Consell Internacional de la Filosofia i de les Ciències Humanes, del qual la Unió forma part. Aquesta Unió ha ajudat diferents publicacions: les bibliografies de l'americanisme i de l'oceanisme de les Societats d'Americanistes i d'Oceanistes de París, respectivament: els *African Abstracts*, publicats per l'Institut Internacional Africà de Londres; el llibre de síntesi sobre problemes africans *African Systems of Kinship and Marriage*, editat per A. R. Radcliffe-Brown i D. Forde; l'obra en preparació *Cosmological and Social Values* del professor Griaule, de París; les actes del Congrés de Brussel·les (en premsa); *Die Tasmanische Sprachen* del P. Schmidt. També ha ajudat un cert nombre d'especialistes, abonant-los les despeses de viatge per a assistir al congrés d'americanistes de Cambridge (1952) i al mateix congrés de Viena. Finalment, ha subvencionat les missions etnogràfiques portades a terme per l'Institut Indigenista Interamericà, per a estudiar la població otomí de la vall del Mezquital a Mèxic, i per l'Institut Internacional Africà, per tal d'estudiar comparativament l'organització i els valors culturals de diferents poblacions de l'Àfrica Negra.

El Comitè organitzador de la Unió de Ciències Antropològiques i Etnològiques fou reorganitzat. Actualment està format per les següents persones: Paul Rivet (París), president; Kaj Birket Smith (Copenhaguen), D. Forde (Londres), M. J. Herskovits (Evanston, Illinois), J. P. B. Joselin de Jon (Leyden), W. Koppers (Viena), S. Sergi (Roma), H. Valbis (París); P. Bosch i Gimpera (Mèxic), secretari general.

El Congrés creà un Comitè del Film Etnogràfic destinat a establir el catàleg dels films avui existents i a estimular l'intercanvi. El domicili d'aquest Comitè

quedà fixat al Musée de l'Homme de París i la seva organització fou encarregada al senyor J. P. Lebeuf.

Hom completà el Consell internacional dels Congressos, i fou decidit, finalment, a invitació de la delegació nord-americana, que el proper congrés tinguí lloc a Filadèlfia l'any 1956, per a l'organització del qual es formarà un comitè que presidirà el doctor Fröhlich Rainey i del qual seran secretaris generals els doctors W. Fenton i A. Kidder.

P. BOSCH I GIMPERA

EL XIX CONGRÉS GEOLÒGIC INTERNACIONAL

(ALGER, 8-14 SETEMBRE 1952)

El XIX Congrés Geològic Internacional se celebrà a Alger del 8 al 14 de setembre de 1952. El precedent, el divuitè, s'havia celebrat a Londres quatre anys abans. Així es reempenia la periodicitat normal d'aquests congressos, cada tres o quatre anys, que havia quedat interrompuda degut a la guerra.

Pel nombre del participants que hi assistiren (mes de mil dos-cents), procedents de vuitanta països, pel de comunicacions presentades (unes quatre-cents cinquanta), i per l'extensió i l'interès de les zones recorregudes en la majoria de les excursions organitzades, el congrés d'Alger ha d'ésser considerat com un dels més importants i de resultats més profitosos. A part del de Madrid, aquest ha estat el congrés geològic internacional al qual ha assistit una delegació espanyola més nombrosa: vint participants. El professor Josep R. Bataller hi representava oficialment l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS i l'Acadèmia de Ciències de Barcelona.

Només es reuniren tres sessions generals: la d'inauguració, una de treball i la de clausura. Les altres, molt nombroses, per cert, foren convocades per les diferents seccions que la comissió organitzadora havia constituït segons les especialitats.

A la secció I, *Subdivisions i correlacions del Precàmbric*, foren presentades comunicacions, no massa nombroses, però interessants, especialment les referents a l'Àfrica. Hom pogué remarcar el progrés, accelerat en aquests darrers anys, del coneixement geològic d'aquest continent.

Això mateix pot dir-se quant a la secció II, *Paleozoic de l'Àfrica del Nord i les seves correlacions amb el de les altres regions del món*.

La secció III, *Mecànica de la deformació de les roques; influències sobre les concepcions tectòniques*, era la primera vegada que quedava individualitzada. El nombre i la qualitat de les comunicacions ho justificava prou bé i expressava el gran progrés assolit en un camp que fa ben pocs anys era pràcticament desconegut. És cert, però, que resultaria prematur de generalitzar a les grans estructures conclusions obtingudes mitjançant els mètodes actuals d'anàlisi, basats, sobretot, en l'estudi de les microestructures.

També la secció IV, *Topografia submarina i sedimentació actual*, era dedicada a una especialitat desenvolupada sobretot des de fa pocs anys. Els resultats obtinguts són ja molt importants, degut a les contribucions de l'oceànografia, de la química de les argiles i d'altres especialitats afins.

La secció V, *Els prehomínids i els homes fòssils*, fou relativament poc con-

correguda, potser a causa de la proximitat del Congrés de Prehistòria que se celebrà poc després a la mateixa ciutat d'Alger.

Les sessions de la secció VI, *La gènesi de les roques filonianes (amb exclusió dels filons metallífers)*, en canvi, foren molt concorregudes. La disparitat d'opinions, en pocs temes geològics tan palesa com en tot el que es refereix a la natura d'aquestes roques i de les endògenes en general, promogué animades discussions.

Les seccions VII, *Deserts actuals i antics*, i VIII, *La hidrogeologia de les regions àrides i semiàrides*, celebraren sessions molt interessants, pel fet de trobar-se reunits en el Congrés els millors especialistes. Quant a la secció VIII, concretament, hom pogué constatar l'eficàcia que tenien els estudis geològics per a estendre en gran escala la irrigació de les regions seques, especialment a l'Àfrica del Nord i a l'Orient mitjà.

Molt nombroses foren les comunicacions presentades a la secció IX, *Les contribucions de la Geofísica a la Geologia*. Hom pogué comprovar els progressos recents, sobretot dels mètodes sísmics, tan eficients en les prospeccions petrolíferes.

La secció X, *La gènesi dels jaciments de ferro*, es dedicà especialment a jaciments de l'Àfrica, Austràlia i Amèrica recentment estudiats.

A la secció XI, *Origen dels jaciments de fosfat càlcic*, foren presentades comunicacions, no sols referents al tema estricte, sinó també a d'altres. Hi foren descrits alguns jaciments descoberts fa poc temps, com els del Brasil.

La secció XII agrupava les *Qüestions diverses de Geologia aplicada* que no podien ésser tractades en les altres seccions, més especialitzades. La majoria, entre les quals n'hi havia de força importants, es referien a jaciments metallífers.

A la secció XIII, *Qüestions diverses de Geologia general*, foren presentades més de cent comunicacions. Això obligà a escindir-la en dues subseccions, que es reunien simultàniament, i, encara, dintre d'aquestes, distribuir les comunicacions en sis grups: *Estratigrafia i Sedimentació, Quaternari, Paleontologia estratigràfica, Tectònica i Cartografia, Evolució de les conques sedimentàries i fenòmens connexos i Petrografia i Mineralogia*. Així i tot, mancà temps per a una exposició suficientment detallada de la majoria de les comunicacions. Probablement hauria estat més encertat de subdividir la secció de bon principi i poder celebrar simultàniament sessions de les especialitats de menys afinitat. La majoria de les comunicacions versaven sobre temes de Geologia regional. Alguns temes generals, especialment, de sedimentologia, reuniren comunicacions relativament nombroses.

A la secció XIV, *Els camps petrolífers de les regions mesogeiques (Mediterrània i Orient mitjà)*, foren presentades comunicacions molt interessants, especialment les referents als jaciments descoberts, fa poc, al Marroc i a l'Algèria.

La secció XV era dedicada a *La Paleovolcanologia i les seves relacions amb la Tectònica*. Les comunicacions presentades demostraren el progrés assolit darrerament en el coneixement d'aquestes relacions.

L'Associació dels Serveis geològics africans celebrà sessions especials, a les quals foren presentades una cinquantena de comunicacions sobre diferents temes de geologia regional de l'Àfrica. També convocaren algunes sessions a part la

Unió Paleontològica Internacional i el Comitè Internacional per a l'Estudi de les Argiles.

Les publicacions distribuïdes amb motiu del Congrés són ja molt nombroses. Entre altres, cada participant ha rebut una col·lecció de valuoses monografies sobre diferents regions de l'Àfrica del Nord. Una sèrie de volums, en curs d'impressió actualment, contindran les comunicacions presentades.

No cal remarcar l'interès primordial que tenen les excursions en tot congrés geològic. Per al d'Alger en foren organitzades unes cinquanta, molt variades; unes tingueren lloc abans, i altres després de la setmana de sessions, durant la qual també se'n feren algunes, molt curtes, pels voltants d'Alger. Dues de les excursions eren previstes per a un gran nombre de participants i permetien d'obtenir una idea de conjunt de la geologia nord-africana des de Tunis fins a Agadir. Les altres eren més especialitzades i només admetien un nombre de participants més o menys restringit. Entre elles n'hi havia de molt interessants, amb les quals resultava possible de recórrer regions, com per exemple les del Sahara central i de l'Àfrica Occidental Francesa, que altrament són gairebé inabordables, per dificultats de tots els ordres.

Hom pot extreure una impressió comuna de totes les excursions, segons el testimoni pràcticament unànime de tots els qui hi prengueren part: l'admiració sense reserves per l'esforç dels geòlegs francesos en les terres nord-africanes. Una àrea immensa, de constitució geològica molt variada i, en molts indrets, complexíssima, en menys de cinquanta anys ha passat a ésser una de les més ben conegudes, malgrat els obstacles que representaven els climes, la manca de bones comunicacions, la inseguretat i d'altres. Ultra l'aportació tan valuosa que aquesta tasca representa per a la ciència pura, s'han obtingut fruits no menys valuosos d'altres ordres: han augmentat d'una manera gran els aprofitaments racionals de les aigües subterrànies, i han estat descoberts jaciments molt importants de molts minerals útils i, darrerament, el petroli comença d'ésser explotat en gran escala al Marroc.

JOSEP M. FONTBOTÉ

EL II CONGRÉS PANAFRICÀ DE PREHISTÒRIA

(ALGER, 29 SETEMBRE - 4 OCTUBRE 1952)

El primer Congrés Panafricà de Prehistòria s'havia reunit a Nairobi (Kenya) el 1947, i el segon se celebrà a Alger del 29 de setembre al 4 d'octubre de 1952. Fou organitzat per un Comitè al davant del qual hi havia el professor L. Balout, d'Alger, i el presidí el professor H. Breuil, de París. Hi havia uns cent cinquanta inscrits, dels quals bona part prengueren part al Congrés. Estaven representades les institucions de vint-i-tres països, la Comissió per a l'Home fòssil de la Unió Paleontològica Internacional i la UNESCO. De Barcelona hi assistiren els professors Lluís Pericot i Santiago Alcobé; el qui sotasigna representava l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, la UNESCO i la Universitat i l'Escola d'Antropologia de Mèxic.

Els principals investigadors de la Prehistòria africana hi eren presents i presentaren interessantíssimes comunicacions en les tres seccions en què es dividí el Congrés: Geologia, Paleontologia i Climatologia generals; Paleon-

tologia humana, i Arqueologia prehistòrica. Els treballs presentats versaren sobre els principals problemes de la Prehistòria africana, especialment de la zona nord, de la qual es féu un veritable balanç: climatologia, estratigrafia de l'aterià, homes fòssils de l'Àfrica del Nord amb nombroses troballes noves, art rupestre, sepulcres *megalítics*, relacions amb els països mediterranis, etc. Recordem, especialment: les conferències *Roches peintes d'Afrique australe* d'H. Breuil, *Notions générales acquises sur la Préhistoire dans la Régence* d'E. G. Gobert, *Aperçu de Préhistoire marocaine* de M. Antoine i *Préhistoire de l'Algérie (Essai de mise au point)* de L. Balout; les comunicacions d'Arambourg i Balout sobre l'aterià, de Leakey sobre diferents problemes de la prehistòria de Kenya, de G. Mortelmans sobre les subdivisions del quaternari del Congo i les seves cultures, de S. Alcobé sobre els tipus racials prehistòrics del Llevant espanyol i les seves relacions amb l'Àfrica del Nord, del baró A. C. Blanc sobre les indústries lítiques de les illes Dahlac (mar Roig), de M. Béquart sobre excavacions a Ndinga (Kwango), de C. D. Clark sobre contactes culturals a l'Àfrica al Sud del Sahara, de B. E. Fagg sobre indústries lítiques de Nigèria, de P. Graziosi sobre la prehistòria de Líbia, de G. Camps sobre la ceràmica dels monuments megalítics d'Algèria, de R. Mauny sobre el paleolític de Mauritània i jaciments neolítics del Sudan, de L. R. Nougier sobre influències egípcies al neolític saharià, de H. Breuil sobre roques pintades del Tassili des Ajjers, de L. S. B. Leakey sobre l'art prehistòric del Tanganyika, de Ll. Pericot sobre la reacció davant les hipòtesis que afirmen la relació entre l'aterià i el solutrià, de H. Lhote sobre troballes de pintures i gravats rupestres del Tassili des Ajjers i estatuets de pedra del Sahara Central, de von Koenigswald sobre l'arbre genealògic humà, d'A. E. van Giffen sobre *cultura i ambient*, de Santos Júnior sobre l'Àfrica portuguesa i de l'autor d'aquestes ratlles sobre el problema de la cronologia de l'art rupestre del Llevant espanyol i de l'Àfrica i sobre el neo-neolític espanyol i africà.

Fou organitzada una visita, dirigida per M. Reygasse i L. Balout, al Museu d'Etnologia i de Prehistòria del Bardo, on hi havia una exposició, especial per al Congrés, dels homes fòssils de l'Àfrica del Nord. La Ciutat d'Alger i el governador general d'Algèria Roger Leonard oferiren sengles recepcions. Foren projectats, també, films sobre la vida dels tuàregs, sobre els rastres de l'home prehistòric a les Eyzies i sobre la vida dels australians.

A la sessió de clausura s'adoptaren resolucions per a recomanar la continuació de les excavacions del jaciment de Sidi Abd-er-Rhamane al Marroc, per a la protecció de les localitats prehistòriques, per a coordinar les exploracions i les organitzacions regionals, etc. Es decidí que el proper congrés tingui lloc, si es pot obtenir la cooperació del seu govern, a la Rodèsia del Nord, el 1955, i s'encarregà de l'organització el professor Desmond Clark.

Els congressistes tingueren ocasió de prendre part a diverses excursions: abans del Congrés, als jaciments prehistòrics de l'est d'Alger; durant el Congrés, als de la costa propera, i després de clausurat, a l'oest d'Algèria.

P. BOSCH I GIMPERA

EL V CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA CORONA D'ARAGÓ

(SARAGOSSA, 4-11 OCTUBRE 1952)

A Saragossa, durant els dies 4-11 d'octubre de 1952, van descabdellar-se les sessions del V Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Recordem que aquests congressos havien estat inaugurats l'any 1908 amb el dedicat al rei Jaume I, que va celebrar-se a Barcelona. Van seguir el segon, celebrat a Osca el 1920, i el terç, celebrat a València el 1923. El quart havia de tenir lloc a la Ciutat de Mallorca, però no va arribar a celebrar-se. I els organitzadors del Congrés de Saragossa van voler respectar l'ordre establert i reservar a Mallorca el lloc que li havia correspost en aquesta successió de reunions en els diversos països de l'antiga Corona. És una deferència i una delicadesa que cal agrair; però que no deixarà de dur alguna confusió quan els volums dels Congressos IV i V es publiquin, ja que resultarà forçosament el cinquè anterior al quart.

El V Congrés fou dedicat íntegrament a l'estudi de la personalitat i l'època de Ferran *el Catòlic*, forma esacient i seriosa de celebrar el centenari de la seva naixença. La Diputació de Saragossa, presidida pel senyor Fernando Solano, president també del Congrés, va prestar-hi tot el seu suport moral i material. La Institución Fernando el Católico, de Saragossa, que va tenir la iniciativa del Congrés, en va dur també el pes de l'organització, i el seu secretari senyor Àngel Canellas i els seus col·laboradors senyors Lucas i Serano, van realitzar una tasca digna de tot elogi: l'organització fou perfecta. Dins la comissió executiva que va formar-se per procedir a la preparació del Congrés, hi hagué dos representants del Principat, que foren el senyor Jaume Vicens i Vives, per la Universitat de Barcelona, i el signant d'aquestes ratlles, per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Després va ampliar-se la representació amb el Cap de l'Arxiu de la Corona d'Aragó senyor J. E. Martínez i Ferrando. La llengua catalana va tenir consideració de co-oficial; les comunicacions i memòries pogueren ésser-hi presentades i en català pogueren ésser fetes les intervencions dels congressistes que així ho van desitjar. Ens plau de declarar que els congressistes catalans, valencians i mallorquins van gaudir, en aquest aspecte, d'una ampla llibertat.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS fou representat en el Congrés per una Delegació composta pels senyors J. Rubió i Balaguer (president), R. Aramon i Serra i l'autor d'aquest report. Els dos darrers, junt amb el senyor Joan Mercader, hi duïen també la representació de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

Els temes del Congrés havien estat prèviament distribuïts pel comitè executiu en setze ponències, encarregades a altres tants historiadors i erudits, editades i repartides prèviament entre els congressistes i presentades i defensades a les sessions del Congrés per llurs autors. Vet aquí llurs títols i els noms dels autors: 1) Arxivística ferrandina, per J. E. Martínez i Ferrando; 2) La vida i l'obra del Rei *Catòlic*, per J. Vicens i Vives; 3) Precedents de la política ferrandina, per L. Piles i Ros; 4) Política peninsular de Ferran *el Catòlic*, per M. Tejado Fernández; 5) Ferran *el Catòlic* i Amèrica, per M. Bailesteros Gaibrois; 6) Història local aragonesa sobre l'època de Ferran *el Catòlic*, per Ricardo del Arco Garay; 7) Historiografia local catalana sobre

l'època de Ferran *el Catòlic*, per J. Reglà i Campistol; 8) València a l'època del Rei *Catòlic*, per S. Carreres i Zacarés; 9) Mallorca a l'època del Rei *Catòlic*, per Joan Pons; 10) Història de Sardenya durant el regnat de Ferran *el Catòlic*, per Antoni Era; 11) Institucions econòmiques, socials i polítiques de l'època ferrandina, per J. Vicens i Vives; 12) Cultura de l'època ferrandina, per J. Rubió i Balaguer; 13) Problemes religiosos i eclesiàstics dels Reis *Catòlics*, pel P. B. Llorca; 14) El pensament polític de Ferran *el Catòlic*, per J. A. Maravall; 15) Ferran *el Catòlic* i l'art espanyol del seu temps, per J. Camón, i 16) Numismàtica dels Reis *Catòlics*, per Antoni i Pius Beltran.

Totes les ponències van donar lloc a notables intervencions i debats, en els quals fou sempre rellevant la intervenció de la representació catalana. El senyor Vicens i Vives, que tants treballs ha publicat sobre el regnat de Ferran II i que tan a fons el coneix, va ésser, en aquest aspecte, l'element més destacat del Congrés. La ponència del senyor Martínez i Ferrando sobre arxivística ferrandina constitueix un estudi molt consciencios i complet del tema. En finir el senyor Jordi Rubió l'exposició de la seva ponència, els elogis que diversos congressistes van dedicar a la seva personalitat van condensar-se en la iniciativa de demanar als poders públics la creació d'una càtedra d'Història de la cultura del Renaixement a la Universitat de Barcelona, càtedra que hauria d'ésser ocupada pel senyor Rubió.

El que diem respecte a les ponències i els debats que van suscitar, hem de repetir-ho respecte a les comunicacions. Foren nombroses i plenes d'interès. Assenyaïem, a risc de cometre alguna indeguda ommissió, la comunicació del senyor Martínez i Ferrando sobre *L'Arxiu Reial de Barcelona i els seus arxivers durant els regnats de Joan II i Ferran el Catòlic*; la del senyor E. Serra i Ràfols sobre els *Mòbils del Rei Ferran en la qüestió remença*; la del senyor Millàs i Vallicrosa sobre *La cultura cosmogràfica a la Corona d'Aragó durant el regnat dels Reis Catòlics*; la del P. Miquel Batllori sobre *La correspondència d'Alexandre VI amb els seus familiars i amb els Reis Catòlics*; la dels senyors J. Colomé i P. Català sobre *La iconografia del descobriment d'Amèrica a través de la filatèlia*; la del senyor J. M. Madurell sobre *Els pintors Pedro Bello i Fernando Camargo*; la de la senyoreta M. Mitjà sobre *El comerç barceloní en temps de Ferran el Catòlic*; la del senyor F. Sevillano sobre *La Cancelleria de Ferran el Catòlic*; la del senyor S. Sobrequès sobre *L'alta noblesa del Nord de Catalunya en la guerra contra Joan II*; la del senyor Batlle i Prats sobre *El rei Ferran i els cartularis de l'Arxiu Municipal de Barcelona*; la del senyor Gil sobre *Els consolats catalans en temps de Ferran el Catòlic*; la del senyor J. Mercader sobre *El final de la insaculació ferrandina*, i la del senyor F. Soldevila sobre *El document de fundació del Consell Suprem d'Aragó*.

La història local va donar també lloc a una destacada aportació dels historiadors catalans. A més a més de la ponència ja esmentada del senyor Reglà sobre historiografia, cal recordar les comunicacions dels senyors Lladonosa i Mut sobre Lleida, del senyor Marquès sobre Girona, dels senyors Castellà i Iglésies sobre Igualada, i les intervencions dels senyors Bayerri i Aramon.

Molt interessant fou també l'aportació dels historiadors i erudits dels altres països de la Corona d'Aragó: dels mallorquins Joan i Antoni Pons; dels valencians Piles, Ferraz, Martínez i Morellà, Pasqual, Almela i Vives; dels aragonesos Balaguer, Gascón de Gotor, Guillén, Gómez del Mercado, Sinués,

Ricardo del Arco. Ens complaem també a assenyalar l'extraordinari interès que va desvetllar la ponència del senyor Camón Aznar.

No va manca representació dels països dellà mar. Sardenya estigué representada pel professor Antoni Era, de la Universitat de Sàsser, que va expressar-se en italià, l'idioma en què estava redactada la seva ponència, però que també, alguerès com és, va parlar en català correctíssim. Ultra el professor Era, van presentar comunicacions al Congrés, si bé no van assistir-hi personalment, els professors Alberto Boscolo i Loddo-Canepa, de la Universitat de Càller, i la senyoreta Ginevra Zannetti. Sicília, de la seva banda, estigué representada pel seu historiador Antonino De Stefano, de la Universitat de Palerm, i per la senyoreta Gina Fasoli, bibliotecària de la Universitat de Catània, que va presentar una comunicació sobre *Giovanni de Penafiel e l'unione della Sicilia all'Aragona*. De Nàpols, en fi, van participar en el Congrés amb sengles comunicacions els professors Filangieri, Rossi i Soranzo.

L'aportació i la representació dels historiadors i erudits de la resta d'Espanya no foren tan nodrides com podia fer esperar la intensitat de les relacions de tota mena que van existir amb la Corona d'Aragó; però estigué, per contra, realçada per la qualitat. Ultra les ponències ja mencionades, assenyalem, concretament, les comunicacions i intervencions dels professors A. de la Torre, M. Ballesteros, J. M. Lacarra, A. Palomeque, senyora Alsina de la Torre i A. Garcia Gallo. La comunicació d'aquest historiador del Dret espanyol sobre *Los virreinos americanos bajo los Reyes Católicos* i el debat a què va donar lloc, va produir una de les sessions més afortunades del Congrés, amb intervenció d'alguns dels més conspicus congressistes. El senyor A. de la Torre inaugurà la sèrie de «conferències magistrals» amb un estudi sobre *Fernando el Católico, gobernante*.

En tots els actes del Congrés van tenir un lloc destacat els congressistes d'altres països europeus que, en nombre de vuitanta-sis (la tercera part del nombre total), van participar en les seves tasques. Els foren especialment confiades les «conferències magistrals» del Congrés. I així el professor Michel Mollat, de la Universitat de Lille, va parlar de *Le rôle international des marchands espagnols dans les ports occidentaux à l'époque des Rois Catholiques*; el professor de la Universitat de Gand Charles Verlinden va desenrotllar el tema *Les influences italiennes dans l'économie et la colonisation espagnole à l'époque de Ferdinand le Catholique*; el senyor Walter Starkie, director de l'Institut Britànic de Madrid, va presentar els reflexos de la personalitat del Rei Catòlic en els textos historiogràfics i literaris anglesos i les principals figures espanyoles que van destacar a l'Anglaterra d'aquells temps; i el professor romanès Constantin Marinescu, que havia tingut intervencions sovintejades i felices tot al llarg del Congrés, va parlar de les relacions internacionals dels Reis Catòlics. Dignes d'assenyalar-se foren també les comunicacions i intervencions dels senyors Jordi Peyronnet, Liebeskind, F. Melis, P. Pieri i de la senyora Deveiké.

En resum, el V Congrés de la Corona d'Aragó, com ressortirà clarament el dia que es publiquin les actes de les seves sessions, va desenrotllar-se dins un simpàtic ambient de respecte mutu, de probitat científica i d'optimisme actiu, i podem dir que fou un èxit en tots els aspectes. Aquest era el parer unànim dels congressistes. L'excursió a Osca, Sant Joan de la Penya, Jaca,

Sangüesa i Sos del Rei Catòlic, realitzada el dia 8 d'octubre, va completar, malgrat la seva llargària i la circumstància d'haver estat feta en la seva darrera part (Sangüesa i Sos) ja en plena nit, la impressió apuntada. Fou una visió inoblidable de l'Alt Aragó fins al Pirineu i fins a la frontera de Navarra. La mateixa visita nocturna a la vila i castell de Sos va afegir una nota gairebé de fantasmagoria a les impressions canviants, però sempre lluminoses, rebudes al llarg del viatge.

El dia 11 d'octubre, a l'aula magna de la Facultat de Filosofia i Lletres va celebrar-se la sessió de clausura. La Comissió executiva d'aquest cinquè Congrés, a títol de Comissió permanent, va rebre plens poders per a ocupar-se de la qüestió dels pròxims Congressos d'Història de la Corona d'Aragó. Hi ha en perspectiva el que ha de celebrar-se a Mallorca, això és el quart, que no va tenir lloc al seu temps.

Fem vots perquè aquests congressos puguin celebrar-se en dates escaients i continuïn la tradició de serietat i d'eficàcia, de companyonia i d'optimisme, que han establert els congressos celebrats fins ara.

FERRAN SOLDEVILA

EL VII CONGRÉS INTERNACIONAL DE LINGÜÍSTICA ROMÀNICA

(BARCELONA, 7-10 ABRIL 1953)

Des de l'any 1928 fins al 1937 els romanistes s'havien aplegat, amb un ritme biennal trencat només una vegada, en cinc congressos internacionals: a Dijon el 1928, a Sion-Mustèr-Coira el 1930, a Roma el 1932, a Bordeus el 1934 i a Niça el 1937. En preparar, després del llarg parèntesi de la guerra, una nova reunió, a la nostra ciutat, per a l'any 1953, els organitzadors volgueren considerar-la com a setè congrés, comptant com a sisè de la sèrie el Congrés de Filologia Moderna de Lieja del 1951, una de les dues reunions internacionals convocades per la Facultat de Lletres d'aquella Universitat en commemoració del seixantè aniversari dels ensenyaments de Filologia germànica i de Filologia romànica ¹.

El tema general d'estudi assignat al Congrés de Barcelona fou el domini lingüístic català en relació amb les llengües ibero-romàniques i gallo-romàniques. Els autors de les ponències encarregades pel Comitè organitzador — en nombre de quaranta-quatre! —, així com els de les comunicacions lliures, saberen adaptar-s'hi adequadament.

Més de tres-cents congressistes procedents d'una vintena de països s'inscriviren en aquesta reunió internacional, i foren ben pocs els que deixaren d'assistir-hi. L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS hi estigué representat per una Delegació composta pels senyors R. Aramon i Serra (president), Pere Bohigas, Joan Coromines, Ll. Faraudo de Saint-Germain i Jordi Rubió; els dos primers hi duïen la representació, també, amb els senyors A. M. Badia i Margarit, Jordi Carbonell i E. Hernández i Roig, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

La sessió inaugural se celebrà a l'Aula Magna de la Universitat, el dia 7,

1. Vegeu el meu report del Congrés de Lieja a l'AIEC de 1952.

al matí, amb un discurs de monsenyor Antoni Griera, president del Comitè organitzador, una conferència del senyor Walther von Wartburg, professor de la Universitat de Basilea i membre corresponent del nostre INSTITUT, sobre *L'articulation linguistique de la Romania*, i una allocució del doctor Francisco Buscarons, rector de la Universitat de Barcelona. L'absència dels dos presidents del Comitè d'honor del Congrés, senyors R. Menéndez Pidal i Mario Roques, per a un dels quals estava prevista la presidència efectiva d'aquelles jornades, obligà a l'elecció de president del Congrés; a proposta de monsenyor Griera fou designat, per aclamació, el professor von Wartburg. Tot seguit començaren les sessions d'estudi, que prosseguiren durant els dies 8, 9 i 10.

Les ponències i comunicacions del Congrés havien estat agrupades en disset seccions, algunes de les quals hagueren d'ésser partides en dues o tres sessions per tal de poder incloure-hi tots els treballs presentats:²

1) Marc històric: *Marco histórico del dominio lingüístico catalán en los siglos VIII al XI*, per F. Udina i Martorell; *Aportación visigoda y arábiga al dominio catalán*, per J. M. Millàs i Vallicrosa; *La filología catalana entre dos congresos de lingüística (1906-1953)*, per A. M. Badia i Margarit.

2) Domini lingüístic català: *El catalán oriental i El catalán occidental*, per Antoni Griera; *El català baleàric*, per Francesc de B. Moll; *El valenciano*, per G. Colon i Domènech; *La posición del catalán en el conjunto de la diptongación románica*, per Friedrich Schürr.

3) Història de la poesia: *Sobre métrica catalana medieval*, per Manuel de Montoliu; *La lengua de los poetas catalanes medievales*, per M. de Riquer.

4) Edicions de textos: *Les edicions de textos catalans medievals*, per R. Aramon i Serra; *El «Diccionario catalán-alemán» de 1502*, per Hans Flasche.

5) Preceptiva: *Jofré de Foixà*, per Ettore Li Gotti; *La lenga literaria e las «Flors del Gai Saber»*, per Jozèp Salvat; *Luis de Averçó, tratadista de la lengua antigua*, per J. M. Casas i Homs.

6) Sintaxi: *Influència de la sintaxi llatina en els documents catalans de cancelleria en el segle xv*, per J. Rubió i Balaguer.

7) Precedents del llatí.

8) Elements pre-romans: *Problemática prerromana*, per Antonio Tovar; *Sobre els elements pre-romans del domini català*, per Joan Coromines (bé que anunciada en francès, aquesta ponència fou presentada en català); *Symbolisme et Mysticisme animal dans les noms celtibériques et latins de l'ancienne Espagne*, per Albert Carnoy; *Der vorromanische Wortschatz der Pyrenäen und der Alpen*, per Johannes Hubschmid.

9) Element mossàrab: *Parlars romànics anteriors a la reconquesta de València i Mallorca*, per M. Sanchis i Guarner.

10) Element eclesiàstic: *El vocabulario litúrgico y las corrientes lingüísticas*, per Hans Rheinfelder; *La Hagiografía en la toponimia de la Marca Hispánica*, per Francesc Marsà.

11) Romanística general.

2. Anotem, dins cada secció, les ponències que foren presentades. El Comitè organitzador n'havia encarregat d'altres als senyors V. Bertoldi, M. de P. Boléo, W. D. Elcock, P. Fouché, M. García Blanco, S. Gili i Gaya, P. Pujol i Tubau i M. L. Wagner, que no foren llegides per absència de llurs autors; d'algunes d'elles, però, es publicà el resum en el volum de programa que fou repartit al començament del Congrés.

12) Arees lèxiques no llatines : *Noms pré-latins de plantes et d'animaux en Gascogne*, per Jean Séguy ; *Lexique grec de la Méditerranée occidentale*, per Pierre Gardette ; *Penetración del léxico árábigo en catalán y en provenzal*, per Arnald Steiger.

13) Relacions lèxiques romàniques.

14) Geografia lingüística : *Homonymie et Phonologie*, per John Orr.

15) Parles dels Pirineus : *Concordancias entre catalán y gascón*, per Gerhard Rohlfs ; *Les éléments gascons et languedociens dans l'aragonais médiéval*, per Bernard Pottier ; *La cultura material del Pirineo*, per J. Caro Baroja ; *Penetraciones recíprocas en el catalán y aragonés de la frontera*, per Manuel Alvar ; *Els «altres Capcir»*, per Enric Guiter.

16) Toponímia i antroponímia : *Topónimos monetarios en el dominio catalán*, per F. Mateu i Llopis ; *Afinidades e diferenças existentes entre o onomástico medieval galo-português e catalão*, per Joseph M. Piel ; *Antichi rapporti della Sardegna col mondo mediterraneo*, per Giandomenico Serra ; *Onomastique et toponymie de la Marche d'Espagne dans les Chansons de geste*, per Rita Lejeune.

17) Organització del treball.

Ultra totes aquestes ponències, foren també presentades, com ja ha estat indicat, diverses comunicacions, entre les quals destacaren les dels senyors Kurt Baldinger, Jean Boutière, Gino Bottiglioni, István Frank, Wilhelm Giese, Pietro Palumbo, Guy de Poerck, Sever Pop, Veikko Väänänen i H. J. van de Wijer.

Per a cada secció del Congrés fou nomenada una doble presidència. Dels delegats de l'INSTITUT, J. Rubió fou designat per a la de la secció d'Edicions de textos, Ll. Faraudo de Saint-Germain per a una de les dues d'Elements pre-romans, J. Coromines per a una de les dues de Parles dels Pirineus i l'autor d'aquest report per a la de Romanística general. Els senyors P. Aebischer, G. Rohlfs, I. González-Llubera i F. de B. Moll, membres corresponents de l'INSTITUT, ocuparen també sengles presidències.

Els congressistes foren obsequiats amb diverses recepcions : a la Universitat, pel rector F. Buscarons ; al Poble Espanyol de Montjuïc (amb una festa de danses catalanes), per l'Ajuntament de Barcelona ; a l'Arxiu Històric de la Ciutat, per l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS i la delegació barcelonina del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. El dia 8 tingué lloc una excursió al Tibidabo (amb una conferència d'A. M. Badia i Margarit sobre toponímia de Barcelona), a Sant Cugat del Vallès (amb un dinar als claustres del monestir, ofert per la Diputació Provincial de Barcelona), a la Barata (amb una conferència d'Antoni Griera sobre la casa catalana) i a les esglésies de Terrassa (amb una recepció oferta per l'Ajuntament d'aquesta ciutat). La Secció Filològica de l'INSTITUT i la Secció de Llengua i Literatura de la Societat Catalana d'Estudis Històrics reuniren, encara, en un sopar íntim, els membres corresponents de l'INSTITUT i els més destacats romanistes aplegats a Barcelona.

Paral·lelament a les tasques científiques del Congrés, tingué lloc la primera assemblea de la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics que havia estat projectada a Lieja, sota la presidència del professor Angelo Monteverdi, de la Universitat de Roma, vice-president de la Junta provisional,

en absència del president senyor Mario Roques. En aquesta reunió foren aprovats els estatuts de la Federació, l'adhesió al Consell de la Filosofia i de les Ciències Humanes, la cotització a pagar per les associacions membres i el pressupost de despeses; fou escollit com a domicili legal de la Federació la Sala Gaston Paris de l'École Pratique des Hautes Études de Paris; s'acordà acceptar la proposta de l'Associazione Italiana di Filologia Romanza per a celebrar la pròxima assemblea de la Federació i el pròxim congrés de romanística a Florència l'any 1956, i s'elegí la Junta de Govern de la Federació, que quedà constituïda de la manera següent: Mario Roques (París), president; Angelo Monteverdi (Roma) i Ernst Gamillscheg (Tübingen), vice-presidents; R. Aramon i Serra (Barcelona), secretari; Maurice Delbouille (Lieja), vice-secretari; Jean Boutière (París), tresorer; Cornelis de Boer (Leiden) i Walther von Wartburg (Basilea), membres adjunts (un tercer lloc de membre adjunt fou provisionalment deixat vacant).

El dia 10, al matí, després de la lectura i discussió de les darreres ponències i comunicacions, fou celebrada una sessió general; el professor Monteverdi, en nom de la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics i de l'Associazione Italiana di Filologia Romanza, hi proposà la celebració del pròxim congrés a Florència el 1956, la qual proposició fou acceptada per unanimitat, i alguns congressistes hi presentaren diverses fórmules i suggerències per a tornar a la vida activa la Société de Linguistique Romane. El mateix dia, al vespre, tingué lloc la sessió de clausura del Congrés, amb un resum dels diversos treballs realitzats, pel senyor Frederic Udina, secretari del Comitè organitzador, la conferència del senyor R. Menéndez Pidal que havia estat anunciada per a l'acte d'obertura, la qual versà sobre *Toponímia primitiva del reino de Valencia*, un discurs del president von Wartburg, uns mots de cortesia dels representants dels principals països estrangers presents al Congrés, i un parlament del senyor S. Royo Villanova, sots-secretari d'Educació Nacional, en representació del Ministre.

Clos ja el Congrés, tingué lloc encara, el dissabte dia 11, una excursió a Montserrat i a Sant Sadurní d'Anoia, que aplegà bon nombre de congressistes.

Cal felicitar els organitzadors d'aquesta setena reunió internacional d'estudis romànics — singularment A. M. Badia, A. Grieria i F. Udina, damunt els quals caigué la tasca més pesada de la seva preparació — per l'èxit i pels resultats científics aconseguits.

R. ARAMON I SERRA

N E C R O L O G I E S

AMADEU PAGÈS

*1865 - †1952

Hauria complert els vuitanta-set anys el dia 24 d'octubre vinent. Amb ell ha desaparegut el darrer dels deixebles directes de Morel-Fatio en els estudis de literatura catalana. Hi fou fidel tota la vida. L'any passat m'escrivia encara sobre el seu propòsit de publicar a la «Romania» un article amb correccions a l'edició que va donar, el 1945, de la *Vesió* de Bernat de So. El primer treball de Pagès que conec és la *Notice sur la vie et les travaux de Josep Tastu*, aparegut a la «Revue des Langues Romanes», el 1888. Són, per tant, cinquanta-set anys dedicats a les nostres lletres.

Era rosselloní i havia nascut a Estagell. Sempre, però, em parlà i escrivi en francès. En una lletra al meu pare, de l'any 1889, s'excusava de no haver-la redactada en català: «C'est une inadvertance dont je me garderai une autre fois, car vous savez combien j'aime la langue catalane, soit ancienne, soit moderne, et je crois que la meilleure façon de l'aimer, est encore de l'écrire». La coneixia bé, la llengua, i probablement fou per aquest motiu que Morel-Fatio l'encaminà vers la vella literatura catalana, quan fou deixeble seu a l'École des Hautes Études.

Pensionat per ella, vingué a Espanya el 1888 i anà a Londres l'any següent per a completar les recerques sobre la vida i les obres d'Ausiàs March començades a l'École el 1887, a conseqüència d'un curs professat pel seu mestre.

Després de publicar-ne els resultats parcials en diversos articles de revista, es doctorà el 1912 a la Sorbona amb el seu llibre *Auzias March et ses prédécesseurs*, al qual acompanyà com a tesi complementària, escrita en la nostra llengua, l'estudi bibliogràfic dels manuscrits i edicions de l'obra del poeta. Aquell estudi constitueix la introducció a l'edició crítica d'Ausiàs que li publicà el nostre INSTITUT (1912-1914), en dos volums.

Tant la *soutenance* com l'edició foren dos grans esdeveniments en el camp de les nostres lletres, prou subratllats per la premsa catalana, i els qui llavors érem joves recordem la il·lusió patriòtica que ens causaren. El nostre company Ramon d'Abadal, que era a París en aquella data i assistí a la discussió de la tesi, ens en podria donar impressions que prou tindrien més vivacitat que aquestes ratlles meves.

L'any 1925 Pagès publicà a la «Bibliothèque de l'École des Hautes Études» el seu *Commentaire des Poésies d'Auzias March*, i amb aquest llibre donà per acabats els treballs que durant tants d'anys havia dedicat al poeta. Però encara en la vellesa retornà al tema dels seus estudis de joventesa comentant al «Bulletin Hispanique» i al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» les hipòtesis fantàstiques i els documents sobre la família March del bon Carreras i Valls.

No és ara ocasió oportuna de fer la crítica, a quaranta anys de distància, dels llibres de Pagès sobre Ausiàs March. Només diré que, al meu entendre, el temps transcorregut en deixa estimar millor el mèrit i difumina els defectes

de detall que hom pot observar-hi. Els estudis d'erudició mai no són definitius i no poden ésser altra cosa que una passa, més o menys llarga, donada en el camí que cada generació va fent sense tenir la pretensió d'arribar a l'estació final del viatge. L'edició crítica amb el seu estudi preliminar i l'aparat tan minuciós de variants que acompanya el text, forneix els elements indispensables de treball per a noves interpretacions i recerques. I sento que sigui jo qui formulï ací aquest judici, perquè tindria molta més autoritat, i penso que no diferiria essencialment del meu, si fos el nostre company Pere Bohigas qui portés en aquest moment la veu de l'INSTITUT en el record necrològic d'Amadeu Pagès.

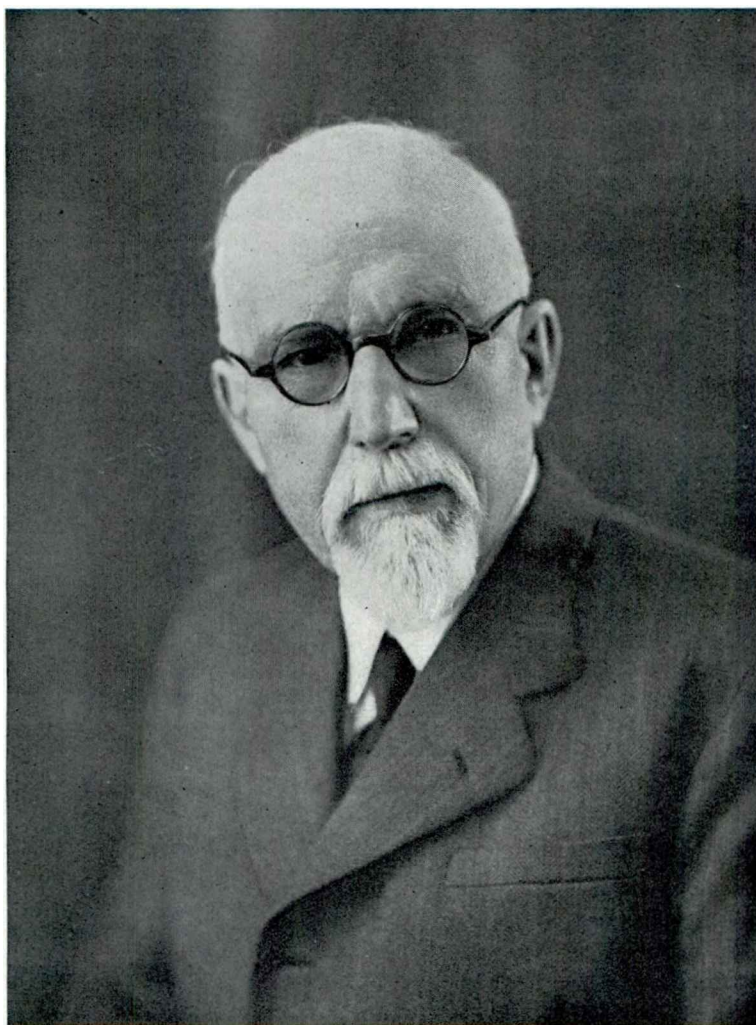
El llibre sobre Ausiàs March i els seus predecessors fa la història de tot un període de la nostra poesia narrativa, vista sota la llum de la influència francesa, amb gran novetat pels textos que fa conèixer, i ens dóna una notícia puntual de la vida del poeta, que sens dubte podrà ésser completada en els detalls, però que durant molt de temps serà encara bàsica. El meu pare en publicà una llarga i densa recensió en l'«Anuari» de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS de 1911-12, que posa al seu lloc aquelles deficiències de comprensió crítica i de valoració humana de l'obra d'Ausiàs March, que són les principals objeccions que, llavors com avui, fariem a certs punts de vista de l'autor.

El comentari a les poesies, aparegut el 1925, al qual ja m'he referit, no té igual valor, ni de molt, que els altres dos llibres. La crítica positivista de Pagès és, al meu entendre, en aquesta obra on resulta més pobre i despullada de recursos. Potser per això l'INSTITUT renuncià a publicar-la com a tercer volum de l'edició, cosa que al principi havia estat planejada. La resolució presa llavors, per iniciativa, em sembla recordar, de Massó i Torrents, que va tenir la vigilància directa de l'edició i va traduir al català el text francès de l'autor, va ferir el seu amor propi. No era pas home fàcil, i durant alguns anys les seves relacions amb el recordat Inspector de la Biblioteca de Catalunya se'n ressentiren.

Paral·lelament als seus estudis sobre Ausiàs March, Amadeu Pagès emprengué el de la Crònica de Pere el Cerimoniós, sobre la qual publicà, el 1889, dins el vol. XVIII de «Romania», un article ple de novetat. Durant les seves estades a Espanya, l'autor va collacionar els manuscrits de la Crònica i, un cop enllestits els seus treballs sobre Ausiàs March, es posà a establir-ne el text crític. Quan l'INSTITUT, d'acord amb la Fundació Rabell, emprengué la publicació de les «Cròniques Catalanes», decidí de confiar a Pagès la del rei Pere. Ja n'havien estat compostos i compaginats diversos plecs, quan la nostra guerra aturà el treball. Les dificultats de després ens impossibilitaren de reprendre'n la publicació. Llavors Pagès va confiar-la a la «Bibliothèque Méridionale», de Tolosa de Llenguadoc, on veié la llum l'any 1942, quan el seu editor tenia prop de setanta-set anys.

Amb aquesta obra, Pagès havia aconseguit de veure realitzada una altra de les seves grans il·lusions de joventesa i donava a Catalunya un altre text bàsic per a l'estudi de les nostres lletres.

Però no resta acabat amb ell l'inventari de les importants contribucions seves a llur història. Els treballs sobre la família d'Ausiàs March l'havien interessat per l'obra de Jaume i Pere March, i en especial els seus poemes narratius. Així estudià els textos del manuscrit català en poder d'Estanislau Aguiló, de Ma-

Am Pagès

l'lorca, i els publicà amb introducció i versions, literals de vegades, i comentaris, al volum LIV de «Romania», el 1928. Una nova edició en donà, el 1945, també a la «Bibliothèque Méridionale», molt millorada i ampliada, i encara pensava corregir-ne algunes errades o males interpretacions sobre les quals havíem sostingut activa correspondència, el vell Pagès i jo, en 1949-1951. Entre els textos que donava a conèixer en edició completa, el més interessant per a mi és la *Vesio* de Bernat de So, i sobre ella i les seves fonts feia una interessant suggestió que subratlla amb especial relleu aquell poema dins la història del pensament català medieval. És la dependència que Pagès creia trobar entre algunes idees de Bernat de So i Bernat de Chartres, l'humanista paganitzant del segle XII, a través potser d'Alain de Lille. Bernardus Sylvester era de Tours, i Pagès exercia a la Turena, des del 1918, les seves funcions d'Inspecteur d'Académie. Qui sap si aquesta relació desvetllà la preferència seva vers l'estudi d'aquesta influència! No voldria oblidar, però, que Pagès havia estat deixeble d'Émile Boutroux a la Sorbona, que en publicà un curs que va donar sobre els predecessors de Leibnitz i que sempre fou molt afeccionat als estudis filosòfics (en fou professor de Liceu a París i a la Rochelle), com ho demostra en els seus treballs sobre l'origen de les idees d'Ausiàs March.

Dels poemes narratius dels March, Pagès passà al de les seves obres líriques, les quals reedità igualment a la «Bibliothèque Méridionale» el 1949, als seus vuitanta-quatre anys.

Abans, però, i això fou l'any 1936, va publicar el llibre *La poésie française en Catalogne*, en el qual completa i amplia el tema que havia començat a tractar en la seva tesi de 1912 sobre Ausiàs March i els seus predecessors. És innegable que cal fer moltes reserves, crec jo, a determinats punts de vista de l'autor i a algunes de les seves conclusions, però aquestes notes meves de bon record no han d'ésser una recensió crítica. Esmentaré, en canvi, l'abundós material que posa en circulació, la força suggestiva d'algunes de les relacions que estableix entre la nostra poesia i la francesa, i en especial el camí tan nou que obre a l'estudi de la influència d'Alain Chartier en el cicle poètic que podríem anomenar de la *coneixença i desconexença*, és a dir, de la gratitud i ingratitud dels enamorats, en la poesia barcelonina dels darrers anys de la quinzena centúria. Tots els poetes en són una mica tocats i també el públic, un poc sofisticat, per al qual escriven.

No puc esmentar, una per una, totes les contribucions a la història de les lletres catalanes que en forma d'article de revista anà publicant els darrers anys de la seva vida, i m'he hagut de reduir als seus estudis més sobresortints. Col·laborà assíduament a la «Romania», als nostres «Estudis Universitaris Catalans» i als «Annales du Midi», i en aquesta revista publicà l'any 1938 un assaig de text crític i traducció francesa del *Desconort* de Ramon Llull. Sorpren, de primer antuvi, de veure embrancat Pagès en un text tan allunyat dels que sempre van atreure les seves preferències. És que de jove havia treballat amb el seu mestre Morel-Fatio sobre el poema, i aquell el va fer hereu de les seves notes.

Amadeu Pagès vingué diverses vegades a Barcelona. Hi va tractar el meu avi i el meu pare, i sostingué correspondència amb ells. L'any 1928 el vaig conèixer a la Biblioteca de Catalunya, i les estades de treball que hi féu, estudiant-hi els manuscrits, sempre les recordà amb simpatia que li era plaent d'evocar en cartes i dedicatòries. Encara hi va tornar l'any 1933 i sempre man-

tingué relació amical amb tots els qui hi treballàvem, en especial amb Ramon d'Alòs, que fou el seu col·laborador, no massa temps, per desgràcia, en la seva edició de la *Crònica* de Pere III, i amb l'amic i company Pere Bohigas.

Era un home robust, molt meridional d'aspecte, tot i la barba que duia tallada a la francesa. L'any 1951 m'envià una fotografia seva, presa en un bell jardí florit d'ametllers, pròxim a Rabat, on anava de vegades els hiverns fugint dels freds de la Turena, a casa del seu fill gran que hi fa de metge oculista. Se'l veia encorbat, és cert, però robust i viu d'expressió, tot i els seus anys. I en les lletres que acompanyaven la fotografia parlava de plans de treball i demanava informacions igual que seixanta anys abans, quan escrivia al meu pare. La il·lusió per la recerca, i sobretot per publicar-ne els resultats, no la perdé mai. Com si ella el sostingués. Així va tenir el goig de veure acabats els estudis que mai no deixà de banda, tot i les tasques absorbents de l'ensenyament, primer, i de la inspecció acadèmica que exercí des del 1912, després de doctorat.

He dit que no era fàcil en el tracte, i recordo que En Ramon d'Alòs el titllava d'allò que els italians anomenen *prepotente*. Si ho retrec, és sense blasme per a la seva bona memòria, ja que a la vegada era cordial i d'una amabilitat que, sobretot en els darrers anys, s'obria sincera quan parlava de la seva vida familiar. Si un dia no m'amagava el seu disgust perquè jo havia trigat quinze dies a felicitar-lo per l'Any Nou, un altre m'enviava el retrat de la seva néta més petita i em feia l'enumeració de la seva descendència, tant a Rabat com al Grand Pressigny, on residia un cop jubilat i on li ha arribat la mort.

No sé pas quina n'ha estat la causa. La seva lletra, clara i ferma, de vegades mostrava estranyes defallences. Però se'n refeia, a voltes en la mateixa carta. Si m'és permès de portar ací records massa personals, diré que la darrera que en vaig rebre, aviat farà un any, mostrava en certs paràgrafs que el cervell del seu autor s'ennuolava. Vaig contestar-la tement que no el trobés ja viu. Però encara resistí fins al 22 del passat abril.

A part de la simpatia que jo sentia per una amistat heretada, sempre vaig estimar en Pagès l'amor a les nostres lletres i la fermesa de vocació amb què s'hi dedicà tota la vida. Per altra banda, treballant en literatura catalana, rar és el dia que no he d'obrir un llibre seu.

Per als vells i per als nous que participem en la vida de la nostra Institució, el nom d'Amadeu Pagès, l'editor d'Ausiàs March, sempre fou familiar. Era membre corresponent de l'INSTITUT i la seva memòria mereix un fervent record de tots nosaltres.

JORDI RUBIÓ

JAKOB JUD

*1882 - †1952

Jakob Jud va morir el dia 15 de juny de 1952, als setanta anys i mig d'edat. Amb ell ha desaparegut una figura extraordinària. Com a home de ciència, la seva personalitat no farà sinó agegantar-se a mesura que ens allunyarem de la data del seu traspàs: ella marca el moment en què la romanística, de primer mirada com una modesta rèplica de la lingüística indoeuropea, germana fàcil

dels estudis de llengües clàssiques i germàniques, i després (cap al temps de Meyer-Lübke) admesa ja com a igual d'aquestes branques de la indoeuropeística, amb ell es col·loca a la capdavantera indiscutida, i és contemplada com a model de les seves germanes en el camp del mètode. La figura de Jud era mirada per germanistes, celtistes, llatinistes i indoeuropeistes amb una admiració i un respecte igualment profunds que pels seus col·legues estrictes del camp romànic. Quan ens el puguem mirar amb més perspectiva, d'ací un o dos decennis, el veurem com un pinacle en la corba ascensional de la nostra disciplina, pinacle l'altura del qual trigarem moltes dècades, potser més d'un segle, abans no el puguem tornar a assolir. Però si la personalitat científica és tan alta, el valor humà absolut, per un prodigi rarament repetit, és segurament encara més alt.

Jud nasqué, l'any 1882, d'una família distingida de comerciants, antiga i respectada en el país, però que havia perdut la fortuna. Eren del poble de Zumikon, uns 40 km. al nord-est de Zuric; la família materna era de Turgòvia; tots plegats, doncs, oriünds del nord-est de la Suïssa alemanya. El seu nom ve d'un vell terme dialectal alamànnic de procedència i significat pastors: primitivament un sobrenom de pastors. La joventut no li fou fàcil. Per pagar-se els estudis a la Universitat de Zuric havia de donar lliçons particulars. Llicenciat al cap de quatre anys, als vint-i-dos d'edat, pogué passar dos semestres d'estudis a l'estranger, un a Florència, l'altre a París, acabats els quals es doctorà immediatament a Zuric, i ací s'acabaren tant els anys de viatge com els d'aprenentatge d'aquest «Meister» de fets si no de nom. Per poder arribar-hi, ultra les lliçons particulars que donava a Zuric, hagué de fer abans de mestre particular durant mig any a l'Engadina (data d'on arrenca el seu amor apassionat pel reto-romànic) i ensenyar en el gimnasi de Zuric durant l'any del doctorat.

Doctorat de fresc, és nomenat professor titular de francès i d'italià en aquest gimnasi, on hagué d'ensenyar durant setze anys. No entrà, doncs, a la universitat pel camí planer. És veritat que ja en complir els vint-i-sis anys fou admès a la gran Universitat de Zuric com a *privatdozent*, però a despit del seu renom internacional, aviat conquerit i ràpidament consolidat i augmentat, hagué de romandre *privatdozent* fins als quaranta anys, en què l'elevació a professor extraordinari li permeté de deixar el gimnasi, però fins a 1926 no assolí l'ordinariat. Ningú no és profeta a la seva terra: si Jud hagués acceptat alguna de les invitacions de què el feren objecte universitats estrangeres, li hauria estat fàcil d'escalar ràpidament una posició més brillant; l'en privà un patriotisme encès, acompanyat d'un menyspreu callat, però ferm, envers les intrigues i les proteccions personals, pagades amb adhesions incondicionals, que no feien per al seu caràcter. Com trobà temps, mentre ensenyava alhora al gimnasi i a la universitat, per a escriure els estudis magistrals que establiren definitivament la seva fama, per a publicar un centenar de llargues recensions, sempre descabdellades a fons, lluminoses metòdicament i eruditíssimes, i com pogué al mateix temps formar-se el seu bloc colossal de centenars de milers de cèdules lexicals i comparatives, mundialment famosos, és una cosa que solament pot comprendre's per una capacitat de treball portentosa, i espletada fins a l'extrem i sense pietat per una voluntat de ferro. Meravella encara més gran si pensem que al mateix temps, i ja molt abans de deixar d'ésser

privatdozent, eren ben conegudes a tot Europa moltes tesis doctorals escrites pels seus deixebles, amb subjecció a una consigna que l'obligava a treballar ell mateix tant com cada un dels doctorands en cada una d'aquestes tesis. Em bastarà recordar *Der Dialekt von Bergün* de C. M. Lutta, veritable obra mestra, que aparegué pòstuma, cinc anys després de la mort de l'autor, per cura del mestre.

Encara no era professor ordinari i ja tenia en marxa un treball de mola més gran encara, l'Atlas Lingüístic i Etnogràfic d'Itàlia i la Suïssa meridional, dirigit per ell en col·laboració amb Jaberg, i en el qual els dos grans lingüistes abocaren un doll immens d'energies. I encara li faltaven quatre anys per a acabar la publicació dels volums principals de l'Atlas (ultra el volum d'índexs, que els n'havia d'ocupar molts més), quan Jud ja es llançava, ajudat per Steiger, a dues altres empreses enormes, la publicació de la gran revista zuriquesa «Vox Romanica» i la de la col·lecció d'anexos «Romanica Helvetica». En totes les seves tasques científiques, Jud s'ho arreglava per a gastar una massa d'energies incomparablement més gran que les que solen posar-hi els seus col·legues. Basta llançar un cop d'ull als fulls de l'Atlas Lingüístic de Jud i als del de Gilliéron per a adonar-se del grau immens en què aquell està més treballat que aquest, i si calgués hi afegiríem una comparació de les introduccions respectives: magre opuscle de poques pàgines la de Gilliéron i volum densíssim la de Jud-Jaberg, programàtic, inaugurador de tot un mètode nou en la geografia lingüística. Afegim-hi que a «Vox Romanica», la meitat de les recensions són signades per Jud o denunciades pel seu estil inconfusible, i això encara no és res si ho comparem amb les cròniques atapeïdes on es tracta alhora de dotzenes de llibres, revisats més ràpidament però tanmateix a fons, i llançant a cada pas suggestions fecundes i esbossos ràpids però magistrals d'etimologies noves, de noves formulacions de lleis fonètiques o de noves estructures dialectals.

Una vida de treball d'aquesta intensitat fol·la s'hauria consumit ràpidament com una candela encesa per avall, si no hagués estat portada per un cos dotat d'una salut ferrenya de muntanyès, que duia una vida d'una austeritat absoluta, i si no hagués tingut la sort de trobar una muller simplement i perfectament abnegada. A despit d'aquests avantatges, l'acarnissament amb què es privava de tot repòs, persistint sempre per més que avancés l'edat, acabà per minar la seva constitució. Ja a finals de 1986 una neuritis aguda en els braços, privant-lo totalment de son per una llarga temporada, l'obligà a suspendre els cursos per tres setmanes. I des de llavors l'amenaça és contínua i cruel: una angina violenta el 88; gripes malignes més tard, que deixen rastre; les crisis d'insomni des d'aquesta època es repeteixen tan sovint que ja deixa d'esmentar-les a les seves cartes, però m'escrivi a començaments del 50: «Els meus anys estan comptats, cal absolutament que Jaberg i jo aconseguim fer imprimir els índexs de l'*AIS* l'any 1952». I de fet la previsió fou exacta: la fi arribà aquest any, però en una forma molt més serena i pacífica del que es podia témer. Un dissabte de juny sortí de Zuric, acompanyat d'un grup d'amics, cap al llac dels Quatre Cantons. Pel camí els aconseguia un d'ells amb la notícia de la consagració, tan retardada: havia estat a la sessió del Consell Nacional d'Investigació, on es decidí nomenar Jud membre del Consell. L'endemà feien tots

junts el romiatge al prat sagrat de la Independència nacional, el Rütli. Asseguts allà, mentre Jud pronunciava les paraules «quanta bellesa en aquest indret», el colpí l'atac de cor que se l'endugué en pocs minuts, sense sofriment. El marc d'aquesta fi era digne del gran patriota.

Com a investigador, les qualitats de Jud eren massa esclatants per a no ésser admirades amb unanimitat. Al primer cop d'ull tothom es meravellava de l'abundància i la vastitud de la seva informació; el seu coneixement de les llengües romàniques i germàniques era universal i pertot es veia directe i de primera mà: la consigna de no citar res d'altri, de no creure mai en les informacions de ningú sense verificació directa, era observada en una forma intransigent; les seves dades eren extretes d'un coneixement directe de tots els parlars alemanys i de totes les llengües romàniques, amb un domini igualment magistral de totes elles, des del portuguès fins al sard i el romanès, idiomes aquests dos que havia escorcollat més a fons que la majoria dels seus col·legues no ho han fet amb les llengües més centrals i els camins més fressats de l'italià o el francès; com a màxim podríem dir que en les llengües d'Itàlia, França i Suïssa mostrava una documentació un poc més abundant. I ningú com ell per a conèixer els elements de nissaga llatina en les llengües que circumden la Romània: del grec modern, el bereber, el basc, el serbiocroat i, sobretot, dels manlleus romànics de les llengües germàniques i cèltiques, feia un dels pilars fonamentals de la seva coneixença incomparable del llatí vulgar.

L'observador més superficial s'adonava que aquest gran etimologista i lexicòleg era tan fort, si no més, que en matèria de vocabulari, en l'estudi de la fonètica, la morfologia, els sufixos, l'estilística i la toponímia. Era aquest coneixement integral de les llengües el que feia la fortitud inatacable de les seves descobertes; les seves fonts podien ésser orals o escrites, potser encara més escrites que orals, però sabia extraure'n solament els elements vius. El sentiment infallible de la vida de la llengua és evident perfot en els seus treballs. I això tant si es tractava dels nostres dies, com de l'Edat Mitjana o de les fases més arcaïques del llatí vulgar. Solament un home d'aquestes condicions va poder realitzar la proesa de trasplantar en aquestes èpoques reculades les noves descobertes metòdiques de Gilliéron i d'homes com Charles Bally, Sainéan, Vossler o Spitzer, derivades de l'estudi dels fets més subtils de la vida lingüística, investigacions que solament semblaven realitzables en l'època contemporània o en períodes molt recents. Si pogué complir aquesta proesa és per una convergència de tots els mètodes: l'actitud unilateral d'aquests savis, homes d'escola que negaven, negligien o disminuïen incrèduls les grans conquestes metòdiques de la lingüística en el segle XIX i en els anys d'avantguerra, els conduïa a l'esterilitat tot seguit que es tractava d'un passat un poc distant.

Jud no fou home d'escola tancat, o millor dit ell fundà una nova escola, de principis basats en la combinació eclèctica i en el domini magistral de tots els mètodes posats a prova per la lingüística. En ell es combinà la influència de totes les tendències i de tots els corifeus d'escola. És vulgar entre romanistes el concepte que Jud (amb Jaberg, Wartburg i altres suïssos) és un deixeble de Gilliéron. I això és veritat. Però és el millor que hi havia en Gilliéron que es continua en ell, sense cap dels dogmatismes ni de les negacions del creador de

l'ALF. I ben mirat, altres tendències i altres savis de qui no fou deixeble oral, tingueren en ell un hereu no menys representatiu. Schuchardt en primer lloc. D'ell li ve, el procediment de tractar de masses de mots i no pas paraules isolades; però és també un Schuchardt perfeccionat i bellament depurat. En el mestre de Graz ocorre molt sovint que la massa és revolta i confusa: ell mateix ens ho confessa quan ens diu que en aquests conjunts tèrbols hi ha també unes lleis ignorades i subtils, en vigència tan completa com les lleis físiques que governen el més confús dels torbs i temporals de neu: però Schuchardt no aconsegueix llavors mostrar-nos aquestes normes, i en el millor dels casos a penes ens les fa intuir; en Jud aquestes masses s'ordenen, i aquests conjunts puixants no apareixen sinó quan l'autor ja els ha clarificats, arranjats i gairebé podria dir remugats a força de treballar-hi, fins a fer-ne l'estructura visible per molt complexa que sigui.

I lluny de l'actitud iconoclasta i de la trencadissa que fan Schuchardt i Gilliéron en el camp dels neogramàtics, Jud recull intactes els mètodes dels millors d'entre ells: en aquest sentit es pot dir que és l'hereu del millor que hi havia en l'obra d'homes com Thurneysen o Meyer-Lübke, sense però acceptar-ne les limitacions. Ells fugien silenciosament dels terrenys massa relliscosos i caòtics; Jud sap introduir-hi la investigació segura, combinant amb el saber d'un Thurneysen els mètodes que aquest o Meyer-Lübke miraven com a heterodoxos, deguts a homes com els dos a què m'he referit sobretot, i a d'altres com Ascoli o Grammont. També seria un error, per molt que estiguin apartats del seu camp de treball més freqüentat, de creure que la personalitat d'altres lingüistes com Charles Bally, amb la seva estilística del llenguatge parlat, o com Morf, Tobler i Vossler, amb les tècniques d'estudi de la llengua artística, no haguessin deixat en ell una empremta durable. Els qui hem assistit a les seves classes sabem quina exposició més lluminosa sabia donar d'aquestes tendències.

En quins tipus de recerques va mostrar Jud una originalitat més completa? Potser tothom estarà d'acord a assenyalar el terreny de les romanalles pre-romanes, o dels *Reliktwörter* en general. En ell aquesta és una preocupació recurrent, i en això tingué èxits ressonants. Però com pertot mostrà en aquest terreny la seva actitud de crítica implacable, i enlloc no donà més proves de la seva desconfiança sistemàtica. La tendència unilateral a aquest tipus d'etimologies, que neuleix sovint els treballs dels Hubschmieds pare i fill, d'Alessio i d'erudits semblants, està a cent llegües de l'actitud de Jud. Sense ésser pròpiament un toponimista, Jud reserva un lloc d'honor a l'estudi de la toponímia, i hi introdueix innovacions fecundes; treu un partit admirable dels Dictionaris topogràfics francesos, i de les obres paral·leles dels especialistes italo-suïssos, per a les seves recerques pre-romanes, però no sols per a aquestes: em bastarà recordar el seu assaig sobre els noms en *-engo* en el «Donum natalicium Jaberg», amb la seva definició genial del que ell en diu els «paisatges toponímics».

Segurament la idea general de més originalitat entre les introduïdes per Jud, pertany al grup de conceptes en què treballà Gilliéron; i en germen es troba ja en els treballs d'aquest, però no solament Jud l'estengué fins a donar-li una vigència general en el temps i en l'espai, mostrant que no és res par-

ticular dels parlars gallo-romànics moderns, en els quals treballà exclusivament el seu mestre, sinó que Jud fou realment el primer que la formulà i la despullà de la vaguetat i nebulositat que l'emboicallaven en els treballs de Gilliéron. Els dos lingüistes han mostrat que les paraules isolades en el vocabulari d'un idioma estau exposades a tota classe d'alteracions extraordinàries; la regularitat completa en el descabdellament històric la trobem en els mots que formen part d'una família, de relacions mútues ben clares. Però quan un grup de mots perd el cap de família, i més quan un mot, de resultes d'això, ve a trobar-se isolat dins l'idioma, els parlants tendeixen irresistiblement a cercar-li altres afinitats i relacions, costi el que costi, o sigui a fer-li una família nova. Això és el que passa sobretot quan el mot té un sufix o prefix fàcil de reconèixer, però li falta el primitiu, el cap de família. Així és com el llatí vulgar, p. ex., no tolerà l'existència del derivat RECUPERAR² sense crear-li un pseudo-primitiu CUPERARE (d'on el nostre *cobrar*), o d'un SUPERCILIUM (SUPER-OCULIUM) sense crear-li un cap de família CILIUM 'cella', i de la mateixa manera, va provar Jud que el cast. *tomar* resulta de l'invent d'un fals llatí *TUMARE extret de AUTUMARE.

Però encara és més curiós el procés en virtut del qual un mot, que per un accident fonètic o lexical ha trencat el fil que l'unia a la seva família etimològica, és incorporat, per dir-ho així a viva força, en una altra família lèxica, sense que l'idioma reculi llavors davant tota mena d'alteracions extraordinàries: EXSTINGUERE, isolat quan es converteix en EXTINGERE, ve a ésser interpretat com un derivat negatiu de TINGERE 'tenyir', però com que EXTINGERE era necessari per a dir 'destenyir', i d'altra banda aquesta idea bàsica semblava impertinent per a un mot usat en el sentit d'apagar', l'italià canvià *stegnere* en *spegnere*, variant semàntica de la mateixa idea. Ara bé, cap de les lleis fonètiques no hauria pogut explicar aquest fenomen lexical. De la mateixa manera és decisiva l'orfundat en què romangué el mot llatí per a dir 'despertar', EXPERGISCI, una vegada es convertí fonèticament en EXPERISCERE, i semblà pertànyer a la família d'EXPERIRI i EXPERTUS: d'ací tota una sèrie d'arranjaments extraordinaris, que conduïren a la forma ibero-romànica *despertar*, a l'occitana *esperir*, etc. És aquesta una idea tan fecunda i un procediment tan típic que convindria trobar-li alguna denominació tècnica. Jo proposaria d'anomenar-lo amb un terme grec que significa 'canvi de parentela': *metacedeusi*.¹

Les publicacions de Jud formen un corpus imponent. Va començar per dos treballs morfològics, on encara no llueix clarament la manera clàssica de l'autor: *Die Zehnerzahlen in den romanischen Sprachen* (1905) i *Recherches sur la gènèse et la diffusion des accusatifs en -ain et en -on* (1907). En les obres posteriors es poden distingir sis grups. Primerament la sèrie molt nombrosa de monografies sobre un mot o un grup petit de mots, on es destaquen entre altres les de *poutre* (1908), *dru*, *son*, *corvée*, *verchère*, etc. D'altra banda les seves grans visions de conjunt dels *Reliktwörter* pre-romans, començant per

1. Idea fecunda, la metacedeusi ens explica moltes irregularitats romàniques que encara semblen misterioses a tothom. ¿Per què el cat., port. i oc. *rotar*, i el fr. *roter*, no corresponen fonèticament a (E)RUCTARE sinó a un *(E)RUPTARE? ¿Per què el cat. *graella*, port. *grelha*, oc. *grazilha*, engad i alt-it. *griglia* i el sic. *gradigghia*, reflecteixen un *GRADICULA en lloc del clàssic CRATICULA? Sens dubte perquè el llatí vulgar havia perdut els primitius ERUGERE i CRATES, i no tingué més remei que relligar aquells mots amb ERUMPERE i amb GRADUS (comparant les barres d'una graella amb els esglaons d'una grada), quan volgué trobar-los un cap de família.

Dalla storia delle parole lombardo-ladine (1911), acabant per *Zur Geschichte der romanischen Reliktwörter in den Alpenmundarten der deutschen Schweiz* (1945), i al bell mig les quatre sèries de *Mots d'origine Gauloise* de la «Romania» de 1920-6. Després estudis sobre els vocabularis de certs llenguatges especials, entre els quals són més vistents els del vocabulari eclesiàstic, *Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache* (1919) i *Sur l'Histoire de la Terminologie Ecclésiastique de la France et de l'Italie* (1934), però hi ha també, entre altres, *Les noms des poissons du Lac Léman* (1912). Finalment, els grans quadres panoràmics de geografia lexical, i en primer lloc la que sol mirar-se com l'obra mestra de la seva joventut *Probleme der altromanischen Wortgeographie* (1914), però també els *Problèmes de géographie linguistique* de 1925 i 1926. I encara hi ha l'Atlas Lingüístic Italo-Suís (1928-40), sense oblidar la massa constituïda per les seves recensions, i els articles on refà completament certes obres d'altres filòlegs; entre les primeres m'accontentaré posant com a exemple la sèrie abundosa de les seves recensions referents al sard (núms. 13-16, 47, 51, 56, 66, 105, 128, 189, 193 de la bibliografia d'Egloff), entre els altres no podrem deixar de recordar-nos d'aquells en què va anorrear i reconstruir al mateix temps l'*Einführung* i el REW de Meyer-Lübke, *La Langue Gauloise* de Dottin i el darrer volum de l'obra mestra de Gamillscheg (en el vol. II de «Vox Romanica»). Pel que fa especialment al català, Jud, concentrat sobretot en la part oriental i centro-septentrional de la Romània pròpia, va tenir menys ocasions d'ocupar-se'n que de les llengües situades més al nord i a l'est; i tanmateix va escriure per a nosaltres pàgines precioses en les seves recensions del «Butlletí de Dialectologia Catalana» («Romania», XLIV, 289-94; XLV, 568-71), de l'*Afro-Romànic o Ibero-Romànic* de mossèn Griera («Romania», LI, 291-3), de *Zum Iberischen in Südfrankreich* d'Urtel («Archivum Romanicum», II, 237-41) i en força passatges de «Vox Romanica», sense comptar els indrets on ens toca de prop en monografies sobre el castellà (la d'*ambuesta*, «Revista de Filología Española», VII, 339-50, la de *tomar* en «Homenaje a Menéndez Pidal», II, 21-27) i sobre d'altres llengües veïnes.²

En conjunt, la personalitat científica del mestre excel·leix, a parer meu en forma indiscutible, per damunt de la de tots els seus col·legues coetanis. Incomparablement més exacte i precís que Meyer-Lübke, més savi que un Jaberg o un Duraffour, de coneixements més vastos i universals que un Menéndez Pidal, un Rohlf, un Migliorini o un Bertoldi, d'un mètode més segur i ponderat que Spitzer, més digne de confiança en les seves afirmacions que Gamillscheg, més original i també més savi que Wartburg, cap dels seus col·legues romanistes no pot posar-se al seu costat.

Però si és gran la figura de l'investigador científic, per un fet verament prodigiós potser encara és més admirable la seva personalitat de mestre i simplement d'home. Els seus alumnes teníem i tenim per a ell una veritable adoració. Les seves classes eren captivants, aferraven i empunyaven irresistiblement l'interès de tothom que l'escoltava. I no pas per ésser de paraula fàcil o de personalitat magnètica. Al principi devia haver estat d'una elocució més

2. Per a la bibliografia de Jud fins a 1940, veg. EGLOFF en «Romanica Helvetica», XX, 1-14. Per a la seva biografia dec moltíssim al retrat commovedor de Jaberg en la «Neue Zürcher Zeitung» del 25 de juny de 1952.

J. F. W.

aviat treballosa, per bé que al cap de tants anys d'exercici intens havia acabat per adquirir una facilitat perfecta; la pronúncia guardava encara una certa rudesia suïssa, amb *rr* aspres i oclusives molt germàniques; les seves actituds, absolutament mancades d'estudi i àdhuc familiars, no imposaven a ningú. Però la simpatia pregonia de la seva mirada, la penetració amb què seguia el procés mental de tots els seus auditors, la gràcia natural amb què les seves preguntes i al·lusions personals a cada un dels estudiants aconseguien mantenir sempre desperta llur atenció, i per damunt de tot l'interès vivíssim del que deia en tota la llargada de la seva exposició (mai mancada de preparació prèvia, però tampoc no tan detalladament preparada que perdés la vivacitat), feien que tots els seus alumnes visquessin en tensió fortíssima mentre l'escoltaven. En els seminaris, aquestes qualitats podien actuar encara més efectiva-ment que en les classes. El seminari romànic de la Universitat de Zuric era la seva preocupació constant: ell sabia designar l'estudiant o estudianta més adequats per a cada tasca, i els estimulava a treballar més del que haurien pogut amb cap altre dirigent; la biblioteca del seminari era la seva sollicitud contínua: en tinc moltes proves en les seves cartes, car se servia dels seus deixebles disseminats per tot el món per a completar-la constantment. No content amb això, organitzava cada semestre sortides d'excursió amb els estudiants, que aquests esperaven amb veritable deler, car sabia mostrar-los una companyonia planera i alhora digna, que acabava de matar toda resta de temor que l'alumne conservés davant un mestre tan savi i exigent; en aquestes sortides sabia posar-se al nivell de l'esperit juvenívol, i allí retrunyia aquell riure seu, ple, sorollós, cordial, naturalíssim, que brollava com una deu profunda que cascadeja daltabaix d'una roca de les muntanyes.

Per poc que l'estudiant hagués demostrat una intel·ligència o un interès més gran que la majoria, o sempre que els seus estudis el conduïen fins a la preparació d'una tesi doctoral, el mestre Jud sabia fer un lloc entre les seves infinites ocupacions, el cridava a casa seva, li dedicava una o dues hores a la setmana, l'iniciava en els arcanys i en les riqueses immenses de la seva formidable biblioteca particular i li lliurava sense limitacions l'ús del seu cedulari, internacionalment famós. Alguns haurien volgut que el mestre fos més exclusivista en la concessió d'aquests privilegis: que no els atorgués tan sovint als estrangers, o als suïssos deixebles d'altres universitats, o que almenys els exigís un període previ més llarg de fidelitat a la Universitat de Zuric; que d'altra banda no els refusés mai als estudiants de la seva Universitat, per poc que li haguessin demostrat alguns anys de constància. Patriota apassionat com era sempre Jud, en aquest punt es mostrava, en canvi, d'un rigorós internacionalisme. La seva mirada al principi escotcollava l'acabat d'arribar amb exigència crítica i desconfiada, però tot seguit penetrava en la intel·ligència del seu jove interlocutor i intuïa les seves qualitats de caràcter, i si li semblaven dignes d'una atenció especial, i no li veia petulància, suficiència ni superficialitat, li obria sense més espera les portes de casa seva.

A mi em rebé amb fredor el primer dia, amb curiositat crítica el segon, m'aclaparà de preguntes àrdues el tercer, i un cop vaig haver passat victoriosament aquestes proves, em va concedir, des de la meitat del meu primer mes a Zuric, l'usdefruit d'una tarda quasi completa de cada un dels seus dissabtes;

quan me'n vaig anar el primer cop, m'enduia tres o quatre llibres rars o poc coneguts, de la meua especialitat gascona i catalana, i un cop vaig haver-li mostrat les notes que n'havia fetes, totes les altres setmanes me n'anava amb una cartera plena d'obres d'aquestes. Cada quinze dies rebia una postal seva proposant-me la visita a un investigador o doctor de la seva escola, que a precés d'ell sovint em convidava a dinar o se m'enduia al seu poble; així vaig conèixer Hubschmied, Vieli, Gysling, Hotzenköcherle, Ribí, Keller. Von Planta i Schorta em conduïren al castell dels Planta a Reichenau, en els Grisons; Jaberg em cridà a casa seva a Berna; la influència de Jud em cercà mestres d'alt alemany antic, d'àrab, de lingüística llatina i sànscrita, empenyí Steiger a donar-me cursos privats d'hispano-àrab i seria no acabar mai de fer una llista completa. En l'acte de cercar amistats per als seus deixebles, abandonava tota idea d'escola o de predilecció personal: quan Wartburg (que no era dels més amics seus) va passar per Zuric, li escriví perquè el conegués, i féu que em prestés (a canvi de certa reciprocitat per part d'ell) unes fonts gascones, manuscrites i inaccessibles, que em foren utilíssimes per a les meves recerques. Aquesta tutela continuà molt temps després de la meua partida de Zuric: les cartes seves són plenes dels noms de la gent que em féu conèixer: Duraffour, Schüle, Lorient, Hubschmid el jove, professors zuriquesos que passaven per París o per Xicago mentre em trobava en aquestes universitats. Tot això, per a un estranger desconegut, que no arribà a passar més que vuit mesos a la Universitat de Zuric, i que en arribar-hi ja duia feta la seva tesi doctoral, que ell només li volia fer ampliar i perfeccionar!

Quan l'alumne deixava la Universitat, continuava fruint, tota la vida, de la seva sollicitud. En els vint anys de la seva existència que seguiren la meua partida de Zuric vaig rebre d'ell seixanta-cinc cartes, algunes de moltes pàgines, que conservaré sempre com un tresor. Quan l'ex-alumne començava a publicar, Jud estava sempre a punt de llegir manuscrits i proves, i aquell rebia unes pàgines de la seva lletra, grossa i molt cursiva però claríssima, on abocava el seu saber sense egoisme; no donava directament *idees* als seus deixebles i amics, tement l'efecte esterilitzador que aquest paternalisme científic pot tenir per a l'estudiant, però no li planyia objeccions ni li estalviava informació, tret de les fonts més inassequibles i rares, però sempre oportuna. Semblava que res no li fes tant de goig com veure un deixeble que s'apartava d'idees de Jud, anteriorment exposades: per poc que la idea nova li semblés defensable, l'encoratjava a provar-la assenyalant-li'n els camins, i les fonts on podia trobar-ne proves, i si el deixeble aconseguia reemplaçar la idea de Jud per una altra que tingués algun avantatge, cuitava a felicitar-lo i a proclamar la seva victòria amb un plaer visible. La seva sollicitud s'estenia després als deixebles dels deixebles: sempre recordaré com espurnejaren els ulls al meu alumne americà Robert Conboy, que m'ajudava modestament però útilment en l'ordenació de materials per al diccionari etimològic, quan vaig llegir-li aquestes paraules del meu mestre: «dites au linguiste qui vous aide avec une fidélité éprouvée mes meilleurs voeux et les sentiments de gratitude de ceux qui profitent de son dévouement illimité. Et cela quoique je n'aie pas l'honneur de le connaître». Són les últimes paraules que vaig rebre d'ell.

Si el deixeble passava angúnies econòmiques, la bossa de Jud li estava oberta

sense demanar-ho, i encara s'enginyava a trobat miraments per a la seva susceptibilitat.

La seva altra gran sollicitud eren les empreses científiques collectives, i la protecció dels treballs d'altri. Sempre estava a punt de patrocinar alguna empresa d'aquestes, amb la seva influència, i a punt de perfeccionar-la amb el seu saber, regalat a mans plenes. Els quatre glossaris de les quatre llengües nacionals de Suïssa figuren en primer lloc en la llista d'aquestes empreses, i el seu nom restarà lligat per sempre amb el de les dues menys privilegiades: sense la seva intervenció persistent, el *Diczionari Rumantsch-Grischun*, el *Rätisches Namenbuch* i el *Vocabolario della Svizzera Italiana* és dubtós que s'haguessin començat a publicar i és segur que haurien valgut infinitament menys: a ells va consagrar molts mesos de la seva activitat científica.

És aquesta dèria d'impulsar el treball comú la que el féu embarcar, a ell tan dotat per a la descoberta personal, en empreses que li donaven poques ocasions de lluir els seus dots: l'Atlas Lingüístic d'Itàlia i Suïssa i la «Vox Romanica». I sempre li tocava a ell la porció més grossa de la feina, quan collaborava amb d'altres. Dels vuit volums de l'Atlas publicat junt amb Jaberg, tres són exclusivament preparats per ell, dos pel seu collaborador, i en els altres tres, preparats per tots dos alhora, es pot sospitar que la proporció va ésser la mateixa; així i tot, Jaberg figura en primer lloc, a causa de l'ordre alfabètic. Al final, vell de seixanta i tants anys, i prestigi consagrat a tot el món, no ha vacillat a junyir-se a la feina modesta, però difícilíssima i pacientíssima, de compilar els índexs alfabètics de l'Atlas. Vet aquí com sap justificar en una de les seves cartes la necessitat que sigui ell qui s'encarregui d'una tasca tan humil: «je suis plongé», m'escrivi, «dans l'index, qui me déborde: de même mon ami Jaberg nage à grandes brassées dans ce courant. Un index tel que nous l'avons prévu n'est au fond qu'un examen étymologique de milliers de mots, qu'il faut réduire aux types schématiques». No cal dir que quan aquest llibre surti serà una de les jornades triomfals de la lingüística romànica del segle xx.

Per sort, la seva part era quasi acabada quan va morir: un any abans ja m'escrivia «il ne reste à faire que le classement définitif et l'impression, dure besogne». Des de jove no vacillà a sotmetre's a treballs tan ingrats i encara més anònims, per ajudar l'obra comuna, com el preciós catàleg manuscrit dels diccionaris de totes les llengües i dialectes romànics, accessibles en totes les biblioteques públiques i privades de la Suïssa alemanya, que deixà llest l'any 1919 i que figura hectografiat en aquestes biblioteques. Després hi havia l'ajut i encoratjament a les obres d'altri. Quan l'amic no necessitava tant la seva col·laboració científica, no li planyia les cartes d'encoratjament, i les intervencions amistoses amb vistes a la publicació. A ell deuré la publicació a Suïssa del meu diccionari: li costà una dotzena d'informes escrits i altres tantes visites, i la vida li arribà just per a assegurar-ho. Ell m'acabà de decidir també a emprendre la feixuga tasca de l'*Onomasticon Cataloniae*, amb una carta del darrer dia de l'any 1935, on exagera benèvolament la transcendència de l'empresa: «votre projet de constituer le trésor des noms de lieux de la Catalogne est un acte digne de vous: c'est un grand service que vous rendez à votre pays... J'entrevois la possibilité d'un gros ouvrage sur l'histoire des Catalans depuis l'Antiquité, une histoire linguistique plus fouillée qu'aucune autre, qui éclaircira

les origines de votre patrie». Però sempre em recorda la seva sollicitud per l'interès comú de la ciència, cridant-me l'atenció sobre la importància de no deixar res per als hereus: «rien de plus urgent que de terminer soi-même ce qu'on a fondé: on laisse ainsi à d'autres les coudes libres pour réaliser leur plan à eux».

Caldrà encara alguna cosa més per a acabar de pintar l'home? Però *hic et nunc*, per desgràcia, no em serà possible d'allargar-m'hi més. Potser no he insistit prou en les més altes virtuts humanes de Jud: l'idealisme, la bondat i l'entusiasme. Sempre fidel a la idea de llibertat, profundament orgullós de la seva pàtria suïssa, serà en les condemnes com en les aprovacions, l'home estava plenament a l'altura de la grandesa del científic.

JOAN COROMINES

WILLIAM JAMES ENTWISTLE

* 1896 - † 1952

La mort de W. J. Entwistle sobtà tots els seus amics i admiradors. El professor escocès es trobava, en sobrevenir-li la darrera malaltia, en un moment de plenitud de la seva vida i la seva obra, i no era de preveure una fi tan prematura. Morí el juny de 1952, i havia nascut el 1896 a la missió de Chen Yang Kwan, a la Xina. Es graduà a Aberdeen el 1916. Abans d'iniciar els seus estudis d'hispanisme, s'havia sentit atret per altres branques de la filologia, com la sinologia i els estudis clàssics. La seva franca consagració als estudis hispànics començà el curs 1920-21, en què obtingué una borsa d'estudi de la Fundació Carnegie, per a treballar a Madrid. Des del 1921 al 1925 fou professor d'espanyol a Manchester, des de la darrera data fins al 1932 ho fou a Glasgow, i des d'aquest any fins a la seva mort exercí la càtedra d'espanyol d'Oxford. Ultra l'ensenyament, Entwistle cooperà en institucions dedicades a establir relacions culturals, com el British Council d'Espanya, del qual fou president. Prengué part també en les reunions del Pen Club, i com a delegat britànic assistí a la reunió tinguda a Barcelona el 1935. Des del 1947 era membre corresponent de la Secció Filològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

La primera gran obra d'hispanista que ens donà Entwistle fou *The Arthurian legend in the literatures of the Spanish Peninsula*, publicada el 1925, la qual fou traduïda al portuguès i posada al dia el 1942. Després dels anys transcorreguts, aquesta obra continua essent l'estudi de conjunt més important que hi ha sobre la història de la matèria de Bretanya en les literatures hispàniques. La documentació de tota mena que hi és utilitzada és molt completa, i les conclusions són molt noves, bé que, en alguns aspectes, discutibles. Entwistle demostrà aleshores un interès igual per les tres literatures del territori hispànic, i un sistema de treball molt particular, de gran ardidesa, caracteritzat per una summa habilitat a relacionar tota mena de fets. Aquesta qualitat potser és de les més sobresortints en la seva obra. En donà una altra gran prova, així com d'un olfacte crític envejable, en *Observacions sobre la dedicatòria i primera part del «Tirant lo Blanch»*, publicat en català a la «Revista de Catalunya», VII, 1927, on, basant-se en els noms de lloc i de personatges anglesos

del *Tirant*, endevinà l'estada de Joanot Martorell a Anglaterra, que uns anys més tard el P. Andreu Ivars demostrà documentalment.¹ Per tractar-se de novel·lística catalana hem d'esmentar també ací l'article: *Curial: An ideal half-realized* («Modern Language Forum», XIX, 1934).

La seva penetració en la lectura dels textos per a extreure'n al·lusions a fets concrets, de vegades molt velades, la manifestà Entwistle en molts dels seus treballs. Com exemple d'això esmentarem, ultra l'article citat sobre el *Tirant*, dos estudis sobre Garcilaso: *The loves of Garcilaso* («Hispania» de Califòrnia, XIII, 1930) i *La date de l'Egloga Primera de Garcilaso de la Vega* («Bulletin Hispanique», XXXII, 1930), on amb admirable sagacitat revelà al·lusions autobiogràfiques en les obres del gran poeta castellà, que la crítica posterior ha anat confirmant.

Hem fet remarcar que en la primera obra de consideració que devem a Entwistle es veia un interès igual vers totes les literatures peninsulars. Aquesta amplitud de visió es manifesta en tots els seus estudis, de tal faísó que sempre que un tema té ramificacions en les diverses literatures ibèriques, l'examina en el conjunt de totes elles, depenent l'atenció que dedica a cada obra, de la seva importància relativa i no de fets externs de llengua. Aquest sentit integral de l'hispanisme d'Entwistle és palesat en *El concepte d'historiografia espanyola* («Homenatge a Antoni Rubió i Lluch», I, 1936), on defensa la tesi que la historiografia espanyola havia d'abraçar tots els textos històrics escrits a Espanya en totes les llengües que s'hi han usat o s'hi usen i per historiadors pertanyents a tots els pobles que hi han habitat. D'altra banda demostra la interdependència de les obres que ens han llegat aquests diversos pobles: la historiografia castellana resta mancada si hom prescindeix de la portuguesa i de la catalana, i qualsevol d'aquestes ho és si prescindeix de les altres. El mateix criteri presideix una obra de lingüística, *The Spanish Language, together with Portuguese, Catalan and Basque* (1936), on l'estudi de l'espanyol duu Entwistle a l'examen de tota la família lingüística peninsular.²

Ja en un pla més monogràfic, Entwistle escriví gran nombre de treballs sobre temes de literatura espanyola o portuguesa. Als ja esmentats podem afegir, entre altres, *The cantar de gesta of Bernardo del Carpio* («Modern Language Review», XXIII, 1928), *Remarks concerning the Order of the Spanish Cantares de Gesta* («Romance Philology», I, 1947), *Nun Alvares e a Defesa de Portugal* («Anais» de l'Acadèmia de la Història de Lisboa, II, 1949), *Cervantes* (1940), *Calderón's «La Devoción de la Cruz»* («Bulletin Hispanique», I, 1948), etc.

Els darrers anys, Entwistle dedicà gran atenció a l'estudi de la cançó popular narrativa. A la seva gran obra *European balladry* (1939) — segurament el més important de tots els seus escrits —, l'acompanyaren bon nombre de monografies sobre cançonística, tals com *La Dama de Aragón* («Hispanic Review», VI, 1938), *A note on la Dama de Aragón* («Hispanic Review», VIII, 1940), *El Conde Sol o la boda estorbada* («Revista de Filología Española», XXXIII, 1949), *La chanson populaire française en Espagne* («Bulletin Hispanique», LI,

1. *Estage de Joanot Martorell en Londres (1438-1439)* («Anales del Centro de Cultura Valenciana», II, 1929).

2. Vegeu-ne la recensió d'A.-M. Badia i Margarit als «Estudios Románicos», I (1947-48), 201.

1949), *La Odisea, fuente del romance del Conde Dirlos* («Estudios dedicados a Menéndez Pidal», I, 1950), *The Noble Moringer*, comunicació que fou llegida en una assemblea de la Philological Association of the Pacific Coast, a Los Angeles, etc.

Potser la cançó popular narrativa ha estat la matèria que Entwistle ha treballat amb més perseverança, fet digne de remarca, car Entwistle no era home que treballés insistentment sobre el mateix tema. Això podia ésser degut al seu temperament, però sobretot devia ésser resultat de la seva curiositat sense límits, afavorida per una retentiva extraordinària i per un instint no menys excepcional a saber recollir insinuacions i sobreentesos. L'última vegada que estigué a Barcelona, durant la segona guerra mundial, Entwistle estudiava Calderón, i recordo que em digué que, per anar bé, de Calderón haurien d'haver quedat només set obres, com d'Èsquil; així — deia — el crític hauria pogut treballar de gust; en canvi, ara, les possibilitats del seu treball queden molt disminuïdes. Crec que a part del que hi pugui haver de facècia en aquesta anècdota, hi ha molt de sentiment personal. A Entwistle li agradava l'aventura crítica, era audaç, i, com tots els audaços, fou ajudat moltes vegades per la Fortuna. Una mena d'optimisme domina tota la seva obra, el qual l'impulsa a fer afirmacions sorprenents i agosarades, com la de considerar l'*Odisea* font del *Conde Dirlos*, no per mitjà d'una tradició erudita, sinó popular i medieval, que els europeus occidentals conegueren després de la conquesta llatina de Constantinoble, el 1204.

Aquest temperament i aquestes afeccions portaren naturalment Entwistle envers el comparatisme, i, dintre aquest mètode, cap altre tema s'avenia tan bé amb les seves naturals tendències crítiques com el de la cançó popular. Hi consagrà la seva obra cabdal, *European balladry*, sorprenent per la gran varietat de materials que hagué de manejar, i més sorprenent encara per haver-se servit d'aquests materials, en la major part de casos, en la llengua original. En aquesta obra, com en algunes de les seves monografies sobre cançó popular, Entwistle fa remarcar l'interès que ofereix l'estudi de l'estructura de les melodies i de les formes estròfiques de les cançons —, a la qual cosa consagra tot el capítol IV del llibre primer — per l'estudi de llur transmissió. La resta del llibre primer parla de fets generals de cançonística, de la natura i origen de la cançó popular, dels seus autors i la seva història. Incidentalment toca algun tema tan compromès com el de la formació de les epopeies. La seva posició és completament favorable a l'opinió dels qui creuen en l'existència d'una epopeia menor anterior als grans poemes èpics.

Davant una activitat sobre temes tan variats, i tractant-se d'un home de coneixements tan diversos, hom es pregunta què hauria fet Entwistle si hagués continuat vivint. En els seus darrers temps havia fet algunes incursions en els dominis de l'eslavisme i de la lingüística general. Li coneixem sobre aquests temes *Russian as an Art of Expression* («Oxford Slavonic Papers», I, 1950) i *Pre-Grammar* («Archivum Linguisticum», I), on tracta, servint-se de l'exemple de llengües africanes i de l'Extrem Orient, d'alguns fenòmens morfològics i sintàctics en una etapa anterior als resultats que després han codificat les gramàtiques. Recordem també la seva participació a la «Miscel·lània Fabra» (1943): *Remarks on the Idealistic Extensions of Linguistic Science*.

En acabar, farem remarcar que, encara que Entwistle només tocà accidentalment temes catalans, o bé ho féu englobant-los en estudis més generals, tenia un coneixement teòric i pràctic del català superior al de qualsevol altre hispanista de la seva edat. La nostra llengua la parlava i l'escrivia correctament i amb gran riquesa de vocabulari. Per això sol li deuríem la més pregonera reconeixença.

PERE BOHIGAS

JOSEP CALMETTE

* 1873 - † 1952

Per l'agost de 1952 moria a Tolosa de Llenguadoc el professor d'aquella Universitat Josep Calmette. Havia nascut a Perpinyà l'any 1873. Afeccionat de jove a la Història, cursà estudis a l'École des Chartes i a la d'Hautes Études de París, de les quals rebé el corresponent diploma l'any 1900; al cap de dos anys era promogut doctor en lletres.

Per aquell temps féu una estada de dos anys a l'Escola francesa de Roma; el 1905 obtenia una càtedra a Dijon, i a partir de 1910 exercí el seu professorat d'història medieval a la Universitat de Tolosa, on havia de fer vida i mort. L'any 1934 l'Institut de França l'havia honorat nomenant-lo membre no resident de l'Acadèmia d'Inscripcions i Belles Lletres, i el 1945 era l'INSTITUT D'ETUDIS CATALANS qui l'acollia entre el seus membres corresponents.

La vida de Calmette fou, doncs, plàcida i reposada externament; però la seva immensa producció científica demostra com fou d'aprofitada: fins a vint-i-vuit llibres i cent quaranta-quatre estudis i monografies són registrats a la bibliografia que de les seves obres fou dreçada amb motiu de l'homenatge que li dedicaren, el 1946, els seus admiradors.

S'inicia la producció de Calmette amb la publicació de tres obres importantíssimes que han perdurat com a bàsiques en els respectius temes: *La diplomatie carolingienne du traité de Verdun à la mort de Charles le Chauve* (París 1901); *De Bernardo, sancti Guillelmi filio* (Tolosa 1902); *Louis XI, Jean II et la Révolution catalane* (Tolosa 1903). Eren les tesis que corresponien respectivament a la fi dels seus estudis a l'École des Hautes Études, a l'École des Chartes i a la Sorbona. Amb aquestes tesis Calmette deixava encarilada la trajectòria científica de la seva llarga vida, no sols en el sentit ample de medievalista, sinó en el més estricte d'especialització sobre dues èpoques transcendents en la història del nostre Occident: el segle IX i XV, l'origen i l'eclosió de les gran nacions europees.

És aquest un fet que, unit al seu gran talent i vocació d'historiador, explica el seu gran rendiment com a historiador medieval. Contràriament al que sol passar en la major part del casos, en la seva trajectòria científica no hi ha vacil·lació de cap mena, no hi ha pèrdua de temps per dispersió.

Calmette dedicà trenta anys de la seva vida científica i professoral a l'estudi i als treballs monogràfics; al terme d'aquest període comencen a aparèixer les seves grans obres de síntesi. Les primeres foren els volums de la seva col·laboració a la coneguda col·lecció «Clio»: *Le monde féodal* i *L'élaboration du monde moderne* (París 1934), resums claríssims i complets, acom-

panyats d'una bibliografia extensa i on és presentat en forma captivant l'estat actual de les qüestions històriques debatudes. Seguiren els dos volums sobre *L'Europe occidentale de la fin du XIVe siècle aux guerres d'Italie* (París 1937 i 1939), que formen part de la *Histoire Générale* de G. Glotz.

Al mateix temps iniciava la publicació de les seves grans síntesis monogràfiques: *Le grand regne de Louis XI* (París 1938); *L'effondrement d'un empire et la naissance d'une Europe* (París 1941); *Les dernières étapes du Moyen Age français* (París 1944); *Charlemagne, sa vie et son oeuvre* (París 1945); *Charles V* (París 1945); *La formation de l'unité espagnole* (París 1946).

El sojorn de Calmette a Borgonya en els seus cinc anys de professorat a Dijon, el seu definitiu establiment a Tolosa i el seu origen rossellonès, donaren lloc que dintre la seva especialitat s'ocupés especialment d'aquestes regions: en col·laboració amb Pere Vidal compongué la *Histoire du Roussillon* (París 1923), i amb Henri Drouot la *Histoire de Bourgogne* (París 1928). A la mateixa causa obel l'interès excepcional que des dels primers moments prestà en tots els seus estudis a la història de Catalunya; dintre la seva bibliografia, més de la meitat dels títols fan referència als nostres afers històrics, i sovint hi són exclusivament dedicats.

La Catalunya carolíngia i la dels temps de Joan II i de Ferran el Catòlic li deuen bona part de la seva nova formulació històrica. El seu gran mèrit en aquest sentit consistí a posar en relació la nostra història local amb la contemporània del món occidental que la informava i li donava sentit; el seu vast i profund coneixement d'aquesta darrera li permeté uns resultats clarificadors considerables.

Tots els erudits catalans entrats en anys recordem la profunda impressió que ens causaren les sis conferències que, per encàrrec de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, pronuncià a Barcelona l'any 1921. Responien al títol *El feudalisme i els orígens de la nacionalitat catalana*. Eren conferències orals, però es tingué la sort que fossin resumides per escrit per un auditor tan competent com Ferran Valls i Taberner; aquest resum és el que publicaren els «Quaderns d'Estudi» de la Mancomunitat de Catalunya, en el volum XIII (1921), pàgines 147-160 i 205-231. Les tres primeres, d'introducció a la matèria, eren de caràcter general; les altres tres s'ocupaven del tema concret català; eren rubricades: Bernat de Septimània i la crisi del teu temps; Carles el Calb i els problemes meridionals; Formació d'una Catalunya.

Calmette féu la dissecció i la interpretació de la història catalana del segle IX, que fins aleshores havia estat tan confusa. No gosàrem pas dir que les conclusions de Calmette puguin donar-se per definitives — nosaltres personalment en divergim en molts casos, àdhuc en sentit general —, però donà un tomb complet al tema, al seu plantejament i sistematització; a partir d'ell s'entra en una nova etapa constructiva.

El problema bàsic que es posà Calmette fou el pas de la Marca des de la situació de *provincia franca*, que prengué en el moment de l'alliberació pels exèrcits francs, fins a la de *regió autònoma*, que assolí a darrers del segle IX. Aquest pas fou conseqüència de la transformació de l'imperi carolíngi en un món feudal; els «orígens catalans» es confonien amb els «orígens feudals». Calia, però, veure com s'havia produït en la pràctica aquella transformació; l'interès del seu aclariment era, i és encara avui, doble: precisament perquè

J. Calmiche

venia a explicar, d'una manera concreta, els orígens catalans, i, en sentit general, els orígens feudals. Per això el tema intriga parellament els estudiosos catalans i els erudits que s'ocupen de la història carolíngia. Així, la primitiva història catalana no prenia sentit ni permetia comprensió més que enfocant-la com la relació entre els fets locals i l'evolució general del regne franc. Eren dues històries que s'interferien de manera necessària i fatal, i el seu estudi exigia la doble projecció.

Per primera vegada Calmette empenia aquesta doble projecció amb les seves conferències d'una manera alhora brillant i profunda. Ningú com ell no podia fer-ho perquè ningú com ell no coneixia la història local i era dels pocs dominadors de la història general carolíngia.

L'erudit rossellonès creia que la concreció de Catalunya a través d'aquella evolució s'havia fet per un doble camí simultani: l'establiment d'un quadre territorial i l'aparició dintre aquest quadre d'un sentiment nacional. El primer aspecte el portava a l'estudi de les transformacions successives operades pels reis francs en les divisions político-administratives que afectaven la nostra terra. Creia que l'últim estat d'aquestes divisions era formulat per la que Carles *el Calb* establí el 865 separant de la marca gòtica o narbonesa la marca d'Espanya o barcelonina, i posant les Corberes com a ratlla divisòria; si era realment així, quedava ja delimitada la Catalunya medieval. Per la meua part, opino que el text que ens informa sobre la divisió del 865 ha estat mal interpretat i que no hi hagué una tal separació: Bernat de Gòtia, que en fou un dels més afavorits, rebé a la vegada els comtats de Narbona i de Barcelona i la separació política de les dues ciutats no es produí fins uns anys més tard, en temps de Lluís *el Tartamut*; tampoc no es constituïa una unitat fins a les Corberes puix que el Rosselló i Empúries escapen a l'òrbita barcelonina per segles. El segon aspecte — l'aparició d'un sentiment nacional —, l'obligava a resseguir totes les manifestacions històriques de divergència i d'afirmació local que es produïren al llarg del segle IX: la traïció de Bera, la rebel·lió d'Aizó i Guilmon, la investidura comtal de Suniefred com a comte d'Urgell-Cerdanya, la concentració de potentats catalans en ocasió del setge de Tolosa del 844, les lluites de Guillem i d'Aleran al volt de Barcelona, etc., i acabava amb el suposat assassinat de Salomó per Guifré *el Pilós*. Les interpretacions de tots aquests fets històrics donades per Calmette són molt enginyoses, però fallen sovint per un apriorisme nacionalista. A mi els fets poden semblar-me més complicats i alhora més circumstancials; no obstant, cal reconèixer en els judicis de Calmette un fons de veritat i sobretot el mèrit de plantejament. Ell fou qui tirà per terra d'una manera definitiva la idea que Guifré *el Pilós* hagués pogut rebre un títol legal d'independència, i, si errà en la genealogia de la casa comtal catalana en proposar l'ascendència originària en l'aragonès Asnar Galindó, aclarí en canvi molts d'altres punts obscurs de les sèries comtals de la nostra terra.

D'una manera semblant profunditzà Calmette en el nostre segle XV, a partir de la seva ja esmentada obra sobre Lluís XI, Joan II i la Revolució catalana. Per al gran rei de França Lluís XI, Catalunya fou una obsessió. El senyor Paul Deschamps, president de l'Acadèmia d'Inscripcions de França, ha pogut dir d'aquell rei, tot fent la necrologia del seu company Calmette: «S'il fut souvent prodigieusement habile grâce à sa lucide intelligence et à sa fourberie,

il se montra lourdement incompréhensif vis-a-vis des Catalans dont il blessa la fierté et le caractère indépendant. La possession de Barcelone, l'une des villes les plus riches du monde, avec son port qui trafiquait dans toute la Méditerranée, le hantait. Il voulut, pendant plus de dix années de menées diplomatiques ténébreuses et de campagnes militaires malheureuses, conquérir toute la Catalogne. Le mirage catalan s'ancra dans son esprit comme une idée fixe qui l'amena à commettre bien des fautes.» El gran duel entre els dos reis, Lluís XI, «l'aranya universal», i Joan II, el «sense fe», que tantes semblances tenien en la desmesura d'ambició i en el retorçament dels procediments, fou estudiat i presentat per Calmette amb mà d'innovador i de mestre. Fou una lluita que acabà en desastre per al rei de França, no sense haver-ne sortit destrossada Catalunya. Aquest tema, en el qual van involucrats els grans moviments socials i econòmics de la nostra pàgesia, ha estat reprès i refet a casa nostra per diversos historiadors, especialment pel professor Vicens i Vives. De totes maneres l'obra de Calmette no ha perdut valor i sempre pesarà molt fort, si més no, per la coneixença profunda que l'autor havia assolit en tots sentits del torturat rei francès que tant féu per al seu país i que tant donà a fer a tots els seus veïns.

Calmette serà, doncs, sempre, per al segle IX i per al segle XV, un dels historiadors bàsics de la nostra terra. Descansi en pau amb el nostre homenatge i el nostre reconeixement.

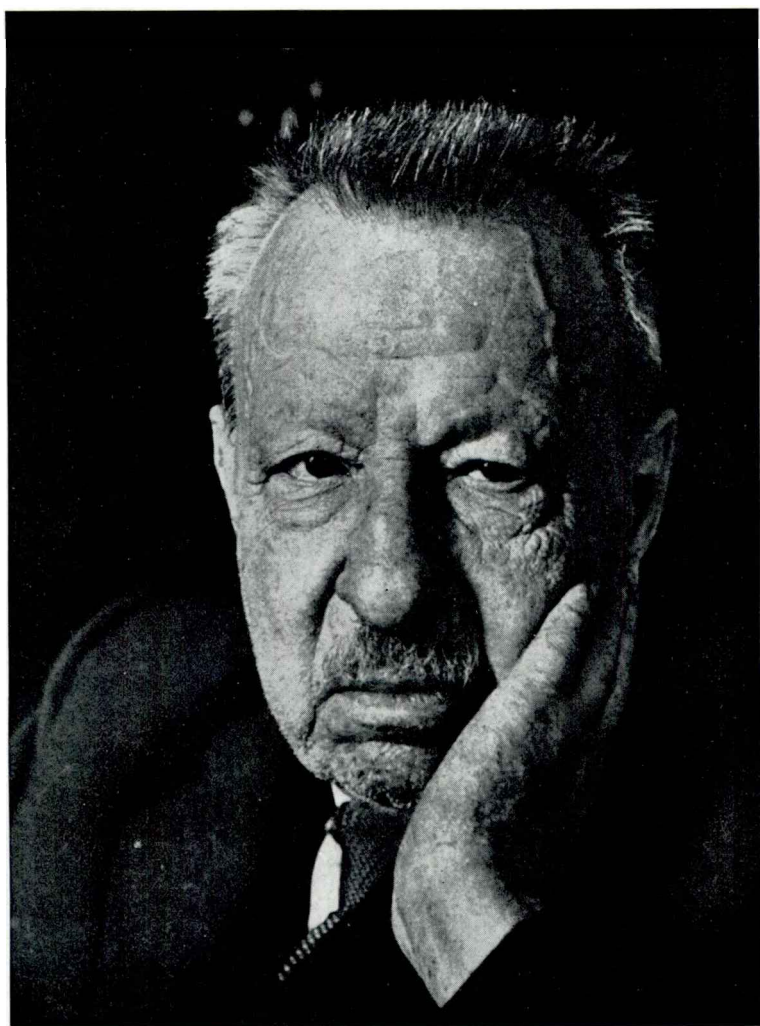
RAMON D'ABADAL I DE VINYALS

BENEDETTO CROCE

* 1866 - † 1952

No és fàcil d'encabir en una breu nota necrològica la complexa personalitat de Benedetto Croce, «el filòsof de la tercera Itàlia», mort el novembre de 1952, a vuitanta-sis anys d'edat. Havia nascut en un llogarret dels Abruzzos, però des dels deu anys residí habitualment a Nàpols, la gran ciutat mediterrània que per la seva densa tradició cultural influí decisivament en la seva vida. Una altra influència jovenívola fou la filosofia de Hegel, inoculada pels seus oncles Silvio i Bertran Spaventa — aquest segon fou l'introduïdor del hegelianisme a Itàlia —, els quals, a manca dels pares, morts en un terratrèmol, tingueren cura dels seus estudis universitaris. Sota llur guiatge, Croce seguí amb entusiasme a Roma els cursos d'Antonio Labriola i s'inclinà un temps al marxisme. La seva obra primicera de caràcter filosòfic es titula *Materialismo storico ed economia marxista* (1900).

Fixat definitivament a Nàpols, aviat esdevingué professor a la Universitat i secretari de la SocietÀ Storica Napoletana, des d'on desplegà una activitat intensíssima en el camp de la investigació històrica, literària i artística. En aquest període, Croce influí vigorosament damunt la joventut estudiosa d'Itàlia, la qual ensinistrà en els mètodes moderns d'investigació, assimilats en gran part de la cultura alemanya, i orientà cap a l'exploració de la història i la literatura del seu país. Dant, els escriptors del segle XVI, els pensadors del XIX, la història d'Itàlia i les relacions d'Itàlia amb altres països foren els temes preferits per Croce en les seves nombroses publicacions. Sota la influència de Francesco

D. Carr

de Sanctis, l'eminent historiador de la literatura italiana, Croce s'avesà a veure en els fenòmens literaris manifestacions d'un esperit col·lectiu i s'endinsà, cada vegada més, en el coneixement de la literatura nacional italiana. Escorcollà febrament les biblioteques i els arxius de la seva pàtria; i, empès per la mateixa febre, recorregué en plena juvenesa Alemanya, Espanya, Anglaterra i França a la recerca de nous materials.

A trenta anys, Croce sofrí una forta crisi espiritual. L'erudició històrica acabà per atuir-lo i originar-li una sensació de cansament, fins a engendrar l'anhel d'una activitat superior. Les seves dues obres, dels anys 1893 i 1894, *La storia ridotta sotto il concetto generale dell'arte* i *La critica letteraria*, ofereixen símptomes ben clars d'aquesta crisi. Una nova influència s'obre pas llavors en el seu esperit: la del gran napolità Giambattista Vico, de qui llegeix i medita *La Scienza Nuova*. En la cruïlla, Croce s'encamina cap a la filosofia. Recorda les lliçons del seu mestre Labriola, i, no satisfet encara amb l'estudi dels problemes ètics, jurídics i econòmics, es llença de ple a l'especulació teòrica. El 1903 s'associa amb Giovanni Gentile, l'altre màxim hegelista de la nova Itàlia, i ambdós funden la revista «La Critica», des de la qual adoctrinen les joves generacions italianes i estableixen contacte amb els corrents més vius de la cultura europea. Publiquen, al mateix temps, la «Biblioteca Italiana dei Classici Filosofici», en la qual aparegué un bon nombre d'obres de filòsofs nacionals i estrangers. La col·laboració de Croce amb Gentile durà un decenni i es desfèu per discrepàncies en l'apreciació del procés històric concret, agreujades a l'aparició del feixisme. Gentile s'adherí al nou moviment i fou ministre amb Mussolini. En canvi, Croce, senador de l'antic règim i ex-ministre d'Instrucció Pública en el cinquè Govern de Giolitti (1920-21), que desplegà des d'aquesta cartera una sèrie d'importants iniciatives, restà insubornablement fidel a les idees liberals i mantingué enfront del feixisme una declarada hostilitat, que el portà a jugar un paper polític de primer ordre en el moment de la seva desfeta. Al final de la guerra mundial, Croce fou un dels «quatre grans» d'Itàlia que decidiren els destins del seu país.

En el decenni de la seva vida entre els quaranta i els cinquanta anys, donà a conèixer les seves obres cabdals de filosofia que li valgueren fama universal. Formen una tetralogia sota el títol genèric «Filosofia dello Spirito», i són: *L'estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale* (1902), *La Logica come scienza del concetto puro* (1905), *La Filosofia della Pratica: economia ed etica* (1909) i *La Teoria e storia della storiografia* (1917). Per a Croce, com per a Hegel, tota realitat és fruit de l'activitat espiritual en curs incessant. Croce, però, no admet que l'esperit avenci segons la dialèctica de les oposicions, com creu Hegel, sinó per mitjà de síntesis, sempre noves, de les activitats diferenciades; és a dir, l'avenç es realitza, no en sentit lineal, sinó circular. De resultes d'aquesta concepció, presenta un quadre ben diferent de les formes de la vida espiritual, que redueix a quatre: l'art, la ciència, l'economia i la moral; les dues primeres constitueixen l'activitat humana teòrica i les altres dues l'activitat humana pràctica. Ha estat retreta a Croce la limitació d'horitzons en què desenrotlla el seu sistema, que el fa orb a activitats espirituals tan substantives com la metafísica i la religió. El seu anticlericalisme, que l'enfrontà amb l'Església, té les seves rels en el més pregon de la seva filosofia. Els seus estudis d'Estètica, represos en diferents etapes de la seva vida, han deixat una

petjada profundíssima en la cultura contemporània. En especial, el seu *Breviario di Estetica* (1913) fou acollit amb admiració. Croce defineix l'Estètica com la ciència de la intuïció sensible que s'aplica a la realitat concreta. Segons ell, l'art opera una síntesi de sentiment i expressió, de l'estat anímic amb el fet físic que l'exterioritza. Per això el llenguatge pren tanta importància en la creació literària. Croce afirma també que la Filosofia de l'Esperit es descabdella i formula en virtut d'un procés històric de clarificació. Ningú no ha defensat amb més vigor que ell la doctrina hegeliana que la filosofia es confon amb la seva història. Aquesta tesi, coneguda amb el nom d'historicisme, ha proporcionat una innegable altura al conjunt de les seves recerques.

Croce fou un excellent hispanista i catalanòfil.¹ La investigació de la història i la literatura del seu país el portà a interessar-se per la història i la literatura d'altres països, entre ells l'Espanya dels segles xv a xvii i la Catalunya medieval i renaixentista. A trenta anys havia publicat ja *I primi contatti fra Spagna e Italia* (1894) i *La lingua spagnuola in Italia* (1896). Dedicà estudis ben notables a diversos temes de la literatura castellana. Prestà molta atenció a les gestes dels catalans a Sicília, Sardenya i Nàpols; i aplegà els fruits més madurs de les seves recerques a la seva obra tant coneguda *La Spagna nella vita italiana durante la Rinascenza* (1917).

En ocasió dels seus viatges d'estudi per Europa, Croce estigué a Barcelona i lligà bona amistat amb personalitats representatives de la cultura catalana. Rubió i Lluch, Alòs-Moner, López-Picó i Ors hi mantingueren relació personal. Seguí amb deler el procés de fundació de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, i des de Nàpols contribuï a nodrir la naixent Biblioteca de Catalunya amb llibres i col·leccions de revistes, altrament difícils d'obtenir. En agraïment, l'INSTITUT l'inclogué el 1916 en la primera promoció dels seus membres corresponents estrangers.

A la seva maduresa, Croce assolí el pinacle de la fama, com a historiador i filòsof, als congressos i acadèmies científiques de tot Europa. A Itàlia li foren atorgats, així mateix, els màxims honors acadèmics i polítics. En els darrers temps, però, les joves promocions italianes, treballades per nous corrents ideològics, s'havien oblidat una mica del genial pensador, capdavanter de la cultura del Nou-cents, que fou Benedetto Croce.

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

EDGAR ALLISON PEERS

* 1891 - † 1952

Poques setmanes després de la mort del professor Entwistle, d'Oxford, hem de plànyer una altra baixa en els rengles dels hispanistes anglesos que conrearen els estudis de llengua i literatura catalanes. El 21 de desembre, pocs dies abans de Nadal, s'extingí la vida del professor E. Allison Peers, que ocupava des del 1922 la càtedra d'espanyol de Liverpool, on exercí després, també, un professorat honorari de català i de portuguès.

Res no feia pensar en la seva mort. Encara a les darreries de març de 1952

1. Vegeu la *Bibliografia di Benedetto Croce ispanista*, per SERGIO FERRARO, als «Quaderni Ibero-Americani», II, 351ss.

Edison

treballà uns dies a Barcelona. Anà després a Mallorca, on dirigí un dels cursos per a estrangers l'organització dels quals era la seva especialitat. A l'estiu anà a Santander, com quasi cada any en els darrers temps, en ocasió de la Universitat d'estiu que allí s'aplegava. A l'octubre es trobava greument malalt; del cor, segons digueren. Lluità coratjosament. Des del llit de la clínica encara dirigia el seu Departament de la Universitat. El mal pogué més que la resistència de la seva voluntat.

Hem perdut un gran amic de Catalunya, i probablement el qui més ha fet a Anglaterra, des d'un lloc oficial, per a donar a conèixer la nostra llengua i la nostra cultura. El 1924, en plena Dictadura, quan començà a publicar el seu «Bulletin of Spanish Studies», volgué tenir un corresponsal a Barcelona que li trametés cròniques sobre el moviment cultural a Catalunya. No és cap secret que el nostre company Ferran Soldevila en fou el redactor, i en aquella revista aparegueren des de bon principi articles en català, i les tres llengües romàniques de la Península foren posades, tal com és de llei, sense fer escarafalls, en un pla d'igualtat de drets en quant a l'expressió.

El 1935 es proposà d'organitzar un centre d'estudis catalans a Anglaterra, que tingués la seva direcció a la Universitat de Liverpool. Li fallaren els mitjans econòmics indispensables, però des de llavors s'esforçà a formar al seu Departament d'Estudis Hispànics una biblioteca de llibres catalans que ha anat creixent amb els anys i constitueix avui un instrument de treball que no crec que tingui parí a les Illes Britàniques.

Totes aquestes iniciatives hàbilment i tenaçment planejades tingueren llur coronament el 1948, quan obtingué de la Universitat la creació d'un lectorat d'Història i Literatura catalanes, adscrit al d'espanyol, que fou exercit per primera vegada pel crític i poeta Joan Triadú i que ja ha arrelat i compta amb l'adhesió creixent dels alumnes.

Quan l'any 1947 el professor Peers fou nomenat corresponent de l'Institut i en rebé solemniament el títol en la Festa de Sant Jordi, la nostra Acadèmia feia homenatge a un home que, amb tota independència i sense obeir cap altre estímul que el seu honest coneixement del que és la cultura catalana, li havia obert les portes del Departament universitari que dirigia vençent tot de resistències i dificultats, fins d'ordre polític algunes, però que mai no el desviaren del seu propòsit.

El tarannà d'Allison Peers no era pas inclinat a la falagueria, i si es mostrà tan amic de Catalunya no fou pas amb el propòsit de fer-se amics entre nosaltres. Per això crec que podria temptar un detectador dels estímuls que polaritzen i determinen psicològicament les simpaties, de traçar el camí per on l'hispanista de Liverpool se sentí interessat pel nostre poble i li féu justícia. Ho féu sense apassionaments i sense caure en el fàcil recurs de rebaixar els mèrits dels altres per a destacar els nostres. Ben al contrari. Hi ha un llibre, entre els seus, publicat sense any, però que crec recordar que aparegué durant el temps de la Dictadura, titulat *A companion to Spanish Travel*, que, tot i essent una simple guia de viatge, mostra de quina manera E. A. Peers judicava, comprenia i estimava els diversos pobles d'Espanya. Anys després, el 1937, durant la nostra guerra civil, publicà un altre llibre coratjós que porta el títol, que llavors sonava a trista profecia, de *Catalonia infelix*. Dic coratjós, perquè el seu autor prou sabia que no ens havia de plaure massa, a molts

catalans, i a desgrat d'això va escriure'l. El llibre vaig rellegir-lo el 1945 i no sabia explicar la impressió tan diferent que van produir-me els seus darrers capítols de quan els vaig mig conèixer durant la nostra guerra. El balanç dels dos judicis em dóna avui, com en la resultant d'una composició de forces, la línia tan ferma com independent que precisa la simpatia que A. Peers sentia per la nostra Catalunya, la qual simpatia era filla de l'estudi dels nostres romàntics i de la nota diferenciada que hi havia captat, de les obres de Ramon Llull i del coneixement de les terres del Principat i Mallorca. I s'havia anat formant i madurant lentament en el cor d'un home sec i poc atractiu en l'exterior i que, estranyament privat de la virtut de la simpatia que podríem dir-ne transitiva, era, en canvi, molt ben dotat de receptivitat per a sentir-la passivament i deixar-la germinar en el seu interior.

Allison Peers sembla que nasqué el 1891. Tenia, doncs, seixanta-un anys en morir, pero em semblà més vell la darrera vegada que vaig veure'l, tot i que amb passa ferma i sense cansament pujàrem a peu a Vallvidrera una tarda de primavera. En la conversa defugia de parlar de la seva vida. Es referia, això sí, als seus treballs, però com si es tractés d'un itinerari penós que calia cobrir a marxes forçades. Callava sovint, mirava el paisatge, el sentia, però els seus comentaris no volien interpretar-lo, l'acotaven simplement amb preguntes concretes o observacions iròniques. Recordo, però, com canvià la seva expressió quan, des de la carena de Vallvidrera, ens aturàrem a contemplar la vall boscosa, de cara a Montserrat, i vaig mostrar-li la Villa Joana on morí Verdaguer. Mai no l'havia vista.

Sorpren que aquest home, que tant s'interessà pels estudis místics, hagués tingut una formació jurídica, però es doctorà en lleis a Glasgow. A Cambridge estudià llengües modernes, amb la més alta distinció. Les coneixia a fons: francès i alemany, a part l'espanyol, que parlava sense accent estranger i amb gran correcció. També havia estudiat el rus i pensava dedicar-s'hi, si mal no recordo, quan la revolució bolxevic i la consegüent disminució de càtedres de llengua russa a les universitats angleses li féu témer de topar amb dificultats d'atènyer una situació.

Sigui com sigui, entre els seus primers treballs publicats hi ha una gramàtica pràctica castellana, apareguda el 1917, alternant amb estudis sobre literatura francesa. Entre aquests últims hi ha un llibre, sortit el 1920, escrit en col·laboració, sobre els orígens del romanticisme francès. Aquest tema és evident que el portà a interessar-se pels orígens del mateix moviment a Espanya, i per a estudiar-lo vingué a Barcelona per primera vegada l'any 1920. És una data que es complaïa a recordar-me, en cartes i converses, aquests darrers anys.

El seu mètode de treball, no sé si diria excessivament analític, el portava a inventariar minuciosament notes i articles de periòdic, així com edicions oblidades i mig perdudes, i a aquesta tasca es dedicava sempre en les llargues estades que feia a les biblioteques. Així el vaig conèixer a la Biblioteca de Catalunya.

Els treballs d'Allison Peers sobre el romanticisme espanyol ja apunten el 1921, però les seves contribucions més importants les formen: l'edició i estudi crític de les poesies de Cabanyes, el 1923; l'estudi sobre el Duc de Rivas, del mateix any (600 pàgs., a la «Revue Hispanique»), el referent a la

influència de Walter Scott a Espanya, el 1926 (a la mateixa revista), i finalment, el llibre, en dos volums, publicat el 1940, *History of the Romantic Movement in Spain*, del qual aparegué el 1949 una edició abreujada i està anunciada una traducció espanyola a Madrid, que ignoro si ja ha sortit.

Aquest llibre, fruit de lentes i acurades recerques, dóna la mida de la precisió amb què funcionava l'aparell bibliogràfic de l'autor i de la limitació de la seva visió crítica. Sempre serà consultat, però simplement com ho és un repertori de dades o un catàleg. Quan vingué a Barcelona, la darrera primavera, encara treballava en un volum de bibliografia del romanticisme espanyol, per al qual tenia reunits molts milers de cèdules i que ha restat inèdit.

Quina secreta atracció va portar el professor Peers cap als estudis lullians? Jo no sabria pas dir-ho, però és un punt ben interessant d'escatir en la seva biografia. Va conèixer el *Libre d'Amic e d'Amat* en l'edició Obrador. S'hi engrescà, el traduí a l'anglès, purament amb la intenció de vulgaritzar-lo entre els seus compatriotes, quan treballava en el romanticisme, i així el publicà el 1923. L'edició fou reimpressa el 1945. Però també, pel mateix temps, se sentia interessat pels místics castellans, i l'any 1924 aparegué el seu *Preliminary Survey*, que ja és tot un llibre que marca una nova orientació en els estudis d'Allison Peers, a la qual fou fidel fins a la mort.

Dic nova orientació, i de segur que no escriuria aquell adjectiu si hagués pogut conèixer a fons l'esperit de l'autor. No era catòlic, però sentia gran simpatia pel catolicisme i era un home profundament religiós. Recordo que, fa anys, en una passejada per Vallcarca, tocà aquest punt, però sempre reservant-se molt. El meu pare fou més afortunat en una entrevista que va tenir amb ell, però ja no puc recordar les impressions que em donà de la conversa.

El cert és que Peers es consagrà molts anys a l'estudi de Ramon Llull i, després, al del misticisme espanyol. Del nostre Llull donà les versions completes del *Blanquerna* (1926) i de *L'Arbre de filosofia d'amor* (1925) i tenia enllestida la del *Fèlix*, llibre del qual, però, només arribà a editar el 1927 la traducció del *Llibre de les Bèsties*. Va traduir igualment a l'anglès la biografia anònima de Ramon Llull el 1927, i el 1929 publicà la vida de Ramon Llull, en un gruixut volum de més de 400 pàgines, molt extens i documentat. Aquest llibre és fet amb una devoció tan gran i tan penetrant, que sempre es llegeix amb profit i conté moltes novetats. Sovint l'autor l'illustra amb fragments de les obres poètiques del mateix Llull, traduint-les a l'anglès amb una fidelitat no sols textual sinó íntima i de ritme espiritual. La llengua anglesa, més rica encara en monosíl·labs que no pas la nostra, s'hi presta meravellosament. Encara el 1946 va publicar una nova biografia popular de Ramon Llull amb el títol de *Fool of Love* (Foll d'amor), que va tenir l'amistat de dedicar-me. El llibret sona a retòric, per al meu gust, en algun indret, i conté llocs comuns cap al final, que no rimen gaire amb l'originalitat tenaç i esquerpa de Llull, però és amarat de sentiment de la natura (recordo la visió de Randa) i una nova prova de l'amor que Allison Peers sentia per Llull i per la seva obra. Compost sobre uns lemes del *Libre d'Amic e d'Amat*, va caure bé en el públic al qual era dedicat.

Al mateix temps que treballava en el lullisme, estudiava els místics castellans i els anys 1927-30 aparegueren els seus *Studies of the Spanish*

Mystics (dos volums), que havien d'ésser completats amb una bibliografia exhaustiva, igual que feia per al romanticisme, i que també ha restat sense publicar.

L'obra dels darrers anys del professor Peers fou consagrada a la versió de les obres completes de sant Joan de la Creu (1934-35, tres volums), de les de santa Teresa (1945, tres volums), de les poesies de sant Joan de la Creu (1947) i de les cartes de santa Teresa (1950, dos volums). No puc judicar aquestes versions, però la crítica anglesa, reticent amb altres obres d'A. Peers, les acollí amb gran elogi. El 1951 publicà un llibre de vulgarització sobre *The Mystics of Spain*, amb fragments escollits de les seves obres, que comença amb el nostre Ramon Llull, que avui, gràcies a l'obra de l'amic recordat, és estimat i llegit a Anglaterra tant com a Catalunya.

D'aquestes obres sobre el misticisme espanyol s'ha publicat en castellà el *Retrato de Santa Teresa*, (1948, pel C.S.I.C.) i un resum d'articles titulat *El misticismo español a la «Colección Austral»* (1947).

Cal assenyalar, encara, l'antologia crítica de la poesia castellana publicada el 1948, que només conec per referències, i els altres llibres sobre la història contemporània espanyola que no he pogut llegir, com *The Spanish Tragedy* (1936) que és a la Biblioteca de Catalunya, *Spain, the Church and the Orders* (1939), *The Spanish Dilemma* (1940) i *Spain in Eclipse* (1943).

Com veiem, la vida d'Allison Peers ha estat d'intensíssim treball, perquè cal tenir en compte la dedicació intensa a la seva càtedra, els cursos a l'estranger que dirigia i les moltes conferències que donà a Espanya i a Amèrica. Entre les primeres, som molts els qui encara recordem la que donà sobre Ramon Llull a la nostra Universitat l'any 1933, en la celebració del setè centenari de la naixença del Mestre, davant un públic fervorós i nombrosíssim.

I no he dit res dels seus articles a les revistes, i en especial dels apareguts al «Bulletin of Spanish Studies», fundat per ell i al qual ja m'he referit, ni de diverses edicions de clàssics espanyols, en especial de Cervantes, per a ús dels estudiants.

Em dol haver hagut d'improvisar aquestes ratlles de record a E. Allison Peers. Com a home, era una barreja estranya de cordialitats i petites i avares exigències, i això el perjudicava a primera vista. Calien molts anys de tracte per a captar com eren de sinceres les seves afeccions i fermes els criteris en què recolzava els seus judicis.

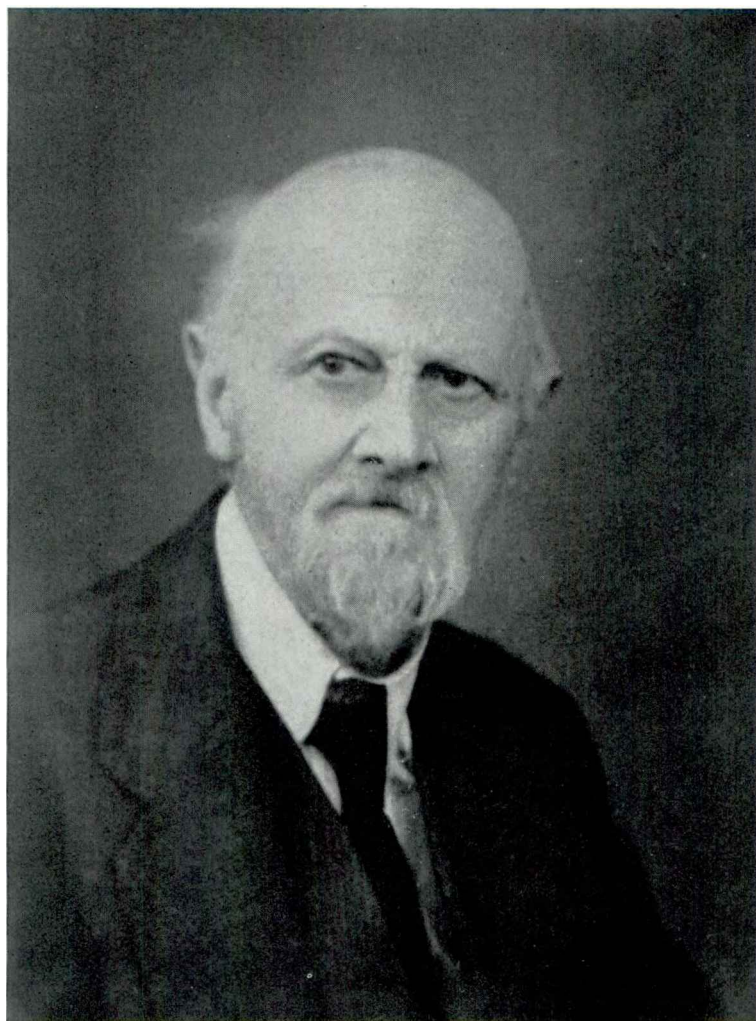
En el fons, i ningú no ho hauria dit, devia ésser un sentimental. Per això s'engrescà amb la mística espanyola i restava fred davant els esquemes teològics i anti-reformistes dels *autos* de Calderón.

JORDI RUBIÓ

ALFRED JEANROY

* 1859 - † 1953

El 13 de març de 1953 morí a Sant Joan de l'Union, prop Castelmauou (Haute Garonne), a l'avançada edat de noranta-quatre anys, el gran romanista francès Alfred Jeanroy. Havia nascut a Manciennes (Meuse) el 8 de juliol de 1859, i el 1878 ingressà a l'École Normale Supérieure. Els anys de la seva

A. Jearry

formació a la capital de França assistí als cursos de Gaston Paris, de l'escola del qual fou un dels més il·lustres representants.

Jeanroy es dedicà a l'ensenyament superior des del 1889. Aquest any fou nomenat professor de la Facultat de Lletres de Poitiers, i al cap de poc passà a la de Tolosa de Llenguadoc, on romangué prop de vint anys. El 1909 fou nomenat professor de la Universitat de París, i, també per aquells anys, director d'estudis de l'École Pratique des Hautes Études, els quals càrrecs exercí fins al moment de la seva jubilació, que tingué lloc el 1934. Des del 1922 era membre de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.

Bé que originari de la França del nord, Jeanroy se sentí fortament lligat a les terres meridionals. Havent fixat ja definitivament la seva residència a París, fou un dels elements més actius i el president del consell de redacció dels «Annales du Midi», publicació consagrada especialment a la literatura i a la història occitanes. Havia collaborat també a la «Revue des Pyrénées», i a la «Revue des Langues Romanes», de Montpeller. Quan fou jubilat de l'ensenyament, Jeanroy tornà a les seves estimades terres del *Midi*, on s'escolaren els darrers anys de la seva llarga i ben aprofitada vellesa.

La producció d'Alfred Jeanroy no fou precoç, però tingué el mèrit de començar amb una obra que amb tota justícia ha esdevingut famosa. El núm. 1 de la bibliografia que precedeix els «Mélanges de Linguistique et de Littérature» que li foren oferts pels seus deixebles i amics el 1928, correspon a *Les origines de la poésie lyrique en France au Moyen Age*, apareguda en primera edició el 1889. Després se n'han fetes dues altres edicions, el 1904 i el 1925, en les quals han estat afegides en apèndix dades bibliogràfiques complementàries i ha estat donada notícia de teories aparegudes posteriorment. Jeanroy, però, es mantingué fidel als seus punts de vista del principi, i només donà compte de teories que se'n separaven, a títol d'informació. L'any següent d'aquesta obra magna publicà la seva tesi doctoral, que encara fou en llatí i es titulava *De nostratibus medii aevi poetis qui primum lyrica Aquitaniae carmina imitati sint*.

En *Les origines de la poésie lyrique en France* Jeanroy endevinà, a través dels refranys de la poesia cortesa, que existien temes lírics diferents dels habituals dels trovèrers, i per un escrupolós i molt sagaç estudi comparatiu de la poesia de França amb la d'altres països, i amb els exemples més vells que ens proporcionen la poesia popular o les seves imitacions, arribà a poder afirmar l'existència d'una poesia més antiga que la conservada, que ens ha arribat parcialment en els refranys, i es pot rastrejar en la poesia culta de diversos països. És molt remarcable que Jeanroy arribés a la conclusió que aquesta vella poesia era posada en boca de dones i que els temes recordaven els de certes poesies populars i de les *cantigas de amigo* parallelístiques portugueses. I és més interessant tot això, perquè en arribar-se a interpretar recentment refranys aljamiats conservats per poetes rabínics espanyols, alguns dels quals són sens cap dubte del segle XI i anteriors a les manifestacions líriques més antigues de cap altre país romànic, ens hem trobat en presència d'una poesia romànica tradicional molt antiga, també posada en boca de donzelles enamorades, servint-se de temes semblants als que Jeanroy cregué propis de la primitiva poesia lírica francesa per ell reconstruïda. Segurament que hi ha moltes coses

de detall en *Les origines de la poésie lyrique en France*, que — com fa observar el seu autor en el pròleg de la segona edició — caldria rectificar, però actualment ja ningú no pot negar l'existència d'una poesia lírica medieval, diferent de la cortesa, probablement més antiga que aquesta, la qual ha viscut tradicionalment fins a temps relativament tardans, i encara no està totalment extingida en les poesies populars. Jeanroy fou un dels primers, si no el primer, que determinà el caràcter d'aquesta poesia, i ho féu amb cop d'ull molt segur.

La seva obra posterior versa gairebé tota sobre literatura francesa o provençal medievals, especialment sobre poesia lírica i teatre. Jeanroy és autor de la *Bibliographie sommaire des chansonniers provençaux* (1916) i de la *Bibliographie sommaire des chansonniers français* (1918) que han esdevingut clàssiques. Publicà i comentà nombrosos reculls de poesia francesa, entre altres les obres inèdites del manuscrit de Mòdena («Revue des Langues Romanes», XXXIX, 1896), *Refrains inédits du XIIIe siècle* («Revue des Langues Romanes», XLV, 1902), *Le Chansonnier de l'Arsenal: trouvères du XIIe-XIIIe siècle* (1909), cançons inèdites del ms. fr. 1591 de la Bibliothèque Nationale (en col·laboració amb A. Långfors) («Romania», XLIV, 1915-17) i del ms. 24466 («Romania», XLV, 1918-19), *Chansons satiriques et bachiques du XIIIe siècle* (també en col·laboració amb A. Långfors) (1921), etc. També és autor de *Deux manuscrits de François Villon avec une notice sur les manuscrits du poète* (1932), etc.

No cal elogiar l'obra de Jeanroy sobre literatura provençal, perquè és universalment estimada. Se li deuen edicions de Guillem IX, comte de Poitiers («Annales du Midi», XVII, 1905), Gavaldà («Romania», XXXIV, 1905), Huc de Sant Circ (1913, en col·laboració amb Salverda de Grave), Bertran Carbonel («Annales du Midi», XXV, 1913), Jaufré Rudel (1915), Cercamon (1922), i reculls com les Joies del Gai Saber (1914), *Jongleurs et troubadours gascons* (1923), etc. En el volum XXXVIII de l'*Histoire littéraire de la France* publicà una excel·lent monografia sobre l'escola poètica de Tolosa. Per la relació que tenen amb Catalunya, fem esment especial de la seva edició de vuit cançons de Berenguer de Palol, amb la col·laboració musical de Pierre Aubry, a l'«Anuari» de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS del 1908; l'estudi i edició de *Les «coblas» provençales relatives a la «croisade» aragonaise de 1285* — o sigui la tensó entre el rei Pere el Gran i Pere Salvatge amb motiu de la guerra i invasió de Catalunya pels francesos —, dins l'«Homenaje a Menéndez Pidal», III (1925), i *Poésies provençales inédites du XIVe siècle d'après le manuscrit de Barcelone* («Annales du Midi», LII, 1940) — edició de disset obres del Cançonier Gil (ms. 146 de la Biblioteca de Catalunya), entre les quals n'hi ha algunes d'autor català.

Els estudis de Jeanroy sobre la poesia provençal tingueren brillant acompanyament amb la publicació de *La poésie lyrique des troubadours* (1934), en dos gruixuts volums. Reproduïm llurs subtítols, que en certa manera donen un sumari molt esquematitzat del contingut: «I. Histoire externe. Diffusion à l'étranger. Liste des troubadours classés par régions. Notices bio-bibliographiques. — II. Histoire interne. Les genres: leur évolution et leurs plus notables représentants». Alguns capítols d'aquesta obra foren publicats separatament abans d'aparèixer en volum.

La poésie lyrique des troubadours és el fruit de tota una vida d'estudi sobre

aquest tema. La claredat, la bellesa d'exposició, l'exactitud i un finíssim sentit crític caracteritzen aquesta obra exemplar, síntesi perfecta i harmònica, escrita sense ditirambe per als autors o les obres que estudia, sense enfarfec, sense petulància de científic, però resultat d'una ciència real i de llargues anyades d'estudi rigorós i metòdic. Pel meu gust la cosa més admirable del llibre és l'estructuració que fa de la poesia provençal, a través dels diversos gèneres i de les diverses escoles. Els corrents que animaren aquesta poesia són posats en evidència per un gran mestre de la crítica.

Ultra els treballs sobre lírica trobadoresca, Jeanfoy consagrà part important de la seva activitat a l'estudi del teatre medieval, tant en la llengua d'oc com en la d'oïl. Vegeu-ne ací els principals títols: *Mystères provençaux* (1898); *L'Ascension, mystère provençal du XVe siècle* (1898); *Observations sur le théâtre méridional du XVe siècle* (1894); *Le Mystère de la Passion en France* (1906); *Le théâtre religieux en France du XIe au XIIIe siècle* (1924); *Jean Bodel, trouvère artésien du XIIIe siècle: Le Jeu de Saint Nicolas* (1925); *Le Jeu de Sainte Agnès: Drame provençal du XIVe siècle* (1931), etc.

Sobre llengua cal esmentar els estudis sobre el mot *felibre* («Romania», XXIII, 1894), sobre els derivats de *VIMEN* en provençal i en francès («Annales du Midi», VII, 1895) i sobre el provençal *rai* («Annales du Midi», XIII, 1901).

No donaríem idea del conjunt de la personalitat literària de Jeanroy, si no fèiem esment del seu llibre *Giosuè Carducci, l'homme et le poète* (1911), i l'estudi *Carducci et la Renaissance italienne* («Bulletin Italien», XII, 1912).

Jeanroy fou home molt circumspecte davant les noves teories que sobre importants problemes de les literatures romàniques aparegueren en el seu temps. Davant les grans revisions bédierianes sobre els orígens dels gèneres i la crítica textual es mantingué en una prudent cautela. Per això se'l pot considerar com un dels més eminents representants de l'escola tradicional francesa, des de Gaston Paris ençà. Les millors qualitats de l'escola — la claredat, la discreció i el bon gust — resplendeixen en l'obra de Jeanroy.

Aquestes qualitats foren ajudades per uns trets de caràcter molt sobresortints. Jeanroy fou home molt sagaç, de gran vivacitat d'esperit i de gust molt fi, les quals coses posà a prova en les seves edicions i estudis. Personalment fou un home cordial i obert, de col·loqui animat i pintoresc. El seu aspecte exterior recordava bastant la bohèmia vuitcentista, bé que feia vida metòdica. Tingué molt bones amistats a Catalunya, i ell es complaïa a recordar-les. A l'INSTITUT, ultra la col·laboració a l'«Anuari» ja esmentada, prengué part en un curs d'alts estudis i intercanvi el 1923. L'INSTITUT demostrà l'estima en què el tenia, nomenant-lo membre corresponent de la Secció Filològica l'any 1945.

PERE BOHIGAS

FRANCESC DE P. MIRABENT I VILAPLANA

* 1888 - † 1952

Francesc de P. Mirabent i Vilaplana, nat a Barcelona el 21 de novembre de 1888 i mort el 5 de maig de 1952, encarnava un tipus humà infreqüent al nostre país. Dedicat als negocis i alhora home de món, menà també una intensa vida

artística i intel·lectual que li valgué d'ésser promogut en els darrers anys a la càtedra d'Estètica de la nostra Universitat. Les seves nobles maneres corresponien a un autèntic refinament espiritual, que li donava els aires d'un *gentleman* anglès. Aquest alt nivell, però, era fruit d'autoeducació.

Mirabent havia nascut, en el barri de Santa Caterina, d'una família de senzills menestrals. Des de l'adolescència, hagué de lluitar contra condicions econòmiques adverses. Modest empleat de banca en un principi, aprofità la primera avinentesa per a montar una petita indústria que, conduïda amb encert i tenacitat, cresqué a les seves mans fins a transformar-se en una gran empresa. L'alliberament econòmic, aconseguit per aquest camí, li proporcionà mitjans abundosos per a formar-se una cultura progressivament més sòlida, empès per una voluntat constant de superació, que constituí un tret essencial del seu caràcter.

Francesc Mirabent començà per ésser un autodidacte. Ell mateix es dolgué, més tard, de la manca de mestres que l'orientessin. Res no té, doncs, d'estrany que en la seva joventut divagués pels camps del periodisme polític i de la novella; aquesta, sobretot, l'atragué fins al punt de creure que hi havia trobat la vocació de la seva vida. Darrerament, un vel de voluntari oblit encobria aquestes primícies actuacions a les seves amistats i coneixences. Apassionat pels viatges, tant o més que pels llibres, visità en peregrinació artística França, Itàlia, Anglaterra i Alemanya. S'interessà per l'art de tots els temps, i seguí les seves manifestacions al dia. Exquisit gustador de la música, concorregué assíduament durant molts anys als concerts i a les representacions d'òpera de la nostra ciutat.

Depassada ja la trentena, Mirabent es decidí a intentar els estudis superiors i cursà la llicenciatura de Filosofia. Es doctorà a Madrid amb una tesi originalíssima que li apadrinà el doctor Jordán de Urries, professor d'Estètica i antic mestre seu, a Barcelona, de Teoria de les Arts. A la Universitat, Francesc Mirabent trobà els mestres que tant havia desitjat i que l'encarrilaren definitivament. Jaume Serra i Hünter fou, de tots, el més influent. Mirabent se sentí fascinat per les seves vastes coneixences de la filosofia moderna i pel rigor i la precisió dels seus conceptes. Assistí per espai de vuit anys a les seves lliçons, lligà amb ell estreta amistat i esdevingué el seu home de confiança i hereu espiritual. El professor Serra incorporà Mirabent a la docència universitària i obtingué que la Facultat de Filosofia i Lletres li conferís temporalment l'encàrrec d'alguns cursos. En reorganitzar-se els quadres del personal universitari el 1939, Mirabent fou novament cridat a professar; i, en establir-se el 1943 a la Universitat de Barcelona l'ensenyament de l'Estètica, li fou encomanat. Set anys després, li era conferida la càtedra en propietat. La consagració arribà tard. Sexagenari i greument malalt, Mirabent es traslladà a Madrid per a opositar. L'èxit fou rotund, però a l'any i escaig de la investidura la mort se'ns l'emportava.

Els amples horitzons que Mirabent descobrí al contacte amb la Universitat li revelaren la seva autèntica vocació en els alts estudis de filosofia. Cancellà llavors les seves anteriors activitats periodístiques i purament literàries, i, després d'un llarg silenci, a quaranta anys s'incorporà a la cultura catalana. Del braç de Serra i Hünter, col·laborà a la «Revista de Catalunya», participà en les conferències filosòfiques de l'Ateneu de l'any 1927 i, en implantar-se l'autonomia universitària, en els cursos de la Universitat catalana. Amb la seva tesi doctoral

Minakawa

sobre *La estètica anglesa del siglo XVIII*, publicada a Barcelona el 1927, havia encetat un tema gairebé verge al nostre país. Mirabent insistí a conrear-lo i, després de llargues meditacions que li ocuparen alguns anys, donà a conèixer la seva obra cabdal *De la Bellesa*, que li publicà el 1936 la Secció de Ciències de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. La guerra civil i les circumstàncies de la postguerra impediren la normal difusió d'aquest llibre; i per això, quan el Consejo Superior de Investigaciones Científicas fundà a Madrid la «Revista de Ideas Estéticas» i els seus dirigents requeriren de bon principi la col·laboració de Mirabent, aquest accedí generosament a la demanda i divulgà en forma d'articles les doctrines estètiques exposades en la seva obra mestra. El Consejo li conferí, en agraïment, la distinció de Col·laborador Honorari, adscrit a la secció barcelonina de l'Institut Lluís Vives de Filosofia.

Els viatges a l'estranger brindaren a Mirabent l'oportunitat per a entrar en contacte amb els medis filosòfics internacionals. La seva figura era ben coneguda entre els organitzadors i habituals concurrents als Congressos Internacionals de Filosofia, que acabaren per elegir-lo membre del Comitè permanent. Assistí als Congressos d'Oxford (1930), Praga (1934), París (1937) i Amsterdam (1949). Com a esteta, Mirabent gaudia arreu d'una excel·lent reputació guanyada amb les seves publicacions, amb la seva participació al I Congrés d'Estètica celebrat a París l'any 1938 i amb la seva correspondència amb especialistes de tot el món. La «Revue d'Esthétique», de París, dirigida pel seu gran amic Raymond Bayer, el comptà entre els seus col·laboradors. La «Review of Aesthetics and Art Criticism» el nomenà membre del seu Consell assessor. La darrera sortida de Mirabent a l'estranger fou motivada per l'assistència, el novembre de 1951, a la Setmana Filosòfica de Gallarate (Itàlia), dedicada a estudiar els fonaments filosòfics de l'Estètica, a la qual havia estat convidat personalment.

Continuador de la tradició de Milà i Fontanals, Francesc Mirabent aclimatà entre nosaltres el tractament de l'Estètica com a disciplina filosòfica. Cal reconèixer-li, en aquest punt, el mèrit d'un veritable innovador. En la tesi doctoral presenta el moment històric de constitució d'aquella, i en el tractat *De la Bellesa* n'exposa els principis i en mostra panoràmicament les perspectives. Però, malgrat defensar-ne l'autonomia, Mirabent vol que l'Estètica es desenrotlli en íntima connexió amb les altres disciplines filosòfiques, especialment amb les de caràcter normatiu, com són la Lògica i l'Ètica. Considera totes tres com a germanes bessones que es basen en processos espirituals — coneixement, sentiment, voluntat — i aspiren a realitzar ideals pregonament humans — la Veritat, la Bellesa, el Bé —. Veu en llur unitat la màxima perfecció de l'home, d'on pervé la dignitat de la Filosofia, que aspira a realitzar-la. La Psicologia, com a estudi de les activitats espirituals, és la porta d'entrada a la Filosofia i les tres disciplines normatives esmentades en són la coronació. Mirabent sentí sempre una certa basarda de les especulacions metafísiques, que el féu desviar dels corrents filosòfics alemanys tant en voga en els nostres temps. S'inclinava amb preferència a la filosofia anglesa de tendència espiritualista. Serra i Hünter li contagià l'entusiasme per l'escola escocesa i l'amor a Llorens i Barba, el seu millor representant a Catalunya. Li infiltrà, així mateix, la devoció per l'espiritualisme francès, que arrenca de Maine de Biran i a través de Cousin arriba fins a Boutroux i Bergson. Significativament, en la seva primera actuació pública — la conferència de l'Ateneu — Mirabent trià per tema la influència dels

pensadors escocesos damunt l'escola filosòfica catalana del segle XIX; i en la darrera — una altra conferència que havia de donar, pocs dies després de la seva mort, al Seminari de Filosofia de la Universitat en una reunió d'amics i que fou llegida en sessió pòstuma — estudià *El rastre de Lluís Vives en els platonistes de Cambridge*. En el text d'aquesta última, encara inèdita, reafirma la seva fidelitat insubornable a la filosofia catalana del sentit comú i a la tradició de pensament de Llorens i Barba i Serra i Hünter, de la qual podem considerar-lo com un dels últims representants

Que una vida tan noble perduri en el nostre record i ens serveixi d'exemple!

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

AMADO ALONSO

* 1897 - † 1952

El dia 26 de maig de 1952 va morir a Boston Amado Alonso, il·lustre lingüista espanyol, i entre els de llengua castellana el qui més seriosament havia estudiat la nostra llengua.

La seva mort és molt prematura: se'n va a l'edat de cinquanta-cinc anys, quan tant podíem esperar encara del seu cervell i del seu esperit, extraordinàriament juveníols. Ja feia uns tres anys que una sèrie de mals diversos tenien molt minada la seva salut; sobretot el més cruel de tots, el càncer repetit que se'ns l'ha endut. El darrer dels seus treballs, publicat l'any passat a la «Hispanic Review», pertanyent a la seva sèrie d'estudis sobre els testimonis coetanis de la pronunciació del castellà clàssic, mostra ja els senyals de la influència que sobre la seva capacitat creadora havia de tenir la greu crisi de la seva salut. Hi admirem una correcció perfecta de doctrina, mantinguda enèrgicament per la seva atenció sempre desperta, però hi trobem a faltar aquelles brillants troballes d'estil, aquelles intuïcions ràpides i penetrants que fan tant vivent tota la seva obra de Lingüística, on el pes de l'erudició no afeixuga mai l'alacritat de moviments de l'assagista. Però ell lluitava bravament, i a penes és anterior el seu brillantíssim assaig dels «Estudios dedicados a Menéndez Pidal». I a desgrat de les cartes pessimistes dels qui el visitaven, ningú no es podia resignar a la idea de la desaparició d'un home que sempre, i fins tan poc temps enrera, havíem vist ple de vitalitat física i intel·lectual.

Alonso era navarrès, fill de la vila de Lerín. Estava molt conscient i satisfet d'ésser de Navarra i fins diré que difícilment podia ignorar-ho cap dels seus lectors, o almenys cap dels més atents. En els seus escrits abunden, i ocupen lloc vistent, les al·lusions al parlar de la seva vila natal; en els treballs de dialectologia hispànica no perd ocasió d'anomenar, no sense èmfasi, *navarro-aragonès* el dialecte que generalment anomenem *aragonès* i prou. Encara que pertanyia a la zona de Navarra on s'ha parlat castellà o romànic des de fa segles, qui l'hagués tractat personalment li hauria sentit dir amb visible orgull que ell era basc, i, a desgrat dels seus cognoms, la seva bella cara triangular i tot el seu tipus físic confirmaven aquesta classificació. De jove la seva vocació va vacillar: havia estudiat per capellà, i del seu pas pel Seminari li restà per a tota la vida un sòlid coneixement del llatí, ben útil per a la seva carrera;

s'havia dedicat amb ardor als esports, gairebé professionalment, i sempre més conservà un il·lusionat entusiasme per la pilota basca, que a Buenos Aires li fou compensació beneficiosa de la vida sedentària del filòleg. Però ja als vint anys justos devia mostrar interès per la filologia quan una circumstància feliç el posà en contacte proper amb Menéndez Pidal: en el seu primer viatge a Madrid, l'any 1917, el jove navarrès era portador del manuscrit del poema *Roncesvalles*, trobat casualment a la seva terra i que venia a aportar una brillant confirmació de la tesi pidaliana del caràcter amètric de la versificació de les gestes castellanes (cf. «Revista de Filología Española», IV, 106). En fi, després d'aqueixes vacil·lacions, es decideix pels estudis de lingüística, un viatge d'estudi a Hamburg corona dignament els seus anys d'aprenentatge, i pels seus vint-i-set anys el veiem ja ben establert a Madrid i publicant excel·lents recerques a la «Revista de Filología Española».

Tres anys més tard el criden a dirigir l'Institut de Filologia de Buenos Aires. Casat amb una dama anglesa, resta allunyat d'Espanya i se situa a l'Argentina amb caràcter permanent i, sembla, definitiu. El seu talent s'imposa en el nou ambient, i el seu guiatge és amplament acceptat a les terres del Plata; acceptat unànimement pels millors, i respectat per tota la gent culta, encara que no li manquen atacs d'un cert sector ultranacionalista i intel·lectualment plebeu, que, aprofitant la dictadura militar i les seves continuacions, aconseguix l'any 1946 la seva destitució i allunyament de l'Argentina. La destitució, ai!, i la destrucció de la seva obra. La magnífica biblioteca tècnica de l'Institut de Filologia, que ell havia anat adquirint peça per peça, és frossejada entre diverses institucions; el nucli dels seus savis col·laboradors (Henríquez Ureña, Rosenblat, Raimundo i María Rosa Lida, Morínigo, Caillet-Bois, etcètera) és dispersat per tota Amèrica. El prestigi d'Alonso no sofrí del cop: la Universitat de Harvard li encomana al mateix temps la seva càtedra de Filologia Espanyola. De Buenos Aires a Harvard el moviment és més ascensional que de caiguda i la «Revista de Filología Hispánica», que havia fundat i dirigit a Buenos Aires, reneix a Mèxic i als Estats Units en la «Nueva Revista de Filología Hispánica», que no és inferior a la seva precursora. Tanmateix Alonso va patir terriblement de l'anorreament del seu Institut de Filologia, de l'allunyament dels seus col·laboradors, i de la trasplantació en un ambient lingüístic i cultural al·logen, que paralitzava en part el seu geni observador i interessadíssim en la vida actual de l'idioma. Hi hagué relació entre aquest sofriment i la crisi de salut que vingué uns quants anys després? No ho sé pas, però em guardaria de negar-ho rotundament.

Alonso era home de gran i noble caràcter. Els seus crítics portenys s'afanyaven a reconèixer aquesta noblesa. El seu geni era un poc inflamable, tenia la ira fàcil, però la rancúnia passatgera i res de venjatiu. La lingüística era molt per a ell, llegia apassionadament tot el que de nou apareixia en aquest camp, i al mateix temps la seva esfera d'interessos intel·lectuals era amplíssima, sense limitacions d'especialista. Dos records personals mostraran vivament aquests trets. En l'atmosfera argentina carregada de nerviosisme dels primers anys de la dictadura militar i peronista, era difícil de mantenir-se serè i despreocupat: difícil sobretot per a l'intel·lectual, que els professors són els qui més han patit de la demagògia totalitària en aquell país. Una vegada, en aquell mal clima, víctimes tots dos de la guerra de nervis, tinguérem

ell i jo un malentès (altrament sense la més petita relació política) que conduí a una topada epistolar : m'escriví paraules feridores i impetueses, i jo hi vaig contestar amb vivacitat ; després he sabut que ningú no va haver esment d'aquesta discòrdia — jo vivia més de mil quilòmetres lluny — i quan tornàrem a veure'ns, al cap de més d'un any, ell s'avançà a abraçar-me amb la cordialitat de sempre. Amb quin interès llegia ell totes les novetats filològiques, ho prova aquest altre fet personal. Fins a 1939 no ens coneixíem de res : ni ens havíem trobat mai, ni a penes teníem amics comuns ni el meu nom per aquell temps havia sonat gaire fora de Catalunya. Només l'any 1937 li vaig enviar a Buenos Aires alguns treballs meus en català i de lingüística catalana. Degué llegir-los amb un interès vivíssim perquè sempre més em parlà de fets i idees molt concrets al·ludits en aquells treballs ; i quan dos anys més tard, havent perdut la meua càtedra a la Universitat de Barcelona, vaig escriure-li parlant d'aquesta situació, va bastar el record d'aquests treballs (que ningú no li havia recomanat) perquè es posés amb gran zel a cercar-me una càtedra a l'Argentina sense parar fins a situar-me a la Universitat de Cuyo.

Però aquest home, que llegia amb un interès tan apassionat uns treballs tan tècnics com els meus, consagrats a fets molt especials d'un altre idioma, i provinents d'un home tan obscur, era al mateix temps un talent molt àgil i d'una curiositat i ductilitat il·limitades, que el feien apte per a plegar-se a estudis ben diferents. A l'Argentina el medi era poc adequat per a un especialista estricte de la lingüística. Els seus deures allí el conduïren no sols a conrear els aspectes pedagògics i normatius dels estudis filològics (recordem la seva excel·lent Gramàtica pràctica castellana, en col·laboració amb Henríquez Ureña, per a l'ús de l'ensenyament secundari, i els seus nombrosos assaigs i articles sobre la difecció de la llengua a Amèrica), sinó també a activitats filosòfiques i literàries força allunyades dels interessos del fonetista que era ell per damunt de tot. Els argentins s'interessaven molt més per allò que per això. En col·laboració amb el seu deixeble Raimundo Lida, donà un bon nombre d'estudis i conferències sobre la filosofia i la lògica del llenguatge, que el seu auditori hauria volgut més allunyats encafa de la filologia, però que ell sabé aprofitar amb mires filològiques, més d'una vegada, particularment en aquell admirable volum d'estudis d'Estilística, en part traduïts i en part originals, que publicà l'Institut de Filologia, o en l'agudíssim i original opuscle sobre l'article i el diminutiu, fruit d'un curs donat a Xile. Més hagué d'allunyar-se encara de la Fonètica en els seus treballs de literatura. Encara que del seu llibre sobre l'estil de Neruda, i de l'altre dedicat a *La Gloria de Don Ramiro* de Larreta, va saber derivar-ne força profit per a l'Estilística, en la seva col·laboració tan sàvia com freqüent a la pàgina literària de «La Nación», i àdhuc en molt del que escrivia per a la «Revista de Filología Hispánica», la Lingüística havia de restar molt oblidada, però que desempolsés oblidats sonets de Quevedo, que dissertés sobre les normes del bell escriure, o que investigués la vida del poeta mexicà del segle XVI F. González de Eslava (que ell sospitava d'origen navarrès), sempre lluia l'originalitat de les seves idees i una capacitat meravellosa de captivar l'esperit dels seus lectors.

I no obstant, Alonso era lingüista de cap a peus, i en particular fonetista i dialectòleg per damunt de tot. En els Estats Units, lliure ja de la preocupació

Donald Stewart

literària i filosòfica que l'Argentina va imposar-li, és quan pogué mostrar cap a on anava el seu tirat natural. Tots els seus estudis van ésser ja exclusivament de caràcter fonètic: monografies sobre la pronúncia de les sibilants en el Segle d'Or castellà, sobre les correspondències fonètiques aràbigo-espanyoles, sobre certes lleis fòniques del dialecte mossàrab, sobre les observacions de gramàtics coetanis en el moment de la gran revolució consonàntica del segle xvi. Amb aquests capítols s'anava integrant el seu gran llibre d'Història de la Pronunciació Castellana, que per malastre ha restat molt incomplet, encara que en mans dels seus col·laboradors i deixebles de Harvard n'ha restat una part acabada i importants fragments inèdits de la resta. No podem deixar ara de sentir una pregona recança per les distraccions que li dugué la seva època argentina. Bé és veritat que també devem a aquesta època el seu fonamental i decisiu plantejament dels grans problemes de la dialectologia hispanoamericana.

Ací, en el nostre INSTITUT, Alonso ens interessa sobretot pels seus estudis catalans. Aquests no estan pas isolats dins l'obra del seu autor. Els seus treballs sobre els parlars castellans d'Amèrica, continuen en la mateixa corda dialectològica en què s'inspiren els seus estudis sobre *La subagrupación románica del catalán*. La importància que ell atribuïa als treballs sobre el català dins la seva vida científica, la revela un fet que recordo. Com sigui que acabat d'arribar a l'Argentina jo em planyés del salt brusc a què m'obligava en el tema de les meves recerques el trasllat des de Barcelona al peu dels Andes, ell em va replicar un dia: «Fa dotze anys jo vaig haver de fer el mateix canvi de front: jo també estava estricteament especialitzat en el català, i tot d'una vaig haver de dedicar-me a l'hispanoamericana». Sens dubte hi havia una mica d'hipèrbole en aquestes paraules: ni ell podia haver dedicat al català tot l'ardor d'un natiu, ni podia esperar de mi que el deixés de banda com ell va deixar-lo. I tanmateix recordo que les pronunciava en un to de convicció absoluta, que almenys prova la importància que als seus ulls tenia l'etapa catalana de la seva vida científica. Reconeguem ara que Alonso no passarà a la història de la filologia hispànica com a catalanista en primer lloc, sinó més que res com a dialectòleg americanista i com a historiador de la fonètica castellana; però també podem dir que la importància dels seus estudis catalans romandrà en el tercer lloc, i no gaire endarrera d'aquells aspectes, en el conjunt de la seva obra.

I, ara, vint-i-cinc anys després, ¿sota quina llum se'ns presenten, als estudiosos del català, aquests seus assaigs catalans? Els articles foren tres: els dos primers publicats el 1926 a la «Revista de Filología Española», amb motiu de l'aparició del llibre de Meyer-Lübke *Das Katalanische*, dedicat el primer essencialment a la refutació de la tesi de Meyer-Lübke del caràcter gallo-romànic preponderant en la nostra llengua, i el segon encaminat a rebatre l'article *Afro-romànic o ibero-romànic?*, on mossèn Griera atribuïa l'allunyament del castellà i el portuguès respecte del català a un corrent lingüístic provinent de l'Àfrica i de la Romània meridional. L'any següent preparava un tercer article, que segons ell ens diu no havia d'ésser l'últim, i podem conjecturar que aquests articles no haurien estat polèmics ja, sinó constructius, com els que anunciava al final del segon, però aleshores l'anada a Buenos Aires el distraigué cap a d'altres dèries, i aquests articles no s'escriviren mai. Disset anys més tard la publicació de la

«Miscel·lània Fabra» a l'Argentina, i els meus precis insistents, li donaren ocasió d'escriure el darrer article, on, prescindint ja dels seus contraopinants, exposa i resumeix la seva visió de la posició del català dins la Romània, ampliant-la fins a convertir-la en un assaig sobre la *Partición de las lenguas románicas de Occidente*.

En conjunt els tres assaigs són una prova excellent del talent i de la cultura científica del seu autor. Seria difícil de trobar en la literatura romanística un estudi com el tercer on l'autor mostri en un grau tan superlatiu un domini tan complet, equilibrat i ponderat, dels recursos de què disposa el lingüista per a classificar correctament un idioma. La seva oposició, per exemple, entre la importància respectiva del caràcter dissident del dialecte de Castella i del francès, és feta amb mà de mestre (en el francès els trets diferencials com ell diu «corren por series enteras de fenómenos»). En tota la trilogia Alonso llueix uns dots admirables de polemista, en claredat de pensament i en habilitat dialèctica. Així arriba al *tour de force* de fer com si apareguessin oposades les tesis de Griera i de Jud (la més alta autoritat en qui aquell podia recolzar, i que en realitat pensava bastant com Griera, pel que fa al fons de la tesi, no quant als mètodes per a demostrar-la); bé és veritat que Griera li facilità la tasca amb la seva inhabilitat d'embolicar el romanès en la qüestió, però també Alonso tingué el mèrit d'aportar a la discussió del problema la separació establerta per Jud entre el llatí francès, renà i britànic, i el llatí mediterrani: ací estava ja el germen de la idea nova introduïda per Alonso en el tercer article, del caràcter aberrant del francès del nord enfront de la resta de les llengües romàniques, en la qual idea tots ens podem posar d'acord. Davant el pensament tèrbol i confús de mossèn Griera, la victòria d'Alonso és doncs total. Enfront de Meyer-Lübke, encara que menys decisius, també s'apunta Alonso èxits notables, gràcies a la seva habilitat de deixar a l'ombra els punts forts de la doctrina del seu contradictor, i d'altra banda posar de relleu la diferent extensió amb què se serveix Meyer-Lübke dels criteris de parentiu segons que afavoreixin o perjudiquin la seva tesi gal·lo-romànica. Però ¿no és això el que hauria fet qualsevol altre lingüista en el cas de Meyer-Lübke, àdhuc el mateix Alonso? No hi fa res: el cas és que aquest amb tanta traça com insistència sap posar-ho de relleu i aprofitar-se'n.

Quant a l'erudició i la ciència d'Alonso en lingüística catalana, això ja és una altra cosa: no podem pas dir que fossin superiors a les de Meyer-Lübke, encara que sovint tinguessin per damunt d'aquest la precisió i la claredat del qui s'ho mira de més a prop i amb ulls més joves. Quina és la documentació catalana d'Alonso? És la que li donen Meyer-Lübke, Menéndez Pidal, i prou: a això solament afegeix fonts de valor tan dubtós com els diccionaris desacreditats de Labèrnia i de Salvat; enlloc no se serveix del *Diccionari Aguiló*, tampoc de la Gramàtica extensa (i quasi històrica) de Fabra (Barcelona 1912) ni dels altres treballs d'aquest mestre, raríssimament es refereix al «Butlletí de Dialectologia Catalana», o al «Bolletí» de mossèn Alcover, mai no hi veiem la cita directa d'un text català literari o documental. Informat per Salvat i Labèrnia no és estrany que per defensar el caràcter primitivament ibero-romànic del català recolzi en fonaments tan dolents com els castellanismes que puñulen en aquests diccionaris: castellanismes notoris com *rostre* o *tronxo*, i àdhuc mots castellans que ni tan sols existeixen en el català real, com *cuna*, *fermós*, *catar*, *afumar*, *venat*, *melacotó*, *granís* o *llucer*.

Però no perdem de vista que Alonso encara no havia arribat als trenta anys, que es tracta d'errors en detalls del lèxic, i que d'ells en part teníem culpa nosaltres mateixos: el *Diccionari* d'Aguiló no passava llavors de la lletra L, i havíem negligit completament la propaganda, tant d'aquest diccionari com d'aquella gramàtica de Fabra (avui encara a penes coneguda entre nosaltres). Malgrat aquests detalls erronis i malgrat que Alonso exagera molt la importància dels nostres caràcters gramaticals ibero-romànics, la seva concepció del català està molt lluny d'ésser fonamentalment errada. Ell s'adona molt bé de l'originalitat de la nostra llengua, i amb raó subratlla que el català té molt que no és ni ibero ni gallo-romànic: «Cataluña», diu, «no recibió todo de la corriente terrestre: también estaba unida al Lacio por los innumerables caminos del mar; i sobre todo pongamos en primer lugar lo propio de Cataluña, lo no recibido». Per damunt de tot Alonso llança un magnífic toc de corneta demostrant que la investigació de la lingüística catalana estava quasi del tot per fer, i traça un esplèndid programa per a la tasca futura: «primordialmente he pretendido convencer al lector de que el problema del galorromanismo o iberorromanismo del catalán nos ofrece un campo de actividades virtualmente vígen... Pero esto» — o sigui la bona investigació — «ya sólo es posible hacer trabajando sobre las mismas lenguas que en los campos y en los documentos se nos brindan. Entonces podremos llegar a saber el contenido científico de las palabras iberorrománico y galorrománico».

Doncs, bé; en el seu tercer article, escrit al cap de disset anys, Alonso arriba a la conclusió a què ens inclinàvem els seus col·legues: és a dir, que el contingut científic d'aquests termes ibero i gallo-romànic, des del punt de vista estricte de la Lingüística, és realment nul. I així si en els dos articles de 1926 els seus col·legues podíem dissentir de la posició d'Alonso en punts importants, la posició que adoptà el 1943 l'ha de compartir tothom. Ibero i gallo-romànic són conceptes històrics que en Lingüística no signifiquen gran cosa, o, més ben dit, res, si deixem de banda la comoditat que per a l'exposició científica tenen de tant en tant aquestes expressions. L'únic real en Lingüística és el que ell en diu la «Romania contínua», en la qual es destaquen absolutament només dues llengües aberrants: el romanès i el francès, però solament el francès del nord, no pas la llengua d'oc. Si de més a més posem a part l'italià, que ocupa una posició diferent pel seu punt de partida inicialment semblant al romanès, tot el que resta: occità, català, portuguès i castellà, amb els seus satèl·lits, forma un *continuum* lingüístic. Confrontat amb el fet innegable i granític de la semblança grandíssima de la llengua d'oc i el català, fet que en els seus primers articles semblava que Alonso escamotegés, o almenys el deixava a l'ombra, ara, el 1948, Alonso ja desapassionat, reconeix que cal acceptar aquest gran fet però, no sense habilitat des del seu punt de vista i amb molta raó en els fets, Alonso replica: «Sí, però el català no s'assembla al francès del nord, al contrari aquest s'aparta de totes les llengües romàniques; hi ha germania íntima del català i la llengua d'oc, però no és tant perquè el català sigui gallo-romànic com perquè la llengua d'oc va amb els seus tres germans de la Península Ibèrica i s'allunya del francès, menys romanitzat i més fidel als hàbits cèltics, i també més germanitzat». I bé, això és l'ou de Colom: és veritat, és evident, i no obstant cap lingüista no ho havia dit i demostrat com ell ho demostra. Afegim-hi els grans de veritat que, a desgrat de tot, resten de les tesis de Meyer-Lübke i mossèn Grierà (la idea

era més de Jud que de Grieria), i tindrem una definició dels fets que tots haurem de subscriure.

Per acabar, recordem que en publicar-se a l'Argentina la «Miscel·lània Fabra», va posar en joc tota la influència de l'Institut de Filologia per facilitar a Buenos Aires aquesta publicació en català. Quan li vaig demanar l'article per a la Miscel·lània va declarar-se molt content, com ell escriu en l'article, de «honrar con un tomo de estudios filológicos al venerable maestro don Pompeu Fabra»; així, en català, va escriure-ho espontàniament en el seu original, com sempre tenia punt a pronunciar catalanament els cognoms argentins d'ascendència catalana. A aquestes minúcies de respecte extern, puc testificar que corresponia tota la seva actitud envers les coses catalanes, en els aspectes més fonamentals.

Molt haurem d'enyorar aquest gran científic i pensador i aquest gran cor d'home.

JOAN COROMINES

JESÚS M. BELLIDO I GOLFERICHS

* 1880 - † 1952

El doctor Jesús M. Bellido i Golferichs morí el 19 de juliol de 1952 a la ciutat de Tolosa de Llenguadoc, on vivia des de l'any 1939. Havia nascut a Barcelona el 22 de novembre de 1880. Era fill de família benestant de la qual havien sortit metges il·lustres. Fou quintaessenciadament barceloní: una intensa inquietud espiritual l'impel·lí a col·laborar a totes les manifestacions de la vida intel·lectual de la Barcelona del seu temps (fundació de l'Associació Wagneriana, Congressos Universitaris Catalans, Congressos de Metges de Llengua Catalana, etc.).

No exercí la Medicina clínicament, però fou un gran treballador del camp de les recerques biològiques i un universitari, en el sentit més complet d'aquest mot. Les adversitats es rabejaren damunt el seu obstinat entusiasme i, així, per a arribar a tenir en propietat una càtedra a la Facultat de Medicina de Barcelona — somni de tota la seva vida — li calgué fer oposicions tres vegades, i sempre victoriosament: el 1914 (Càtedra de Fisiologia de Saragossa), el 1920 (Càtedra de Fisiologia de Granada) i el 1930 (Càtedra de Farmacologia de Barcelona). Fou un dels conferenciants que contribuï a donar relleu a l'Exposició del Llibre Català, organitzada a Madrid pels intel·lectuals castellans el 1930.

Contribuí a la creació de l'Institut Tècnic Eulàlia, dirigí un temps l'Escola de Sords-muts de Villa Joana, i aportà un entusiasta esforç a l'organització de la Universitat Autònoma de Barcelona, des del secretariat de la Facultat de Medicina.

Havia participat activíssimament a les tasques dels Congressos Internacionals de Fisiologia (Viena 1910, Groningen 1913, París 1920, Edimburg 1923, Estocolm 1926, Boston 1929, Roma 1933, Zuric 1938 i Oxford 1947). Fou col·laborador constant d'August Pi i Sunyer, al qual l'uní una franca compenetració espiritual des dels anys escolars fins a la direcció i subdirecció de l'Institut de Fisiologia de Barcelona. Ha deixat treballs de gran importància sobre fisiologia cardíaca, urinària i respiratòria i, sobretot, sabé despertar l'interès

J. M. Miller

per a la recerca fisiològica i farmacològica en gran nombre de joves que avui són gent madura i motiu d'orgull per a la terra que els ha vist néixer. Són particularment notables les recerques de Bellido, amb August Pi i Sunyer (1911), sobre l'activitat de determinades substàncies anabòliques i catabòliques damunt el sistema de conducció de l'excitació cardíaca, en els quals treballs foren emprats per primera vegada entre nosaltres els mètodes electrocardiogràfics a base del galvanòmetre de corda d'Ader. Aquestes investigacions de l'escola fisiològica barcelonina, iniciades per Bellido i Pi i Sunyer, vistes avui, a més de quaranta anys de distància, tenen un relleu molt notable car les veiem constituir una de les bases experimentals d'aquesta complexa i transcendental especialitat mèdica que és l'electrocardiologia. Teófilo Hernando i Gregorio Marañón recolliren (1916) aquests treballs en forma monogràfica, en el capítol de llur *Manual de Medicina Interna*, dedicat a l'exploració de les afeccions cardíagues.

Deixeble fervent de Ramon Turró, molts dels treballs de Bellido foren emesos amb el propòsit de contribuir a l'aportació d'un substratum experimental a la doctrina dels reflexos tròfics, formulada per l'autor dels *Orígens del Coneixement*. Dintre aquest ordre de coses cal que posem en primer pla les investigacions de Bellido sobre la sensibilitat de l'aparell respiratori a les variacions de la composició química de l'aire respirat, i que subratllem la sagacitat d'observació de l'il·lustre traspassat en l'estudi de les modificacions que el psiquisme pot determinar, en forma d'excitació o d'inhibició, damunt el fisiologisme de l'organisme humà.

Són particularment notables els treballs de Bellido sobre la inervació renal, en els quals, ultra demostrar que la deneivació total del ronyó impossibilita la concentració de l'orina, descobreix l'existència d'un reflex vésico-renal i marca les vies seguides per aquest reflex que té per centre el gangli mesentèric inferior (1915-1921).

En els darrers anys de la seva actuació d'investigador, ja convertit en realitat esponsorosa aquell Institut de Fisiologia que tant havien desitjat Pi i Sunyer i ell mateix, Bellido féu notables aportacions a l'estudi del metabolisme intermediari dels glúcids i a la farmacodinàmia de substàncies diverses i, sobretot, a la de la insulina.

Vivament interessat per les modalitats de l'hormonologia, en plena estructuració, Bellido s'endinsà en l'estudi dels factors hipofisari, tiroïdal i gonadal i seguí, amb indeclinable assiduitat, els alts i baixos de la bibliografia consagrada a aquests temes. Exemples fefaents d'aquest interès són la seva magnífica tesi d'entrada a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona (1925) i la cordial resposta que féu a la meua (1933), com a padrí del meu ingrés a la mateixa entitat.

Esperit sempre jove, Bellido, en aquesta darrera efemèride, exaltà la força de l'abrandament de les generacions noves, però aconsellà, de passada, la pertinència d'agermanar, a benefici de la Ciència, el sentit iconoclasta i la ponderació acadèmica: «En el combat constant per a la salut del poble cal que lluitem individualment, però convé no negligir la conveniència de fer-ho, també, com a membres dels organismes als quals els nostres mèrits i serveis anteriors ens portin», digué amb enèrgica convicció.

Traductor de moltes obres bàsiques de Medicina, ha demostrat en totes elles, i, sobretot, en el *Tractament de la Diabetis Sacarina* de Joslin (en col·laboració amb Carrasco i Formiguera) i en la famosa *Fisiologia Humana* de Gley, que la tasca de traduir no és funció purament mecànica, sinó que pot constituir un treball de valorització i de difusió d'idees personals i alienes, si hom aprofita la fama de l'autor traduït, per a fer passar *addendes* o *peus de plana* escaients.

Pobre Bellido! Com el famós personatge voltairià, ha mort víctima de la sarcàstica adversitat que tota la vida es complagué a dur la contrària al seu optimisme. Idolatrant la seva Barcelona, ha hagut de morir en terra estrangera. Pairalista en grau superlatiu, ha vist desfer-se-li la família lluny de la llar. Religios practicant, sabé donar proves de la seva capacitat de sacrifici a benefici dels seus sentiments ortodoxos. Diverses vegades havia pensat l'INSTITUT d'incorporar-lo al cenacle dels seus membres numeraris, però el mal fat tampoc no es dignà voler-ho.

LEANDRE CERVERA

LUDWIG KLAIBER

* 1896 - † 1952

L'atenció als temes d'estudi catalans és esdevinguda de temps tradicional a la Universitat de Friburg de Brisgòvia. La llavor que hi anà sembrant el gran historiador Heinrich Finke, professor durant llargs anys de la seva Facultat de Filosofia i membre corresponent del nostre INSTITUT, llevà una doble collita: d'una banda, les seves obres, entre les quals cal només recordar els *Acta aragonsensia*; de l'altra, els seus deixebles, amb alguns noms també aureolats, avui, com el del mestre, de prestigi. Johannes Vincke, Carl A. Willemsen, Ludwig Klüpfel, Karl Schwafz, Hans E. Rohde, etc., traspassats ja alguns d'ells. I, a llur costat, el de Ludwig Klaiber, el darrer director de la Biblioteca Universitària friburguesa.

Klaiber havia nascut a Hechingen (Hohenzollern), el 17 de gener de 1896. Després dels cursos de batxillerat a la seva ciutat natal i a Friburg, d'alguns anys d'apfementatge de llibreter a la casa Herder i del parèntesi del servei militar (1915-17) durant la primera guerra mundial, estudià Història i Llengües modernes a la Universitat de Friburg, on es doctorà el 1922 amb una tesi *Zur Wirtschaftspolitik oberschwäbischer Reichsstädte im ausgehenden Mittelalter*, redactada sota el guiatge del professor Georg von Below i publicada després com a annex del «Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte», de Stuttgart.

Tot i no abandonar mai els estudis d'història germànica, com ho certifiquen la seva contribució a la miscel·lània en memòria del seu mestre von Below — *Neues zum «Königslager»*, «Aus Politik und Geschichte: Gedächtnisschrift für Georg von Below» (Berlín 1928) — i el seu darrer treball publicat — *Zur Baugeschichte der Zollerburg: Die Beschreibung Gottschalks aus dem Jahre 1810 und die Randbemerkungen Gustav von Franks*, «Hohenzollern», XI (1951) —, Klaiber encaminà ben tost la seva activitat cap a una altra direcció.

El mateix any de la seva promoció doctoral empenqué els estudis i pràcti-

ques de bibliotecari, i el 1927 s'examinà a Munic d'aquestes disciplines. La Biblioteca Universitària de Friburg, on havia rebut la seva formació tècnica, el tingué com a fidel servidor fins a la seva mort, esdevinguda el 25 d'abril de 1952 després d'una breu malaltia.

Klaiber donà els seus primers passos en els estudis hispànics impulsat per Finke. Ja en els seus temps de llibreter havia après la llengua castellana i no li fou difícil, doncs, d'especialitzar les seves investigacions professionals vers els temes espanyols. Al costat dels seus treballs bibliogràfics (bibliografia de Georg von Below; llista de revistes d'Història Natural, Matemàtiques i Medicina de la Universitat i dels Instituts de Friburg), de tècnica bibliotecària (la unitat de les biblioteques universitàries; les biblioteques universitàries i els metges; el sistema de referències), d'història de la impremta i del comerç de llibres a Friburg (assenyaladament *Buchdruck und Buchhandel in Freiburg i Br.: Ein geschichtlicher Überblick*, Freiburg 1949) i de bibliologia francesa (les biblioteques franceses en la Revolució; Leopold Delisle i la reforma de la Bibliothèque Nationale; les biblioteques franceses des del Renaixement fins als temps actuals — obra pòstuma, aquesta darrera, que apareixerà dins la segona edició del *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*—), trobem una bona sèrie de títols referents a biblioteques o col·leccions espanyoles, com els dedicats a la biblioteca de Velázquez, a la col·lecció d'antics impresos espanyols d'Adolf Schäffer, a la biblioteca de l'Escorial, a la col·lecció de manuscrits i d'antics impresos espanyols i portuguesos de la Biblioteca Universitària de Friburg i a l'estat de les biblioteques espanyoles entre els anys 1927 i 1933, i, amb projecció literària, un estudi sobre Don Juan Manuel i una edició de la versió alemanya deguda a Joseph von Eichendorff d'*El conde Lucanor*.

Com la major part dels estudiosos del seu país, però, Klaiber no circumscriu al castellà el seu interès hispanístic, i així el veiem de bona hora prendre contacte amb la màxima figura de les lletres catalanes, tan lligada de sempre a l'erudició alemanya. L'any 1934, al costat dels estudiosos nacionals i estrangers que s'aplegaven entorn dels caputxins catalans per commemorar el setè centenari de la naixença de Ramon Lull, ens dóna notícia i una breu anàlisi de les diverses versions del *Libre d'Amic e Amat* (*Neuere Übersetzungen des «Buches vom Liebenden und vom Geliebten»*, «Estudis Franciscans», XLVI, 1934 = «Miscel·lània Lulliana», Barcelona 1935). Poc després, esbossa un examen crític de les obres alemanyes sobre el Doctor Il·luminat, des dels comentaris de Nicolau de Cusa (segle xv) i d'Agrippa von Nettesheim (segle xvi) fins als treballs moderns d'A. Gotttron, B. Altaner, E. Wohlhaupter i altres, passant per la importantíssima edició maguntina i sense oblidar les desviacions dels pseudo-lullistes (*Ramon Lull und Deutschland*, «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», V, 1935, dins les «Spanische Forschungen der Görresgesellschaft»). L'activitat lulliana de Klaiber queda coronada amb la seva excellent versió a l'alemany del *Libre d'Amic e Amat* (*Das Buch vom Liebenden und Geliebten*), apareguda de primer damunt les pàgines de la revista «Wissenschaft und Weisheit» (V, 1938, i VII, 1940) i reproduïda el 1948 dins la col·lecció «Kleine Bücher christlicher Weisheit aus zwei Jahrtausend» de l'editorial suïssa Otto Walter, d'Olten. El trasllat de les sublims metàfores del Foll d'Amor era fet amb una gran simpatia i l'erudit de Friburg procurava de mantenir fins on li era possible les singularitats estilístiques del nostre autor, violentant i tot,

més d'un cop, la rigidesa gramatical de la llengua alemanya, per tal de conservar la qualitat poètica de l'obra. El traductor tenia plena consciència de les dificultats de la seva empresa, i n'havia sabut precisar l'abundor i les característiques: «Die Übersetzung in die deutsche Sprache hat naturgemäss mit denselben oder mit noch grösseren stilistischen Schwierigkeiten hinsichtlich der Originaltreue zu kämpfen wie die englische Sprache, die ja immerhin einen bedeutenden romanischen Wortschatz besitzt. Diese treten zu den anderen Schwierigkeiten, die sich aus den Eigenheiten des Originals ergeben: vielfach dunkler Wortsinn, Worthäufungen, Pleonasmen.» El lector de la versió de Klaiber pot constatar, de tota manera, com en la contesa amb les confessades dificultats la victòria s'havia posat sovint de la part del traductor. El 1950 Klaiber s'ocupa novament de Ramon Llull, ara per darrera vegada, dins la revista «Geist und Leben» de Würzburg (XXIII, 1950: *Der Mystiker Ramon Lull*).

En un altre interessant treball (*Katalonien in der deutschen Wissenschaft*, «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», VI, 1937) el docte bibliotecari posava de relleu les activitats dels catalanòfils alemanys en els diversos camps de les ciències de l'esperit i anotava els estudiosos catalans que havien rebut o completat la seva formació científica en universitats alemanyes: després de passar ràpida revista als contactes germano-catalans d'abans del 1850, hi ressenya i comenta els treballs de tema català — amb un apartat dedicat a les Balears — de filòlegs, historiadors, historiadors del dret i de l'economia, arqueòlegs, historiadors de l'art, historiadors de la música, filòsofs i bibliògrafs alemanys.

En la miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics aplegada per a homenatjar Rubió i Lluch en el seu vuitantenari, Klaiber ens acompanyà amb un article — *Der «Vocabulari català-alemany» von 1502 und seine italienische Vorlage: Eine bibliographische Untersuchung*, «Homenatge a Antoni Rubió i Lluch», III = «Estudis Universitaris Catalans», XXII, 1936 —, on, continuant les investigacions empreses per P. Barnils i R. Grossmann per a determinar l'autor d'aquell diccionari, precisava que no es tractava d'una obra original, sinó d'una traducció d'un diccionari italià-alemany del qual es conserven diverses edicions.

L'interès de Ludwig Klaiber envers la nostra cultura es manifestà no solament en les seves obres bibliogràfiques i històrico-literàries, sinó també d'una manera viva, personal, en el seu afecte als nostres estudiosos, vistent sobretot en mossèn Salvador Galmés, a qui dedicà, «in Verehrung und Freundschaft», la seva versió del *Libre d'Amic e Amat*. Sota la volguda reserva i l'aparent fredor de l'erudit alemany covava un escalf cordial per a totes les persones lligades d'una manera o altra amb la cultura catalana; la primavera de 1935 em fou donat de constatar-ho, en ocasió de la meua visita a Friburg, on s'havia aplegat aleshores un notable nucli d'hispanistes amb els catalanòfils Heinrich Kuen, Johannes Vincke i el mateix Klaiber al cap.

La seva activitat com a hispanista dugué Klaiber a visitar dues vegades la nostra Península: el 1932 estigué a Barcelona i a Mallorca aplegant materials per al seus estudis lullians; el 1951, just un any abans de la seva mort, tornà de nou a casa nostra, on donà conferències sobre la influència de Ramon Llull a Alemanya i sobre l'estat de les biblioteques alemanyes després de la guerra i on pogué reprendre contacte amb les principals institucions

dedicades als estudis que ell conreava : l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, la Biblioteca Balmes, l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i la Maioricensis Schola Lullistica. Aquestes dues últimes l'havien honorat amb el nomenament de membre corresponent, la primera, el 1951, i de magister, la segona, al mateix moment de la seva fundació, l'any 1935.

Cal recordar, encara, que fou a iniciativa de l'enyorat amic que hom creà a Friburg, l'any 1951, la Heinrich-Finke-Gesellschaft, amb la finalitat de fomentar i d'intensificar les relacions culturals hispano-germàniques.

Ludwig Klaiber ha deixat un bon record entre nosaltres.

R. ARAMON I SERRA

LLUÍS SERRAHIMA I CAMÍN

* 1870 - † 1952

El primer de maig de 1952 morí a Barcelona l'advocat barceloní Lluís Serrahima i Camín, després d'haver exercit la carrera, sempre a la ciutat, més de seixanta anys.

Pere Joan Fontanella, el jurisconsult olotí, al seu temps invocat pels capdavanters d'Europa a causa de la gran estima en què tenien els seus judicis, en un incís del seu estudi sobre els Pactes Nupcials, plany els juristes castellans perquè són *subditis litteris*, esclaus de les fórmules escrites ; Lluís Serrahima tenia de les Lleis i del Dret el mateix concepte que aquesta apreciació posa en evidència.

Per a ell, com per a Fontanella i els qui escriviren íntegrament segons el concepte català del Dret, la missió d'aquest — i la de l'advocat en aplicar-lo en les contencions entre parts — no és d'imposar una solució determinada, sinó sostenir la que demana la *convenientia rerum*, la natura del fet discutit, mostrada per les circumstàncies en què es realitzà.

En la jerarquia dels elements rectors de la vida jurídica, partia de l'ordre natural d'anteposar el que demana el sentit moral a la fórmula material escrita. Per aquest motiu li era reconeguda la categoria d'home de consell i de consulta en tan alt grau, que ha estat l'advocat modern que ha deixat escrits el major nombre de Dictàmens i de Laudes, que es compten per centenars, la major part de vegades com a tercer designat pels dos o més contendents alhora.

Fou realment l'advocat modèlic segons la manera nostrada, i hi estava tan identificat, que aquesta qualitat li apareixia espontàniament en dites i fets. Un dia que jo anava a passar la porta del seu despatx, em demanà que no hi entrés sinó després de donar-li l'enhorabona, i en havent-ho fet, li vaig preguntar per què, i em va respondre perquè feia sis mesos que no havia hagut de posar cap firma de tramitació judicial.

El seu pare, Maurici Serrahima i Palà, havia aconseguit una alta anomenada entre els advocats de la generació anterior, i redactava les que en la nomenclatura actual s'anomenen demandes, i abans *clams*, fins que pertocava completar-les amb algun fonament legal ; en arribar en aquest punt, cridava el seu primer passant, i li encarregava que hi afegís els que li semblés escaients ; el seu fill Lluís seguia el mateix procediment, prou eloqüent perquè calgui dir

la importància, avui excessivament negligida, que donava també al fet, és a dir, a la vida, sobre els legalismes.

Home de casa seva, de profunda i quieta religiositat i de total absència d'exhibicionisme, morí pare d'una nombrosa fillada, entre la qual el fill advocat perpetua el sentit jurídic esdevingut pairal en la dinastia que ja formen avi, fill i nét, i aconseguí un honor que no s'assoleix mai; sense haver pogut ésser elegit oficialment Degà, no per altra raó que la d'impedir-ho el mecanisme reglamentari del ritme electoral vigent, el Col·legi d'Advocats l'en considerava com si ho hagués estat.

No volgué ésser mai altra cosa que advocat, però no pogué eludir càrrecs de tanta confiança com el de membre de l'actual Comissió compiladora del Dret civil català, president de la Secció de Dret del Congrés Jurídic de Barcelona de 1936, administrador del benemèrit Mont de Pietat de la Mare de Déu de l'Esperança, fins que es va fusionar amb la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, president del Consell d'administració d'aquesta entitat, membre de la Junta Directiva de l'Orfeó Català, i, durant divuit anys, president del Cercle Artístic de Sant Lluc, nat sota el mestratge del bisbe Torras i Bages.

En Lluís Serrahima formà part, algunes vegades, del jurat del Premi Duran i Bas de l'INSTITUT.

Descansi en pau.

F. MASPONS I ANGLASELL

SIR HENRY THOMAS

* 1878 - † 1952

Sir Henry Thomas, la pèrdua del qual serà planguda durant llarg temps, deixa un buit difícil d'omplir en el primer rengle dels hispanistes anglesos. No sols era un *scholar* i un erudit, sinó un *gentleman*, un gentil home en el pur sentit del mot i un lleial amic dels seus amics.

Pogué estendre's a pleret pel seu camp de treball preferit, la bibliografia, gràcies al seu càrrec a la immensa biblioteca del Museu Britànic. Nomenat conservador segon (*Deputy Keeper*) del Departament de Llibres Impresos el 1923, càrrec que exercí durant vint anys, havia arribat al lloc més alt (*Principal Keeper*) abans d'ésser jubilat el 1947.

El seu interès pels estudis de literatura hispànica fou atret de bona hora pels *romances* (*Dos romances anónimos del siglo XVI*, Madrid 1917). El seu cabdal estudi *Spanish and Portuguese Romances of Chivalry* li valgué el Premi Bonsoms de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1921). Això el portà a fer amistat amb els nostres historiadors i erudits durant les seves visites a Barcelona, especialment amb els bibliòfils Pau Font de Rubinat i Eduard Toda; sovint gaudí de l'hospitalitat d'aquest a Escornalbou. Fou En Toda qui féu la primera traducció catalana de *Monster and Miracle*, un encisador estudi del doctor Thomas sobre una llegenda del camí de San Jaume de Galícia — camí que ell havia fet a peu com els pelegrins medievals —, revisada i impresa posteriorment a Londres el 1943.

En els seus darrers anys volgué expressament fer un viatge a Catalunya per a acomiadar-se dels seus amics abans de la inevitable separació.

Mostra de la seva tasca bibliogràfica són els catàlegs d'incunables i edicions del segle XVI guardats al Museu Britànic, de llibres espanyols (1921), francesos (1924), portuguesos (1940), hispanoamericans (1941), i d'antics *romances* (1927), així com els estudis sobre tipografia (*Spanish 16th Century Printing*, 1926) i relligats (*Early Spanish Book Binding*, 1939). La Bibliographical Society de Londres bé podia enorgullir-se de tenir-lo per president.

La seva amistat amb el doctor Armando Z. Cortesão, l'illustre historiador dels descobridors portuguesos, exiliat a Londres, el portà a collabarar amb ell, de la qual collabració foren fruits *The Discovery of Abyssinia by the Portuguese in 1520* (Londres 1938) i *Carta das novas do descobrimento do Preste João* (Lisboa 1938).

Possedor d'una valuosa collecció de gairebé totes les traduccions espanyoles i catalanes de Shakespeare, havia ja escrit el 1922 el seu estudi *Shakespeare and Spain*. Aquest fou encara el tema d'un dels seus darrers actes públics, la conferència a la British Academy el 1949.

Elegit president de l'Anglo-Spanish Society de Londres el 1931, poc després de proclamada la Segona República, continuà ocupant aquest càrrec fins a l'any 1947, gràcies a la seva amistat amb el duc d'Alba.

Malgrat la mala salut i la feblesa dels seus darrers anys, dedicà aquests a editar o reeditar traduccions seves a l'anglès, tals com *Sulpizio's Doctrina Mensae* (amb traducció anglesa, 1949), *La Estrella de Sevilla* (traducció en vers, primera edició 1935, segona edició 1950), *Los Amantes de Teruel* (primera edició 1938, segona edició 1950).

Tan inestroncable fou la seva activitat com indomtable la seva energia. Tot i que anava perdent la vista, sempre refusà que ningú l'acompanyés durant aquelles fosques nits del *black out* londinenc. Dos cops caigué i es féu mal a la cama, però això no li féu pas canviar de resolució.

El doctor Thomas, com a home i com a recercador, ens ha deixat a tots un exemple.

Vale, amice,

JOSEP M. BATISTA I ROCA

JOAN PLANELLA I GUILLÉ

* 1890 - † 1952

Joan Planella i Guillé, mort repentinament pel maig de 1952, havia nascut a Barcelona en començar la darrera desena del segle passat. Cursà la llicenciatura de Filosofia a la Facultat de Filosofia i Lletres de la nostra Universitat i prosseguí encara els seus estudis fins a doctorar-se a Madrid amb una tesi sobre el raonament inductiu.

Exercí la docència, a títol auxiliar, a la Universitat i a l'Institut de Segon Ensenyament. El 1932 ingressà, mitjançant oposició, en el professorat oficial d'ensenyança mitjana, i exercí successivament la càtedra de Filosofia en els Instituts de Reus, Zamora, «Menéndez y Pelayo» i «Montserrat» de Barcelona i, darrerament, en el «Jaume Balmes».

A més de llibres de text per a iniciació a la filosofia en el batxillerat, publicà algunes obres d'investigació. La lògica, la història de la filosofia, i últimament

l'estètica, foren les matèries de la seva predilecció. A la primera pertany la seva tesi doctoral, ja mencionada; i a la història, els seus *Estudios sobre Platón y Aristóteles*. Publicà, així mateix, una edició de l'opuscle *De ente et essentia* de sant Tomàs d'Aquí, amb versió castellana, introducció i notes. Afeccionat a la pintura, fins al punt d'haver exposat públicament els seus quadres més d'una vegada, s'interessà en el coneixement dels fenòmens estètics i especulà sobre *La creación artística*.

El mestratge de Serra i Hünter fou decisiu en l'orientació filosòfica de Joan Planella, el qual professà un neo-idealisme espiritualista de sentit francament cristià, reforçat darrerament en la meditació dels grans clàssics de la filosofia i en la lectura directa dels pensadors francesos contemporanis de tendència idealista.

Descansi en pau l'enyorat amic.

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

LLUÍS CAMÓS I CABRUJA

* 1892 - † 1952

Lluís Camós i Cabruja nasqué a Palamós el 17 d'abril de 1892. Cursà el batxillerat a Girona, la llicenciatura en Lletres a Barcelona i el doctorat a Madrid. Al mateix temps seguí estudis musicals amb els mestres Granados i Pedrell, i encara li quedà lleure per a dedicar-se al dibuix i a la pintura.

L'any 1918 ingressà a l'Arxiu Municipal de Barcelona i el 1922 fou nomenat conservador de l'Arxiu Històric de la Ciutat, creat feia poc, on treballà incansablement fins a la seva jubilació, mesos abans del seu traspàs.

L'activitat historiogràfica d'En Camós es repartí principalment entre les tres localitats que pogué conèixer millor: Palamós, Girona i Barcelona.

Les nombroses publicacions relatives a Palamós, filles de pacients estudis que només pogueren ésser redactats prèvia l'ordenació de copiosos documents dispersos, començaren amb articles periodístics — a «La Veu de Catalunya», «Marinada», «Radio Barcelona», «Terra Nostra», fins i tot als programes de Festa Major —, avui de consulta indispensable per a la història d'aquella vila. El 1948 apareixia als «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» un treball sobre *Los Pallarés en la historia de Palamós*. El nostre INSTITUT li havia concedit, l'any 1935, un premi pel seu *Catàleg dels documents en pergamí de l'Arxiu Municipal i del de la Comunitat de Preveres de la vila de Palamós*, que roman encara inèdit.

La ciutat de Girona deu també a l'amic mort alguns estudis de gran interès, com *La Força Vella de Girona en 1462-63, segons un manuscrit de l'època*, publicat al «Butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona» el 1936.

Però el tema més constant en les investigacions d'En Camós fou la història particular de Barcelona, a la qual serví des de diverses revistes i publicacions periòdiques i des de la Radio Barcelona, al portaveu de la qual aparegueren també bon nombre de treballs seus. En crear l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, l'any 1944, el butlletí setmanal radiat per a la divulgació de la història de la ciutat, l'erudit arxiver en fou un dels més assidus i valuosos col·laboradors; en els vuit volums de «Barcelona Divulgación His-

tórica», on eren recollits els textos radiats, n'hi ha en abundància d'En Camós, sempre de tema inèdit i redactats damunt una ferma base documental. Dins la biblioteca «Barcelona y su Historia» publicà un *Retablo de la Barcelona pretérita* (1943). Aquesta tasca divulgadora de la història fou potser la seva activitat preferida, en la qual posà tot el seu entusiasme, la seva laboriositat exemplar i la seva constància, que mantingué fins on la seva feble salut li permeté.

I no podem oblidar, encara, tot el treball que En Camós enterrà a l'Arxiu Històric de la Ciutat, com la formació de la nòmina dels càrrecs i oficis de la ciutat des de l'any 1390 fins a finals del segle xv, l'ordenació i catalogació de les sèries de processos i d'ordinacions originals, la formació d'un índex onomàstic i topogràfic dels Llibres d'Antiguitats de la Catedral de Barcelona, la seriació de notícies referents als consolsats d'Ultramar durant els segles xiii-xvii, la preparació de publicació de la Rúbrica d'Ordinacions de l'Arxiu, l'ordenació dels llibres de la Taula de Canvi i dels d'alguns gremis i confraries dipositats a l'Arxiu, i moltes d'altres empreses.

Per encàrrec del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de l'Institut, En Camós portà a cap, també, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, una investigació sobre castells i viles fortificades medievals, i, més tard, una altra sobre la construcció de la Casa de l'Art Major de la Seda.

Lluís Camós i Cabruja fou un bon arxiver, un bon historiador i, per damunt de tot, un home essencialment, profundament bo. El seu treball era sempre fet amb cura, minucios, ordenat. L'Arxiu Històric de la Ciutat li deu molt.

L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'havia elegit membre numerari, però no arribà a prendre possessió, tot i tenir escrit de temps el discurs d'ingrés (el qual ha estat publicat en el Butlletí de l'Acadèmia, vol. XXV, fasc. 1). En Camós moria a Barcelona el 22 de novembre de 1952.

A. DURAN I SANPERE

ADALBERT HÄMEL

* 1885 - † 1952

Amb la mort d'Adalbert Hämel l'hispanisme alemany ha sofert una gran pèrdua.

Aquest eminent estudiós havia nascut el 28 d'octubre de 1885 a Straubing (Baviera). Després de cursar Teologia durant uns pocs semestres a la Philosophisch-Theologische Hochschule d'Eichstätt, Hämel passà, fortament atret vers altres disciplines que el desviaren d'aquella primera vocació, a la Universitat d'Erlangen, en la qual inicià el seu aprenentatge de Filologia Moderna, i continuà aquests estudis a Würzburg, on féu l'examen d'Estat i, més tard, es doctorà, amb una tesi, redactada sota la direcció de Karl Vossler, sobre el Cid en el drama espanyol dels segles xvi i xvii.

Finida la seva formació universitària, Hämel ingressà com a professor en l'ensenyament secundari i explicà als gimnasys de Bayreuth, Forchheim, Kitzingen i Würzburg, successivament. A desgrat del temps escàs que les seves obligacions docents li deixaven lliure, prosseguí, amb una gran força de volun-

tat, el treball científic, i pogué habilitar-se, l'any 1921, a Würzburg, per a la docència universitària en Filologia Romànica. Dos anys més tard era designat professor a la mateixa universitat i el 1929 hi assolí l'ordinariat.

Fins al 1945, Hämel oferí a dolls la seva sòlida ciència i la seva immensa simpatia als estudiants de llengües i literatures romàniques de Würzburg. La vintena d'anys que l'illustre mestre explicà en aquesta universitat hi serà sempre recordada com una de les èpoques més brillants i més florents en els estudis de romanística. Durant el darrer lustre de la seva estada a Würzburg, Hämel ocupà el Deganat de la Facultat de Filosofia.

Els cruels bombardeigs a què l'aviació nord-americana sotmeté, a finals de la guerra, la ciutat de Würzburg, causaren la destrucció de la seva universitat i privaren el professor Hämel, com tants d'altres ciutadans pacífics, de la seva llar. La natural crisi que això havia de produir en un home de l'afinada sensibilitat del professor bavarès fou a poc a poc superada.

Els anys 1948 i 1949, Hämel els passà a Regensburg com a professor de la Philosophisch-Theologische Hochschule. El 1949, la Universitat d'Erlangen, la mateixa on havia començat els seus estudis de Filologia, el cridà als seus rengles, i Hämel hi estructurà de nou la seva vida acadèmica i científica. Al cap de tres anys, el dia 11 de desembre de 1952, un mes després d'haver llegit el seu discurs rectoral — els seus companys l'havien elegit Rector Magnífic per al curs 1952-53 —, un atac de cor el colpia mortalment.

Adalbert Hämel ha estat un dels primers filòlegs alemanys que s'han especialitzat en estudis hispànics. Sense deixar mai totalment de banda la literatura francesa moderna ni els temes de romanística general — cal només recordar els seus articles dedicats a Marot, Montaigne, Rousseau, Delavigne i Mérimée i als fonaments i significació de les cultures romàniques, per exemple —, el veiem interessant-se de bona hora pel teatre clàssic espanyol (com en la seva ja esmentada tesi doctoral i en els treballs dedicats, entre altres, a Juan de la Cueva i sobretot a Lope de Vega); o bé establint edicions crítiques (*Quixot*) o escolars (*Guerra de Granada*, de D. Hurtado de Mendoza; *Los milagros de nuestra Señora*, de Berceo) de textos castellans; o bé, encara, inventariant i comentant les publicacions alemanyes o espanyoles sobre literatura castellana (*Spanische Literatur bis zum Ausgang des 17. Jahrhundert im Lichte deutscher Forschung: Ein Rückblick und Ausblick*, «Germanisch-Romanische Monatsschrift», XVI, 1928; *Hispanische Studien in Spanien: 1939-1949*, «Germanisch-Romanische Monatsschrift», XXXII, 1951); o bé, en fi, resumint, per a ús dels seus deixebles, l'estat dels coneixements sobre la literatura espanyola i aplegant textos de lectura (*Spanisches Lehr- und Übungsbuch für höhere Lehranstalten sowie zum Selbstunterricht*, en col·laboració amb H. Böhm i K. Botzenmayer, Leipzig 1927; l'esquema de *Spanische Literaturgeschichte* dins el manual *Spanien*, Berlin 1927; *Lesebuch der spanischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts*, Halle 1928; *Wesen und Werden der spanischen Literatur*, dins el *Handbuch der Spanienkunde* redactat per diversos especialistes, Frankfurt 1932). Hämel intervingué en la nova edició de la *Geschichte des neueren Dramas* de W. Creizenach, que en part reféu i completà, i tingué cura de la publicació de la traducció alemanya d'E. Vischer de la Literatura espanyola de J. Fitzmaurice-Kelly. Publicà, també, abundants recensions d'obres de tema hispànic dins les principals revistes filològiques.

Els treballs, però, en què Hämel ha mostrat amb un major relleu la seva vigorosa personalitat d'estudiós són els dedicats a l'examen dels problemes que plantegen la *Historia Karoli Magni et Rotholandi* del Pseudo-Turpí i el *Liber Sancti Jacobi*, així com els poemes èpics francesos i espanyols relacionats amb Rotlan i amb el pelegrinatge a Sant Jaume de Galícia. Recordem, entre els més importants: *Eine neue Pseudo-Turpin-Hypothese*, «Philologisch-Philosophische Studien: Festschrift für Eduard Wechssler», Jena-Leipzig 1929; *Aus dem «Liber Sancti Jacobi» des Kapitelarchivs von Santiago de Compostela*, «Revue Hispanique», LXXXI, 1933; *Hieronymus Münzer und der Pseudo-Turpin*, «Zeitschrift für Romanische Philologie», LIV, 1934; *Arnaldus de Monte und der «Liber S. Jacobi»*, «Homenatge a Antoni Rubió i Lluch», I = «Estudis Universitaris Catalans», XXI, 1936; *Aus der Geschichte der Pseudo-Turpin-Forschung*, «Romanische Forschungen», LVII, 1943; *Überlieferung und Bedeutung des Liber Sancti Jacobi und des Pseudo-Turpin*, «Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften», 1950; *Die Rolandlegende des Pseudo-Turpin*, «Estudios Hispánicos: Homenaje a A. M. Huntington», 1952.¹

Hämel s'ocupà, en tots ells, de les diverses versions de la *Historia Karoli Magni* i intentà de fixar llur filiació i explicar els problemes de transmissió dels manuscrits que la contenen, empresa àrdua i plena de dificultats en la qual aconseguí d'establir un principi de claredat. Discutí, així mateix, els fonaments per a una edició crítica del Pseudo-Turpí, que havia preparat a poc a poc, però que la mort ha vingut a afollar abans que fos definitivament a punt per a la impremta.

No podem deixar d'esmentar, ací, en relació amb aquest tema, la col·lecció de «Pseudo-Turpin-Studien» que aparegueren sota la seva direcció.

L'any 1944, l'Acadèmia Bavaresa de Ciències el cridà a formar part de la seva secció Filosòfico-Històrica. Hämel pertanyia, també, com a membre corresponent, a diverses altres acadèmies alemanyes i estrangeres.

En complir l'il·lustre filòleg els seixanta-cinc anys, un grup d'amics i companys el felicitaren amb una miscel·lània, en manuscrit, de treballs lingüístics i literaris. Aquests estudis han estat recentment editats pel Seminari Romànic d'Erlangen com a «Gedächtnisschrift für Adalbert Hämel». Al davant d'ells és publicat el seu important discurs rectoral llegit en la Festa de la Universitat d'Erlangen del 4 de novembre de 1952, el qual versà sobre *Die romanischen Literaturen und der europäische Gemeinschaftsgedanke*.

La dedicació de Hämel a temes hispànics el dugué més d'un cop a visitar la Península Ibèrica. A Barcelona havia treballat a la nostra Biblioteca i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Ultra la seva participació a la miscel·lània Rubió i Lluch, a què ja ha estat feta referència, havia iniciat darrerament la seva col·laboració als nostres «Estudis Romànics» amb una crítica, plena d'erudició i de valentia al mateix temps, de l'accidentada — i incorrecta — edició del còdex Calixtí del *Liber Sancti Jacobi* a cura de W. M. Whitehill i G. Prados.

L'estiu del 1950, en ocasió d'una conferència meua a la Universitat d'Erlangen, vaig tenir el goig de reveure el bon amic, que em manifestà el seu desig de tornar a Catalunya. Es proposava de fer-ho la primavera del 1953, aprofitant la celebració del Congrés de Lingüística Romànica a Barcelona. No

1. Una bibliografia completa d'Adalbert Hämel ha estat anunciada per al vol. V del «Romanistisches Jahrbuch».

pogué ésser així, puix que pocs mesos abans ens deixava per a sempre. El record de la seva gran erudició i del seu alt valor científic, però, perduraran en nosaltres, amb el record, també, de la seva bondat i de la seva simpatia.

R. ARAMON I SERRA

ELVIRA ZIMMER I RODRÍGUEZ

* 1894 - † 1952

Els qui foren lectors de la Biblioteca de Catalunya poc després de la seva inauguració, el 1914, recorden una jove bibliotecària, sempre somrient i amable, de mirada dolça i un poc miop, que parlava el català amb un accent foraster i que féu el servei a les tardes, l'hora de més neguit a la sala de lectura, fins a l'estiu del 1921. Va casar-se el 4 de juny d'aquell any amb el pedagog Eladi Homs i ens deixà amb una recança que tots compartírem.

Pertanyia al primer equip encarregat de l'organització de la Biblioteca. L'Escola de Bibliotecàries encara no existia i va ésser la mà de la senyora Verdaguer que va triar-la entre les alumnes del seu Institut de Cultura, en ésser consultada per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

El 1912, si no recordo malament, entrà a treballar-hi. Havia nascut a Londres el 25 de maig de 1894. Era filla d'un enginyer alemany. Per part de mare era neta de l'autor dramàtic i polític castellà Tomàs Rodríguez Rubí, romàntic en les lletres, on un temps compartí amb Zorrilla els grans èxits teatrals, i romàntic també en la noble i austera fidelitat amb què serví sempre els seus ideals. Elvira Zimmer es formà en una família bregada i endurida en la lluita per la vida i n'heretà el tremp i el coratge. Mai no li fallaren. Els mostrà a la Biblioteca en els temps heroics que prepararen la seva organització i, després, en la vida privada i familiar, quan les contrarietats i la malaltia acabaren per immobilitzar-la, relativament jove encara, fins a atuir-la el 29 de desembre de 1952.

Sabia l'alemany. A l'Institut de Cultura completà la seva formació en idiomes i perfeccionà pràcticament i gramaticalment el català sota el mestratge d'Emili Vallès. També va fer el Batxillerat.

Aquesta preparació i la que rebé en l'ambient familiar prop de la seva mare, dama molt cultivada i de gran delicadesa, estimularen l'eficàcia de la gran intuïció d'Elvira Zimmer en el seu treball a la Biblioteca. Hi fou un element valuosíssim i d'una activitat alegre i serena que infonia confiança als qui treballàrem amb ella.

Els pocs que ja quedem d'aquella primera època, en servarem sempre un fidel i enyorat record. Descansi en pau.

JORDI RUBIÓ

KARL FAUST SCHMIDT

* 1874 - † 1952

Karl Faust, tot i no essent un botànic en el sentit estricte del mot, esmerçà els trenta anys darrers de la seva vida en la creació del Jardí Botànic Mar-i-Murtra, de Blanes, en el qual arribà a cultivar prop de dues mil cinc-cents

espècies de plantes. Començà adquirint diverses finques immediates fins a fer-ne una sola peça de catorze hectàrees; la part plantada per ell en comprèn tres o quatre. Gran part de les espècies cultivades pertanyen al grup biològic de les suculentas, moltes de les quals arribaren al jardí procedents de llur país originari, sobretot de les Illes Canàries i de l'Àfrica del Sud. Les espècies rupícoles hi són nombroses, fetes en una gran rocalla orientada a migdia, on s'han desenvolupat perfectament.

Des que començà la plantació del jardí, Faust pensava destinar-lo a centre d'aclimatació de plantes exòtiques, principalment de les que, resistint l'eixut, havien de viure a Blanes sense el benefici de cap regada o amb regades eventuais i molt migrades. Aquest jardí havia de convertir-se, doncs, en un centre d'experimentació, amb laboratoris i biblioteca annexos, ofert als estudiosos del nostre país i, sobretot, als dels països del centre i del nord d'Europa, les condicions climàtiques dels quals no permeten el cultiu a l'aire lliure de les plantes de llocs càlids.

Durant la tardor del 1950, quan es pensava en la possibilitat d'incorporar Mar-i-Murtra a l'Ajuntament de Barcelona, un agreujament sobtat de la malaltia que Faust patia des de poc temps abans, precipità els esdeveniments, i Faust atorgà testament i creà un patronat per a regir la Fundació Internacional de Biologia Mediterrània de Blanes. Llegà al Patronat el Jardí Mar-i-Murtra i tots els seus béns per escriptura notarial de 1.er de febrer de 1951.

Sol·licitament atès a la seva residència de Mar-i-Murtra, encara allargà més d'un any, i morí allí mateix el 24 d'abril de 1952. Havia nascut a Frankfurt am Main el 10 de setembre de 1874.

Descansi en pau!

P. FONT I QUER

DOMÈNEC PALET I BARBA

* 1872 - † 1953

Domènec Palet i Barba nasqué a Terrassa el 10 de juny de 1872. Es llicencià en Dret a la Universitat de Barcelona i fou fiscal municipal a la seva ciutat nadiua, on ocupà també diversos càrrecs oficials a l'Ajuntament. Arribà a ésser diputat a les Corts espanyoles. També desenrotllà una gran activitat cultural: fundà, a Terrassa, l'Escola Industrial i, així mateix, el Centre Excursionista. Fou president de la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'INSTITUT.

Bé que advocat de professió, tingué una gran afecció a la Geologia i publicà diverses monografies, referents sobretot a Terrassa i la seva comarca. Conjuntament amb Faura i Sans i Melcior Viñals, és autor d'un *Dictamen* sobre el subministrament d'aigües potables per a la ciutat de Terrassa, molt extens i documentat. Així mateix, estudià la riquesa petrolífera de la Península. De tota la variada producció geològica de Palet i Barba, la que ofereix un valor científic més destacat és, sens dubte, la que fa referència a Tectònica, entre la qual podem citar els treballs sobre Mura i contorns («Arxiu d'Estudis del Centre Excursionista de Terrassa», I-II-III, 1911), sobre Sant Llorenç del Munt («Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa», setembre-octubre 1921),

sobre la serralada del nord de Terrassa i la de l'Interior (comunicacions presentades a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona el 30 de juny de 1910 i el 31 de desembre del mateix any, respectivament) i d'altres. La seva actuació com a rabbòleg resta, naturalment, al marge del terreny científic.

Domènec Palet i Barba dedicà també la seva atenció a l'Arqueologia i contribuï a les excavacions de Can Misset i a les de la basílica de Terrassa.

Aquest bon amic morí a Barcelona el 5 de gener de 1953. Al Cel sia!

JOSEP R. BATALLER

LUIGI SORRENTO

* 1884 - † 1953

Luigi Sorrento nasqué a Licata (Agrigento) l'any 1884. Graduat a Catània, fou després alumne de Pio Rajna a Florència i cercà un complement dels seus estudis a Alemanya, França i Espanya. Després d'ensenyar Filologia romànica a les universitats estatals de Milà i Gènova, on donà lliçons també de francès i espanyol respectivament, obtingué el professorat ordinari de Filologia romànica a la Universitat Catòlica del Sagrat Cor, de Milà, on exercí des del 1924 al 1952, any de la seva mort.

Deixeble de Savj-López i de Rajna a Itàlia, i, després, a l'estranger, de Gröber i de Menéndez Pidal, Luigi Sorrento adquirí els mètodes de treball clàssics de la Filologia romànica, però la seva ment restà sempre oberta a les innovacions en els mètodes d'estudi que aportà el segle xx al camp de la Filologia.

Fou director de la col·lecció «Orbis Romanus» de textos crítics medievals, el *Piano e Programa* de la qual és un interessant assaig metodològic. El seu treball d'investigador és d'una gran amplitud: comprèn des de la crítica de textos fins a la comparatística, passant per les recerques sobre lingüística i dialectologia, els estudis de folklore i els de literatura italiana, francesa i espanyola. Cal remarcar el seu assaig *Il Medio Evo, Il termine e il concetto* (1931), obra d'una gran importància, en la qual exposa el seu concepte històric unitari de l'Edat Mitjana, informador de la seva obra d'investigador i que tanta repercussió ha tingut en els estudis medievals.

El professor italià fou un gran filòleg i aportà al camp de la Lingüística contribucions valuoses, dignament coronades amb la seva recent *Sintassi romanza*, tema del qual ja havia tractat en els seus primers treballs.

Sorrento no havia fet estudis de tema català, però sentia per la nostra terra un gran afecte i sempre, però sobretot els darrers anys de la seva vida, s'interessà per Catalunya. Morí el 9 de març de 1953, quan es preparava per venir a Barcelona amb motiu de la celebració del VII Congrés de Lingüística Romànica. Amb ell ha desaparegut un bon amic nostre i a ell dediquem, amb sentiment, aquest record. Reposi en pau.

Jordi CARBONELL

ENRIC MOLES I ORMELLA

* 1883 - † 1953

El dia 30 de març de 1953 morí a Madrid, a l'edat de seixanta-nou anys, el professor Enric Moles, figura ben destacada en l'estudi de les Ciències químiques.

Aquest eminent professor barceloní va néixer a Gràcia el dia 26 de juliol de 1883. Després de cursar amb gran aprofitament els estudis universitaris, va buscar, per tots els mitjans, de perfeccionar la seva formació i dotes científics amb freqüents i llargues estades a l'estranger, entre les quals sobresortí la temporada que va treballar a Leipzig al costat de l'illustre professor W. Ostwald, gràcies a la pensió obtinguda de la Junta de Ampliación de Estudios de Madrid, que li permeté de guanyar, l'any 1910, el títol de doctor en Ciències Químiques de l'esmentada Universitat. Posteriorment va treballar a Ginebra amb el professor Ph. A. Guye, i l'any 1915 aconseguí el títol de doctor per aquella Universitat.

Barcelona no podia deixar de valorar aquest seu fill predilecte, i l'Ajuntament de la Ciutat va concedir-li l'any 1924 el Premi Pelford. De retorn definitivament al nostre país, li fou concedida l'any 1927 la càtedra de Química inorgànica de la Universitat de Madrid. L'any 1931 fou designat cap de la Secció de Química física de l'Institut Nacional de Física i Química. I l'any 1934 va ésser nomenat acadèmic numerari de l'actual Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales.

L'any 1939 es traslladà a París i continuà els seus treballs d'investigació en la Recherche Scientifique francesa. Aquests treballs foren en part continuats posteriorment a l'Institut Ibys, de Madrid. L'any 1950 donà una memorable conferència a París sobre *La méthode des densités limites pour la détermination des poids moléculaires et atomiques*, que pot considerar-se com un resum gairebé pòstum de la seva tasca personal i de la seva escola.

En intentar valorar la personalitat científica de Moles, cal, abans que tot, remarcar un fet que sembla gairebé paradoxal: era un gran químic inorgànic, especialitzat en les investigacions físiques i molt primordialment en la determinació de les masses atòmiques pel mètode de les densitats límit dels gasos. La seva formació científica i la seva clara intel·ligència li permeteren de reeixir en totes les modalitats a què pot aspirar el millor professor: l'ensenyament i formació de deixebles, la investigació, les publicacions i l'organització.

Els seus deixebles ocupen avui els llocs més destacats en l'ensenyament superior de la Química al nostre país i les seves lliçons de Química són recordades encara com a modèliques. Amb la seva escola va contribuir a fixar definitivament alguns pesos atòmics, com els del carboni, nitrogen i fluor, ja que els seus resultats foren acceptats per la Comissió Internacional.

Les investigacions de Moles en les mesures dels pesos atòmics el feren conèixer i venerar arreu del món i el feren objecte de distincions tan remarcables com el Premi Cannizzaro, de Roma, el de Van't Hoff, d'Amsterdam, i el de Solvay, de Brusselles. Aquests estudis li valgueren molt especialment d'ésser nomenat Secretari de la Comissió de Pesos Atòmics de la Unió Internacional de Química Pura i Aplicada. També fou designat per aquest motiu

membre de les Acadèmies de Buenos Aires, Rosario, Montevideo, Praga, Varsòvia i Lisboa.

Cal remarcar que l'interès teòric del pes atòmic era molt més gran en l'època que Moles va iniciar els seus treballs que actualment, ja que aleshores es desconeixia encara que el pes atòmic que utilitzen els químics depèn de les proporcions en què es troben els diferents isòtops de cada element. Aquesta nova concepció ha desviat tot l'interès que tenia abans el pes atòmic, que podríem dir-ne químic, cap a l'anomenada massa isotòpica que, com és sabut, s'acosta sempre a la unitat i es determina per mitjans físics diferents dels emprats per Moles i la seva escola.

No vol pas dir això que la tasca de Moles fos estèril ni molt menys, puix tant els seus treballs com les seves tècniques per a la determinació de densitat de gasos, de coeficients de compressibilitat, de volumetries rigoroses, d'eliminació d'impureses en els gasos, de dessecació, d'absorció, etc., continuen tenint gran actualitat i utilitat.

Aquestes investigacions i el profund coneixement que tenia de la Química li permeteren de publicar nombrosos llibres i treballs, aquests darrers principalment en els «Anales de la Sociedad Española de Física y Química» i en moltes revistes d'Europa i d'Amèrica. Cal també destacar l'atenció que va dedicar a la història de la Química, principalment dels segles XVIII i XIX, que li permeté de publicar notables estudis sobre Orfila i sobre l'estada de Stahl al nostre país.

El seu esperit organitzador li permeté de col·laborar en l'avenç de l'estudi de les ciències químiques. Impulsà extraordinàriament la marxa de la Sociedad Española de Física y Química i organitzà amb gran èxit des del seu lloc de Secretari General, el IX Congrés Internacional de Química, celebrat a Madrid l'any 1984.

Que en pau reposi aquest ciutadà exemplar que va consagrar la seva vida al triomf de la ciència a casa nostra!

ANTONI ESTEVE I SUBIRANA

B I B L I O T E C A

LLISTA D'INSTITUCIONS I PARTICULARS QUE, EN CONCEPTE DE CANVI O DE DONATIU, HAN TRAMÈS LLIBRES A LA BIBLIOTECA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ANN ARBOR

Michigan Academy of Science, Arts and Letters.
University of Michigan.

BAD GODESBERG

Deutsche Forschungsgemeinschaft.

BARCELONA

Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona : Observatori Fabra.
British Institute.
Institut Français.

BERGEN

Universitet.

BERKELEY

University of California.

BERNA

Schweizerische Entomologische Gesellschaft.
Stadt- und Hochschulbibliothek.

BESANÇON

Université.

BIRMINGHAM

University.

BORDIGHERA

Istituto Internazionale di Studi Liguri.

BOSTON

Museum of Fine Arts.

BRUSSEL-LES

«La Nouvelle Clio».
Société Belge de Géologie, de Paléontologie et d'Hydrologie.
Société des Bollandistes.
Société Entomologique de Belgique.
Société Royale de Botanique de Belgique.
Université libre.

BUENOS AIRES

Asociación Psicoanalítica Argentina.
Ministerio de Industria y Comercio : Dirección de Agronomía.
Museo Argentino de Ciencias Naturales «Bernardino Rivadavia»
e Instituto Nacional de Investigación de las Ciencias Na-
turales.
Sociedad Científica Argentina.

- Universidad de Buenos Aires : Instituto de Investigaciones Históricas.
- EL CAIRE
Institut d'Égypte.
- CARACAS
Ministerio de Educación : Dirección de Cultura y Bellas Artes.
Universidad Central de Venezuela.
- CASTELLÓ DE LA PLANA
Societat Castellonenca de Cultura.
- CATÀNIA
Università degli Studi.
- CHAPEL HILL
Elisha Mitchell Scientific Society.
University of North Carolina.
- CHICAGO
Chicago Natural History Museum.
- CINCINNATI
Lloyd Library and Museum.
- CIUDAD TRUJILLO
Academia Dominicana de la Historia.
Universidad de Santo Domingo.
- COÏMBRA
Museu Zoológico da Universidade.
- COLUMBIA
University of Missouri.
- COPENHAGUEN
«Feln».
Geodaetisk Institut.
Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
Kongelige Nordiske Oldskrift Selskab.
Universitet.
- DUBLÍN
Royal Irish Academy.
- ESTOCOLM
Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.
Högskola.
- FLORÈNCIA
Accademia della Crusca.
- FRANKFURT AM MAIN
Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft.
- GÈNOVA
Istituto di Zoologia dell'Università.
Museo Civico di Storia Naturale «Giacomo Doria».
- GINEBRA
Institució Patxot.

Institut National Genevois.
Société de Physique et d'Histoire Naturelle.

GÖTEBORG

Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle.
Stadsbibliotek.

GÖTTINGEN

Akademie der Wissenschaften.

GRONINGEN

Rijks-Universiteit.

L'HAVANA

Universidad.

HEIDELBERG

Akademie der Wissenschaften.
Ruprecht-Karl-Universität.

HÈLSINKI

Neuphilologischer Verein.
Societas pro Fauna et Flora Fennica.

IGUALADA

Centre d'Estudis Comarcals.

JERUSALEM

Jewish National and University Library.

LA LAGUNA DE TENERIFE

Instituto de Estudios Canarios.
Universidad : Facultad de Filosofía y Letras.

LEIDEN

Rijksmuseum van Natuurlijke Historie.

LINCOLN

University of Nebraska.

LIÓ

Société Lynnéenne.
Université.

LISBOA

Académia Nacional de Belas Artes
Académia Portuguesa da História.
Instituto de Medicina Tropical.
Museu Bocage.
Universidade : Faculdade de Ciências.

LODZ

Muzeum Archeologiczne.

LONDRES

Science Museum Library.
Victoria & Albert Museum.

LOVAINA

Université Catholique.

LUND

Kungl. Humanistika Vetenskapssamfundet.

MADISON

Wisconsin Academy of Sciences, Arts and Letters.

MADRID

Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
Ministerio del Aire : Servicio Meteorológico Nacional.

MAGÚNCIA

Akademie der Wissenschaften und der Literatur.

MANILA

Bureau of Public Libraries.

MENDOZA

Universidad Nacional de Cuyo : Instituto de Lingüística.

MÈXIC

Colegio Nacional.
Patronat de la Cultura Catalana d'Amèrica.

MILÀ

Istituto Lombardo di Scienze e Lettere.
Società Storica Lombarda.
Università Cattolica del Sacro Cuore.
Università degli Studi.

MONTEVIDEO

Consejo Nacional de Enseñanza Primaria y Normal.

MONTPELLIER

Société Languedocienne de Géographie.
Université : Faculté des Lettres.

MUNIC

Bayerische Akademie der Wissenschaften.
Münchner Entomologische Gesellschaft.

NÀPOLS

Academia Pontaniana.
Società Napoletana di Storia Patria.

NEUCHÂTEL

Institut «Adrien Guébbard-Severine».
Université.

NEW HAVEN

Connecticut Academy of Arts and Sciences.
Yale University.

NIÇA

Association des Naturalistes de Nice et des Alpes-Maritimes.

NOVA YORK

American Museum of Natural History.
Columbia University.

OSLO

Norske Videnskaps-Akademi.
Universitet.

PALMA DE MALLORCA

Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear.
Societat Arqueològica Lul·liana.

PARÍS

Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.

Institut Català d'Art i Cultura.
 Institut Universitaire Roumain Charles I'.
 Ministère de l'Éducation National : Comité des Travaux Historiques et Scientifiques.
 Muséum National d'Histoire Naturelle.
 UNESCO.

PAVIA

Università degli Studi.

PORTO

Instituto de Botânica «Dr. Gonçalo Sampaio».
 Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnologia.

PRADA

Abadia de Sant Miquel de Cuixà.

PULLMANN

State College of Washington.

RENNES

Société Géologique et Minéralogique de Bretagne.

RIO DE JANEIRO

Universidade do Brasil.

ROMA

Accademia Nazionale dei Lincei.
 British School at Rome.

SAINT ANDREWS (Escòcia)

University.

SALAMANCA

Universidad.

SANTIAGO DE XILE

Instituto de Biología «Juan Noé».
 Universidad.

SAPPORO (Japó)

Tensor Society.

SARAGOSSA

Academia de Ciencias Exactas, Físico-Químicas y Naturales.
 Centro de Estudios Medioevales de Aragón.
 Institución «Fernando el Católico».
 Instituto Municipal de Higiene.

STANFORD (Califòrnia)

Stanford University.

TARASCÓ

Société Préhistorique de l'Ariège.

TEROL

Instituto de Estudios Turolenses.

TOLOSA DE LLENGUADOC

Academia dels Jocs Florals.
 Escola Occitana.
 Laboratoire Forestier.
 Institut d'Estudis Occitans.
 Université.

TORÍ

Associazione per i Rapporti Culturali con la Spagna, il Portogallo e l'America Latina.

TRIESTE

Università degli Studi.

TROMSÖ

Tromsö Museum.

TUNIS

Société des Sciences Naturelles de Tunisie.

UPPSALA

Kungl. Humanistika Vetenskapssamfundet.

Kungl. Universitet.

VIENA

Naturhistorisches Museum.

Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Österreichisches Archäologisches Institut.

Wiener Entomologische Gesellschaft.

VIÑA DEL MAR (Xile)

Estación de Biología Marina de la Universidad de Chile.

WASHINGTON

American Historical Association.

Smithsonian Institution.

ALACANT

V. Martínez i Morellà.

BANYOLES

Lluís G. Constans.

BARCELONA

Ramon d'Abadal i de Vinyals.

Joan Ainaud.

R. Aramon i Serra.

Jaume Aymà.

Joan Barat.

Joaquim de Camps i Arboix.

Joaquim Carreras i Artau.

Josep M. Coll, O. P.

Josep M. Cruzet.

Editorial Alpha.

Lluís Faraudo de Saint-Germain

R. Pich i Salarich.

Josep Puig i Cadafalch.

Carles Riba.

Antoni Ribera.

Josep de C. Serra i Ràfols.

Ferran Sunyer i Balaguer.

CARACAS

Josep Solanes.

IGUALADA

Joan Mercader.

MÈXIC

Avell Artís.

Vicenç Riera i Llorca.

Agustí Bartra.

OXFORD

Joan Gili.

PALMA DE MALLORCA

Francesc de B. Moll. •

Antoni Pons.

PELOTAS

C. M. Biezanco.

VALÈNCIA

J. Giner i March.

ELS PREMIS DE L'INSTITUT

INFORMES

PER A L'ADJUDICACIÓ DELS PREMIS CORRESPONENTS A L'ANY 1953*

Premi Pròsper de Bofarull. — El dia 17 d'abril es reuneixen els senyors Jordi Rubió, Ramon d'Abadal i de Vinyals i Ferran Soldevila, membres de la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, designats per a dictaminar sobre els treballs que opten al Premi Pròsper de Bofarull.

Han estat presentats a concurs tres estudis, tots tres prou extensos i rics de contingut, que per ordre de recepció a la Secretaria General de l'INSTITUT són els següents :

1) *Vilanova i la Geltrú: la seva vida vuitcentista i el seu Carnaval*, del senyor Xavier Garcia i Soler (de Vilanova).

2) *L'estudi general de Lleida en el migjorn de la seva existència*, del senyor Josep Lladonosa i Pujol (de Lleida).

3) *El poblament de Catalunya en el segle XVIII*, del senyor Josep Iglésies (de Barcelona).

Els jurats, que havien estudiat detingudament i per separat els llibres presentats al premi, tenen un canvi d'impressions sobre llur vàlua i interès respectivament i estan ben d'acord a posar de relleu el gran esforç que tots representen.

El del senyor Garcia i Soler, després d'una ullada, concebuda i executada amb simpatia, de la vida social i cultural de Vilanova i la Geltrú en la passada centúria, dedica la major extensió a relatar els antecedents i episodis del Carnaval de Vilanova amb una minuciositat d'informació que sembla esgotadora.

El senyor Iglésies presenta un nou i important capítol dels seus estudis sobre el poblament de Catalunya donant a conèixer tres censos del primer quart del segle XVIII. L'autor els comenta amb la traça i coneixements que ja va demostrar en el seu estudi del censament del segle XVI premiat l'any passat. Les dificultats sorgides de les disparitats o incongruències que de vegades ofereixen les fonts manuscrites, el senyor Iglésies s'ha esforçat a vèncer-les o aclarir-les. A la vegada, acompanya els textos transcrits de nombroses taules i gràfics estadístics que sintetitzen des de diferents punts de vista les xifres de poblament.

El senyor Lladonosa aporta una contribució de novetat inesperada, no sols a la història de l'Estudi de Lleida en els segles XV i XVI, sinó fins i tot, en certs aspectes íntims, a la vida escolar en general i a la història de les universitats d'Europa.

Dels tres estudis presentats al premi s'han imposat especialment els dos darrers, com els més remarcables. Quant al del senyor Garcia i Soler, el Jurat és d'opinió que, bé que la petita història local mereixi d'ésser estudiada i

* Els premis Prat de la Riba, Menéndez Pelayo i J. Serra i Hünter, convocats per a ésser adjudicats el 28 d'abril de 1953, quedaren deserts.

encoratjada, no ha de desorbitar-se'n la importància; per altra banda, alguns moments de la vida cultural de Vilanova — per exemple en la part relativa a la impremta —, i fins i tot de la social, no han estat prou tinguts en compte per l'autor, el qual en canvi s'ha lliurat amb excés a recordar petites anècdotes sense transcendència fora del marc local.

Posat a triar entre els estudis del senyor Iglésies i del senyor Lladonosa, el Jurat s'ha decantat unànimement pel darrer. L'estudi sobre el poblament de Catalunya és cert que ofereix un material d'informació de valor grandíssim, però és un material que, com el de tot cens verificat amb criteris no fàcilment controlables, ha d'ésser acceptat amb moltes reserves i l'autor potser no ha pogut trobar un mitjà de correcció que compensi aquells defectes de naixença.

El llibre del senyor Lladonosa descobreix una època ignorada d'una institució tan cabdal per a la cultura catalana com l'Estudi de Lleida en els dies del Renaixement. La documentació inèdita trobada per l'autor, utilitzada en part en el seu llibre sobre Monsuar publicat l'any passat, ens dóna llistes de professors, notícies sobre llibres de text, exposa problemes de competència amb altres universitats i controvèrsies sobre el fur universitari, etc., i sobretot presenta un quadre pintoresc i viu de la vida estudiantil en aquells temps, basat en documents de gran valor evocadora. Cal fer només reserves a la forma com l'autor ha tractat, amb literatura massa fàcil, algun capítol que caldria revisar i cenyir més científicament. També el Jurat creuria escaient la transcripció d'alguns altres dels documents interessantíssims que l'autor ha utilitzat.

En conseqüència, el Jurat té l'honor de proposar a l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS que sigui atorgat el Premi Pròsper de Bofarull d'enguany al senyor Lladonosa pel seu treball sobre la Universitat de Lleida.

Barcelona, 17 d'abril de 1953.

JORDI RUBIÓ. — R. D'ABADAL. — F. SOLDEVILA.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 18 d'abril de 1953, acordà per unanimitat acceptar aquesta proposta, i concedir, per tant, el Premi Pròsper de Bofarull al senyor Josep Lladonosa i Pujol pel seu treball *L'Estudi General de Lleida en el migjorn de la seva existència*.

Barcelona, 28 d'abril de 1953.

El Secretari General: R. ARAMON I SERRA.

Premi Josep Massot i Palmés. — El dia 17 d'abril de 1953 es reuneix la Ponència nomenada per a examinar les obres que aspiren al Premi Josep Massot i Palmés, formada pel doctor Leandre Cervera, designat per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, el doctor Antoni Castells i Escuder, designat pel Patronat de la Fundació Josep Massot i Palmés, i el doctor Lluís Serra i Cortiella, designat pel Centre Excursionista de Catalunya.

S'ha presentat una sola obra a concurs: *Noves idees sobre la farmacologia de la coagulació*, del doctor Josep Laporte i Salas (de Barcelona).

El treball del doctor Laporte és un estudi experimental que comprèn dos aspectes del problema de la coagulació de la sang: en un d'ells l'autor revisa les tècniques de valoració dels agents hemostàtics; en l'altre es detura a estudiar el valor hemostàtic de determinats agents biològics i químics a la llum de conceptes nous.

La revisió experimental del doctor Laporte posa de relleu els errors que invaliden la mesura del temps de coagulació com a tècnica d'exactitud digna de preferències, excepte en el cas concret de referir-se a l'acció antiheparínica de determinades substàncies. Aquesta aportació experimental permet de subratllar també el valor fisiològic de la mesura del temps de sagnia per tal com amb

ella és possible, amb gran senzillesa i amb notable exactitud, d'assegurar si un agent farmacològic està autènticament dotat o no de propietats hemostàtiques.

En el segon aspecte del treball, l'autor passa revista als principals hemostàtics que avui constitueixen tema d'estudi de fisiòlegs, farmacòlegs i químicobiòlegs i s'endinsa, particularment, en el del naftionat sòdic i el seu glucòsid. En aquesta part del treball, l'autor, amb una llarga sèrie d'experiències sobre conills, posa de relleu que el naftionat sòdic té una espectacular acció per via parenteral i és inactiu per via gàstrica, mentre el glucòsid de la mateixa substància té aquesta mateixa activitat per via digestiva.

El treball del doctor Laporte és completat amb unes consideracions personals molt suggeridores sobre derivacions ulteriors de les conclusions actuals per a l'aclariment de les activitats antiheparíniques de cossos químics del tipus blau de toluídina i sulfat de protamina.

Per l'originalitat dels conceptes i per la notable aportació experimental que aquesta obra representa, la Ponència té l'honor de proposar a l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS que sigui atorgat al seu autor el Premi Josep Massot i Palmés d'enguany.

Barcelona, 17 d'abril de 1953.

L. CERVERA. — A. CASTELLS I ESCUDER. — LL. SERRA I CORTIELLA.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 18 d'abril de 1953, acordà per unanimitat acceptar aquesta proposta i atorgar, per tant, el Premi Josep Massot i Palmés al doctor Josep Laporte i Salas pel seu treball *Noves idees sobre la farmacologia de la coagulació*.

Barcelona, 23 d'abril de 1953.

El Secretari General : R. ARAMON I SERRA.

Premi Jaume I. — El dia 17 d'abril de 1953 es reuneix la Ponència designada per a dictaminar sobre les obres que opten al Premi Jaume I, formada pels membres de l'INSTITUT senyors Josep Puig i Cadafalch, de la Secció Històrico-Arqueològica, Ramon Aramon i Serra, de la Secció Filològica, i Agustí Duran i Sanpere, de la Secció Històrico-Arqueològica.

S'ha presentat un sol treball, que duu per títol *L'olivera mallorquina i el seu folklore* i és original del senyor Andreu Estarelles i Pasqual (de Ciutat de Mallorca).

Aquesta obra està constituïda per una sèrie de capítols de tema ben divers, però referents tots a l'olivera i l'oli : des de les consideracions purament agrícoles fins al mot *oliva* com a topònim i antropònim, des de la manera de collir l'oliva fins a les cançons cantades per les collidores, des de la indústria popular de l'oli fins a les expressions on apareix aquest mot, des de la manera de caçar els ocells perjudicials a l'olivera fins a la cuina mallorquina feta a base d'oli, etc. Tot plegat va il·lustrat amb nombroses fotografies, no sols d'exemplars típics d'oliveres, ans també de les diferents operacions de la fabricació de l'oli, així com amb dibuixos sobre la manera de caçar el tord, amb tonades diverses, amb poesies i dites populars, etc.

L'obra del senyor Estarelles, d'un interès tan considerable pel seu contingut, ha estat redactada d'una manera popular, molt pintoresca i plena de vida, lluny, però, de la precisió, de l'ordre i de la sobrietat científica que tot treball d'investigació exigeix.

Les notícies aplegades, d'altra banda, de les quals mai no són indicades les fonts, és evident que no sempre presenten el mateix valor, puix si sovint són de primera mà, algun cop deixen endevinar també llur procedència d'obres generals de consulta.

Ateses les precedents consideracions, la Ponència creu que el Premi Jaume I d'enguany no hauria d'ésser adjudicat. Tenint present, de totes maneres, la riquesa de material folklòric, lexicogràfic i gràfic contingut en *L'olivera mallorquina i el seu folklore*, la Ponència té l'honor de proposar a l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS que li sigui atorgat un accèssit de tres mil pessetes.

Barcelona, 17 d'abril de 1953.

J. PUIG I CADAFAELCH. — R. ARAMON I SERRA. — A. DURAN I SANPERE.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 18 d'abril, acordà per unanimitat acceptar aquesta proposta i concedir, per tant, un accèssit de tres mil pessetes al Premi Jaume I al senyor Andreu Estarelles i Pasqual pel seu treball *L'olivera mallorquina i el seu folklore*.

Barcelona, 23 d'abril de 1953.

El Secretari General : R. ARAMON I SERRA.

NOUS PREMIS*

Per a l'any 1954. — Premi Enric de Larratea, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi filològic de tema català.

Premi Prat de la Riba, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi sobre ciències morals o econòmiques.

Premi Francesc Cambó, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre l'antiguitat clàssica o l'humanisme a Catalunya, o la influència dels autors grecs i llatins en la cultura catalana.

Premi Jaume I, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre llengua, literatura, història, art, arqueologia o folklore del País Valencià.

Premi Sant Jordi, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi històric sobre el culte i la devoció a Sant Jordi a les terres catalanes.

Premi Costa i Llobera, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre Costa i Llobera, la seva vida, la seva obra, la seva llengua, o bé sobre qüestions d'antecedents i d'influències.

Premi Joan Alcover, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre Alcover, la seva vida, la seva obra, la seva llengua, o bé sobre qüestions d'antecedents i d'influències.

Premi Alfons Bonay i Carbó, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'història literària o de crítica literària referent a les terres de llengua catalana.

Premi Mateu Orfila, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre Orfila, la seva vida o la seva obra.

Per a l'any 1955. — Premi Prat de la Riba, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi filosòfic o sobre història de la filosofia a les terres catalanes.

Premi Milà i Fontanals, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre història literària de les terres catalanes.

Premi Josep Massot i Palmés, de 8.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació o al millor aplec de materials (cançons, rondalles, llegendes, costums, etc.) de tema folklòric de les terres catalanes o relacionat amb elles.

Premi Jaume I, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre geografia, geologia, paleontologia, botànica o zoologia de les Illes Balears.

* Vegeu més detalls i condicions en el *XXIIIe Cartell de Premis* de l'INSTITUT, publicat el dia 23 d'abril de 1953.

Premi Francesc Blasi i Vallespinosa, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball sobre una localitat o una zona geogràfica (comarca, riu, muntanya, etc.) de les terres catalanes.

Per a l'any 1956. — Premi Francesc Vives, de 5.000 pessetes, ofert al millor vocabulari català d'alguna branca de la ciència o de la tècnica.

Premi Isidre Bonsoms, de 10.000 pessetes, ofert a la millor obra d'investigació, editorial, bibliogràfica, artística, crítica, biogràfica o musical sobre les obres de Cervantes i sobre les novel·les que precediren el «Quixot», així com sobre les que ha motivat o influït.

Premi Prat de la Riba, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi sobre ciències naturals.

Premi Francesc Cambó, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre temes morals, econòmics o sociològics.

Premi Jaume I, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre geografia, geologia, paleontologia, botànica o zoologia del País Valencià.

Premi Jaume Serra i Hünter, de 10.000 pessetes, ofert al millor estudi filosòfic o sobre història de la filosofia a les terres catalanes.

Premi Alfons Bonay i Carbó, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'història de l'art o de crítica artística referent a les terres catalanes.

Per a l'any 1957. — Premi Duran i Bas, de 5.000 pessetes, ofert a la millor obra de dret positiu o d'investigació doctrinal o històrica sobre temes jurídics o sociològics.

Premi Enric de Larratea, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi sobre qualsevol de les ciències naturals, pures o aplicades, relatiu a les terres catalanes.

Premi Marià Aguiló, de 5.000 pessetes, ofert al millor vocabulari d'un autor català antic o modern o al millor vocabulari tècnic d'una indústria, art, ofici, etc.

Premi Josep Massot i Palmés, de 8.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre geografia de les terres catalanes.

Premi Jaume I, de 5.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre llengua, literatura, història, art, arqueologia o folklore de les Illes Balears.

Per a l'any 1959. — Premi Pròsper de Bofarull, de 10.000 pessetes, ofert al millor treball d'investigació sobre història de les terres catalanes.

Per a l'any 1960. — Premi Enric de Larratea, de 5.000 pessetes, ofert al millor estudi sobre art o arqueologia de les terres catalanes.

F I L I A L S D E L ' I N S T I T U T

INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL

FILIAL DE LA SECCIÓ DE CIÈNCIES

Mesa de la I.C.H.N. — *President:* JOSEP MALUQUER I NICOLAU, Enginyer industrial. *Vice-President:* JOSEP M. FONT I TULLOT, Professor a l'Institut Montserrat de Barcelona. *Secretari:* RAFAEL CANDEL I VILA, Professor a l'Institut de Tortosa. *Vice-Secretari:* RAMON MARGALEF, Doctor en Ciències Naturals. *Conservadors:* ORIOL DE BOLÒS, Doctor en Ciències Naturals; JOSEP CLOSAS I MIRALLES, Tècnic industrial; JOSEP M. FONTBOTÉ, Professor adjunt a la Universitat de Barcelona. *Consellers:* LLUÍS VALLMITJANA I ROVIRA, Professor a la Universitat de Barcelona; PRUDENCI SERÓ I NAVÀS, Professor adjunt a la Universitat de Barcelona.

Delegat de l'Institut: PIUS FONT I QUER.

Comunicacions presentades a la I.C.H.N. des del 23 d'abril de 1952 al 22 d'abril de 1953. — 27 abril 1952. Secció de Botànica. Excursió a Begues, sota la direcció de P. Font i Quer (entre els tipus de vegetació estudiats cal esmentar el *Quercetum cocciferae*, l'*Ericeto-Passerinetum tinctoriae*, etc.)

26 octubre 1952. Secció de Botànica: Excursió a Castelldefels, sota la direcció de P. Font i Quer (estudi de la vegetació psammòfila i la seva evolució vers el *Rosmarino-Ericion*, i dels agrupaments de la vora de l'estany de la Murtra); *Algunes adventícies noves a Barcelona*, per Oriol de Bolòs.

23 novembre 1952. Secció de Botànica. Excursió a Montornès, sota la direcció de P. Font i Quer (estudi micològic de la contrada; examen del *Cistion* i el bosc d'alzines).

14 desembre 1952. Secció de Botànica. *Bibliografia nova*, per Oriol de Bolòs; *Acció de substàncies de creixença sobre «Cynara cardunculus»*, per Montserrat Ubach; *Experiències sobre herbicides*, per Salvador Maluquer; *Acció d'herbicides comercials sobre alguns vegetals*, per Prudenci Seró.

18 gener 1953. Secció de Botànica. *Projectes sobre lleis de nomenclatura fitocenològica*, per Oriol de Bolòs; *Estudis sobre la vegetació de Bages*, per Josep Vives; *El gènere «Dethawia»*, per Antoni de Bolòs; *Història de la Societat Botànica Barcelonesa*, per Antoni de Bolòs.

22 febrer 1953. Secció de Botànica. Excursió a Sant Sadurní d'Anoia, sota la direcció d'Antoni de Bolòs (estudi dels agrupaments vegetals de la contrada.)

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE LES SECCIONS HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA, DE CIÈNCIES I FILOLÒGICA

Mesa de la S.C.G. — *President:* JOSEP R. BATALLER, Membre de l'I.E.C. *Vice-President:* PERE BLASI, Llicenciat en Ciències Històriques. *Secretari:* JOSEP IGLÉSIES, Llicenciat en Dret. *Conservadors:* JOSEP PARUNELLA, Professor a l'Escola Ignasi Iglésias; JOSEP DE C. SERRA I RÀFOLS, Membre adjunt de l'I.E.C. *Vocal:* ORIOL DE BOLÒS, Doctor en Ciències Naturals.

Delegat de l'Institut: EDUARD FONTSERÈ.

Comunicacions presentades a la S.C.G. des del 23 d'abril de 1952 al 22 d'abril de 1953. — 20 maig 1952. *La preparació geogràfica de mossèn Cinto per al «Canigó»*, per Josep M. de Casacuberta.

17 juny 1952. *L'agricultura espanyola en els segles XIX i XX*, per Salvador Millet i Bel. (Sessió celebrada conjuntament amb la S.C.E.J.E.S.)

4 novembre 1952. Inaugural de curs. *Nous punts de vista sobre el poblament prehistòric de Catalunya*, per Josep de C. Serra i Ràfols.

18 gener 1953. *La immigració francesa a Catalunya en els segles XVI i XVII*, per Emili Giralt.

3 febrer 1953. *L'acròpolis de Sant Miquel d'Olèrdola*, per Albert Ferrer i Soler.

14 abril 1953. *Vilanova i la Geltrú i la comarca de Garraf*, per Salvador Llobet.

Premi de la S.C.G. — Premi Eduard Brossa, de 1.000 pessetes, per a l'any 1954, ofert al millor recull de noms de lloc d'un terme municipal de les terres catalanes*.

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

FILIAL DE LES SECCIONS HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA I FILOLÒGICA

Mesa de la S.C.E.H. — *Presidents honoraris*: POMPEU FABRA †, Membre de l'I.E.C.; J. PUIG i CADAFALCH, Membre de l'I.E.C. *President*: R. ARAMON i SERRA, Membre de l'I.E.C. *Vice-Presidents*: PERE BOHIGAS, Membre de l'I.E.C.; J. DE C. SERRA i RÀFOLS, Membre adjunt de l'I.E.C.; FERRAN SOLDEVILA, Membre adjunt de l'I.E.C. *Secretari*: R. ALBERT i LLAURÓ, Llicenciat en Ciències Històriques. *Vice-Secretaris*: JOAN AINAUD, Director dels Museus d'Art de Barcelona; A. M. BADIA i MARGARIT, Professor a la Universitat de Barcelona; JOAN MERCADER, Professor adjunt a la Universitat de Barcelona. *Conseguers*: RAMON SUNYER, Mestre argenter; E. HERNÁNDEZ i ROIG, Llicenciat en Filologia Moderna. *Vocals*: CARME BOYÉ, Llicenciada en Filologia Clàssica; F. DURAN i CAÑAMERAS, Doctor en Ciències Històriques; R. GUBERN i DOMÈNECH, Llicenciat en Ciències Històriques.

Membres honoraris de la S.C.E.H.: Abat ANSELM M. ALBAREDA, Prefecte de la Biblioteca Apostòlica Vaticana; A. DURAN i SANPERE, Membre de l'I.E.C.; Mn. SALVADOR GALMÉS †, Membre corresponent de l'I.E.C.; P. BOSCH i GIMPERA, Membre de l'I.E.C.; Ll. NICOLAU D'OLWER, Membre de l'I.E.C.; CARLES RIBA, Membre de l'I.E.C.

Delegat de l'Institut: R. ARAMON i SERRA.

Comunicacions presentades a la S.C.E.H. des del 23 d'abril de 1952 al 22 d'abril de 1953. — 7 maig 1952. Secció d'Art i Arqueologia. *Un Crist romànic datat*, per Joan Ainaud.

14 maig 1952. Secció de Llengua i Literatura. *Josep Ixart*, per Joan Triadú.

24 maig 1952. Secció d'Història. *El Gran Comitè de Salut Pública i Catalunya*, per Emili Vigo i Bènia.

9 juny 1952. Sessió plenària. *L'obra literària de Josep Pous i Pagès*, per Rafael Tasis i Carles Riba.

11 juny 1952. Secció de Llengua i Literatura. *Necrologia d'Amadeu Pagès*,

* Vegeu més detalls i condicions en el XXIIIe Cartell de Premis de l'INSTITUT, publicat el dia 23 d'abril de 1953.

per Pere Bohigas. Necrologia d'Amado Alonso, per R. Aramon i Serra. *Verdaguer, seminarista i poeta*, per Josep Miracle.

15 juny 1952. Sessió de final de curs, a Vilafranca del Penedès. Parlament de Pere Regull, del Museu de Vilafranca. *La microfotografia i la reproducció de documents*, per Pere Bohigas. Parlament de R. Aramon i Serra.

21 juny 1952. Secció d'Història. *Una nova edició de la Crònica d'En Desclot*, per Miquel Coll i Alentorn.

7 novembre 1952. Inaugural de curs. *La ideologia dels catalans del 1808*, per Joan Mercader.

12 novembre 1952. Secció de Llengua i Literatura. Necrologia de William J. Entwistle, per Pere Bohigas. *La gènesi de «L'Atlàntida» de Verdaguer*, per Josep M. de Casacuberta.

22 novembre 1952. Secció d'Història. Necrologia de Josep Calmette, per Ferran Soldevila. *A propòsit dels almogàvers*, per F. Soldevila.

29 novembre 1952. Secció d'Art i Arqueologia. *Bernat Martorell (En commemoració del cinquè centenari de la seva mort)*, per A. Duran i Sanpere.

10 desembre 1952. Secció de Llengua i Literatura. *Darreres novetats en els estudis sobre Ramon Llull i Arnau de Vilanova*, pel P. Miquel Batllori.

20 desembre 1952. Secció d'Història. *Nouveaux renseignements sur Jacques Cœur et la Catalogne*, per Constantin Marinescu.

24 gener 1953. Secció d'Història. *Comentaris a la independència del comtat de Barcelona i a la numeració dels reis d'Aragó*, per R. Gubern i Domènech.

31 gener 1953. Secció de Llengua i Literatura. Necrologia d'E. Allison Peers, per Jordi Carbonell. *Els mots que designen «ardors» en les llengües romàniques*, per G. Colon i Domènech.

4 febrer 1953. Secció d'Art i Arqueologia, *Noves descobertes arqueològiques al Marroc*, per Miquel Tarradell.

14 febrer 1953. Secció d'Història. *La politique italienne d'Alfons le Magnanime, roi de Naples*, per Jordi Peyronnet.

20 febrer 1953. Secció de Llengua i Literatura. *Victor Hugo et la conscience française au XIXe siècle*, per Jacques Mettra.

18 març 1953. Secció d'Art i Arqueologia. *L'Institut Amatller d'Art Hispànic*, per Josep Gudiol.

21 març 1953. Secció de Llengua i Literatura. *Verdaguer i Lamartine*, per Osvald Cardona.

25 març 1953. Secció d'Història. *Els formularis notariais a Catalunya*, per F. Duran i Cañameras.

Veredict del Premi Rubió i Lluch de la S.C.E.H. — El dia 20 d'abril de 1953 es reuneix el Jurat que ha d'adjudicar el Premi Rubió i Lluch de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, amb l'assistència dels senyors Josep de C. Serra i Ràfols, nomenat per la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, R. Aramon i Serra, President de la Societat, Ricard Albert i Llauró i Joan Mercader i Riba, nomenats per la Junta de Govern de la Societat; el senyor Pere Bohigas, que havia estat nomenat per la Secció Filològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, ha excusat la seva assistència i ha enviat el seu judici i el seu vot per escrit.

S'ha presentat una sola obra, titulada *Un erudit del segle XVI: Onofre Manescal*, que porta per lema «Catedràtic, rector i escriptor».

Aquest estudi, que està fonamentat, en gran part, damunt fonts idònies i utilitzant una bibliografia abundosa i poc comuna, fa l'efecte que esgota la matèria que l'autor s'havia proposat i ve a omplir un buit en la història de la cultura catalana de la decadència, sobretot amb l'aportació de dades ignorades com la singular prosperitat del Camp de Tarragona en el segle XVI, o amb la

confirmació documental d'opinions entorn la Universitat de Barcelona en aquella època vagament formulades anteriorment. A més, en aquest treball, la vida i l'obra d'Onofre Manescal, personalitat de relleu com a humanista i orador sagrat, queda força perfilada; caldria, potser, donar una major concisió a algun capítol de l'obra i escatir un xic més en quina mesura les institucions amb les quals Onofre Manescal havia estat en contacte, han influït damunt d'ell, i precisar les descripcions bibliogràfiques.

Així i tot, el Jurat estima que l'obra és prou important, atesa la finalitat cercada per l'autor, i acorda, per majoria, atorgar-li el Premi Rubió i Lluch d'enguany.

Barcelona, 20 d'abril de 1953.

J. DE C. SERRA I RAÏOLS. — PERE BOHIGAS — R. ARAMON I SERRA. — R. ALBERT I LLAURÓ. — JOAN MERCADER.

Nou premi de la S.C.E.H. — Premi Rubió i Lluch, de 5.000 pessetes, per a l'any 1955, ofert a treballs d'investigació sobre història, llengua, literatura, art i arqueologia de les terres catalanes*.

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS JURÍDICS, ECONÒMICS I SOCIALS

FILIAL DE LA SECCIÓ DE CIÈNCIES

Mesa de la S.C.E.J.E.S. — *President:* LLUÍS DURAN I VENTOSA, Doctor en Dret. *Vice-Presidents:* FRANCESC DE P. MASPONS I ANGLASELL, Doctor en Dret; SALVADOR MILLET I BEL, Professor als E.U.C.; JOAN B. ROCA I CABALL, Llicenciat en Dret. *Secretari:* ENRIC JARDÍ I CASANY, Llicenciat en Dret. *Vice-Secretaris:* JOSEP M. AINAUD DE LASARTE, Llicenciat en Dret; JOAN SEGUÍ I FALGAR, Llicenciat en Dret; LLUÍS TORRAS I SOLÉ, Llicenciat en Dret. *Conservadors:* PERE PUIG I QUINTANA, Llicenciat en Dret; FRANCESC SARDÀ I CORTÈS, Llicenciat en Dret. *Vocals:* RAMON ALABART, Llicenciat en Dret; LLUC BELTRAN I FLÓREZ, Professor adjunt a la Universitat de Barcelona; ANTONI BORRELL I MACIÀ, Professor als E.U.C.

Membre honorari: ANTONI M. BORRELL I SOLER, Ex-Professor als E.U.C.

Delegat de l'Institut: JOAQUIM CARRERAS I ARTAU.

Comunicacions presentades a la S.C.E.J.E.S. des del 23 d'abril de 1952 al 22 d'abril de 1953. — 30 abril 1952. Secció de Dret. *Alguns problemes que susciten les societats mercantils privades*, per Ferran Martí i Reverter.

9 maig 1952. Secció de Ciències Socials. *L'origen del mercat a Catalunya*, per Joan Vilà i Valentí.

16 maig 1952. Secció d'Economia. *La unificació econòmica d'Europa*, per Josep M. Ainaud de Lasarte.

19 maig 1952. Secció de Dret. *Història del notariat català*, per Fèlix Duran i Cañameras.

16 juny 1952. Secció de Dret. *Heretaments prelatius i preventius*, per Josep M. de Porcioles i Colomer.

17 juny 1952. Secció d'Economia. *L'agricultura espanyola en els segles XIX i XX*, per Salvador Millet i Bel. (Sessió celebrada conjuntament amb la S.C.G.)

* Vegeu més detalls i condicions en el XXIIIe Cartell de Premis de l'INSTITUT, publicat a Barcelona el dia 23 d'abril de 1953.

25 juny 1952. Secció d'Economia. *El mercat monetari de Londres*, per Joan Hernández i Roig.

27 juny 1952. Secció de Ciències Socials. *L'esforç industrial de Catalunya en el segle XIX*, per Pau Romeva i Ferrer.

24 novembre 1952, 9 desembre 1952, 17 desembre 1952, 18 gener 1953, 28 gener 1953, 11 febrer 1953, 27 febrer 1953, 18 març 1953, 25 març 1953, 8 abril 1953, 15 abril 1953. Secció de Dret. Compilació de materials per a l'estudi de les institucions del Dret Català: *L'usdefruit*, sota la direcció de Francesc de P. Maspons i Anglasell.

21 març 1953. Sessió plenària. *Els problemes de l'allotjament*, per Joan B. Roca i Caball.

18 abril 1953. Sessió plenària. *Aptitud industrial i comercial dels catalans*, per Salvador Millet i Bel.

Veredict del Premi Francesc Eiximenis de la S.C.E.J.E.S. — El dia 20 d'abril de 1953 es reuneix el Jurat que ha d'atorgar el Premi Francesc Eiximenis, ofert per la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials al millor estudi jurídic. El Jurat està format pels senyors Joaquim Carreras i Artau i Lluís Faraudo de Saint-Germain, nomenats per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, Lluís Duran i Ventosa, President de la Societat, Francesc de P. Maspons i Anglasell, Vice-President de la Societat (Secció de Dret), i Enric Jardí i Casany, designat per la Junta de Govern d'aquesta.

S'ha presentat una sola obra, que porta per títol *Consideracions sobre el Dret públic en la doctrina de Jaume Balmes* i per lema «Mesura».

Es tracta d'un estudi, de curta extensió, sobre les opinions de Jaume Balmes disperses al llarg de la seva obra escrita. El treball, tot i que revela un lloable desig de donar una síntesi del pensament balmesià seguint els conceptes i mètodes de la moderna ciència política (que manquen, sens dubte, en els escrits del filòsof de Vic), denota, en primer lloc, un examen no massa aprofundit de les seves obres, com pot deduir-se, per exemple, de les escasses referències que fa d'un llibre tan decisiu com el *Pto IX*. D'altra part, sembla que el treball ha estat redactat amb una certa precipitació recurrent a fonts de segona mà. Ateses aquestes consideracions, el Jurat acorda no concedir el premi Francesc Eiximenis d'enguany.

Tenint en compte, però, que les *Consideracions sobre el Dret públic en la doctrina de Jaume Balmes*, malgrat les reserves apuntades, representa un esforç meritori i és un assaig ben digne d'ésser encoratjat, el Jurat decideix de concedir-li un accésit de dues mil cinc-cents pessetes.

Barcelona, 20 d'abril de 1953.

J. CARRERAS I ARTAU. — LL. FARAUDO DE ST.-GERMAIN. — LL. DURAN I VENTOSA. — F. MASPONS I ANGLASELL. — ENRIC JARDÍ.

Nou premi de la S.C.E.J.E.S. — Premi Francesc Eiximenis, de 5.000 pessetes, per a l'any 1955, ofert a treballs d'investigació sobre ciències jurídiques, econòmiques i socials*.

* Vegeu més detalls i condicions en el XXIIIe Cartell de Premis de l'INSTITUT, publicat a Barcelona el dia 23 d'abril de 1953.

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT

APAREGUDES DEL 23 D'ABRIL DE 1952 AL 22 D'ABRIL DE 1953

PUBLICACIONS GENERALS

XXIIe Cartell de Premis. 23 d'abril de 1952. Barcelona, [Casa Provincial de Caritat: Impremta-Escola.] 12 pàgs.

Biblioteca. 45. Obres rebudes fins el dia 30 d'abril de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 46. Obres rebudes fins el dia 31 de maig de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 47. Obres rebudes fins el dia 30 de juny de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 48. Obres rebudes fins el dia 31 de juliol de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 49. Obres rebudes fins el dia 31 d'agost de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 50. Obres rebudes fins el dia 30 de setembre de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 51. Obres rebudes fins el dia 31 d'octubre de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 52. Obres rebudes fins el dia 30 de novembre de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 53. Obres rebudes fins el dia 31 de desembre de 1952. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 54. Obres rebudes fins el dia 31 de gener de 1953. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 55. Obres rebudes fins el dia 28 de febrer de 1953. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

Biblioteca. 56. Obres rebudes fins el dia 31 de març de 1953. [Barcelona.] 2 pàgs. en ciclostil.

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

MARIÀ RIBAS I BERTRAN, Comissari d'Excavacions Arqueològiques de Mataró: *El poblament d'Ilduro.* Estudi arqueològic i topogràfic des dels temps prehistòrics fins a la destrucció d'Iluro. Premi Rubió i Lluch 1949 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. [Mataró, Impremta Minerva, S. A.], 1952. 102 pàgs.+18 làms.+3 plans. («Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», XII.)

[Comprèn: *Pròleg*, per JOSEP DE C. SERRA i RÀFOLS, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans. — I. *Els temps prehistòrics*: 1. El nivell prehistòric; 2. Paleolític; 3. Pintura rupestre de la Roca de les Orenetes; 4. Els palets pintats; 5. Neo-eneolític; 6. Coves de cultura semblant a la megalítica; 7. Els gravats; 8. Edat del Bronze; Descripció arqueològica dels descobriments més notables de les èpoques prehistòriques indicats en el pla de conjunt. — II. *L'Edat del Ferro*: 1. Època

hallstàtica; 2. El poblat d'Ilduro; 3. La ceràmica i altres troballes fetes al poblat; 4. Ilduro i els grecs d'Empúries; 5. Els habitants d'Ilduro; 6. El territori laietà; 7. Les monedes d'Ilduro; 8. La fi del poblat pre-romà d'Ilduro; 9. Necròpolis del poblat d'Ilduro; Descripció arqueològica dels descobriments més notables des de la primera Edat del Ferro fins a la romanització, indicats en el pla topogràfic. — III. *Època romana*: 1. La ciutat romana d'Iluro; 2. El temple; 3. Les vil·les; 4. Les vies de comunicació; 5. El port romà; 6. L'activitat industrial i comercial de les vil·les d'Iluro; 7. Les necròpolis; 8. Època romano-cristiana; 9. Els temps mossàrabs; 10. Final del temple cristià i destrucció d'Iluro; 11. Fundació de Mataró sobre les ruïnes d'Iluro; Descripció arqueològica dels descobriments més notables fets dintre la ciutat de Mataró, assenyalats en el pla parcial; Descripció arqueològica dels més notables descobriments romans, fora de la ciutat de Mataró, assenyalats en el pla de conjunt.]

FERRAN SOLDEVILA, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans: *Pere el Gran*. Primera part: *L'infant*. Volum II. Barcelona, [Impremta de la Societat Anònima Horta d'Impressions i Edicions], 1952. Pàgs. 143-286. («Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», XIII.)

[Comprèn: VIII. *Constança de Sicília i la seva casa*. — IX. *La política occitana de l'infant Pere*. — X. *La política siciliàna de l'infant Pere*. — XI. *La política peninsular de l'infant Pere*.]

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

Els noms de lloc de les terres catalanes. I: *La Riba (Termes municipal i parroquial)*, per JOSEP IGLÉSIES. [Martorell, Gràfiques Martorell], 1953. 90 pàgs. + 1 mapa.

[Comprèn: Preliminar. — *Termes municipal i parroquial*. — *Nuclí de població*. — *Fonts d'informació*. — Apèndix: *Normes per al recull dels noms de lloc de les terres catalanes*, per JOAN COROMINES, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans, i ENRIC RIBAS, de la Societat Catalana de Geografia.]

TAULA

Constitució de l'Institut:

<i>Secció Històrico-Arqueològica</i>	5
<i>Secció de Ciències</i>	6
<i>Secció Filològica</i>	6
<i>Antiguitat dels Acadèmics</i>	7
<i>Delegacions i comissions</i>	10

<i>Memòria dels treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans durant el curs 1952-1953, per R. ARAMON I SERRA</i>	13
<i>Història de dos botànics catalans. Discurs llegit en la XXIII Festa Anual de l'Institut, per PIUS FONT I QUER</i>	21
<i>Memòria de Verdaguer, en el cinquantenari de la seva mort. Treball llegit en la sessió plenària de l'Institut del dia 13 de desembre de 1952, per CARLES RIBA</i>	47
<i>La ideologia dels catalans del 1808. Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1952-1953 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, per JOAN MERCADER</i>	58

Reports:

<i>La XXVI Sessió de la Unió Acadèmica Internacional, per R. ARAMON I SERRA</i>	67
<i>El VII Congrés Internacional de Lingüística, per IGNASI GONZÁLEZ-LLUBERA</i>	72
<i>El IV Congrés Internacional de Ciències Antropològiques i Etnogràfiques, per P. BOSCH I GIMPERA</i>	73
<i>El XIX Congrés Geològic Internacional, per JOSEP M. FONTBOTÉ</i>	75
<i>El II Congrés Panafricà de Prehistòria, per P. BOSCH I GIMPERA</i>	77
<i>El V Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, per FERRAN SOLDEVILA</i>	79
<i>El VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, per R. ARAMON I SERRA</i>	82

Necrologies:

<i>Amadeu Pagès, per JORDI RUBIÓ</i>	87
<i>Jakob Jud, per JOAN COROMINES</i>	90
<i>William James Entwistle, per PERE BOHIGAS</i>	100
<i>Josep Calmette, per RAMON D'ABADAL I DE VINYALS</i>	103
<i>Benedetto Croce, per JOAQUIM CARRERAS I ARTAU</i>	106
<i>Edgar Allison Pears, per JORDI RUBIÓ</i>	108
<i>Alfred Jeanroy, per PERE BOHIGAS</i>	112
<i>Francesc de P. Mirabent i Vilaplana, per JOAQUIM CARRERAS I ARTAU</i>	115
<i>Amado Alonso, per JOAN COROMINES</i>	118
<i>Iesús M. Bellido i Golferichs, per LEANDRE CERVERA</i>	124

<i>Ludwig Klalber, per R. ARAMON I SERRA</i>	126
<i>Lluís Serrahima i Camín, per F. MASPONS I ANGLADELL</i>	129
<i>Sir Henry Thomas, per JOSEP M. BATISTA I ROCA</i>	130
<i>Joan Planella i Guillé, per JOAQUIM CARRERAS I ARTAU</i>	131
<i>Lluís Camós i Cabruja, per A. DURAN I SANPERE</i>	132
<i>Adalbert Hümel, per R. ARAMON I SERRA</i>	133
<i>Elvira Zimmer i Rodríguez, per JORDI RUBIÓ</i>	136
<i>Karl Faust Schmidt, per P. FONT I QUER</i>	136
<i>Domènec Palet i Barba, per JOSEP R. BATALLER</i>	137
<i>Luigi Sorrento, per JORDI CARBONELL</i> ..	138
<i>Enric Moles i Ormella, per ANTONI ESTEVE I SUBIRANA</i>	139
 <i>Biblioteca. Llista d'institucions i particulars que, en concepte de canvi o de donatiu, han tramès llibres a la Biblioteca de l'Institut d'Estu- dis Catalans</i>	 141
 <i>Els Premis de l'Institut. Informes per a l'adjudicació dels premis cor- responents a l'any 1953 :</i>	
<i>Premi Pròsper de Bofarull</i>	149
<i>Premi Josep Massot i Palmés</i>	150
<i>Premi Jaume I</i>	151
<i>Nous premis</i>	152
 <i>Filials de l'Institut:</i>	
<i>Institució Catalana d'Història Natural</i>	155
<i>Societat Catalana de Geografia</i>	155
<i>Societat Catalana d'Estudis Històrics</i>	156
<i>Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials</i>	158
 <i>Publicacions de l'Institut aparegudes del 23 d'abril de 1952 al 22 d'abril de 1953</i>	 161
<i>Taula</i>	163

ACABAT D'IMPRIMIR A GRÀFIQUES MARINA, S. A.,
DE BARCELONA, EL DIA 30 DE JUNY DE 1954

